

JK

23 911 / 916

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМЕНІ
ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.

Ч.

6,30p

№ - 23 911

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
== І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ. ==

РІК

== 1916. ==

ПІД РЕДАКЦІЄЮ
СВЯЩ. ЯРОСЛАВА ЛЕВИЦЬКОГО.

Рад. 145-25/II-50

ЛЬВІВ, 1916.
З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

ЗМІСТ.

Розвідки й статі.

Стор.

Я. Л. — Після перерви	3
о. Юліян Дзерович. — Війна а наша церква	16
о. А. С. — В передодень реорганізації Ставропі- гійського Інститута	21
о. Юліян Дзерович. — Мирові змагання Венедикта XV. — З днів московського наїзду	26 42
о. М. Д. — Знов про слово „православний“	45
о. Рудович. — Гонім мраки тьмаві	52
— Невідрадна проява	53
— Спір за Холмщину	66
о. Юліян Дзерович. — Задачі Ставропігії під теперішну хвилю	82
— „ — Епископ Чехович	91
о. Юліян Дзерович — Матеріяли до історії мартиро- логії нашої церкви в часі всесвітної війни ст. 100, 168, 243, 286, 345, 400, 447 і	526
о. Йосиф Маринович. — Реферат про станову свяще- ничу організацію	115
— Сиротинські захисти. Фондація ім. Митрополита	120
о. Іван Стрільбицький. — De facultate binandi	122
Осип Залеський („Діло“). — Після столітнього ювілею уродин творця українського гимну	124
Ів. К—ч. — Митрополит гр. Шептицький про україн- сько-польські взаємини	126
о. Александер Стефанович. — — — — —	159 і 226
о. С. М. з Б. — Національне вихованє клиру	166
— Розпорядження Преосв. Еп. Ординаріяту в Ста- ниславові	186
— На біжучі теми	189

о. Юліян Дзерович. — Справа зміни календаря . . .	210
„ — Одна й та сама справа а дві мірки . . .	248
„ — Цінний янічарський документ . . .	251
Правовірний. — „Православний“ — „правовірний“ . . .	253
— Зміна календаря . . .	279, 336, 384, 465
о. Н. Хмільовський. — Розважанє кількох історичних подій з нашого релігійно культурного життя . . .	292
— До характеристики єпископа Чеховича . . .	295
о. Іван Рудович. — Наше духовенство на военній емі- грації . . .	325, 377, 437, 512
— Права української церкви в Злучених Державах . . .	350
Фр. Ферстер. — Школа мовчання . . .	352
о. Юліян Дзерович. — Над свіжою могилою Івана Франка . . .	369
о. Юліян Дзерович. — Справа національної релігії . . .	406
о. Стефан Ковалів. — Чи Служба Божа повинна від- правляти ся по українськи? . . .	409
— Церква в національнім життю . . .	411
о. Стефан Ковалів. — Церков національна чи соборна? . . .	415
— Митрополит гр. А. Шептицький в тюрмі . . .	434
о. Стефан Ковалів. — Чи людська душа є безсмертна? . . .	470
Осип Сліпий. — Рудольф Айкен і его погляд на хри- стіянство . . .	477 і 549
о. Юліян Дзерович. — Цісар Франц Йосиф І. . .	497
о. Стефан Ковалів. — Що то є душа? . . .	532

Проповіди.

о. М. Бремшайд. — Слова Христа не проминають . . .	48
„ — Питанє до нас самих: „Хто ти єси? . . .	103
„ — Погубність релігійної байдужности . . .	106
„ — Послух супроти Церкви . . .	172
о. А. Галандюк. — Гомілія на Воскресенє Христове . . .	175
„ — Гомілія на Світлий понеділок . . .	179
„ — Гомілія на Світлий второк . . .	183
о. Стефан Ковалів. — Слово перед сповідю . . .	197
о. М. Бремшайд. — Чотири спасенні місця тут на землі . . .	256
о. Юліян Дзерович. — Проповідь в день св. священ. Георгія . . .	262
— Вивезене Росіянами українське духовенство . . .	265
о. Микола Ішак. — Проповідь виголошена д. 23. IV. 1916 до укр. січ. Війска в с. Соснові . . .	297
о. Др Андрій Ішак. — Перед панахидою за поляглих укр. січ. Стрільців . . .	301
о. Юліян Дзерович. — Проповідь на Вознесенє Г. Н. І. Христа . . .	307
о. А. Галандюк. — Зісланє св. Духа . . .	311
о. Михайло Дороцький. — Науки про церкву 362, 419, 491, 542 . . .	
о. І. Г. — Наука до дітей . . .	423

Бібліографія.

<i>Іван Калинович.</i> — Theofil Opolinatus: Ostatni klasztor Bazyliński w Rosyi	128
<i>О. С.</i> — Acta Academiae Velehradensis, 1912	198
— Prof. F. S. Krus. Fragen d. Predigtausarbeitung	315
<i>о. Франц Шпірало.</i> — Католицький народний катехизм. Трета часть	551
<i>о. Іван Рудович.</i> — Teofil Merunowicz. Wynik samorządu w Galicyi	553

Дописи.

Николаївський деканат в часі російської інвазії	195
<i>о. А. П.</i> — Допись з Порохницького деканату	313

Нові книжки і видання.

Ст. 428.

Некрольоги.

Ст. 424, 550.

Всячина.

Ст. 56, 136, 204, 268, 316, 364, 427, 492, 557.

Переписка.

Ст. 136.

Спростованє ошибок.

Ст. 558.

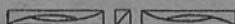
НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Зибликевича 30.

З М І С Т :

Після перерви	1
Юліян Дзерович: Війна а наша Церков	3
В передодень реорганізації Ставропігійського Ін- ститута	17
Юліян Дзерович: Мирові змагання Венедикта XV	21
З днів московського наїзду	26
Знов про слово „православний“	42
Слова Христа не проминають	45
Гонім мраки тьмаві	49
Невідрадна проява	52
До українського Духовенства	53
Всячина	54

ЛЬВІВ 1916.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кожного місяця в об'ємі
трох до чотирох аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокє число коштує 50 с.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Зибликевича, ч. 30.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 1.

Львів, 1. січня 1916.

Рік XII.

Після перерви.

Півтора року — а яка се обильна для нас в переважній події історична доба. Півтора року — а які основні зміни в нашій народній і церковній життю. Що за наслідки переживаних нами історичних хвиль ждуть нас в недалекій будучности, сього на разі й передвидіти годі.

Теперішня війна, а з окрема російський наїзд на східну Галичину, лишили нестерті сліди передовсім на обличчю нашої Церкви й духовенства. Страшні і грозою проймаючі випадки вступні мусять ждати на своє освітлене відповіднішого часу. Десять місяців російського пановання в Галичині, ось покищо можлива тема до наших мірковань.

А те панованє розпочав страшний удар в само серце нашого церковного організму. Вивезено в Росію голову нашої Церкви, Преосвященного Митрополита. Се можна було легко передвидіти. Становиско урядової Росії супроти нашої Унії загально відоме. До того особа Митрополита для російської політики дуже невідгідна. Не без причини була вона частим предметом нападів русофільських часописів. За Митрополитом мав піти єпископ Перемиський. Позбавлене уніятів їх єрархії і заступлене її своїми людьми, сеж випробована російська метода в борбі з Унією. Та старенького єпископа Константина не потребували аж вивозити. Його добили вже самі приготування до вивозу.

В парі з позбавленем нас єпископів, ішла нагінка на духовенство. Усувано з душпастирських посад, кого тільки можна було усунути. І так надщерблене число священників зменшувалось з кожним днем щораз більше. Їх місця зани-

мали священники православні. А прибуло їх з російським військом велике число. Приїхав і звісний єпископ Євлогій. В короткій дорозі зорганізовано в Галичині православну церкву, на разі на папері. Відтак пішла пропаганда живим словом, друком, підступом і насилою.

Вислідом сеї пропаганди перехід деяких русофільських парохій на нову віру. Причини переходу були різні. Першою і найважнішою се очевидно русофільська ідеологія (ані одна українська громада не приняла православля). Другою головною причиною була безхарактерність наших вірних (надія на різні запомоги), дальше несвідомість, недостача духовенства і т. п.

Найбільшою нашою раною се апостазія деяких священників. Докладне число сих нещасливців доси не усталене. Потішатись можемо однак тим, що число се взагалі не велике. На три тисячі священників нехайби спроневірилось і пятьдесят — то се ще не багато. Треба мати завсїгди на увазі наші особливі обставини. Православе сеж народна руська віра і апостатами стали тільки самі „галицько руські“ священники. Коли порівнати наші обставини з польськими і православне з маріявітизмом, то ми виходимо без сумніву ліпше на тім порівнанню.

Не мало потерпіла наша Церква і під матеріяльним зглядом. Зруйнованих або ограблених домів Божих і знищених приходських будинків можна певно числити на сотки.

Та остаточно минуло ся лихо.

Лишив ся гіркий спомин руїни й мартирології.

Се тіни теперішньої світової війни. А світлих сторінок ніяких?

Свідомість того відрадного факту, що українське духовенство показалось без виїмки достойним свого високого покликаня, що ані в однім випадку не спроневірилось своїм засадам і помімо прикрих обставин, а часами для декого й болючих хрестів виявило свою католицьку характерність, свідомість сього повинна притемнити всі відємні сторони війни.

Так, ми пробу, тяжку пробу видержали без заміту, видержали світло. І з сього повинні бути горді.

Воєнне лихоліте не минуло й без науки для нас. Не час ще тепер вказувати публично на ті хиби в нашім церковнім житю, які відкрила війна, але що ті хиби ми всі пізнали, се для нас велике добро. Розходить ся тільки о те, щоби з того пізнання витягнути відповідні послїдовности.

На минувшість може українське духовенство глядіти з спокійною совістю. Що до будучности, яка вона не була би, будьмо також спокійні.

Сильна віра спомагана горячою молитвою, непохитна вірність Апостольському Престолови, карність і єдність в нутрі,

якнайревнійша душпастирська діяльність серед вірних, католицьке освідомлюване народу — отсе основи нашої теперішньої й будучої діяльності, отсе основи гарної будучности нашої Церкви і народу.

Отрясїм ся з пригнобленя і зневіри. Справа Церкви і народу вимагає від нас сьогодні незвичайної праці й сили духа, яка йде в парі тільки з його погодою, піднесенем, оптимізмом.

Я. Л.

ЮЛІЯН ДЗЕРОВИЧ.

Війна а наша Церков.

Війна, яка огорнула майже цілу Европу, триває ще дальше. Вже півтора року тривають ті змагання титанів, гремлять гармати, ллеть ся людська кров, а мимо того війна дальше смієть ся своїм страшним кровавим сміхом і не предвиджуєть ся кінця тій людській різні. Про мир голосно не говорить ся, не вільно говорити, мимо того, що нема одної душі, чи по тій чи по тамтій стороні, яка не бажалаб вже оливної галузи мира для бідної, нещасної, окровавленої землі. Чим довше тривають ті смертельні змагання воюючих держав, тим радикальнішою буде зміна, яку за собою отся війна принесе в кождім напрямі, в кождій галузі людського життя. Карта Европи змінить ся. Змінить ся — маймо надію — по справедливости. Ся війна повинна дати волю поневоленім народам, рішити болючі національні питання у внутрі держав, та навчити людей, народи багато, багато. Війна повинна научити як побідників, так і побіджених сього, чого в часі мира ніяка наука, ніяка політика, ніяка дипломатія не годна була научити.

Нинішня, страшна світова війна доторкнула і наш український народ, доторкнула і нашу грецько-католицьку Церков. Галицька Україна, її незвичайно гарний розвій під скиптром Габсбургів, були прецінь одною з головних пружин, які нинішню війну викликали. Наш народ, який мимо перешкод ставляних йому Поляками, найшов в Галичині під ослоною конституційних законів, свій Піємонт, був солию в оці північного деспота. Йому доконче згасити хотілось і той слабкий каганець світла, яким розсвічував собі бодай

в однім кутику своєї просторої, української землі дорогу до кращої будуччини трийцятьпять мільйонів, в тяжких кайдах неволі скований народ-мученик. Кличем для сеї війни попри Дарданелі і Царгород було також: заткнути прапор „Державної Руси“ на Карпатах. Та не так склалося, як ждалося. Коли б була Росія знала, що так соромно для неї війна скінчиться, була б попристалася даліше на тім „мирнім“ підбою „Підяремної Руси“, де її „синовьям“ ніхто не зборював говорити чи у себе дома чи прилюдно „на руски“, основувати свої читальні Качковського, пожарні дружини, закладати свої бурси, вибирати своїх „депутатів“ в законодатні тіла, приймати гостей з „Державної Руси“ у себе (Бобрінських, Драгомирових, Комарових), видавати свої анти-австрійські „Прикарпатські Руси“, „Голоси Народу“, „Галичанини“, „Руські Слова“, доходить до гідностей президентів судів, соборних крилошан, удавати „уніятоф“, а в дійсності ненавидіти цілим серцем католицьку Церков. Ні! всього того було замало! Загорнути, пригорнути нас всіх бажав до себе наш відвічний ворог, приголубити, притиснути так, щоби нам і дух заперло, щоби нам відхотілось раз на все „мазепінства“. І почав війну, ним шумно для підбадьорення темних мас своєї просторої імперії „асвободительною“ званою, а нами хиба для гіркої іронії „освободительною“ від всього, що нам найдорожше: віри, мови, личної свободи, прозваною.

Та „Бог не без милости, козак не без долі“, „більша Божа сила, як злоба людська!“ По десяти місяцях дав нам Бог такого чуда дожити, що ті самі бундючні, самопевні азіяти уступали, „удіралі“ перед військами „лоскутної, дряхлой“ Австрії і перед військами „Вільгельма“, якого обіцували собі за вуси із Берліна в Петроград тягнути...

Як вийде політично наш народ з тої війни, чи і в яких розмірах відзискає свою колишню, державну самостійність, о тім ще передчасно судити, бо ще війна не скінчилась, і ще не звісно, кілька простору української землі союзні війська здобудуть, видруть з рук Росіян. Судьбу нашу виконує не лиш оружжя побідноносних держав, але його судьба приготувляється буде також в дипломатичній кухні будучого мирового конгресу. Ми можемо собі лише в духу ставити наші максимальні програми у виді самостійної України, ми можемо боронитись против всякої спілки з Поляками, бо 500-літня неволя научила нас, як ми на тій спілці виходили, аде наша доля буде залежати головнo від інтересів вигравших війну осередних держав. Наша політична репрезентація, наша політична преса, численні наші політичні брошури представляють свої гадки під суд і розвагу політичних чинників і роблять настрої в Європі, прихильний для нашої справи.

Не річию однак церковної часописи розбирати ті пи-

тання, тимбільше, що рішене їх так скоро не предвидить ся. Нашою задачею буде розглянутись в справах нашої Церкви, придивитись впливови нинішньої війни на її судьбу, змалювати її дальший розвій на підставі зібраних досвідів.

І. Вплив війни на релігійні почування взагалі.

Вплив війни на взожене релігійних чувств буде на загал корисний. Подам три причини:

1. Навіть ті страшні нещастя війни, ті гекатомби трупів, ті непроглядні маси калік, то море сліз вдовиць, сиріт та нещасних родичів, ті страшні шкоди, які за собою війна несе через пожежі, знищені поля, голод, пошести, мусять розумного чоловіка на ось які релігійні рефлексії навести. Чому отсе? Нащо отсе всьо? Чи не можна було сьому всьому запобічи? Так! Можна було. Але під одним услівем: коли би всюди, у всіх державах був шанований святий великий заповіт Христов: „Люби Бога і люби ближнього..“ „Не твори ближньому, що тобі неміло“. Колиби місце страшного, встеклого шовінізму народного, шаленого, нерозумного антагонізму расового, ненаситної жадоби багатств і нових земель, нерозумної і неузасадненої гордості і зарозумілості, була запанувала засада рівності, братерства, любови всіх людей, як се учив, як се хотів Христос, то до сеї катастрофи не було б прийшло ніколи. Адже для людей а не для ангелів приніс Христос свою науку на землю, а тимсамим вона є можлива, вона є до виконання, тільки гріхове ество чоловіка опиралось і опирається на приняти се Евангельське слово, перенятись волею Божою, переродитись в Христі і тому Христос плаче, а діавол сміється!... О так, сміється злобно, огидно, злорадно. Бо в неоднім плянї ворожих держав нема найменшого сенсу, ніякого пляну, ніякої підстави до морду. Защо прим. російський Українець чи Поляк мав убивати австрійського Українця чи Поляка? Хиба за се, що той ніс йому свободу, ішов здіймати кайдани з його мови, церкви, його духового житя? Або защо беть ся Болгарин з Французом чи Англійцем в Македонії? Які вони спільні чи ворожі інтереси можуть мати, яких треба аж оружем в руках рішати? Христова ідеє! Ти подоптана, обсміяна, споневірана, але Ти одна лише принесеш, повернеш мир, спокій на землю!...

2. Та і в тім страшнім злі, яке всіх огорнуло, видно, слідно руку справедливого Бога, бо справедлива сторона побіджає. Сербія, яка розпочала війну, вже зметена з карти Європи, покарана за скритоубийство своїх володарів, за морд нашого престолонаслідника і його достойної супруги. Росія, та тюрма народів, яка душила, давила не лише чужі собі народи, які завоювала, як Україн-

ців, Поляків, Фінів, Грузинів, але свій власний народ, для якого найліпших синів мала в запасі: нагайку, кайдани, тюрму, ссилку, каторгу, Сибір., тепер бачить, що прийшов день, суду Божого, день гніву Господнього... Сімя крови св. Йосафата і других мучеників за віру кільчить ся, зростає, видає плоди!... Франція, яка колись славилась найліпшою дочкою Церкви, а в останньому столітті лише придумувала над тим, як би Церкві доскулити (викидуючи релігію зі шкіл, касуючи монастирі, замикаючи католицькі школи, переслідуючи духовенство), тепер бачить, що її безрелігійність, її розпустне жите, її борба з Богом, видала як найгірші наслідки і та сама Франція, у стіп якої 100 літ тому назад лежала ціла Європа, нині в спілці з Росією, Англією, Італією, се лиш тїнь колишньої славної володільки народів. Англія переконалась, що не досить гроші мати, треба і етику мати, та що Бог море не лиш для її одної сотворив, що не лиш вона одна має право торгівлю і промисл монополізувати і для свого бариша то Бурам, то Індіям, то Єгиптові їх самостійність відбирати і з них діїну корову для своєї захланности та гордості робити. Італія?... Вже найнесимпатичнійше говорити про тих віроломних нащадків колишних славних батьків. Вистарчить сказати ті два слова побіч себе: „віроломний“ і „союзник“, аби зрозуміти цілу гідь поступку наших колишніх „приятелів“, а тут в отсих стрічках: конечність і справедливість кари Божої за мерзенність поступку. „Сіяй вітер — пожнет бурю...“.

3. Немов буря вірвалась війна в зимні мраки і злі випари невірства і сумнівів та нездорову атмосферу нехристиянської надкультури. Всі народи, як се загально констатують, опам'ятались, віра прийшла знов до своїх прав; душа відкрила свої очі і пізнала Господа. Війна стала великим учителем для многих, щоби для релігії продоптати нові дороги до серця людей. Нехай мені буде вільно навести на тім місці відповідний уступ з послання о. офіціяла А. Білецького до Всч. Духовенства і Вірних Львівської Архієпархії з дня 22. липня 1915 р.: „В тій тяжкій добі любезне наше Духовенство і дорогий наш народ заносив по Храмах Божих щоденно умилювальні молення о привернене милосердя Божого, кааяв ся, приступав як найчастійше до св. Тайн, так що посеред нещастя війни ясніло мов сонце то успособлене до покути і поправи і стягнуло милосердіє Боже“. (Архієп. Від. XXVII. ч. 1.).

Відвернене від атеїзму а поворот до віри в Бога-судию, кааяє поодиноких людей а віруюча, дитинна побожність мас супротив Бога, Отця людей се ті великі добра душевні, які нам війна принесла. І ся велика додатня сторона сеї війни, як основника поглибленої тривалої культури є неоцінена.

4. Коли додамо вможену харитативну діяльність на-

шого народу, якої докази стрічаємо щоденно на сторінках нашої української преси, то і сей безперечно гарний обяв жертволюбивости, викликаний потребами війни.

5. Годї не піднести і сього моменту, що навіть протестантські великі днівники заговорили о потребі екстериторіяльності Святїйшого Отця, бо Італія зломила тепер підчас війни гваранційні закони, якими запоручувала вона свободу Папі Римському. Факт сей стріне кожний католик з щирим вдоволенем і бажанем, щоби будучий мировий конгрес направив кривди зділані ірредентою Святїйшому Отцю забранем Йому Церковної держави.

II. Вплив війни на розвій нашої греко-католицької Церкви.

Москаль, ідучи походом на нашу державу, загнав ся аж ген під Краків на захід, а поза Карпати на полудне. Се що до простору, а що до часу, то: десять місяців упоював ся він сам своєю „побідою“, десять довгих місяців тримав і наших москвофілів в гіпнозі о своїй великості, о своїй силі та непобідимості. І не могло ліпше статись, як сталось. Коли би наші війська були пішли офензивою відразу на Холмську землю та на Волинь, так, як се тепер сталось, був би по перше: Москаль не показав, що уміє, був би не зрадив своїх намірів що до нашої Церкви. Коли-б не та гіпноза о силі Москалів, в якій він утримував наших слабодухів-москвофілів, не були б і вони повилазили зі своїх криївок, щоби показати своє правдиве обличчє. А так і один і другий момент вийде на користь нашої Церкви, нашого народу. Пригляньмось одному і другому ближе.

1. Здемасковане внішного ворога.

Вже сейчас по неудачній японській війні, коли революція змусила царат до надання Росії конституції, оголосив цар Микола II. в указї до сенату дня 15. цвітня 1905 р. свободу совісти слїдуючими словами: „Мы всегда имѣли сердечное стремленіе обезпечить каждому изъ нашихъ подданныхъ свободу вѣрованія и молитвъ по влѣніямъ его совѣсти“. Крім того в тїм указї находилась і слїдуюча постанова: „Отпаденіе отъ православной вѣры въ другое христіанское исповѣданіе или вѣроученіе не подлежитъ преслѣдованію и не должно влечь за собою какихъ либо невыгодныхъ въ отношеніи личныхъ или гражданскихъ правъ послѣдствій, при чемъ отпадшее по достиженіи совершеннолѣтія отъ православія лицо признается принадлежащимъ къ тому вѣроисповѣданію или вѣроученію, которое оно себѣ избрало“... Значить, Росія європеїзуєть ся, вступає в ряди культурних на-

родів, зносить страшні драконські закони насильства в справах віри. Колиж в наслідок сеї постанови Підлясе (люблінська і сідлецька губернія) зачало громадно переходити на католицьку віру, зачались різні „ограниченія“ переходів, різні поліцейські і адміністраційні шикани, а наконець появил ся указ, що „право пропаганды вѣры преоставляется въ Россіи только господствующей церкви православной“, значить: великий клич свободи совѣсти перечеркнений раз на все указом імператора...

Війшли „освободителі“ в Галичину з штиками, нагайками, але і з покликом головнокомандуючого Миколи Миколаєвича до „Русских братьей“. Про віру виразно нічого не згадувалось, та за то генерал-губернатор граф Алексій Бобринской на авдиенції представителів міста, духовенства і урядів запевнив кождому віроісповіданню „веротерпимость“. Блаженній віруючі... та факти инакше говорили. Нашого Найдорожшого Архіпастира і многих священників вивезли, церкви Преображенську в Львові, в Бродах, Щирци, Лешневі, Перемишлянах, Сновичи і т. д. повідбирали, священників*) поусували; наші церкви, які не могли обсадити своїми духовними, замикали і мимо просьб, мольб, отворити не хотіли.

Як Москалі не церемонились з відбиранем наших церков, нехай послужить в доказ отсей висказ губернатора графа А. Бобринського, поміщений в „Русскомъ Словѣ“ з 4. цвітня 1915. „Въ Галиціи находится много пустующихъ приходовъ, изъ которыхъ ушли уніятскіе священники. Въ такіе приходы мы посылаемъ православныхъ священниковъ безъ баллотировки (безъ голосованя)“.

Чому ж так насильно Росія, мимо запевнень о віротерпимости, насаджувала православне а нищила католицьку („уніятську“) Церков? На се питанє легко відповісти. Нищила її з многих причин. По перше: Ненависний був її устрій, з головою Церкви Папою римським на чолі. Пригляньмось лише устроєви російської церкви, якої головою є цар і вийдїм лише в мотиви, які руководили Петром Великим, коли себе самого оголосив головою святійшого синода, а в слід затим і російської церкви. Ось що читаємо в „Духовномъ Регламентѣ“. „Отъ соборнаго правленія (Святійшого Синода) можно не опасаться отечеству мятежей и смущенія, каковыя происходятъ отъ единого собственнаго правителя духовнаго (патріярха або папи римського). Ибо простой народъ не вѣдаетъ, какъ разнствууетъ власть духовная отъ самодержавной, но удивляемый великою честію и славою высочайшаго пастыря помышляетъ, что таковой прави-

*) О. дек. Іванця з Ременова, Ник. Герасимовича з Лешнева, Мих. Баричка з Щирця, Вол. Семкова з Миклашева, Он. Чубатого з Смаржева; Исс. Цегельського з Голоскович і многих других.

тель есть второй государь, самодержцу равносильный или больший, и что духовный чинъ есть другое и большее государство. И если народъ уже самъ собою привыкъ такъ думать, то что же будетъ, когда розговоры властолюбивыхъ духовныхъ подложатъ какъ бы хвороста въ огонь? Простыя сердца такъ развращаются этимъ мнѣніемъ, что не только смотрять на самодержца, сколько на верховнаго пастыря. И когда случится между ними распря, всѣ сочувствуютъ больше духовному правителю, чѣмъ мірскому, за него дерзають бороться и бунтовать, и лстятъ себя тѣмъ, что борются за самого Бога и рукъ не оскверняютъ, но освящаютъ, хотя бы шли и на пролитіе крови. Подобными мнѣніями народа пользуются люди, враждующіе противъ государя и побуждають народъ къ беззаконію подъ видомъ церковной ревности. А что, если и самъ пастырь, возгордившись такимъ о себѣ мнѣніемъ, не будетъ дремать? Когда же народъ увидить, что соборное правительство установлено монаршимъ и сенатскимъ приговоромъ, то пробудеть въ кротости и потеряетъ надежду на помощь духовнаго чина въ бунтахъ“.

Ось тут вилѣзло шило з мішка! Ось перша і головна причина ненависти і переслѣдуваня нашої Церкви! Її незалежність від держави, її автономічний а не „государственный“ устрій, се кололо в очи нових, надійшовших володітелів Галичини. Церков отже наша мала стати слугою держави, покривати своїм авторитетом всі насильства, всі беззаконя чиновництва і тим самим буги так само зненавиджена, як церков православна в Росії. Та Бог не допустив до такого страшного пониження нашої Церкви. Вона й надалше буде учить своїх вірних: „Віддайте Цісареві, що цісарське, а Богови, що Боже“, вона, коли буде треба і дальше скаже: „Годить ся більше слухати Бога, як людей!...“.

Абстрагуючи від догми, від св. Евангелія, від слів Христа, а беручи річ чисто розумово, логічно, кождий бачить, що не церков Петра Великого, а Церков Петра, Первосвященника Римського є правдивою Церквою Христовою. Повисші слова „Регламенту“ прямо понижають Церков і викривляють її ідею, ціль, а тепер, коли союзним війскам удалось відобрати російському колюсови Польщу, Холмщину і Волинь, Петром Великим устроєній єрархічній формі Церкви завданий смертельний удар. Годі бо допустити, щоби чи наша чи німецька держава призвонила в своїх границях на єствованє такої церкви, якої головою є суверен чужої держави, а його колегією (чи там капітулою, чи консисторією—бо трудно тут підібрати відповідну назву) є святійший синод в Петербурзі з урядником царським як заступником царя на чолі. Се була-б аномалія, якої ніяка держава знести би не могла. І тому лишаєть ся православним єпископам, духо-

венству і пастві на відібраних Росії землях або основувати знов якусь автокефальну нову церков, або що природнійше і історично узасаднене: вернути на лоно єдиноспасаючої, католицької Церкви. Страшно тут зімстилась на православній церкві ідея Петра Великого „приставить къ Синоду своего человека, который имѣлъ бы смѣлость со званіємъ оберъ-прокурора быть представителемъ государственныхъ интересовъ...“. Годі бо, щоби церковний міністер чужої імперії вів даліше агенди свого государства в чужій державі. Австрія доси досвідом чейже научена, що православне було і царославем, тепер тимбільше не допустить, щоби її піддані належали під „Святейший Синод“ — quasi — міністерство чужої держави. Ідея державної церкви дістала раз на все смертельний удар. Католицька Церков еще раз і еще раз показала, що вона єдина є устроєна після слів і волі Христа.

Другою причиною переслідування нашої католицької Церкви був сей незвичайно відрадний факт, що з нашого духовенства ніхто, що стояв на українсько-національнім ґрунті, не прийняв православя, тим самим царославя і тим чином католицька Церков в священниках о українській ідеології найшла горячих невідступних приклонників, вірних дітей своїх, а з ддрої сторони українські священники зрозуміли, що вони в католицькій Церкві лише можуть служити своєму дорогому народови, не йти в супереч його житевим потребам, не запертись його, не ставатись його ворогом.

Бачили се добре царські кнутапоклонники, тому голосно заявили, що „уніятское духовенство ето злейший наш враг* і тому то на наше духовенство сипались страшні переслідування, які нагадують часи Нерона і Джінгісхана. Та мимо тих драконських мір не знаємо случаю, щоби Українець-священик сплямив свою одіж духовну під зглядом віроісповідним, національним, етичним. Українець-священик що найвисше став пасивним, замкнув ся в своїй церкві і був пастирем своїх проріджених війною душ. Але якже часто ділав і переплачував свою діяльність дорого, скоро лише мав се нещасте в обороні своєї пастви, свого народу зіткнувшись з ворогом своєї віри і свого народу. Лютий ворог безцеремонно, жорстоко увозив горожанина чужої держави, доброго пастиря овець своїх, батька дітям в далеку Сибір, в безмежні простори своєї імперії*).

*) 1. Их Ексцеленція Митрополит Андрій гр. Шептицький; 2. Впр. ОО. Волод. Громницький, парох Тернополя; 3. Михайл Цегельський дек. Каменки Струм. 4. Григорій Дякон, дек. в Махнівцях. 5. Ант. Сосенко, дек. в Олієві. 6. Всв. ОО. Др. Стеф. Юрик, дек. Золочева. 7. Др. Ос. Боцян, ректор семин. 8. Др. Дмитро Яремко, віцеректор сем. 9. Мих. Яцковський, канцлер консист. 10. Др. Мирон Горникевич, сотр. Архіє. 11. Др. Іван

Так отже бачимо, що вслід за своїм улюбленим Архієреєм, за його незломним жезлом, триманим благородною сильною рукою пішло все наше українське духовенство, сей вірний своїй вірі і своєму народови заступ і віримо, що і далі йти-ме, памятаючи на сей страшний рік війни, в якім оказав наглядно, може більше, як коли, свою вартість, вагу, значінє. Тому віримо, що воскресне давна, світла традиція минувшини, яка нерозривно сполучала в одну цілість наше духовенство з нашим народом. Сила і значінє духовенства взросте безперечно по війні, бо тепер виказалось, в які то одиниці, повні пожертвования, повні геройства було воно випосажене. І того взросту не буде у нас ніхто смів гамувати і обваровувати застереженнями, ствердивши, які здорові і чисті народні струї перепливали груди нашого священика. Ми віримо, що наша католицька віра, яка оказала тільки неспожитої сили в сих днях, яка дала захист гоненому українству, стане нашим, ніким незапереченим народним скарбом, стане всіми признаною національною релігією. Хочемо і в се вірити, що устане клясова ворожнеча против духовенства, пропагована в деяких часописах, розсівана в брошурах, роздмухувана демагогічними фразами. Хочемо вірити і в се, що наші історики і політики в своїх історичних і політичних працях инакше оцінювати-муть вагу унії для нашої Церкви і для нашого народу і більше безпристрасно і більше об'єктивно описувати-муть сей незвичайно інтересний і важний розділ нашої історії.

І є позначки, що так буде! І є позначки, що змінить ся все на ліпше. Найбайдужнійші, найбільше ворожі Церкві люди обурювались на небувалий гнет наїздника над українсько-католицькою Церквою. Люди інстинктивно відчували, що тратять щось дуже дорогого, незамінимого, тратять остою своєї народности. Та рефлексія підчас війни елементів колись ворожих вірі і Церкві се незвичайно цінний досвід для нашого budouчого культурно-національного житя.

Соболь, сотр. Архик. 12. Николай Щепанюк, сотр. Архик. 13. Мих. По-стригач, сотр. Золочева. 14. Волод. Плашовецький, парох Лядзкого. 15. Іван Бачинський, завід. Сновича. 16. Дим. Склепкович, пар. Поморян. 17. Григ. Панчишин, пар. Гологір. 18. Алекс. Любінецький, пар. Новошин. 19. Йос. Любінецький, пар. Дубовець. 20. Омелян Боберський, парох Николаєва. 21. Василь Терещук, пар. Полтви. 22. Мих. Зінкевич, завід. Стоянова. 23. Ів. Фединський, пар. Любіня великого. 24. Людвік Савіцький, парох Щурович. 25. Ом. Дольницький, пар. Баворова. 26. Григ. Хамчук, сотр. Зборова. 27. Евг. Тимкевич, зав. Кудобинець. 28. Вас. Матвійко, пар. Кудиновець. 29. Григ. Дяків з Жеребок корол. 30. Петро Рудакевич, пар. Славної. 31. Ник. Рицар, парох Богутина.

Се самі пресвитери львівської Архієпархії. З других дієцезій дат не маю.

Ніхто з нашого духовенства не думає тут кувати капітал для якогось клирикалізму, для панованя клиру,} але бажати, жадати будемо і мусимо для себе пошани, а для Церкви любови. З узнанем годить ся піднести, що також наша щоденна преса, як і парламентарна репрезентація заняла тепер дуже гарне, прихильне становище супротив наших релігійних справ. Маймо надію, що воно і на дальше так полишить ся, а се вийде лише на користь нашій народній справі.

Третою причиною такого фанатичного переслідуваня нашої Церкви була страшна малокультурність і грубоскірість православних батюшок. Наше католицьке духовенство ніколи — бодай я так думаю — не спромоглось би на се, напихатись силою, погрозою там, де його не хочуть, не бажають. Були села, де нагайкою батюшка казав зганяти людей в церков, на свою відправу, відбирав або підступом або насильством ключі від церкви, не зважав на се, що ніхто до церкви на його богослуженє не ходив, хиба які діти з цікавості, не оглядав ся на се, що він приходив на місце прогнаного українського священика, вітця численної родини, яку серед сльоз, плачу, пускав з торбами... Побачив і наш народ їх відправу! Богато формалістики, незрозумілої обрядовости, та за те ніякого духа побожности, ніякого огня Божого. Проповідий ніяких, а коли які були, то лише груба лайка на святого Отця, католицьку Церков, католицькі догми, на Унію. Многі, навіть найбільше загорілі москвофіли-селяни побачили ріжницю в інтелігенції, образованию, обходженю ся з людьми і каялись... „Але є каєння, та вороття не має“, бо налякавшись австрійських військ пігнались зі своїми освободителями в нову вимріану вітчину свою. І сей наїзд батюшок для нас, духовенства, не буде також без науки. Праці над собою, праці над народом він нас научить, бо ми бачили, що де була праця, ревність, там батюшка не мав пристанища, не мав приступу. Праця над широ католицьким вихованєм народу поглибить ся, ідея католицька поширить ся, бо не стало тих, які кидали їй колоди під ноги і будь отверто, будь скрито против неї ворогували.

Раз на все зістали здемасковані та розвіяні пляни Росії супротив нашої католицької Церкви, раз на все завданий смертоносний удар пустим фразам о віротерпимості і свободі совісті, раз на все здескредитований ерархічний устрій Великопетрівської церкви; зясовані також причини гонень і переслідувань нашої Церкви. І се є велика, додатна сторона отсеї світової кривавої війни.

2. Здемаскованє внутрішнього ворога.

Ні! се зле сказано: „здемаскованє“, ні! воно само себе здемаскувало наше москвофільство. Перед правительством

та Церквою лише чисто літературних общеруських убіждень, під зглядом політично-державним жирували себе наші москвофіли як горячі австрійські патріоти, а під зглядом церковно віроісповідним, як щирі „кафтоліки“. Та прийшла війна! І показалось, що літературні убіждення, які і так лиш були чисто плятонічної натури, бо москвофіли або говорили по польськи або язичієм, заступило москвофільство політично-державне і церковно-цареславне.

„Прикарпатская Русь“, „Голос Народа“, в лайці на Австрію і Рим перейшли всякі найчорносотенніші органи; підлим клеветам та пашквілям, наклепам і доносам на нашого Архієрея і українське духовенство не було міри і кінця; Народний Савет висилає депутацію до гр. А. Бобрінського з поклоном і привітом, шле вірнопідданчу телеграму до „Белаго Царя Освободителя“; „Народний Дом“, фундація Цісаря Франц-Йосифа іменує почетними членами своїми генералів Николая Николаєвича, Рузского, Іванова і Брусілова, тих, що на їх думку, розбили „в дребезги лоскутну, дряхлу монархію Франца Йосифа“. Ставропігія в своїх вікнах виставляє найгіршого сорта ярмаркові рисунки на нашого Цісаря і його армію, її виділ запрошує Євлогія до відправи богослуження за померших царів в своїй старинній церкві, а на своїх засіданнях застановляється над прийнятем православля... Гарні вчорашні австрійці, гарні вчорашні „кафтоліки“!...

Яка ж була роля москвофільського духовенства? Воно пішло чотирма шляхами... Одна частина самих найголосніших, найревніших, так би сказати: „ідеологів партії“ Австрія інтернувала або конфініювала, друга частина, що тут осталась, перейшла на православє, трета утекла з російськими військами, а четверта зникаючо дрібна частина осталась тут свого віку доживати.

Інтерновані москвофіли, абстрагуючи від їх моральних і фізичних терпінь, яких їм довелось зазнати в слідчих арештах в Талергофі та Терезієнштадті і т. п., мали — можна сказати — щастє в нещастю, бо коли-б вони були тут в Галичині остались, були-б многі з них певно положили кінець „душевним терзаніям“ і присоединились до православної церкви і тепер мусіли би були враз з своїми освободителями утікати, а так є надія по війні вернутись назад на свої приходи і позбувшись всяких утопій, всяких надій на білого царя, працювати щиро для нашого бідного, поневіраного мужика у його „хлопській“, українській мові і сказати собі: нема милійшої, солодшої праці, як праця для свого народу. Многі — що правда — з інтернованих були аполітики, люди невинні, але де дрова рубають, там і тріски летіти мусять; правительство австрійське превентивно і їх віддалило від терену воєнного, а їх собратя, які тут правительство лишило, зробили їм найгіршу прислугу, потверджуючи підо-

зріня правительства що до лояльності вивезених, бо отсе частина з них перейшла на православє, а друга частина утікла з побідженим наїзником.

Найгірше свідоцтво виставили собі ті москвофільські духовники, що легким серцем запустивши заріст надягнули на себе рясу православного батюшки. Се було подло, се було нікчемно! В нашій дієцезії найшлося таких 22-ох юдів-апостатів. Зробили вони собі вічний сором, вічну ганьбу, бо нічим їх апостазії ні витолкувати, ні виблити не можна. Давні мученики ішли на смерть, а не відрікались своєї віри, а сих відступників навіть — говорім по людськи — навіть матеріальна сторона до сього не змушувала, бо многі з них звісні як достатні люди, а деякі знов обласкані були великими почестями та гідностями католицької Церкви*). Приглянувшись ближше їх іменам, скажемо собі з облегченою грудію: Слава Богу, що уступились, бо і так ні один з них не приносив чести католицькій Церкві. Полова відлетіла — чільне зерно осталося.

Трета категорія москвофілів се біженці в Росію. Очевидно, що для них не остаєть ся иншої дороги, як піти слідом тих других і там в Росії перейти до тих, за якими ціле їх жите серце їх тужило. Таким отже робом очистилась католицька нива від наємників, українське духовенство від шкідників, що спинали розвій, розріст, силу католицької Церкви, спричинювали шкоду повазі українського духовенства. Маленька горстка москвофільського духовенства, яка осталась в краю, вже не в силі відіграти якої будь найменшої політичної ролі, вже не в силі спинити розвою католицької ідеї, українських стремлень і бажань. *Quod medicina et ignis non sanat, bellum sanat!* Вийдем відроджені, скріплені з тої війни, позбувшись галапасів, що жили нашими соками, кидали нам колоди під ноги. Не було-б війни, ішли би даль-

*) Ось імена сих нещасних: 1. Папський шамбелян Филимон Решетилович, парох Глинян. 2. С. М. К. Іван Мриглодович, пар. Дитковець брідського дек. (померший в тиждень по відступстві). 3. о. Іван Сухаровський, пар. Конюшкова, брідс. дек. 4. Михайло Власенко, парох Накваші, підкамен. дек. 5. о. Йос. Яворський, пар. Кривого, радех. дек. 6. о. Мих. Теребушка, парох Голотір-Волі, унівського дек. 7. о. Іван Яблонський, пар. Германова, винницького дек. 8. о. Іван Насальський, пар. Полухова, глинянського дек. 9. о. Мих. Микула, пар. Мизуня, долиньського дек. 10. о. Волод. Ілевич, сотр. Тростянця, долиньського дек. 11. о. Григ. Павлюк, пар. Серетця, залоз. дек. 12. о. Ом. Зарицький, пар. Милошович, щирец. дек. 13. о. Теодор Габрусевич, пар. Бібідан, помор. дек. 14. о. Іван Пюрик, пар. Івачова, оліївського дек. 15. о. Іполит Штогрин, пар. Підлипеш, золоч. декан. 16. о. Корн. Загайкевич, сотр. Чех, олеського дек. 17. о. Волод. Сваричевський сотр. Преобр. церкви у Львові. 18. о. Іван Тягнибок, сотр. Преобр. церкви у Львові. 19. Йос. Гоцький, пар. Струтина ниж., рожи́тівського дек. 20. о. Стефан Рудь, зав. Княжодуки, долиньск. дек. 21. Юліян Сенишин, завід. Розвадова, никол. дек. 22. о. Андрей Яворський, пенс. палох Борусова, бобр. декан.

ше запевнення о ширім привязаню до католицької Церкви, „Церковні Востоки“, „Общество Іоанна Золотоустого“ (котрого члени виділу або перейшли на православє або вивтікали до Росії) слали-б дальше меморіяли, депутації, запевнення до Митрополитів, Епископів о своїй льюальности і так в безконечне! Війна положила лицемірству і фарисейству конець. Москвофільське духовенство само себе здемаскувало. Ми лише констатуємо незаперечені факти.

3. Переоціненє вартостий.

Се також позитивний результат нинішньої війни. „Umwertung der Werte“, як каже Німець. Богато старих аксіомів, старих тез нинішня війна опрокинула, надала їм иншу вартість, переоцінила їх.

Назву деякі з них. Передовсім слово: „православний“ в нашім богослуженю. Ми тримались його непохитно в надії, що колись, коли кордони упадуть, воно пригодить ся нам для нашої пропаганди на сході. Мовляв; ви православні і ми православні, приставайте до нас. Та був се обосічний меч. Сталось зразу инакше. Прийшли цареславні батюшки і сей клич, яким ми хотіли послугуватись, пригодив ся їм як найкрасше. Отже щоби баламутство не ширилось, треба ясности в поглядах, точности у виразах, недвозначности в назвах. На мою думку можемо сміло православним їх назву „православний“ лишити. Нам краще назвати себе „правовірні“. Ся назва не лише, що усуне всяку двозначність, але вона сама собою є краща. Що значить „православний“? Се той, що в „правий“, відповідний спосіб славить Бога. Таж і язичники і погани „естеством законная творять“, по свому в правий спосіб славлять Бога, однак не можна ніяк сказати, що вони є „правовірні“ т. з. посідають праву, добру віру. Такої правої віри не мають і православні, отже не сміють себе „правовірними“ називати. До слова „православний“ мають вони вже більше право, бо і їх утрєня і вечірня і Служба Божа (з виїмком инакшого розуміння епїклези), якими „с л а в у“ приносять Богу, суть такі самі, як у нас католиків.

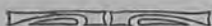
Як се має статись, чи постановою синоду, чи рішенем Римського Престола, в се не входжу. Констатую лише факт, що назва ся віджилась, вона для нас шкідлива.

Другою такою шкідливою аксіомою, якої під впливом москвофільів трималось почасти і наше духовенство, було сліпе привязанє до обрядовости, стремління як найбільше заховати чистоту давного обряду. Війшло російське військо і неодному з них довелось бути на наших „унїятських“ богослужєнях і що бачимо: Якраз ті наші нововведенєя, як су-плїкації, майські богослужєня, моленє з молитвословів, спі-

ване пісень і коляд у народній мові в церкві, дзвінки, монстранції і т. п. знаходить у них смак, признане і вподобане. З признанем для такого оновленого, оживленого обряду вони не криють ся і в розмовах своїх з нами хвалять якраз се, що москвофіли старались нам як „новшества“ „латинизацію“ обмерзтити. Щоби колись навернути Москалів до католицької Церкви, о тім не думаємо, бо сей ворог України з самого антагонізму до нас відкине хочби і найбільше розумну реформу; нам розходить ся о український народ, а того скорше притягнемо націоналізацією обряду, як мертвою церковщиною. Та до сього питання вернемось колись в окремій статі. На разі вистарчить сей факт тут зазначити як переоцінене вартостий.

Не від річи буде зазначити на тім місци і таке переоцінене вартостий, як погляд на наш целібат підчас воєнної заверухи. Від давна утерлась у нас фраза, що в разі війни з Росією, в разі переслідувань нас як уніятів був би відповідний клир нежонатий, бо той, як незв'язаний родиною, скорше постояв би за своєю паствою, скорше рішив би ся на борбу, на муки. В тім напрямі була розведена навіть широка агітація. Прийшла війна. І що бачимо? Бачимо, що не один целебс утікав перший, навикнувши до вигоди та фрази: „е—я один, що мені біда зробить, я всюди найду місце, найду собі кавалок хліба“; а лишались при своїй пастві священники, обременені дітьми, родиною, бо годі в світ з тільки душами пускатись. Не хочу, щоби мене оо. безженні зле зрозуміли; високо ціню їх посвяту, їх самовідреченє, але я виступаю тут лиш против тої розповсюдненої фрази о висшости безженства на случай переслідування, бо факти показали, що і наше жонате духовенство не гірше безженного виявило свою печаливість о паству, свою постояність у вірі.

Повні плоди сеї світової війни буде суспільність аж по заключенім мирі збирати. Всевишній, навіть з такого зла, яким є ся страшна світова війна, викреше для зболілої людськості, упокорившої ся перед Його Божим маєстатом, много много добра. Доволі вже кари Божої, досить вже допусту Божого; просім умильно, благаймо Всевишнього о мир, спокій, щоби на оновленій землі началось жите нове, боже, оперте на великих досвідах теперішньої великої, світової, небувалої війни.

**В передодень реорганізації
Ставропігійського Інститута.**

З поворотом австрійських військ і властей у Львів, в червню м. р., зависіло ц. к. Намісництво між іншими також діяльність Ставропігійського Інститута. Причини звісні. Від десятків літ опинилась ся фундація в руках русофілів і стала одним з огнищ русофільської пропаганди. В члені її приймалися всі визначні русофільські агітатори (як Площанський, Марков, Мончаловський, др. Дудикевич), а за те засадничо відказувалось місця найповажнішим мужам з українського табору. А вже до решти відкрилось лице того збору в часі російського наїзду на Львів. Др. Дудикевич поставив там в Томину неділю м. р. формальне внесення на перехід Ставропігії в православє. Інші знов члени заняли в тім часі таке політичне становище, що мусіли по невдачі російського наїзду опускати край. Очевидно такого стану не могло довше терпіти австрійське правительство і мусіло зробити тому кінець. Воно й засистувало інституцію, поставило над нею часово свого куратора, — а щоби справити її на властиву дорогу, зарядило прийняте нових членів з української громади. З початком лютого с. р. піде реорганізація Ставропігії.

Між всіма засистованими або й розв'язаними русофільськими товариствами інтересує нас найбільше Ставропігійський Інститут, а то з огляду на церковні і обрядово культурні задачі, які се товариство має сповняти. Тому позволимо собі забрати тут голос і зазначити в сій справі погляд і становище нашого духовенства.

Церковне брацтво при храмі Успення Пресв. Богородиці у Львові існує вже від 13. віку. Особенного значіння досягнуло воно в 16 віку, коли зачали приступати до нього визначні боярські родини, а східні патріярхи (антіохійський Йоаким і царгородський Єремій) — хочаби створити тут твердиню для православної церкви — надали йому різні привилеї, піднесли до ряду Ставропігії і поставили під безпосередню власність царгородського патріярхату. Після патріярших грамот мало се брацтво право: свобідно вибирати своїх священників, висилати на синод двох відпоручників з рішачим голосом, брати участь в виборі єпископа, наглядати на моральне жите світських і духовних, ба навіть єпископів, та незалежно управляти своїм майном і своїми справами. З окрема посідало брацтво печатню, в котрій видавало для потреб наших церков богослужебні книги, удержувало знамениту школу, в якій враз з світськими науками подавались і бого-

словські, і утримувало для своїх ісповідників шпиталі, а для далеких православних подорожних гостинницю. Крім того стояло воно в звязи з другими дієцезіями і брацтвами, і мало тим великий вплив на тодішнє наше жите.

Важна зміна настала в житю львівської Ставропігії в р. 1709; тоді приступила вона до церковної унії з Римом і прийшла під безпосередню власть Римського Престола. Друга зміна в її відносинах довершилась при реформах австрійського цісаря Йосифа II.; в тім часі утратила вона верховні привилеї над львівською дієцезією і єпископом, і одержала опісля через різні розпорядження і закони лиш правне забезпеченє власної управи майна і діяльності. Та хоч через відняте давних привилеїв попереднє значінє Ставропігії упало, всеж таки і полишений їй круг діланя є ще дуже поважний. І коли би вона в відповідний спосіб була ведена, то могла би для церковно суспільного добра народа ще дуже багато учинити.

Діяльність ставропігійського брацтва була в різних часах ріжнородна. В минувшім віку займало ся воно головнє перестроєнем і украшенєм своєї церкви, замітним памятником византійської архітектури, і провадило дальше свою печатню. За сим отворило бурсу гімназістів для удержаня висшого церковного хору, а за пок. сеніора дра Шараневича оснувало старинний церковний музей, котрий на жаль зістав через Москалів вивезений. По за тим не давало воно в послідних десятилітах нічого, що могло би причиняти ся до церковного або обрядово культурного житя — не то в цілім краю, але хоч би в самім місті Львові. Причина недомаганя лежала в тім, що не допускали туди живих людей з української громади, — а відтак, що питоме піднесенє народу не лежало в інтенціях русофільських її членів.

Ми тішимо ся, що Ставропігійське брацтво буде на ново зорганізоване і зможе виявити в своїй области більше реальної праці. Однак признаємо ся, що зазиви наших часописий, щоби львівські люди вписували ся як найчисленнійше в члени Ставропігії, не припадають нам дуже до душі. Ми віримо в добру волю редакцій, але мусимо зазначити, що не всі громадяни, хоч би як чесні, надають ся в члени сього брацтва. Требаж зважити, що Ставропігійський Інститут посідає визначний церковний характер і має задачу трудитись спеціально для піднесеня нашої Церкви і богослуженя, та й в загалі для обрядово культурного житя в нашім місті і в цілім краю. З огляду на таку ціль повинни прийматись в члени лиш ті мужі, котрі мають глибокого релігійного духа і визначають ся чувством і розумінєм церковних справ, а при тім ще інтелігенцією і розвагою, щоби могли назначені діла в користь Церкви і народа вести. Церковно-культурна сторона є в житю кожної суспільности дуже ве-

ликої ваги. У інших народів бачимо багато інституцій, котрі в ріжноракій спосіб трудять ся для релігійного і церковного жита своїх країв; там видимо також багато людей, котрі жертвують тим цілям свою працю і всі сили. Через се зискують ті народи в церковних заведенях важну підмогу для свого розвитку, когра виходить на значну моральну і культурну їх користь. На жаль, у нас відчуває ся велика недостача на сім поли. В браку того храмає у нас релігійне жите в народі, тай годі видержати нам також на власній території конкуренції з латинством. З тим більшою силою мусимо тепер наставати, щоби одинока наша церковна інституція, львівська Ставропігія, маючи певний маєток і означені права, сповняла як слід свої задачі і давала народови як найбільше, що йому в теперішнім часі на церковній області потрібне. В нинішній хвили стоять у нас на черзі ріжні поважні церковні діла, о котрих ми вже в близькім часі будемо мусіли поговорити.

Після сказаного стане ясно, що при виборі нових членів не повинно брати ся всяких людей без розбору, а треба пильно зважати на певні прикмети, релігійні і інтелектуальні, і покликувати лиш таких, котрі для сповнення братських задач були би відповідні і звані. За се не повинна публіка гнівати ся. Як не всі люди кваліфікують ся до праці просвітної, політичної, юридичної, фінансової, промислової і др., так і не всі надають ся до роботи релігійно-культурної. Кождий повинен трудити ся в тій області, до якої має спосібність і психічний нахлін. Длятого висказуємо становище нашого духовенства, котре в церковній справі повинно чей заважувати: що при реорганізації Ставропігії повинно вибрати ся на разі не дуже то велике число членів, але за те людей, звісних з релігійних почувань і розуміння церковних потреб. Гадаємо також, що повинні покликуватись не лиш львівські громадяни, але в мисль давної практики й відповідні мужі з провінції. Колиж би жите Ставропігії розвинуло ся і заінтересувало своєю діяльністю ширші круги, тоді добирало би ся нові сили. Не в великім числі членів буде лежати розвій Ставропігії, але в їх доборі і духу.

Вкінці не можемо поминути ще одной сторінки. В 17. віку вів ся звичай, що в члени Ставропігії приймало ся лиш світських людей. Се діяло ся тому, що Ставропігія мала тоді служити твердинею для православя, а клир і єпископи склонювали ся вже до унії. Однак по загальнім прийняттю унії відпала ся причина, і тому нема нині підстави до спінювання священників в участі і працях брацтва. Правда читаємо в „Уставі Ставропігійського Інститута“, що членами можуть бути лиш світські люди; однак на се позволимо собі замітити, що сей устав зложений лиш в послідних ро-

ках на основі давних грамот і розпоряджень та й з примішкою деяких тенденційних додатків, не зістав правно затверджений і тому не має властиво що до кожної точки строго обов'язучої сили. А що і уступ про виключних світських членів є лиш довольним і тенденційним додатком, можна вносити з того, що в членських виказах з попередних років подибуємо деяких священиків, як Якова Головацького, професора університету, Івана Гушалевича, катехита академічної гімназії*). Видно отже, що духовний стан не уважався засадничою перешкодою до вступлення в брацтво. Зрештою воно й дивно виглядало би, щоби церковна інституція так відхрещувалась від духовних! Ми далекі від того, щоби хотіти втискатись в се брацтво або загарбувати його в свої руки, а противно бажаємо, щоби й світські трудилися вільно і як найбільше для слави Бога і для релігійного добра народу; але гадаємо, що воно було би в інтересі самої Ставропігії, щоби входили туди й деякі священики. Причини різні. Не хочемо уймати світським людям; однак хоч би були найліпшої волі, не годні часом вирозуміти духа і намірень Церкви і духовенства, та могли би не раз зарядити таке, що було би тамтим не по нутру. Так бачили ми прим. від довгого ряду літ, що між ставропігійським брацтвом а пок. крил. о. Павликовим або й теперішнім парохом існували безнастанно якісь непорозуміння. А сі колізії далось би оминати, коли би в брацтві засідали деякі священики, котрі стали би посередниками між брацтвом і церквою. Не треба доказувати, що така гармонія в діяльності обох сторін вийшла би тільки на добро справи веденої через Ставропігію. По друге, в нашій суспільности можуть виринати різні обрядові і культурні потреби, котрих священики, стикаючись безпосередно з народом і з його житем, можуть скорше запримітити і вказати брацтву: що і як належало би зарадити. В доказ того наведемо і тут один няглядний приклад. Ось від довгих літ ішло в безпосереднім оточенню Успенської Церкви сильне винародовлене і латинщене нашої людности. Духовенство жалувалось на се; однак брацтво, стоячи здавека від сих подій, було на ті річі глухе і сліпе, та не давало ніякої заради. Аж тепер удалося нашим паням за порадою деяких священиків, виеднати у куратора Ставропігії льокаль на українську захоронку, котра хоч пізно, взяла ся до ратованя дітий ставропігійського середмістя від обрядової і національної зтрати. І знов бачимо, що поміч клиру виходила би не раз в користь для обрядових і культурних задач брацтва!

*) Один поважний старий Ставропігіянин старався пояснити мені се тим, що о. Гушалевич був лиш почетним членом. Однак я бачив давний печатаний офіційальний виказ ставропігійських членів, а там поданий о. Гушалевич як член звичайний.

Гадаємо, що кождий безсторонний світський муж мусить признати сему рацію. Ось видимо, що многі священники розвивають в різних світських інституціях дуже успішну діяльність; а тим краще могли би помочи світським братям в області церковній, котра їм куди ближшою. Колиж заходили би які труднощі з священиками парохіяльними, то чиж мало є духовних по за парохіями, котрі ніколи не компетували би о Успенську церков і не мали би там рішучо ніяких особистих інтересів! Так могло би собі братство після своєї вподоби прибрати деяких непарохіяльних священників. Як сказано висше, ми не хочемо обмежати свободи і прав світських членів; однак в інтересі Ставропігії і загальної справи домагаємося таки, щоби покликано в Ставропігію хоч би невеличкий кружок духовних. Надіємося, що нові братчики покажуть належне зрозуміння сеї справи; і як трудилися досі з патріотичними священиками в найкращій згоді в різних світських товариствах, так запросять своїх духовних товаришів від світської роботи також до церковного братства і будуть разом з ними трудитись і на Христовій рілі.

о. А. С.

ЮЛІАН ДЗЕРОВИЧ.

Мирові змагання Венедикта XV.

Саме в хвилю, коли в княжий, престольний город Галицької України, дня 3. вересня, вливались сірі, непроглядні маси російського салдатства, засів на престолі св. Петра кардинал Яков делля Кієза, як папа Венедикт XV.

Довший час наше духовенство у своїх богослуженнях не знало, кого споминати як начальника Церкви, аж поки доохресною дорогою, на нейтральні держави не прийшла радісна вістка, що католицька Церков дістала нового керманича в Венедикті XV-ім.

Певно, що ні один з його попередників не засідав серед такої бурі на кораблі Петра, ні одному з них кровава луна світової пожежі не розсвічувала так ясно, так болюче перших стежок апостольської діяльності, як нинішньому Святійшому Отцю. Пророцтво Махалії з XV. століття: „religio depopulata“ у відношенню до нинішнього Папи знов сповнилось,

тільки в ширшій ще значіній: „genus humanum deroripatum“...

Однак нині, по році понтифікату Венедикта XV., дивлячись на великі Його діла зділані в короткім часі, можемо сміло сказати, що в добрі руки дісталась керма Христової Церкви серед такого розбурханого, неспокійного часу. Очевидно, діяльність Святійшого Отця мусить бути під теперішню хвилю звязана воєнними подіями, мусить бути ними подиктована. В часі отсеї кровавої пожежі, яка зависла над нещасною Европою, мусить особа Христового Намісника мати за головну ролю: умиротворити розярену людскість, і тому то діяльність Венедикта присвячена головню мировій акції та злагодженню страшних наслідків війни.

В нинішній страшній різні-війні бореться кілька держав, які мають між своїми рядами цілі заступи жовнівів католиків. Очевидно, що кожда держава бажала-б, щоби Святійший Отець їй сприяв, її жовнірам благословив, а противну сторону осуджував і старався її ворогам своїм впливом пошкодити. Передовсім та держава, в якій границях Папі довелось мешкати. Нині сею державою є віроломна Італія і вона то, під теперішню хвилю, бажала-б мати в Папі свого придворного єпископа. Однак Папа є Отцем цілого християнського світа, отже не лише Італії та Франції, але рівночасно й Австрії та Німеччині. Святійший Отець отже мусить заховати повну неутральність. Свої погляди в тій справі виразив Венедикт XV, в своїй промові до кардиналів на тайній консисторії дня 22. січня 1915 отсими словами: „Хто лише має дозрілий суд, сей признасть, що Апостольський престол не повинен ставати по ніякій стороні. Єпископ римський, як Намісник Христа, що умер за всіх людей і за кожного з них з окрема, повинен всіх воюючих огортати рівною любовію, а як Отець Християнства має по обох сторонах многих синів, яких добро передовсім повинно лежати Йому на серці. Отже не сміє дивитись на властиві їм інтереси, які їх розлучають, але на спільний всім узол в іри, який їх лучить. Поступаючи инакше, міг би не тільки не зділати нічого в користь мира, але навіть, з огляду на умисно вишукувані причини до ненависти супроти релігії, наразити спокій домашній Церкви і внутрішню згоду на тяжкі проби. Не нахиляючись отже до ніякої сторони, обіймаємо обі сторони Нашою печаливістю і переняті найвищою запобігливістю і боязню сліди́мо застрашаючі поступи сеї війни, особливо, коли належить побоювати ся, що сила зачепки переступить з часом всіляку міру“.

В тих отже словах маємо начертану програму правдивої, щирої неутральности понад воюючими народами і обіймаючу всі народи в любові. Та програма не виключає од-

нак широкої інтензивної акції за миром при кожній нагоді і тому то викажемо найперше заходи Венедикта XV. о повернене мира а опісля розкажемо про Його високогуманні старання для злагоди наслідків страшної війни.

I.

Мирова акція Венедикта XV.

1. Знаючи, що мир є великим даром неба, Свят. Отець передовсім укладає чудову, прегарну молитву о мир; молитву, яку ми знаємо з наших: „Архієпархіяльних Відомостей“ і яку ми певно широко відмовляємо при кожній нагоді. 2. В тій цілі заряджує Він в цілій католицькій Церкві окреме, покутне богослуженє на дни 7. лютого по цілій Европі, а на дни 21. марта 1915 для католиків поза Европою. А молитва Церкви не лише є бальзамом на зболілу душу християнина, але вона безперечно скоротить ті страшні дни морду і ненависти, які для укараня і опам'ятаня непокірної людскости мали бути єще продовжені. 3. Зараз на вступі свого понтифікату в відозві з дня 8. вересня 1915. відзиваєть ся Венедикт XV. до володарів з горячою і усиленною просьбою, щоби всіми силами старали ся занехати всякі спори для загального добра цілого людського роду. То само благане повторив Святійший Отець і в енцикліці з 1. падолиста того самого року: „Молимо Бога, щоби нас вислухали ті, які в своїх руках держать судьби держав. Справді є прецінь інші дороги, щоби вирівнати ті права, коли зістали нарушені“.

4. Найвиразнішим однак покликом до мира є візване, яке Венедикт XV. оголосив в день сумної річниці вибуху війни до „ведучих під теперішну хвилю війну“. Ось що там читаємо:

„Святим іменем Бога Нашого, небесного Отця і Господа, іменем благословенної Крови Ісуса, яка становить ціну спасеня людскости, закликаємо вас, які Провидінем Божим є поставлені для управи народами ведучими війну, щоби ви положили остаточно вже кінець тому страшному мордованю, яке від року вже ганьбить Европу... Перед Богом і людьми ви поносите страшну одвічальність за мир і війну. Вислухайте нашої просьби, слухайте вітцівського голосу вічного Намісника і Найвисшого Судії, бо Йому колись будете мусіли здати рахунок як з прилюдної вашої діяльності, так і за ваші приватні діла“...

Венедикт XV. спам'ятує, що ніякого народу не можна знищити, убити. Він каже:

„Понехайте заміру взаїмного нищення себе. Знайте, що народи не умирають. Коли народи суть понижувані і переслі-

дувані, тоді зі злобою в серці зносять наложене їм ярмо і приготують ся до висвободження, переказуючи з генерації на генерацію сумне наслідство ненависти і охоту пімсти...“.

Особливо цінними є для нашого поневоленого українського народу ті послідні, уваги гідні слова Венедикта XV. Вільними можемо бути або як самостійний державний організм, або під розумним, конституційним режимом Габсбургських володарів, а ніколи під відвічними нашими ворогами, які за цілий протяг історії та спільного життя несли для нас лише саму погорду та кривду!... Инакше, коли ми і по війні будемо понижувані і переслідувані — говорю тут дословно словами Святійшого Отця — тоді ми зі злобою в серці будемо зносити наложене нам ярмо, переказуючи від рода в род сумне наслідство ненависти і охоту пімсти, поки — як каже поет-пророк: „Поки не минеть ся сромотня година і поки не оживе добра слава, слава України!“.

5. Агітацію за миром поручав він також американській пресі і народови. Ось що сказав Він Карлови Вігандови, європейському кореспондентови новоїорської часописи „World“: „Працуйте постійно і безінтересовно за миром, а віддасте людскости і світові величезну услугу. Цілий світ дивить ся на Америку, чи не піднесе ініціативи до мира. Чи американський народ скористає з відповідної хвилі? Чи сповнить бажанє цілого світа? Молю ся о се, щоби так стало ся. Всі мої гадки присвячені мирови. Коли прийде хвиля мирових переговорів, то будьте певні мого найсильнішого попертя. Я вже се дав до пізнання президентови Сполучених Держав за посередництвом одного з його приятелів“. Так отже з тих слів бачимо шире бажанє мира. Святійший Отець навіть не хоче мати тої амбіції, що отсе через Його посередництво, за Його заходами і почином наступив мир. Нехай честь і слава почину спаде на президента Сполучених Держав. Йому се байдуже, тільки аби мир був. О се він молить ся до Всевишнього, о се він просить добромислячих людей.

Та заки галузь мира повіє над бідною Європою Венедикт XV. робить:

II.

Заходи около злагоди нещасть війни.

1. Він передовсім стараєть ся склонити воюючі сторони, щоби території ворожі, ними обсажені, дальше не пустошено, о скільки се не є невідклично конечне причинами військової окупації, та без дійсної конечности не ображали чувств мешканців в тім, що їм найдорожше, як святині божі, права релігії і віри!... Инша річ, що сей голос Святійшого Отця був для Москалів „голосом вопіючого в пустини“.

Церкви нам примусово забираю, священників увожено і усунувано, народ силою, підступом, погрозами змушувано до православія. Та кара Божа не довго дала на себе ждати. Батьюшки повтікали, Євлогій скомпромітований, відступники покарані...

2. За усиљними стараннями Святїйшого Отця дійшло до виміни — вже в часї війни — неспосібних до борби бранців, тяжко ранених жовнірів, інвалідів. І від марця 1915 почавши відбуваєть ся за згодою воюючих держав виміна інвалідів. Більше 150.000 неспосібних до дальшої борби бранців скористало з заїніціюваного Папою діла любови за посередництвом неутральних держав, Швеції, Голяндії і Швайцарії.

3. В маю м. р. звернув ся знов св. Отець до Швайцарії з запитом, чи вона не була-б склонна в своїх численних санаторіях прийняти підчас війни ранених і хорих бранців обох воюючих обозів. Союзна рада згодилась прийняти 10.000 реконвалесцентів з кожної групи воюючих держав. По виздоровленю мають хорі назад вертати в полон держави, якої суть бранцями.

4. Також ділав св. Отець заходи що до виміни цивільних осіб, забраних до неволі і ті заходи рівнож вінчали ся успіхом.

5. Як звісно, воюючі держави уживають бранців до всяких робіт у внутрі своєї держави. Отже св. Отець відніс ся до воюючих держав, щоби запровадили у себе для бранців спочинок недільний і всі правительства згодили ся на сей проект і зобовязались формально дотримання сеї умови.

6. Та не лиш у дипломатичних забігах около злагодження долі бідних воїнів оказав ся Венедикт XV. правдивим отцем. Він спішить також з поданєм ріжних релігійних потїх, які нам вже звісні з почасті оголошених в „Архієпархіяльних Відомостях“ надзвичайних властий для священників на час війни.

На особлившу увагу заслугує сей справді батьківський декрет з половини грудня 1914, яким приказує конгрегація для надзвичайних справ церковних священникам довідуватись від поручених їх опіці бранців, чи вислали своїм родинам письменну або яку небудь відомість о собі, — і щоби налягали в тім згляді на них, а в разі неграмотности або хвороби бранця, щоби самі повідомляли родину, стараючись усиљно о доставленє листів на місце. Той декрет зістав розісланий всім архієпископам воюючих держав з зазначенєм, що виконанє сього декрету має відносити ся до всіх бранців без ріжниць релігії і народности.

Не чужі мабуть були святїйшому Отцю відомости про шикани і переслідуваня, на які була виставлена підчас московської інвазії наша греко-католицька Церков. Очевидно

мусіла римська курія робити серйозні представлення перед російським правительством, коли російський посол при Ватикані в органі ватиканським „Osservatore Romano“ мусів брехнями виправдувати та вибілювати своє правительство. Хиба на кпини писав він там, що ні одного священика не вивезли Москалі як закладника. Арештовано лише кількох греко-католицьких священиків за шлигунство в користь Австрії. Відносини російського війська до католицького духовенства були знамениті (!), що можуть посвідчити епархіальні єпископи... (Митр. Шептицький вивезений, еп. Чехович помер з грижі, погроз та шикан, а станиславівський єпископ, як перебуваючий поза дієцезією, не міг знати о тих знаменитих відносинах).

Жаль великий, що нема тепер між нами нашого Дорогого Архієрея. Він як лично знакомий Його Святости єще з перед часів Його понтифікату, під теперішню хвилю міг би много зробити добра своїми впливами для нових горизонтів, які відкривають ся для нашої греко-католицької Церкви на здобутих територіях, на давних просторах уніятських епархій. Та лише мир може нам повернути нашого найдорожшого Архієрея, мир, о якій так усильно стараєть ся Намісник Христов. Дав би Бог, щоби Його і наші молитви вислухав як найскорше Всевишній!

Нам мило нині сконстатувати і про будуче запам'ятати, що посеред гуку гармат і стонів народів, з Ватикану падають неустрашимі слова, завзиваючи до покою, любови і надії. Венедикт XV. золотими буквами записав своє ім'я на скрижалях закровленої карти історії людскости.

З ДНІВ МОСКОВСЬКОГО НАЇЗДУ.

(Записки з вересня 1914 р. *)

Дня 3. вересня о 11 годині перед полуднем віхала до міста російська стежа, щоби переконати ся, чи нема якої заїдки зі сторони австрійського війська. Місто представляло вид неначе судного дня, бож і християнські склепи були замкнені. Заступники президента Наймана виїхали за личаківську

*) Отсі записки особи з окруження Пр. Митрополита передруковано з „Українського Слова“ (р. 1915 чч. 73 і сл.).

рогачку, щоби зложити капітуляцію Львова в руки російських комендантів, а на ратуші і театрі вивісили білі хоругви. Головний комендант зараз зажадав 16 закладників, а се: 4 польських, 4 українських, 4 москвофільських і 4 жидівських. До нас до Юра приїхав заступник президента др. Рутівський і представив справу, почім Ексцеленція перші зголосили ся на закладника, а опісля стали ще шукати трьох. Коли закладники були вже готові, вернув ся др. Рутівський до коменданта і там представив список закладників. Полковник гр. Шереметєв, який був вже назначений губернатором міста Львова, не прийняв вже Митрополита на закладника і Українці мусіли се місце заступити иншим. О 8 годині рано мали усі закладники явити ся в ратуші, щоби представити ся губернаторови і розпочати заклад. Там вони вже остали через день, а на ніч відводили їх під ескортою до готелю Жоржа на нічліг. Рано під ескортою спроваджували їх знову до ратуші, де вони в одній салі чекали до вечера. 3. вересня в полудне увійшла російська армія до Львова двома шляхами, Личаківською і Зеленою. Армія тут не задержувала ся, а переходила через Львів в напрямі Городка, слідами свого неприятеля. Через 3 дні і ночі безнастанно майже, головна армія перейшла, а опісля з перервами переходили вже менші відділи. Тогож самого дня 3 вересня коло 11 години в ночі, приїхав автомобілем до Ексц. з візитою гр. Шереметєв. Він видав ся надзвичайно чемним, перепросив, що в такій пізній порі приходить і сказав: „Тепер військовий стан, не знаги, де будемо завтра“.

В сім часі, коли губернатор був у Ексцеленції, надїхали знову два автомобілі з офіцерами. Офіцери висіли і увійшли до палати, та на сходах стрінули ся з губернатором. Він довідав ся від них, в якій цілі прибули, та стало йому якось ніяково; він взяв їх з собою, та усі три автомобілі вернули до міста. (На однім сидів вже арештований п. Лісковацький). По пів годині вернув автомобіль з офіцерами, вони пішли до Митрополита та предложили йому письмо, в яким було написано, що комендант головного штаба в Бібрці, хоче з Митрополитом бачити ся. Ексц. зібрали ся і за кілька хвиль були вже готові до відїзду. Йдучи до автомобіля сказали до мене: „Здаєть ся, що я вже не верну“. На другий день у Львові був не малий страх ізза нашого архієрея; ніхто не знав, де вони і що з ними дієть ся. Нараз коло 11 години перед полуднем, 4 вересня надїхав автомобіль а в нім сиділи Ексцеленція, російський піп, генерал Бергер і полковник Плонський. Се стало ся так. Завезли Ексцеленцію до Бібрки, а що пора була вже пізна (по півночі) дали Ексцеленції тапчан (між офіцерами) і там вони переночували до рана. Коли генерал Брюсілов встав зі сну, представили Ексцеленцію перед нього. Він був трохи невдоволений, мабуть тому, що в

головнім штабі найшов ся уніятський Митрополит. Ексцеленція заявили йому, що на його розказ ставлять ся перед нього. Він відповів: „Я вас не взивав“. Тоді Ексцеленція подали йому письмо, яке вручили їм офіцери, а яке було візванем від нього. Він прочитав і сказав: „То стала ся помилка. Я хотів з вами бачити ся, щоб заявити вам, що роблю вас відвічальним за порядок цілого міста, але я мав гадку що йно тоді, як прибуду до Львова. Вони мене не зрозуміли і взяли се за приказ“. Ексцеленція відповіли: „Яж сам зголосив ся на закладника, та мене не прийняли, але за порядок цілого міста я не можу брати відвічальности“. На се сказав генерал: „Я на ваше житє не важу, як і на нічєє та наколи би були якісь надужитя на моє військо, то наложу таку контрибуцію, що знищу ціле місто“.

На сїм усе скінчило ся і Ексц. запитали: — чи можуть тут в церкві відправити службу Божу. Генерал не мав нічого проти сього і митрополита відвезли до церкви в Бібрці. По службі Божій і по проповіді, яку мали для людей, що там зібрали ся, відвезли Ексцеленцію автомобілем до Львова в товаристві православного священника, генерала і полковника. Митрополит попросив їх до себе на обід, а по сїм вони вернули назад до Бібрки.

12. вересня около 7 години вечером була заряджена ревізія в Юрі. У головних дверех, коло кухні і до окола обступили жовніри дїм з карабінами на остро.

До середини увійшло двох офіцерів, оден цивільний і трьох жандармів. Кого в дома застали, сей вже не смів вийти, поки не скінчить ся ревізія. Як раз були тоді у Ексц. два священники, декан Стрільбицький і о. Стернюк з Пустомит, які утікали зі села серед граду куль. Ті два священники, о. капелян Павло Демчук і я з ними, мусїли сидїти у почекальні від 7 години до 10.

В Ексц. забрали гроха паперів; якби се було сїно, то дворічний бичок був би ситий, а консисторську канцелярію і регістратуру опечатали, та ще опісля поставили караул і на сїм закінчило ся.

Тепер наші гості о. декан Стрільбицький і о. Стернюк пішли собі до готелю.

14. вересня шукали в регістратурі, а найбільше ходило їм о акти з пропаганди. В індексї найшли нумер і фасцикул, та сам акт годї було найти. Ві второк 15 вересня знову вони товкли ся в регістратурі за тим же самим актом, а коло 11 години перед полуднем надійшов більший віддїл війська, обставили усї виходи дому, та ще на поверсі під кожними дверми рівнож станув жовнір з багнетом на карабінї (в сальонї і почекальнї) та заявили Ексц., що вони є інтерновані.

Ексцеленція зрозуміли своє положене, та зараз закли-

кали о. Офіціяла Білецького, дали йому усі власті і так передали архієпархію в адміністрацію. Від тої хвилі вже ніхто не міг комунікувати ся з Ексцеленцією хотьби і в найважніших справах.

Мене і о. капеляна лишили вні терна, хотяй ми і надальше мешкали в своїх комнатах. Одначе усе те, що жило на горі, було від нас ізольоване, а ізоляції стерегли два жандарми, що стало сиділи в креденсі. Комендантом караула був капітан, який що доби з караулом зміняв ся, одначе жандарми були усе ті самі. Капітан обідав з нами; а нас до їдальні приводив жандарм. По обіді ми сходили на діл, жандарм замикав двері на ключ а капітан і жандарм лишали ся на горі. Камердінер і хлопці були рівнож інтерновані а се тому, що стикали ся з Ексцеленцією при услугі. Ексцеленція їли в своїй кімнаті. Їм в кухні приладжували на таці і се в присутности жандарма (бояв ся, щоби не передати якого письма), колиж служачий виносив тацу з тарелями від Митрополита, то жандарм знову заглядав під кожний таріль, чи нема чого небезпечного. Ексцеленції можна було йти до каплиці на молитву, але в присутности жандарма. Тож само і що до служби Божої, одначе усі приготования риз до сего робив хлопець, який сходив з гори та сей сам хлопець і служив до служби Божої, а не капелян. Ексцеленції вільно було піти до города на прохід в товаристві капітана, а як цукорок до сего, йшов за ними жандарм.

В тім часі спровадили о. Семкова і він віднайшов на долі в архіві сей пожаданий акт. Були аж два. Один з 48 року, другий 1903-тього. Сей останній се була номінація кардинала Готого на префекта пропаганди.

19. вересня коло 10 години перед полуднем приїхав губернатор і заявив Ексцеленції, що вони мають бути вивезені з Галичини до Росії.

На приготуванє в дорогу дав дві години часу. Ексцеленція попросили губернатора, щоби могли взяти зі собою трьох своїх людей.

А то о. ректора Боцяна як сповідника, брата Гродзького як секретара і одного зі слуг. Губернатор на се згодив ся і так ми стали ладити ся в далеку дорогу. Кожний з нас був готовий на Сибір, тому і кожухи були приготовлені. В назначений час ми були вже готові. По 12 год. заїхали до нас автомобілі, один на особи, другий на річі. За пару хвиль наші клунки були вже на автомобілі. Перед палатою зібрало ся сноре число людей, між якими було багато священників. Сї, що нас пращали, були лише поблизькі, бо дальші не мали часу довідати ся. Виїзд наступив несподівано. З задку автомобіля сів Ексцеленція і о. ректор. На перед них братчик Гродзький з капітаном Сонїном, який нас відпровожу-

вав. Коло шефа сидів жандарм, а служачий на другім автомобілі з пакунками.

Се була страшна хвиля. Між людьми настав крик і лемонт. Усі вони тиснули ся до автомобіля, щоби попрощати ся зі своїм Архіпастирем та не знати чи може і не на все. Бідні пращальники самі не знали, що мають діяти, чи стояти чи клячати; тому було між ними одно і друге, а слезам не було і кінця. Годі було довше стояти та кривавити серця, тому капітан дав приказ шоферови пустити автомобіль в рух. Де ми їдемо, ніхто з нас не знав, ані сї, що нас пращали. За брамою площі св. Юра сказав капітан до нас, що ми їдемо до Бродів автомобілем а опісля звідтам потягом до Києва. Автомобіль мчав скоренько, тому і не було нагоди деяким знакомим по дорозі (у Львові) сказати, де їдемо. Се для них була тайна. Деякі думали, що до Житомира.

Перші сліди війни бачили ми у Винниках. Величезну фабрику тютюну перше зрабували, опісля спалили, та з неї сторчали лише закіпчені мури, та в середині лежали повалені бляшані дахи. За нею при гостинці по обох боках представляли сумний вид попалені дома німецьких кольоністів. Сліди самої війни були замітні щойно 20 кільометрів від Львова. Останна боротьба вела ся між 20—30 кільометрами то є до Курович.

На сій дорозі перед тижнем були завалені рови полонаними возами, засипані аmunіцією так карабіною, як і артилерійною та ріжними паками і побитими кіньми. Тепер вже усе було спрятане, лише два вбиті коні лежали ще на полі біля рова. Рови попри дорогу представляли дивний вид. Раз коло разу були покопані жовнірськими лопатками ями у берегах, в яких крили ся жовніри перед неприятельськими кулями. На полях рівнож ряд за рядом видніли безчисленні лінії невеликих насипів.

Телеграфічні і телефонічні дроти — які були між кожним стовпом, пірвані, неначеб їх хтось ножицями перерізав. Се воєнні кулі, що перехрещували ся сюди і туди, так їх пеперетинали. І мимо волі приходить ся подивляти, що за добрі стрільці вояки, коли навіть такої цілі як дріт не пропускають, а поцілять в саму середину.

В Куровичах багато домів спалених, та не знати, чи нарочно, чи може від шрапнелів. За Куровичами сліди війни такіж самі; всюди поля пориті військовими лопатками. Могили при дорозі дуже мало стрічало ся; щойно у Ляцькім при гостинци коло церкви були дві могили. В одній з них лежали австрійські, а в другій російські жовнірі. На австрійській могилі була встромлена маленька австрійська хоругов, а на російській була російська.

По дорозі стрічали ми кілька невеликих відділів війська, що йшло в напрямі Львова, та много підводів, які ве-

зли потрібні річі для армії. — Під Бродами дігнали ми велике число російського трену, який тягнув за собою багато порожніх австрійських амуніційних возів, пару гармат і на звичайних возах насипані вистрілені канонні гільзи.

Недалеко Бродів лучила ся нам невелика пригода, — а іменно під нашим автом тріс наколесний шляхв, та се дало нам нагоду перейти ся трохи по дорозі по кількогадинньому сидженню. Направа авта не тривала довго, яких може 20 минут і ми могли вже дальше подорожувати, та за пару хвиль були ми вже в Бродах.

Мені і капітанови були Броди знані, одначе ми бачили їх тому назад двайцять кілька літ, тож і не диво, що ми вже не тямили розкладу міста, та спровадили шофера на хибну дорогу. — По хвилі поправили ошибку, завернули і так заїхали на двірець, а з сим і одна тура нашої прогульки скінчила ся. Ціла наша їзда автомобілем тривала 3 години.

Мені і капітанови було дивно, що Броди в тих часах не лише що не піднесли ся, а здаєть ся, що підупали. — Що є причиною їх упадку, — годі сказати.

Се була субота (шабас), тому і ціле місто пригадувало судний день, лише салдати роїли ся купами, бо сего дня прийшло їх до Бродів 28 тисячів. Само місто майже нічого не відчуло воєнних подій крім Львівської улиці, яка була цілковито спалена і то нарочно салдатами.

Ми заїхали на стацію і там умістили ся в однім бюрі. Та капітан не тратячи часу, метнув ся зараз, щоби роздобути деяких річий до їди. Він мав повну причину о сїм пам'ятати, бо він сего дня ще нічого в устах не мав. По дорозі до Бродів потішав себе і нас, що там зімо обід. Якже йому стало прикро, коли довідав ся, що на стації нічого нема. Тому перепросив нас чемно і казав наставити самовар, а тим часом післав авто до міста купити хліба та булок. По хвилі вернув ся авто з нічим, бо салдати усе розібрали. Бідачисько — капітан знову був приневолений перепросити нас і повідомити, що й хліба нема. Ось і при таких обставинах мусіли ми ограничити ся на руськім самоварі, з яким в Росії не подібно розминутися. Капітан витягнув зі своєї торби чорний салдаський хліб, та при чаю став нас частувати тим, що мав. Та опісля показало ся, що за хлібом було післано більше людей і один з них приніс домашню довгу булку спечену на бритвані. Ось і була утіха для капітана; він аж легше відітхнув та сьміливіше подивив ся нам в очи. Капітан заявив Екц., що генерал губернатор гр. Бобринський відступив для нас свій віз, який так уряджений люксусово, що лише царський девчім перевисшає його. Ми випили по три чаї. Опісля ми всіли до люксусового воза, та машина відвезла нас до Радивилова. Там ми вже невисідаючи з воза.

сиділи до 11 години, причіпили наш віз до потягу, що прямував в сторону Києва. Нічне право розтягнуло свою чорну верету над Волиньом і ми зовсім нічого не бачили, а лише чули сопіт машин, які тягнули за собою довжезні шнури возів наповнених війском, що їхало на Галицький терен війни. Се були Сибірські полки. Колиж минула ся ніч, бачили ми на многих двірцях санітарні потяги, які одні їхали в гллуб Росії, відвозили ранених, а другі в противнім напрямі їхали по тож саме на Галицький терен війни. Волинь се справді чудова країна, в нїм чоловік чуєть ся як в дома; там бачить ся деревляні хати з брусів, широкі і довгі стодоли і шопи та ріжні хліви з різаних і тесаних дилів, а по яких соснова смола спливає неначе мід по вирізанім спілнику.

Всьо своє; лише бачить ся там більші простори не заселеної землі, чим у нас. Не приємно разить око галицького мешканця се, що не бачить ся там у кождім селі церкви, як у Галичині. Капітан пояснив мені: „Що там, де нема церкви, то се називаєть ся деревня, а там де є, то називаєть ся село“. Отже у сїм лежить ріжниця села від деревні. Народний стрій зовсім як у нас, лише мужчини почавши від малого дїтвака до старця, носять шапки московської форми, неначеб з під одної праси вони усі були виняті (по нашому кашкет, лише у горі широкий як невеличке решето). Се є одінока річ, в чім російський Волинь ріжнить ся від нашого Галицького. Народня мова чиста українська, виключивши же лізничі двірці, де чуєть ся російську.

Я ніколи у Росії не бував, тому і побачив деякі річі, що мене трохи дивували. Та щоби і се зрозуміти, просив капітана о поясненє. Напримір: На однім двірці побачив я стоячий великий парник, з якого бухала пара клубком у гору. (Такі парники бачить ся часами по більших стайнях, де парить ся січка для худоби). Подумаз я собі: „Що сей парник має тут за назначенє? Чейже се не стайня а двірець“. І хотай він стояв на пероні, всеж таки мені було дивне, нащо він тут стоїть? Щоби заспокоїти свою цікавість, я аж задержав ся перед ним і спостеріг напись: „Окріп“. Ага, сказав я до себе — тепер вже розумію — се є руский самовар. Ну нівроку погадав собі — можна би для цілої стайні запарити січку.

Години їзди минали нам скоро, хотай потяг волїк ся дуже ліниво. Наш капітан був сам волинець родом з Радивилова (хотай ніколи не признав ся, що є малоросом, може і не був ним), тому якась більша відвага наповняла душу в його присутности і майже цілий час вела ся з ним розмова на ріжні теми. Сама делікатність вимагала, щоби не витягати тем, тому і ніхто з нас сего питання не ставив, а впрочім говорило ся свобідно. Се була дуже жива людина, та орієнтуюча ся на місци. Ми довідали ся від нього, що він має бути

помічником генер.-губернатора гр. Бобринського, тому і прийшла мені гадка, запитати ся його, чиби він нам не сказав, защо Експ. вивозять? Я був певним, що він як довірочний чоловік губернатора мусить се знати. Знаючи талант о. Ректора, що в таких річах уміє знаменито виявляти ся, я піддав йому сю гадку. Моє бажанє було сповнене: о. Ректор запитав ся, одначе капітан заявив, що сього не знає. Чи справді не знав, чи може не хотів сказати, сего не вганеш; одначе з його розмови можна було добачити, що мандрівка не кінчить ся у Києві, йно треба буде їхати в дальшу дорогу.

Ось і ся гадка тяжкою хмарою лягала на душу, що не знало ся місця вигнання. Та Христові слова: „Гонять вас з одного місця, йдїть у друге“ заспокоювали нас і розмова йшла далі. Про всякі річи до прожитя ніхто з нас не журив ся, бо се капітан заряджував усім потрібним (відай мав поручене і гроші від губернатора гр. Бобринського). З полудня коло 4 години були ми вже в славнім Волинськїм жидівськїм місті Бердичеві. Там капітан замовив обід і їло ся його майже так, як жиди агнця при виході з Єгипта. Поїзд стояв дуже коротко, тому поспіх був конечний. Та і сей поспіх мало нас не завів, бо поїзд вже рушив з місця, та капітан приказав дежурному задержати. Дежурному видало ся якось дивно, що се за люди, для яких мусів задержати поїзд та запитав через кондуктора капітана, чому казав задержати поїзд. Капітан відповів йому: „Тому, що не вспів зісти“. Коли ми переїхали границю Волиня а вїхали на Поділля, ніхто з нас сего не запримітив; була вже ніч. І так ми під її чорним плащем доїхали аж до Києва.

Була глибока ніч, бо три чверти на дванайцяті, а Українська столиця вже на добре дрімала. Улиці Києва були пусті, лише де нехто стуком чобіт по хіднику колатав спокій, мовби пугач у темнім лісі своїм криком тишуну ночі.

Я много наслухав ся про Київ та його красу, тому і надїяв ся заїхати і на гарний двірець; на жаль поїзд приставав на менше гарнім. На пероні побачили ми кількох стоячих офіцерів. Я вже на се не мало надивив ся, тому і не звертав уваги а чекав, коли поїзд рушить і поїде на головний двірець. Але поїзд не рушав, а в сїм часі капітан висів на перон і по хвилі увійшов в товаристві офіцерів до нашого воза. Наш капітан представив їх Експ.; один з них був поліцмайстер Гроностаїв, а другий його товариш. Усі вони зараз познайомили ся з нами, а за тим ми з ними висіли на перон і зараз винесено й наші річи. Я зрозумів, що се якась бічна станція, з якої нам ближше до призначеного місця (про яке ми впрочім не знали). Та опісля довідав ся, що Київ не має иншого двірця, лише сей, який є компромітацією для нього.

Перед двірцем чекав на нас самохід, а на річи фіякер.

До самохода сіли Ексц., о. Ректор, капітан і офіцери а до фіякра братчик, жандарм і служачий. Та хоть улиці Київ а як на ту пору були досить добре освітлені, — та були пусті і сумні. „Не вже жало війни поразило і тут людські серця“? запитав я себе. Та по хвилі прийшло ся притакнути. Бо мало є деяка хата, деби вона не заглянула, та непотягнула за собою найдорожшої особи.

Київські улиці більше просторі шириною чим наші (Львівські), а що вже до довжини, то часами і кінця не доглянеш. Ми переїхали одну, другу, та вїхали на Крещатик. Се найголовніша улица в Києві. Ми їхали нею здовж, а відтак звернули на Павловську; там був готель „Континенталь“ і се було тимчасове місце нашого призначеня. Там поліція на першій поверсі замовила відповідні убікації для Ексцеленції. Вони не сподівали ся, що нас приїде чотирох, тому показало ся, що убікація була надто мала, тому братчика і хлопця примістили на третьому поверсі, а о. Ректор мав свій покій коло Ексцеленції. Тут нам вже переважила ся ніч по за 12 годину, з 20 на 21 вересня.

Дорога з Радивилова до Києва тревала 24 години, та мимо люксового губернаторського воза, ми чули ся втомлені. Тому попрощали нашого архієрея, та пішли на спочинок.

Воєнна опіка не опускала нас аж до Києва, та хоть тепер капітан з нами розстав ся, він нас вже віддав поліції, то однак й ся останна не забула про нас; вона поставила жандарма на коритарі під дверми Ексц., а другого в подвійрю, де виходили вікна з комнати.

На другий день 21 вересня, Ексц. хотіли правити службу Божу, тим більше, що се було свято, Рождество Матері Божої. Та показало ся, що мимо усіх річий потрібних до сего, які ми взяли, таки забули про просфору і вино.

Ексцеленція були інтерновані, тому і віддалити ся з призначеного місця не було як, за се о. Ректор, братчик і хлопець могли свобідно ходити, тому братчик зараз пустив ся перший раз у Київ шукати найближшої церкви, щоби дістати просфору і вино. На його щастє не далеко був Михайлівський монастир; він там справив ся, та без трудності купив дві просфори. Трудніша справа була з вином. Перше, що се було свято, усі склепи замкнені, друге і найголовніше, без позволення градоначальства ніхто за ніякі гроші не продасть вина, бо на час війни усякі алькоголеві напитки строго заборонено продавати.

Братчик зрозумів силу заборони і звернув ся до захристії та першому монахови, якого стрінув, предложив свою потребу. Він відай не міг сам сього полагодити, тому пішов до старшого. По хвилі приніс вино в карафці і подав, та просив, щоби звернути назад „бутиличку“. Братчик хотів за

вино заплатити, та монах сказав: „Не казали братъ денегъ“. Заки братчик відійшов, він запитав його: „А гдѣжъ ви будете служити?“

Братчик відповів йому: „Видите, я не є тутешній, я зі Львова, я греко-католик, тож ви мені не дасьте тут служити, тому буду служити десь у місті“.

„А то ви уніять? — сказав монах. Братчик притакнув на його запитаннє. На се він додав: — О тамъ пойдеть реформа. — Братчик не перечив йому сього, та сказав: „Конечно, что пойдеть“ і на сїм вони розстали ся.

В готелі в комнаті Ексц. на столі приладили вівтар і там вони відправили службу Богу, а опісля о. Ректор. По службі Божій і по молитвах, ми відразу приноровили ся до російських звичаїв. Ми казали принести самовар і чайник і се було перше наше сніданнє у Київській неволі. Не усім нам припав самовар до смаку, бо хлопець зараз зрадив ся і сказав: „від того чаю вже мені аж голова крутить ся“. Він з Бродів аж до Києва пив його.

Негаячи часу, ми зараз пішли оглядати Київ, а Ексц. лишили ся самі в дома і жандарми коло їх дверей. Нам головнo ходило о церкви; тому і пішли просто до Михайлівського собора. Братчик був там вже знакомий, тож і без трудношти найшов головний вхід до церкви. Богослуженнє було вже при кінці і ми застали многолітсвіє для царя і всього пануючого дому, яке вносив діякон своїм славним басом. Ось і була нагода почути голос Михайлівського діякона, яким пописуєсь много грамофонів. Оглянувши церкву внутрі, вийшли ми на двір, щоби і зовні оглянути. Будова церкви дуже гарна; легонький український стиль з многими золотими банями, а довкола неї монастир. Там ми стрінули ся з тим монахом, що дав братчикови вино. Ми зараз його повідомили, що карафку віднесено до закристії і ще раз подякували за вино. При сій нагоді він запросив нас на обід і сказав:

„Сей часъ буде дзвонокъ, прійдѣтъ на обѣдъ. Съ вами хочеть нашъ архимандритъ де что поговорить“.

Тут ми найшли ся в труднім положенню; ми не знали тамошніх звичаїв та не находили ніякого титулу йти на обід і тому ми стали відказувати ся як Евангельські слуги... говорячи: що „хочемо ще піти оглянути храм Софії“. І з тим ми покинули обитель Мазепи, та пішли до Софійського храму. Там богослуженє також скінчило ся; і коли ми прийшли перед двері, виходила з церкви процесія на двір.

Як раз нам сього було треба, бо церква опорожнилася з людей і ми могли свободно оглядати пречудові малюнки. З межі усіх є найславніша ікона Божої Матери „Нерушимая стіна“.

В часі процесії довкола храму і по різних менших церквах, дзвонили в дзвони, але хто не був в Києві, сей не зро-

зуміє тої чудової гармонійної мельодії; се не дасть ся описати, а треба бути на місці. Опісля ми звиділи Володимирівський собор. Він ріжнить ся тим від попередніх, що збудований в московськiм стилі і брак на ньому домінуючої бані, якаб спинала ся в гору по при бічні.

В середині досить просторий та при ріжних гарних іконах є там в іконостасі образи кисти Васніцова. Найважнішим образом є там також ікона Божої Матери, яка в величезних розмірах видніє поверх іконостаса, а Мати Божа робить вражіннє, що йде. Перед тою іконою стає много людей і подивляють артиста, як він міг такий живий рух віддати.

Після обіда ми вибрали ся до інших церков, як десятинна, брацька і Андріївська. Ся остання держить у Києві може і найгарніше місце. Кождий паломник там спішить, бо з висоти, на якій стоїть, є прегарний вид на Дніпро і на цілу підкиївську околицю, яку весняними водами покриває Дніпро. По тім найбільше було пожадане для нас побачити печерську лавру. І хоть Київ був для нас не знаний, то одначе ми добре в нїм орієнтували ся. О. Ректор мав плян Києва і після него ми всюди трафили, де було нам потрібно. До лаври йти пішки видало ся нам за далеко, тому ми сіли до трамваю, який нас завіз аж під саму браму лаври. Там ми зайшли під кінець вечірні, а по скінченню ми стали оглядати церкву в нутрі. До нас зараз приступив один монах, та опроважував і показував, що було гідне до оглядання і поясняв много річий. Ми знали, що в сій церкві є гріб князя Острожського і що на гробі лежить плоскорізьба самого князя. Ми запитали сего монаха о місце і він на хвилю застановив ся, неначеб чомусь завагав ся. Опісля сказав: „Видко, що ви тим інтересуете ся; ось він тут за філярюм“. Я взяв свічку від монаха, зайшов в тісний кут за філяр і оглянув докладно, та прочитав напись, яка там викована в камені. Кождому насуває ся питаннє: „чому він в такім куті положений?“ Здаєть ся, що тому, бо бізанція не терпить різьби і тому вони сей різьблений монумент гейби зі стида скрили перед очима навідуючих храм. Коли ми тут вже усе оглянули, тоді пішли до трапезної церкви. Вона сама в собі є гарна, лише має сю однуку хибу, що прямо дотикає до величезної трапези, через що чоловік зараз вгає, хотяй не бачив, які потрави були подавані.

Тут нас захопила вже пята година і ми до печер не могли дістати ся, та рішили ся прийти на другий день і оглянути печері.

21. жовтня першою річю, яку ми мусіли полагодити, було се, щоби замінити австрійські гроші на російські. Ми знали воєнний курс, тому і були приготовані на сю страту, то значить, на кождім рублі 82 сотики. Ось і наніс нам ли-

ха воєнний рубель. І так ми пішли до банку Государственного. Якеж було наше здивованне, коли там заявили, що австрійських паперових грошей не приймають. Відти ми пішли до Московського, та і там почули те саме. Спровадили нас до иншого, та всі вони неначеби змовили ся на нас і говорили те саме: „Австрія побита, її папері ні до чого“.

Тепер вже і страх огорнув; гроші, які маємо, є без вартости, а інших у нас нема. Щож тут будемо діяти? Вийшли на улицу, тай йдемо зажурені. Мати гроші, а з ними так само, як і без них.

А тут ще й нема нікого знакового, щоби у біді поратувати. При сій журі надибали ми ще оден банк. — Треба ще й тут спробувати — майнула гадка в голові, хоть з гори предвиджували неудачу. Ось і увійшли до банку, та попросили вже неслівливо о виміну грошей і чекаємо, яка буде відповідь. Подивив ся на нас урядник, та заявив, що тепер австрійські гроші майже без вартости, ніхто не хоче їх брати, але як хочете по 20 копійок за корону, то можу вам вимінити. І щож діяти? Тяжко нести, а жаль кидати — треба було і на се згодити ся.

При сім урядник довідав ся, що ми не є польські ксьондзи, як він гадав і зайшов з нами в розмову про війну, про відносини матеріальні у Львові і проче.

„Ну, теперъ между вами и нами нѣтъ ни какой разницы — сказав угішний і зараз запитав ся — но паспорта конечно у васъ естъ“.

О. Ректор відповів: „Ні, ми не маємо ніяких“. „Какъ же без паспорта?“, спитав він здивований. Та так без него — відповіли ми обидва.

„Ну а полиція не требовала отъ васъ паспорта?“ — Ми заявили поліції — сказав о. Ректор — що не маємо ніяких документів. — Ну і что? запитав ся ще більше зчудований. Та нічого — була відповідь з усьмішкою. Йому ціла ся справа видала ся не правдивою і він запитав ся: „Пожалуйста а вы свободни?“ Та найліпший доказ сего, сказав Ректор, що свобідно ходимо. При сім зійшло ся від инших бюроків ще більше цікавих слухачів, та подивляли наш супокій і відвагу, що без паспортів а такі відважні і не криють ся з тим, та ще й веселу міну роблять, сьміють ся. Ціла справа відай урядника нетерпеливила і хотяй він обрахував гроші, то таки ся загадка стояла йому перед очима і він серед того запитав ся нас:

„Будьте добрі, скажіть, скільки коштує білет зі Львова до Києва?“

„Нічого — відповів о. Ректор — ми не платили — ми приїхали так без білетів“.

„Без білетів? — а то як — запитав ся ще більше здивований, — то вам лучше, чим нам“.

Ми з його здивовання розсміяли ся, взяли свої рублі, які викинув нам на стіл тай пішли лишаючи їх в загаді.

З відти пустили ся ми в друге до печерської лаври, щоби оглянути печері. Там опроваджував нас призначений до сього монах і пояснив кожного угодника, який там лежав. І хоть коло угодників була напись, то наш провідник мимо того сповняючи вірно свій обовязок, заздалегідь вже говорив, хто там лежить. Опісля показало ся, що наш провідник мав нас може за неграмотних, або в крайній мірі за таких, що то мало що уміють читати церковне письмо. Коло одного угодника була довша напись; се був настоятель монастира, який при смерті запевнив свою братію, що він так довго буде за них молити ся, як довго вони будуть в монастирі. Колиж хтось з них покине спільне житє, тоді і він полишить його в своїх молитвах. О. Ректор став відчитувати сю напись без ніякої трудности, що монаха впровадило в зачудовання і він сказав:

— „От, як ви гарно читаете; у нас деякі ледви проховзнуть ся“.

О. Ректор розсміяв ся та й зрадїв з признання, що навіть київський монах пізнав ся на його науці.

Усе було би гаразд, наколиб сї угодники лежали в домовинах під склом. А то, лежать вони в отворених, та мимо того ніхто їх не бачить, бо вони прикриті неначе покривалом. О. Ректор чув, що моцї славного літописця Нестора є лише „марковані“, а в дійсности їх там нема, а під покривалом є лише сїно. Щоби перевірити і себе упевнити пустив ся на діло св. Томи. Ось незаметно потиснув руками покривало і зараз відняв руку та сказав: „Нї, є кістки“.

Ось і тим способом ми оглянули близші і дальші печері. Загально нічим вони не різнять ся. Ми звиділи там і першу підземну церкву, напили ся хрестом води та так і закінчили звиджування.

При виході з печер сиділо кількох монахів, які продавали свічки, принимали молостині і офіри. Вони довідали ся, що ми з Галичини, та радо розпитували про війну і про Львів.

Роздумуючи над тим, які там богатства бачить ся по церквах, що з вні золотом криті, то мимохіть приходить ся заплакати над нашою біднотою та зітхнути за нашим поетом:

„Нам тільки плакать, плакать, плакать і хліб насущний замість кєрвавим потом і слезами“.

З 22. на 23 в ночі коло 2 години, ми мали невеличку візиту. До мешканя Ексцеленції прийшов офіцер та застукав у двері.

О. Ректор ще не спав, вийшов, та запитав його: — що собі бажає. Офіцер сказав, що хоче бачити ся з Ексцелен-

цією. Се була пізна пора на візиту і о. Ректор відповів: „Ексц. вже сплять, прийдїть завтра“.

На таку рішучу заяву, він не знав, що має дїяти; подумав хвилику і відійшов. Сей нічний гість давав нам багато до думаня; ми вже сподївали ся, що зайде щось нового, тому неначеб ждали його.

Раді були знати, що приносить: добре, чи зле, аби остаточно мати якусь певність перед очима, а не так, як досї.

Та ніхто до нас більше не приходив. Ми знову пішли на місто, лишаючи самого архієрея. Та годї було тепер Київ свобідно оглядати; того дня він вже не мав нічого для нас притягаючого. Ми вже були певні, що його покинемо, і поїдемо далї, а куди? годї було вгадати.

Ба, що більше. Ми були в побоюваню, щоби в сїм часї, коли ми у містї, не вивезли Ексцеленцію, та ми навіть не знали би, куди.

Тому від часу до часу ми все навідували ся до готелю, чи нема якого нового розпорядження.

І так перейшов весь день, а він був для нас страшний і довгий. Вечером коло девятої години прийшов ротмістр жандармерії і заявив: „Панове, ви сеї ночі о 12. годинї виїжджаєте, тому будьте готові“.

На питанє Ексцеленції, де? заявив, що до Нижнього Новгорода! Тепер прийшла рішаюча хвиля і треба було поставити справу ясно. Тому Ексц. запитали ся його: „Скажіть менї, як ми там будемо жити, чи на рахунок казнї, чи на свій?“.

На те питанє він не міг відповісти, та заявив, що довідаєть ся і дасть відповідь; вийшов і пішов до власти. По короткім часї вернув і сказав: „Ви там будете жить на собствений шот“.

На такий вислід справи було вже ясно, що деякі з нас мусять з Ексцеленцією розстати ся задля малого засобу гроший, а тим більше, що гроші були австрійські, які представляли мінімальну вартість.

Тут вже не було двох гадок і Ексцеленція заявили ротмістрови:

„Як так, то я резигную з права, яке дав менї генерал-губернатор гр. Бобринський, мати при собі своїх трьох людей. Бо я не в силї їх удержати задля низького курсу австрійських гроший. Я возьму з собою лише слугу, а тих двох, сповідника і секретара відставте до Львова, бо вони мають лише австрійські гроші, яких тут не хотять приймати в заміну на рублі“.

Як перше, так і тепер, ротмістр не міг від себе дати рішаючої відповіді і пішов запитати ся дотичну власть. Незадовго вернув ся і сказав: „Ваше Преосвященство! Добре,

відставлю ваших людей до Львова, а ви будьте готові на 12-ту годину“.

Він вийшов, а ми зачали збирати річі Ексцеленції, та ладити їх до дальшої дороги. Се не заняло много часу, бо все було майже не розпаковане; ми все сподівалися виїзду.

По тім усім, час який ще попереджав 12-ту годину, лишився нам на розмову. Та й о чім тут було говорити, тяжкі обставини придавили нас своїм тягаром, та хочайся розмова була прашальна і здавалося, що багато справ найдесться до обговорення, всеж таки тяжко велася, та майже штучно винайденими темами заповнялося час, який ще лишався. І так серед нервозного очікування заїхав перед готель автомобіль о годині три чверти на дванайцяті. Наспіла хвиля нашої розлуки. Ми попрощалися з Ексцеленцією в комнаті, взяли їх клунки і винесли до автомобіля. Серед нічної тишини (лише при невеликім числі готелевої служби) сів галицький Митрополит під ескортою двох офіцерів до автомобіля. Ротмістр сказав: „на вокзал“, тай затим шофер пустив машину і Николаївською на діл помчав на Крещатик, а ми лишилися з опущеними руками і видавалося, неначе се був сон, а не дійсність. Для нас справді було місце на євангельський висказ: „Чи можуть синове брачні постити, доки з ними є жених? як довго мають зі собою жениха, не можуть постити. Но прийдуть дні, коли буде від них віднятий жених, тоді будуть в ті дні постити“.

Усе пропало, нічого не вдіємо — сказали ми до себе, та з тим вернули у свої комнати.

„А чтожъ я имѣю дѣлать здѣсь?“ — запитався нас жандарм, що стояв при дверях Ексцеленції. По моїй гадці — сказав я до нього — ви тепер не потрібні, бо сей, якого ви сторожили, вже відіхав.

„Ну да, конечно“ — сказав жандарм — одначе мене не стягнули з поста“. Ну то пождіть трохи, може вас ще стягнуть — була моя відповідь і з тим ми розійшлися при дверех не передчуваючи для себе нічого хосенного.

З комнати о. ректора вікно на подвір'є було отворене і по хвилі нашого повороту дався чути голос: „Ухаді, уже не надо, ево уже увезлі“. Що йно тепер ми довідалися, що нас рівнож і з подвір'я мали в своїй опіці.

Рано 24. зібралися йти до церкви, щоби вислухати службу Божу. Якеж було наше здивованє, коли стоячий при дверех жандарм заявив нам: „Простіть панове — ви не можете виходити — мене не стягнули з поста. Ви мусите оставати тут“.

„Та що вам сталося — сказав о. ректор — чейже ви знаєте, що ми все виходили?“ — „Ну да, канечно — сказав жандарм — а тепер нельзя“. — Може забули про вас —

старалися ми переконати жандарма — і даліше стояли перед ним заклопотані.

Цілюю жандарма не було робити нам якось пакість, все-таки він боявся і за себе, тому сказав: „Підождіть крихітку, я піду і спитаю телефонічно“.

Ми не опускаємо свого коритаря, чекаємо на жандарма, як винувник на присуд судії. По хвилі жандарм вернув ся, але вже невдоволений і сказав до нас: „От ще накинулись на мене, та заявили: Не твоє діло. Ти сповняй свою повинність. А ксьондзам скажи, що вони мають сидіти і чекати дальшого розпорядження“.

Тепер вже нам було ясно, що ми інтерновані, та повні неохоти вернулися до своїх комнат. За тим стали снувати ся різні гадки, що з нами буде? Та вислід годі було предвидіти.

Ми тепер вже не могли вийти на місто, тому й рішилися їсти обід в готелі, хотяй наш засіб гроший був обмежений.

І так в сім непотрібнім клопоті перейшов нам час аж до другої години з полудня. В сім часі, коли ми билися з різними гадками, увійшов жандарм і сказав: „Панове! Ви вільні, можете йти, де самі хочете. Як що вам треба пропусков, підіть на поліцію, вам видадуть“. Се сказав, вийшов і щез як камфора; ми вже його більше не бачили. З тими його словами спали з нас кайдани неволі, ми вийшли і пішли просто на поліцію, щоби дістати пропуски. Інспектор поліції Гроностаїв дав розказ своєму секретарови виставити нам удостовіреня, одначе, що до відставлення нас до Львова, запитався нас:

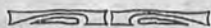
„Не вже у вас зовсім нема гроший на білети?“ На се заявив о. ректор, що трохи маємо, одначе се гроші австрійські, яких не можемо замінити на рублі. „Дайте мені сюда — сказав він покwapно — я вам сейчас заміну“. О. ректор подав 50 кор., він зараз передав банкерови, який під сю хвилю був і сказав: „Заміни на рублі“. Банкер усміхнувся і відповів: „Ето нічево не стоїт — австрійская бумага“.

І так австрійський банкнот вернув ся назад до наших рук і ми з ним пішли до секретара, щоби йому подиктувати наші імена і хто ми є. Секретар написав усе потрібне, поліцмайстер підписав, та зараз і зник з канцелярії, так, що ми навіть не мали нагоди подякувати за опіку (поліційну). А що до відставлення нас до Львова, не було вже й з ким говорити. Ми купили за останні гроші білети до Підволочиск і 24. вересня о 7. годині вечером ми виїхали з Києва. Про їзду до Львова не варта й споминати. Досить, що за дві доби ми були вже в Тернополі, де нас з всякими удостовіреннями попросту викинули з воза і ми мусіли там перебу-

вати два дні, заким знова не без великої трудности дістали ся до воєнного поїзда, який завіз нас до Львова.

Ось се є частина історії до історії вивезення нашого митрополита до Росії.

Львів, у вересні 1915.

Знов про слово „православний“.

Слово „православний“ належить залишити в св. Літургії*) гр. катол. Церкви, а заступити його словом „правовірний“ з слідуєчих причин:

1. з огляду на значіне слова „православний“;
2. з огляду на дійсність;
3. з огляду на сумний досвід в останніх часах.

1.

Слово „православний“ відносить ся лише до зверхного прославлення Бога, а ніяким чином до самої віри. Тому хибно поступають ті, що його ідентифікують з словом „правовірний“. Сих двох слів ніяк не можна брати в однім і тім самім значіню. Бож чей кождому ясно, що „правовірний“ *се той, хто має праву, правдиву віру, а „православний“ се той, хто Бога на зверх, зверхними знаками, зверхним обрядом право, чи то правдиво славить*. Таж маємо в нашій Церкві і свято „Православя“ на І. нед. вел. посту. На якуж воно памятку? Є воно на памятку щасливого покінчення борби проти іконоборців, то є, на памятку привернення правдивого способу, обряду прославлення, зверхної почести Бога, а не на памятку побіди правої, чи то правдивої віри.

В старих церковних книгах розрізняєть ся все слово „правовіре“ від слова „православе“. Коли йде о зверхний культ, уживаєть ся там слова „православе“; колиж ходить прим. о виражене оборони віри, тоді уживаєть ся слова „правовіре“.

Дальше, зважмо прецінь, що хто є правовірний, той все є і православний, бо хто має в серцю правдиву віру, той

*) Деж в інших відправах приходить назва „Православна віра“, там уживати слова „католицька віра“.

сю віру з'уміє і на зверх виявляти правдивим, Бога достойним, правим культом, себто православем. Навпаки само православє, хоч і повинно, однак не конче мусить іти в парі з правовірем, так-як зверхний культ може стати, чи може бути лише красною зверхною формалістикою, з яких причин, в се тут не входжу. Не кожде яблоко, з верха червене, є в середині здорове; на зверх може красно виглядати, та в середині може бути гниле. І Ісус Христос сказав: „Не кождий, хто говорить: Господи, Господи, ввійде у царство небесне, а хто творить волю Отця небесного“; тай безпощадно називає старозаконних фарисеїв „побіленими гробами“ за їх лицемірну зверхну формалістику, по нашому, за їх зверхне „православє“ без їх внутрішнього „правовіря“.

Тож правдиві Христові поклонники повинні бути і правовірні і православні.

Щож до називання себе одним з сих слів, то ніколи не можна називати правдивих христіян лише самим одним словом „православний“, бо сим словом, як ми бачили висше, не обіймає ся конечно цілости понятя правдивого христіянина. Колиж скажемо: христіянини правовірний, то і в сім одним слові містить ся вже ціле понятя правдивого христіянина, так-як понятє правовіря потягає за собою конечно і понятє православя. Назову кого православним христіянином, то ще ніхто о нім не може бути рішучо певний, що він є і правовірний, значить, чи він належить дійсно до правдивої, себто католицької Церкви. Назовуж кого христіянином правовірним, то сейчас кождий буде певний, що се христіянин-католик, так як в католицькій Церкві є і правовіре і православє, разом одно побіч чи поруч з другим.

2.

В дійсности се слово „православний“ в багатьох місцях, особливож в св. Літургії впровадили доперва самі схизматики; тим словом стали вони самі себе називати і всюди в церковнім богослуженю і перед світом в противенстві до христіян-католиків; тай під сею назвою „православних христіян“ розуміє і знає цілий світ лише східних схизматиків. І я би їм сеї назви не перечив, так-як вони, затративши в деяких точках догматичне правовіре, заховали доси лише само зверхне, обрядове православє. Значить, признаю їм назву „православних“, відмовляючи їм права до назви „правовірних христіян“. Бо прим. вони Матір Божу дійсно лише православно, величаючи її в церк. богослуженю непорочною, пренепорочною, всенепорочною, але в непорочне зачатє Божої Матери не вірують; вони прим. в своїх церк. піснях богослужебних величають св. Ап. Петра верховним Апостолом, та його верховного Уряду не хотять узнати і т. д. і т. д.;

значить, справді виходить, що схизматики є лише православними, а не є правовірними; противнож, ми христіяни католики є правовірними і православними, та се наше католицьке правове і православє можемо безпечно і вірно виразити лише сим одним словом „правовірні“ христіяни, а не, як доси, навіть з свідомо ворожих нам причин, словом „православні“.

Тому отже, що під назвою „православних христیان“ кождий розумів лише східних схизматиків, а коли хто чує сю назву і в нашій греко-католицькій відправі церковній, то ся назва вводить його в сумнів, підозріне, блуд що до нашої віри; держати-ж когось задля своєї свідомої непорадности в такім блуді і баламутстві, се гріх таки з нашої сторони! — мусить ся отже доконечно раз уже се слово в церк. богослуженню залишити, а прийняти натомість назву „правовірних христیان“. Се буде відповідати і самій дійсности сих слів, і раз уже ясно кождому стане ріжниця між нами христіянами католиками, а схизматиками.

3.

Найновіший, хоч сумний досвід отворив наконець очи кождому з нас, хто лише не є упереджений нещасною в нас русофільською оманю, яке страшне рел. баламутство удержувала в нас ся назва „православні христіяни“.

Приклонники сього слова величались часом, що сим словом ми позискаєм „восток“ для католицизма. Між тим показалось щось противного. Ся назва „православні христіяни“, і то виголошувана як найторжественнійше на нашій св. Літургії, так затирала ріжницю між католицизмом а схизмою, що в часі недавного „нашествія“ сих „православних“ іновірців на наш край, таки на борзі почала єднати наших греко католиків з „православними“ схизматиками, розумієсь в нашу некористь, на нашу превелику страту!

Крімж сього релігійного баламутства було се слово між нашим народом, як знов виказує досвід, причиною і хибних поглядів національних а навіть політичних в більшій часті, коли не у всіх наших русофілів.

Щоби отже раз покласти кінець сьому баламутству, отрясім ся з заскоружлого рутенства, залишім в св. Літургії назву „православні христіяни“, а виголошуймо всі однообразно назву католицьку: „христіяни правовірні“; деж, як прим. на утрени, при св. Тайні хрещеня і т. д. приходять назва „православна віра“, там, по мисли Львівського Собору уживаймо слова „католицька віра“.

Не лишаймо в дальшій несьвідомости і наших вірних, а роз'яснім їм справу ясно і докладно, щиро і тепло.

Колиж настане спокійніша хвиля, то наша Власть духовна не залишить попросити св. Апостольської Римської Столиці о затверджене такої корисної і щасливої переміни в наших св. богослуженю.

о. М. Д.

Слова Христа не проминають. (Проповідь).

Один німецький професор, Гегель, розпочав раз свій відчит в Берліні такими словами: „Я міг би сказати разом з Христом: Я навчаю правди і я — правда“. Його слухачі висміяли тоді зовсім справедливо отсі слова зарозумілого ученого. Сьогодні, коли нагадаємо собі, що сталося з наукою Гегля, мусимо ще більше з тих слів сміяти ся.

В св. Євангелію читаємо слова Ісуса Христа, що ще відважнійші і сильнійші від слів згаданого філософа, слова так відважні, яких ще ніхто на землі не відважив ся сказати: Небо й земля переминуть, а слова Мої не переминуть“. (Лук. 21, 33). Так, дорогі християни, се слова дивні, в них міститься щось з всемогучости, з вічності і незмінности самого Бога. Вони подібні до слова, яке сказав Сотворитель на початку часу: „Нехай станеть ся“. Те слово: „Нехай станеть ся“ не тратить своєї сили і до нинішнього дня.

Коли що року весною тисячі, ба мільйони нових рослин та цвітів появляють ся на нашій землі і прикрашають її чудовою красою, то се лише діланє того могутного творчого слова, що його Бог сказав на початку. Щось подібного є також з словами Божественного Спасителя; в них лежить житева сила, що удержуєсь чудесно помимо всяких перешкод, через всі століття. Розважмо се нині на чотирох висказах Ісуса Христа; два такі вискази відносять ся до обох св. Тайн, що так важні для нашого християнського житя; третій висказ відносить ся до Церкви Христової, а останний до Його власної Божественної особи.

1. Ісус Христос сказав до своїх Апостолів і учеників: „Кому відпустите гріхи, тому будуть відпущені, а кому задержите, будуть задержані“ (Ів. 20, 23). Сими словами установив Спаситель Тайну Покаяня. Ся Тайна се справді величава Тайна Божого мило-

сердя, яка приносить бідному людству велику потіху й супокій, і через те повинні ми за неї дякувати Богу на колінах. Та не дасть ся заперечити, що ся Тайна вимагає від чоловіка жертви, від котрої деякі відтягають ся, а іменно широго визнання гріхів. Як бунтуєть ся людська гордість проти сеї жертви, як бунтують ся всі пристрасти чоловіка проти сповіди, бо чують, що в ній прикладаєть ся сокиру до їх кореня! Як виступали для того через усі століття проти сеї Тайни, як часто людська злоба брала її на глум і насмішки! Чи не можна було думати, що при таких поступованю світа стратять наведені слова Ісуса Христа своє значінє?

Та ні. Для Спасителя й Його слова нема жадної перешкоди; Тайна Покаяня Його Божою волею удержалась до нинішнього дня. Чи й нині ще міліони християн, жадних спасеня, не йде за словом Христа і не обжаловуєть ся в покорі із своїх гріхів? Скільки тисяч людей приймає річно Тайну Покаяня в одній нашій єпархії? Чи не спішать завсїгди ще нечисленні ряди християн до сповіди, щоби очистити свою совість, щоби скріпитись до борби з гріхом і покусами? Справді слова Спасителя: „Кому відпустите гріхи, тому будуть відпущені, а кому задержите, будуть задержані“ мають помимо всяких перешкод після майже двох тисяч літ ще завсїгди ту саму силу і ту саму живучість.

2. Ісус Христос на Тайній Вечері взяв хліб в свої руки, поблагославив його і сказав до своїх учеників слова: „Беріть і їжте, се єсть Тіло моє“. Відтак взяв чашу з вином, зложив подяку, подав їм її і сказав: „Пийте з неї всі, бо се єсть Кров моя, Кров Нового Завіта, котра за многих проливаєть ся на відпущенє гріхів“. (Мат. 26, 26—28). У св. евангелиста Луки додає Господь до сього такі слова: „Робіть се на мій спомин“. (Лук. 22, 19.).

Словами: „Се єсть Тіло моє; се єсть Кров моя; робіть се на мій спомин“, установив Господь Найсвятійшу Тайну Евхаристії, Службу Божу і священство Нового Завіта. Сі слова оповиті найглибшою темрявою непонятої таємниці; се слова, які, щоби їх гордий розум приняв з вірою, мусять стрінити на найбільші труднощі. Хто коли в світі жадав від людського духа так покірної уяглости? Хто в десять літ після соромної смерти того, що сі слова сказав, заховував би ще їх? Чи хочби один одинокий чоловік підчинить цілковито свій розум отсिम темним словам? Здавало би ся, що се зовсім неможливе.

А прещі як чудесно удержали ся ті слова, які чудесні наслідки викликували вони протягом двох тисяч літ і викликають ще сьогодні в наших часах! Сі таємничі слова усунули жертви жидівського народу, збудували нечислимі ка-

толицькі церкви, ще більше престолів і зібрали коло тих престолів один народ за другим, сі слова кинули ті народи на коліна, щоби почитати Бога і Спасителя укритого під видами хліба й вина. Чи се не чудо над чудами? Подумайте, що й тепер, після так многих століть, силою тих таємничих слів приносить ся день в день на безчисленних престолах найсвятійша жертва; сила тих слів справляє, що ще й тепер що року приступають в святім одушевленню тисячі молодих людей до Тайни Сьвященства, щоби яко сьвященники вести жите повне трудів і пожертвованя. Часто є се високо талановиті і охочі до житя молодці, нераз з богатих, славних родин. Вони могли би в світї, як то кажуть, зробити кар'єру. Та вони зрікають ся всього і воліють в священничім стані жертвуватись великодушно для своїх ближних. Таємничі слова, висказані перед двома тисячами літ, натхнули їх молодецьке серце тим духом пожертвованя. Чи се не чудесне?

3. Ісус Христос сказав: „Ти єси Петро і на тім камені побудую Церкву мою і ворота пекла не переможуть її“. (Мат. 16, 18). О жадну морську скелю не били ніколи так нагальні бурі, як о скелю, на котрій Господь оснував свою Церкву. Жадним кораблем не кидали так розбурхані филі, як кораблем Петра. Хто перечислить всі переслідованя, які Церква перетерпіла, всі рани, які їй задано? Хто опише ту ненависть, якою протягом століть були переповнені так многі серця проти Церкви? Чи не злучилось всьо, сила й наука, злоба й підступ, високе й низке, жидівство і поганство, пекло й світ, щоби знищити Церкву? А помимо того Церква стоїть далше ще сильна й сьвіжа, іде далше помимо тої ненависти світа своєю дорогою, розділяючи людству своє благословенство. Престоли, на котрих сиділи могучі імператори, повалені, розбиті; держави, котрі, здавало ся, будуть вічними, упали, зникли з лиця землі. Та Церква, завсїгди напастована і переслідувана, жие ще, терпить далше і буде й далше побіджати. Жадна сила світа й пекла не здужала її доси покнати, бо Господь сказав: „І ворота пекла не переможуть її“.

4. Ісус Христос сказав вкінці: „Коли Я буду взнесений від землі, потягну всіх до себе“. (Ів. 12, 32). Сі слова і їх сповнене се майже найчудеснійше з усього. Божественний Спаситель показуєсь тут як володар сердець, котрі він чудесною силою до себе притягає, над ними володіє, їх до найбільших жертв одушевляє. Звичайно говоримо: „Хто з очий, той і з думки“. І се щира правда. Нікого в сто літ після його смерті ніхто більше не любить, навіть в його власній родині, не говорити вже навіть про далеку Азію або Африку. Всі ті великі мужі минувшини, як вони під тим зглядом стались немічні! Хто жие

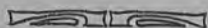
ще сьогодні для Александра Великого, для такого талановитого Цезаря, для такого генія, яким був Наполеон I.? Хто ще задля них приносить жертви? Ніхто, ними займаєть ся ще хіба лише ученик в школі.

Тільки з одним Ісусом Христом дієть ся під тим зглядом зовсім инакше. Він умер так убого й нужденно, так зисміяний й понижений, як жаден инший бідака. Хто инший зараз після смерти не бувби зовсім призабутий? Хто в двайцять літ після його смерти на соромнім хрестнім дереві зігнув би ся ще до землі, щоби задля нього піднести з неї стебло? Так, беручи річ по людськи, годї було чого иншого й сподіватись. А як сталось зовсім инакше! Ще не минуло й сто дїт після його смерти, а вже мільони почитають його, як не почитали доси жадного чоловіка, ба мільони є готові проляти за нього свою кров до останної каплі. Та ще більше. Минає тисяч літ, а в усіх краях взносять ся в його честь святині й престולי і могучі сього світа лежать перед ним в поросі, щоби його звеличати. Минає майже два тисячі літ, а з нечисленних уст гомонить ще завсїгди поздоровлене: „Слава Ісусу Христу — по віки. Амінь“. Чи се не дивне, не чудесне? Де знайдемо в цілій всесвітній історії подібне явище?

Се походить звідси, що Ісус Христос яко Бог є володарем наших сердець, що Він яко Бог сам в собі і сам через себе є нескінчено достойний нашої любови. І ми, мої дорогі, отворім йому наші малі й убогі серця; відновім нашу любов і вірність для нього; через сердечну молитву, через побожне відвідуванє Богослужень, через гідне приймає св. Тайн і через діла християнського милосердя, приготовляймо наші серця на мешканє для нього через св. ласку.

Так показав я вам коротко, що слова Ісуса Христа не проминають. Він колись, може вже й незадовго, скаже про нас слово, яке буде мати значіє на цілу вічність. Се слово невідкличного рішеня на нашім особистім судї. Коли ми в нашім житю заховувались як вірні ученики Спасителя, то те судейське слово покличе нас до вічної щасливости в небї. Амінь.

За о. М. Бремшайдом переказав Я. Л.

Гонім мраки тьмаві.

В часі воєнної заверухи зіткнулись ми з ріжними народами Австро-Угорщини і мали нагоду переконатись, що навіть інтелігентні круги в західних австрійських провінціях і на Угорщині, люди з академічним образованием, знали про Галичину дуже мало, та мали зовсім ошибочний погляд на тутешні віроісповідні і народні відносини. А загал — з дуже нечисленними виїмками — навіть не знав про ествовање Українців і був переконаний, що в Галичині живуть — побіч Поляків і Жидів — Росіяни (Russen), яких в Австрії зовуть Ruthenen, хоч вони і віроісповідно і національно зовсім не ріжняють ся від корінних Москалів.

Незорієнтоване ширших кругів в тих справах відбилось дуже болючо на українським народі, а з окрема духовенство витерпіло найбільше...

Завинили і ми самі, бо за мало інформували світ про наше жите-бутє, про наші відносини церковні і народні; жили — як на нинішні часи — майже відокремлені, „своїм житем“, без живійших взаємин, хочби з одною католицькою організацією, за мало реагували на інтензивну роботу неприхильних нам людей, які нароком пускали в широкий світ всякі сплетні і ложні вісти про нашу Церков, про духовенство і весь народ, не поборювали як слід змагань многих єдиниць між нами, що затуманені обєдинительними мріями, голосили *urbi et orbi*, що галицькі Українці се лиш частина „неділимого русского народу“ Дійшло до того, що навіть в шкільних підручниках, якими користувались довгі літа сотки тисячів, молодіжи середних шкіл ріжних австрійських націй, подавано ложні вістки про нас; а ті підручники були — як се дуже влучно замітив прихильний нам німецький педагог — одним з головних виновників *ignorantiae in rebus Galicianis*.

Перебуваючи на чужині, пересмотрили ми 24 шкільні підручники до науки історії церковної і всесвітної та до науки географії в мовах: німецькій, чеській, словінській і італійській і сконстатували, що в підручниках уложених совіснійше і стараннійше зовсім не згадуєсь про Українців, а в книжках, списаних менше дбало, подають ся зовсім неправдиві вісти, які лиш баламутять молодіж.

Для приміру наведемо деякі уступи зі загально захвалюваних і апробованих міністерством віросповідий і просвіти підручників до церковної історії: *Lehrbuch der Kirchengeschichte für Gymnasien und andere höhere Lehranstalten. Dr. Franz Fischer. Achte Auflage. Wien 1902*, підручник, уживаний в австрійських гімназіях і *Lehrbuch der Kirchengeschichte*.

Mainred Bader. Innsbruck, 1906, уживаний майже у всіх німецьких школах австрійських, альпійських країв. В тих підручниках, призначених і апробованих для католицької молодіжної австрійської держави, зовсім не згадується про народи гр. кат. обряду: Українців, Ромунів, Хорватів, що живуть в Австрії, ані про історію їх Церков.

Автор першого підручника мабуть хотів згадати і про Українців, та виписав таку нісенітницю: „Die Russen (!) wurden gegen Ende des zehnten Jahrhunderts bekehrt. Ihr Herzog Vladimir warb um die griechische Princessin Anna und erhielt ihre Hand unter der Bedingung, dass er Christ werde. Infolge dessen liess er sich taufen (988.) und nach ihm auch seine Untertanen“. (Стор. 51). Про Русів згадує автор ще раз на сторінці 54, як пише про грецьку схизму Керулярія. Дрібним друком (petit-ом) додав таку замітку: „In der Folgezeit wurden durch die Verbindung mit Konstantinopel auch... die Bischöfe Russlands in das Schisma hineingezogen“.

Рівнож і автор другого підручника мішає історію української Церкви з історією російської церкви і пише лише про Росію: „Russland erlangte seit dem 9. Jahrhunderte durch Kriege und Handelsbeziehungen mit Byzanz Kenntniss von der christlichen Lehre. Leider wurde die aufblühende russische Kirche in das griechische Schisma hineingezogen“.

Про унії: фльорентійську і берестейську, про страдания та великі жертви Українців-католиків, що своє жите клали за католицьку справу, що отвирали дорогу католицькій Церкві на Схід, ані згадки!

Навіть найпильніший ученик-католик не довідається нічого з цих підручників про Ruthen ів, хіба догадається, що вони є Russen, про яких вчив ся, що вони є схизматиками. Рівнож і в підручниках до всевітної історії для середніх шкіл нема нічого про історію України, а навіть в підручнику для висших класів гімназійних, тепер найбільше уживаним і кілька разів апробованим міністерством: Gindely's Lehrbuch der allgemeinen Geschichte für die oberen Klassen der Gymnasien ані не згадується про український народ.

Ще більше баламутять молодіж підручники до науки географії, які подають таки зовсім неправдиві дані. Вибраємо дві найбільше захвалювані і розповсюджені книжки: Länder und Völkerkunde für 2. und 3. Klasse der Mittelschulen. L. Weingartner. Wien, 1912. Mit Erlass des H. k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht vom 5. Juni 1912. Z. 25.592 und mit Erlass vom 30. Jänner 1913 zum Unterrichtsgebrauche zulässig erklärt i Erdkunde für Mittelschulen. Dr. Johann Müllner. V. Teil. Wien 1910. Mit Ministerialerlass von 9. September 1912. Z. 35.042 allgemein zulässig erklärt.

Оба автори нічого не знають про естование 35-мільонового українського народу. Перший з них вичислюючи

народи заселяючі Росію, так пише; „Drei Viertel der Bewohner sind Russen. Diese bestehen: 1. aus dem herrschenden Stamme der Grossrussen; 2. den Kleinrussen oder Ruthenen zwischen Don und Karpathen(!)“. Мати українських городів Київ є у нього „der Mittelpunkt des ältesten russischen Reiches“.

Не дозволив йому здистансувати себе і автор другого підручника, який про населення Росії так пише (на стор. 42 і 43): „Unter der gemischten Einwohnerschaft des Landes überwiegen die Russen... Die Kleinrussen siedeln in einer Stärke von 20 Millionen beiderseits des unteren Dniepr in Südrussland“.

А вжеж сором приносить німецькому середньому шкільництву підручник: *Geographie der Österreichisch ungarischen Monarchie für die vierte Klasse der Mittelschulen. Unter Mitwirkung von Dr. Berger bearbeitet von Dr. Franz Martin Mayer. Zehnte Auflage. Mit Ministerialerlass vom 27. Februar 1912 Z. 6916 für Mittelschulen und mit Ministerialerlass vom 2. Mai 1913. Z. 20.087 für Mädchenlyzeen allgemein zulässig erklärt. Wien 1913.*

П. Mayer так представляє (на стор. 115—117) процентове відношене населення Галичини: 53% Polen, 43% Ruthenen, а 4% інші нації; що до віросповіді 45% Katholiken, 42% Griechisch-Orthodoxe. Виходить з цього, що по відчисленню 1% Ruthen-ів католиків — всі галицькі Українці є православні. І се друкувалось десять разів в шкільнім підручнику!

Нігде правди діти автор в загалі не дуже визнаєсь в віросповідних відносинах населення Австро Угорщини; майже півтора мільона Ромунів гр.-католиків почислив до православних, те саме зробив і з гр.-католиками Хорватами, а за те всіх Словаків обернув на гр.-католиків. Гумористичний є його етимологічний вивід назв деяких галицьких місцевостей, як н. пр. „Броди“ від broda і т. и.

Баламутні і неправдиві є і його історичні замітки про Галичину. Після думки автора Східна Галичина належала до Росії (zu Russland) ще перед основанем галицького князівства і т. и.

Колиж школи вивінують своїх вихованків такими відомостями, тож не дивуватись, що принагідні воєнні кореспонденти німецьких органів, які не мами спромоги або й охоти основно пізнати географію та віросповідні і національні відносини в Галичині, а навіть фахові журналісти і кореспонденти світових журналів: Roda-Roda, Kirchlehrer, письменник Ludwig Ganghofer, на основі таких відомостей, винесених зі школи, та тенденційних інформацій, писали в своїх дописах про православних селян, православних попів в Галичині, та про муровані православні церкви по наших селах, які збудовано за гроші прислані нашим селянам їх єдиновірцями з Росії. Письменника Ganghofera треба було прилюдно переконувати, що український народ є католицький, та що Росія не

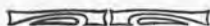
жертвувала би анї сотика нелюбим їй „унїятам“ на будову католицької церкви. Інтелігент чужинець, що займав високе становиско і мав широку власть, питав підписаного, чи в Станиславівщині мешкають лиш самі Росіяни (Russen), чи є там ще й інші нації, а один муж на дуже відповідальнім становищі не міг начудуватись, що у Львові є так багато православних церков і то положених в так гарних місцях, як св. Юрська катедра. Треба було переконувати його і поучувати, що українські церкви є так само католицькі, як і латинські костели.

В чеських, словінських і італійських підручниках шкільних або зовсім не згадуєсь про нас, або переповідаєсь ошибочні вістки з німецьких підручників.

Українська Культурна Рада занялась тою справою і внесла відповідне представлене до міністерства віроісповідий і просвіти, долучивши цілу низку історичних і географічних перлин, зібраних з ріжних підручників шкільних.

Підносимо прилюдно сей діймаючий для нас факт, щоби звернути увагу свідущих одиниць на потребу згідної і доцільної роботи духовенства для освідомлення широких кругів про нас, щоби вже раз розігнати ту „мраку тьмаву“, яка налягла сірим туманом на наше церковне і народне житє, та заслонює правдиве, благородне обличчє нашого народу.

о. І. Рудович.

Невідрадна проява.

З ріжних сторін краю доносять про одну дуже невідрадную прояву, на яку наше духовенство повинно звернути пильну увагу.

Жінки покликаних до війська селян дістають, як звісно, з державного скарбу підмогу, або як вони називають пенсію. Отже з сею пенсією діють ся по ріжних селах, головно підміських, великі надужитя. Замість ужити її на те, до чого вона призначена, на удержанє родини й господарства, замість відкладати її на непевну будучу, можливо чорну годину, наші селянки тратять ті гроші на пусті марниці.

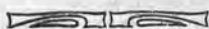
Оповідаять приміром у Львові про такий факт: До одної аптики приходить селянка і жадає перфуми за 20 (двайцять) корон! Припадково трафила на совісного

антикаря, котрий селянку насварив і викинув за двері. Але чи зробить те саме антикар-Жид?

З одного покутського міста пишуть нам, що там селянки з доохресних сіл не виходять майже з шинків і рестаурацій. Ба й цукорні мають від них немалий заробок. Замість давньої простої одежі носять тепер часто селянки спідниці та фартушки з дорогої матерії, за яку Жиди кажуть собі солено платити.

Така марнотравність гроша се одно лихо. Друге лихо в тім, що наші селянки випродують за безцін всякий господарський інвентар, живий і мертвий, дуже часто і землю. Се має діяти ся головню в околицях положених недалеко боевої лінії. Як причину такої випродажі подають те, що й так те все може пропасти, коли прийде ворог.

Можливо, що деякі наші інформації пересаджені, що проява, про котру пишемо, є тільки місцевої натури, та все таки грозить вона нашому народному організмови чималою шкодою. Для того звертаємо на се увагу нашого духовенства. Ми повинні старати ся по своїм силам, де таке лихо стрінеть ся, викоринити його з коренем. Передовсім не треба спускати з очий жидови. Попри денунціяцію на наших дюдий, головню священників, управляють Жиди тепер дуже за попадливо штуку розпіячування, деморалізованя і ограблювання нашого селянства. Воєнна заверуха сьому розбоєви дуже сприяє. Та священники не сміють сього стерпіти, а з нараженем навіть на доноси й арештованя мусять відривати насильно кровожадні пявки від тіла своїх вірних.

До українського Духовенства!

Виділ Товариства св. Апостола Павла, маючи за собою довголітню традицію і працю, наміряє тепер, в ту велику історичну пору, яку переживаємо, продовжувати свою діяльність. Хоче в тім часі, коли на світовім годиннику бе велика година нової судьби і долі України — в пору, коли рішати ся будуть житеві питання і кличі, відновити і розширити в рамках свого статуту ворожим наїздом перервану працю. Виділ є свідомий своєї задачі і своїх обовязків; але за ним мусить стати в сильних та зорганізованих кадрах ціле українське духовенство. Він тільки тоді буде почувати ся сильним, коли його членів сполучувати буде одна ідея і один

могутний клич: добро католицької Церкви і добро українського народу. Нехай та славна марка патріотизму і марка провідників народу, яку виробило собі українське духовенство працею, самовідреченем, трудом і пожертвоуванем, дальше утверджуєть ся, та нехай буде заохотою до ще більших трудів. Ми тільки дальше, а все глибше впускаймо леміш в рілю Христової винниці і української ниви. Нехай тому поверне в давне русло праця кружків — нехай єдинить сили своїх членів — ані одної одиниці не може там бракувати. Ніяка робота не повинна бути за важка для нас; коли кликати нас буде голос Церкви й народу на ж н и в о — ми спішім робітниками першими, а вертаймо з роботи послідними; даваймо самі почин до нових робіт.

Просить ся надсилати звіти про відносини парохій, про жите в кружках, про всьо, що тикаєть ся добра загалу і одиниць. Просить ся подавати факти конкретні й представлені ясно та річево.

Всі письма належить адресувати на руки голови Товариства Всесвітлійшого Отця Пралата Євгена Гузара, Львів, вул. Зіморовича, ч. 7.

За Виділ Товариства св. Апостола Павла

о. *Євген Гузар*,
голова.

о. *Євген Монцібович*,
секретар.

ВСЯЧИНА.

Від видавництва. На час війни буде „Нива“ виходити раз в місяць. Річна передплата мусить лушити ся 10 кор. Перше число видаємо в обемі три і пів аркуша. Коли установи ся число передплатників і дозволять матеріяльні засоби, збільшимо обем поодинокого числа до чотирох аркушів. — Всіх прихильників нашої часописи просимо горячо спомагати нас статями, дописами, короткими а практичними проповідями і всякими вістями, головно з церковної области. Пожадана була би передовсім коротка історія коли вже не кожної парохії, то бодай кожного деканату за час російського наїзду. Головну увагу просимо звертати на православний рух. Нам потрібна якнайдокладнійша церковна статистика (кого арештовано, кого покарано, хто перейшов на православє,

хто виїхав за границю, скільки душ перейшло на латинство, як відносились наші вірні до православної пропаганди і т. д.). Всіх наших довжників просимо надсилати посліпату з попередних літ.

Святійший Отець про війну. Святійший Отець, приймаючи новорічні бажання від римської шляхти, висказав ся, що нині більше, чим колинебудь показала ся знов історична правда, що місце намісника Христа тим більшим яснїє блеском, чим більше варварськими стають часи ізза переваги насильства й ненависти. Папа відвертає очі від страшного видовища, де тільки народів, присилованих до сього судьбою, веде з собою нечувані боротьби, і висказує подяку римському патриціятові, котрий в дусі заповідий християнської культури, спішить з помочю зростаючій нужді вчинками, грішми, духом і словом.

З Сокальщини. З вибухом війни наші власти арештували отсих русофільських священиків: о. Грицика з Завишні, о. Лаврецького з Добрачина, о. Плешкевича з Боратина і о. Раставецького з Сільця. — За дозволом львівського губернатора зіхали ся члени повітової ради і вибрали новий виділ (маршалок з заступником і секретарем виїхали), до котрого війшло також трех Українців, між ними о. Трешневський з Хороброва і о. Криницький з Бобятина. Губернатор Сокальщини спротивив ся виборови священиків, але остаточно генерал-губернатор Бобринський рішив в їх користь. — В Сокальщині є якесь число москвофільських громад (головно понад границю) і там розпочала ся агітація за переходом на православє. До Теляжа вернув звісний батюшка Ілечко, котрий був там ще перед війною, але в час втік до Росії. На православє перейшли невдовзі москвофільські села (виборці посла Маркова) Скоморохи, Ільковичі (крім одного Романа Штикала), Торки, Ульвівки, Стенятин, Свитазів, Городиловичі, Завишня, Боратин і Добрачин, але в кожній громаді остала часть при греко-католицькій Церкві. Православні батюшки були в Боратині, Теляжи і Торках; до Ульвівки і Городилович приїзджав батюшка зі Жджар (вже за границею). В українських селах навіть не пробували агітації за православєм і з ухрїнських селян на православє не перейшов ніхто. Для піддержки православної агітації зіхали до Сокаля в січні чи в лютім 1915 р. волинський архієпископ Евлогій. Тоді в Сокалі посвячували православну церков, на яку перемінили будинок польського Сокола. Начальство видало приказ всім церквам явити ся з процесіями. В Сокалі була тоді велика парада, але до поширення православя вона не причинила ся. — В повіті остали українські священики майже всі, крім о. Ринявця з Белза, котрого арештували

австрійські влади і котрий сидів в Остригомі на Угорщині до червня 1915 р. Світська українська інтелігенція зі Сокаля виїхала що до одного. Росіяни оставили наших священників в спокою (так само оо. Василіян в Кристинополи); на донос москвофілів арештували тільки о. Степана Сапруна зі Стенятина і учителя зі Стенятина Гудза і обох зіслали до Росії, де доси пробувають. — Як всюди, так і в Сокальщині, Росіяни видали приказ нашим селянам виїздити до Росії. Се відносило ся в першій мірі до тих селян москвофілів, котрі перейшли на православє. Православним селянам голошено (за перехід на православє обіцяли селянам по 100 рублів, а платили по 3 рублі), що вони мусять втікати, бо коли остануть, то „Австрійці їх вивішають“. Перед відворотом приїздили до села російські жандарми і салдати і силою виганяли православних до Росії. Перші втікли православні батюшки, а за ними післали Росіяни православних зі Скоморох, Теляжа, Ульвівка, Ількович, Торок, Стенятина, Свитазова, Боратина, Добрачина, Городислович, Завишні і Конотіп та поодинокі москвофільські родини з інших громад. Втікли також о. Грицик, катихит учительської семинарії в Сокали з родиною і жінка та діти арештованого о. Грицика в Завишні.

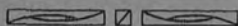
НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Зибликевича 30.

З М І С Т :

Спір за Холмщину	57
Юліян Дзерович: Задачі Ставропігії під теперішню хвилю	67
Єпископ Чехович	82
Юліян Дзерович: Матеріяли до історії мартирольо- гії нашої Церкви в часі всесвітньої війни	92
М. Бремшайд: Питанє до нас самих „Хто ти єси?“	101
М. Бремшайд: Погубність релігійної байдужности	103
о. Йосиф Маринович: Реферат про станову свяще- ничу організацію	106
Сиротинські захисти. Фондація ім. Митрополита о. Іван Стрільбицький: De facultate binandi	115
Після столітнього ювілею уродин творця україн- ського гимну	120
Митрополит гр. Шептицький про українсько- польські взаємини	122
Бібліографія	124
Всячина	126
Переписка	128
	136

ЛЬВІВ 1916.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кожного місяця в об'ємі
трох до чотирох аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ :

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокє число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ :

Львів, ул. Зибликевича, ч. 30.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 2.

Львів, 1. лютого 1916.

Рік XII.

Спір за Холмщину

Спір розпочала люблинська „Gazeta ludowa“ статтю: „Ziemia Chełmska zagrożona“. У цій статті читаємо:

„... Небезпека (для Холмської землі) виходить від греко-католицького чину ОО. Василян. В просторім меморіалі, внесеним до Апостольської Столиці, як і до австрійських властей, сей чин жадає ні більше ні менше тільки обовязкового переписання на східний то є греко-католицький обряд всіх тих бувших уніятів, що користаючи з російського акту толеранції записали ся яко римо-католики. В заміну за те обіцяє собі і иншим чин ОО. Василян, що після сього урядового переписання римських католиків на східний обряд, визнаний галицькими Українцями, перейдуть на лоно католицизму ті православні, що доси ще позістають при московській схизмі. Таке жаданє мусить польська суспільність відпрати як найенергічнійше“.

Отсе донесене люблинської часописи дало нагоду „Kurjer-owi Lwowsk-ому“ до кількох статей звернених проти нашої Церкви, проти ОО. Василян і проти нашого свѣтського духовенства.

І так в статі „Prawosławie w Galicyi“ (ч. 41 і сл.), в якій за русофільським „Голосомъ Народу“¹⁾ реєструє всі випадки апостазії серед наших вірних і священників, читаємо: „Є в нїм (меморіалі ОО Василян), на випадок зреалізовання пляну ОО. Василян, небезпека, що грозить західній культурі в її

¹⁾ З яким апаратом знання мови „Голосу Народу“ реферує редакція „Kurjer-a Lw.“ статі русофільської часописи видно з того, що слова „Печальная хроника“ перекладає: *dokładna (!!) kronika*“.

борбі з культурою східною, бо створює поміст, по котрім веде дорога лише до культури східної¹⁾.

В дальшій статі „Ks. Bazylianie a chełmscy unicy“ (чч. 48—50) полемізуючи з „Українським Словом“ пише „Курер“ між иншим: „Dreszcz mimowoli wstrząsa, gdy się czyta o nowym, wszelkie inne przechodzącym objawie greckiej perfidii... W tym obrządku (латинським) poznał (Холмський народ) jedyną obronę przed schizmą, zawsze mu grożącą... Czy tu w Galicji... potrafili (ОО. Василияни) wychować zastępy wiernych kościołowi katolików, którzy... oparliby się pokusie i dochowali wierności unii? Są, ale nieliczni i to przeważnie tam, gdzie polski działał kapłan. Czy żal ks. Bazylianom, że męczeński, pobożny do heroizmu lud chełmski, znajdzie w kościele polskim nieporównanie więcej p karmu dla swych dusz zgłodniałych, niżby znalazł w cerkwi (уніятській)? Bo gdzież są w cerkwiach te częste, codzienne Komunie św., tak już liczne w polskich parafiach... Gdzież te już liczne w polskich parafiach związki religijno-społeczno humanitarne¹⁾ (niepolityczne, bo od tych istotnie roi się w greckim (nasim) kościele)?... Pocóż szukać Ks. Bazylianom pracy na cudzej (!) niwie, kiedy swoja taka zachwaszczona, kamienista, jałowa?... Ufamy, że memoriał Ks. Bazylianów rozpatrywać będzie stolica apostolska, dobrze poinformowana o sprawie (a także o unji, która w tym stanie, w jakim się dziś znajduje, jest niestety bolączką na ciele kościoła)..“

Дальше подає автор історію насильного знесення Унії в Холмщині, підчеркуючи роботу Попеля і інших галицьких апостолів.

„Niezawodnie wszyscy — пише дальше „Курер“ — ci Kuziemscy, Cybyki, Semiki, Stemł wie, Sitniccy, Hoszowscy, Popiele i t. d., to były jednostki, ale dziwna, że tych jednostek było aż tyle i że ilekroć rząd rosyjski zaostrzyć pragnął prześladowanie unitów chełmskich, ilekroć nowych chwycił się sposobów dla narzucenia im prawosławia, zawsze znajdował chętnych dla tego celu szermierzy wśród gr. kat. duchowieństwa w Galicji. Czy przypadkiem nie był i to także jeden z powodów, dla którego unicy chełmscy po r. 1905 tak tłumnie rzucili się do przyjęcia rz.-kat. obrządku?“

В другій відповіді „Українському Слову“, в статі „Sprawilo na panewce“ (ч. 56) читаємо:

„... Zaznaczamy, że szczerosc i lojalnosc nalezy do znamienitych rysow charakteru polskiego; z stawiamy perfidje innej „nacji“, która bodaj, czy nie jest w błędzie mniemając, iż wiele wskóra szarpaniem imienia polskiego. Czy zaś ks. Jaworski, Reszetyłowicz... byli jawnymi wrogami ukraińskiego narodu, nam nie wiadomo, zapisano natomiast na kartach historii, że takich, jak oni, było bez liku. Tej legji zaprzańców duchownych nie zrównoważy „łatyński ksędz“ z Żółtaniec...“

¹⁾ Се всьо пише „Курер“, недавний ще Савло!

Після сих статей мусів „Курер“ помістити заяву Впр. Отця Протоігумена Філяса Ч. св. В. В., що ціле донесенє люблинської „Gazet i lud-owoї“ виссане з пальця, бо ОО. Василіяни такого меморіялу до Риму і до світських властей не вносили...

Помимо того „Курер“ не успокоїв ся і шарпав дальше як наше духовенство взагалї, так ОО. Василіян з окрема. Нового однак в його дальших писанях не знаходимо нічого.

Розберім деякі важнійші заміти сучасного речника східно-галицької польської інтелігенції.

* * *

Наведені нами голоси польської преси дуже знаменні. Вони свідчать наглядно про сум і тревогу, яку викликає у Поляків (тих Поляків, що дали так гарні докази своєї любови й зичливости для св. Унії в колишній Польщі, а опісля під російським правлінням і в нашій Галичині) — сама згадка на можливе воскресенє тої Унії в Холмщині і на Волині. Тішать ся Апостольська Столиця в надії, що кров українських мучеників зродить нову цвітучу галузь для кат. Церкви, радіють всі католики світа, що з нашого народу спадають кайдани орієнтальної схизми, а польських католиків огортає — сум і тревога! Чи се не знаменне? Сумують і трівають ся, що правда, і російські православники.

Яким все був і мабуть все позістане польський націоналізм для української нації, таким був і мабуть все буде польський католицизм для нашої Церкви. Нехай буде і Україна, на те, щоби Польща мала з чого тягнути для себе ренегатів і з них формувати свою шляхту нехай буде і церковна Унія, але тільки як рабиня латинського обряду,

Колиж Україна не хоче бути рабиною Польщі, а Унія рабиною латинського костела,

Такою була Польща і таким її католицизм

„Повшехного“ мабуть ні, бо із звичайного катехізму знаємо, що Церква, яка видає мучеників та ісповідників католицької віри, є найкрасшою славою Христової Церкви; а такою була Унія по всі часи свого істнованя і є нею так само нині, чого докази дала в часі найновійшої російської інвазії в

особі вивезених в неволю священників і в мужнім обстоюванню за віру загалу нашого народу й клиру. Діла — про котрі ми в польським костелі від соток літ нічого не чували!

Російська інвазія виказала апостазії не лише у простого народу, але й між священниками. Про се свідчать виписки з „Голоса Народу“ і інших жерел, наведені дуже скрупульотно в „Курері“ чч. 42 і 44.

Хоч се, що ті мутні жерела видавали (як се тепер всі бачимо) показало ся в більшій часті простою брехнею й нечесною агітацією, розсіваною на те, щоби баламутити народ, а Евлогієви і його наганячам напихати декорації й рублі, то однак не перечимо, що схизма справді нанесла нашій Церкві тяжкі рани. І ніхто більше над тим не боліє, як ми самі. Ми судимо себе також перед Богом і Церквою, о скільки в тім було нашої вини.

Але чи се справедливо дивитись тідьки на те, що злого стало ся, і ще те зло односторонно освітлювати, а прикривати очі на ті справді гарні обяви вірності Церкві і постійности в вірі, які виказав загал нашого народу і загал нашого клиру? Коли би хтось хотів судити римо-католицький костел в Польщі лише з того, що з нього (хоч ніхто його не переслідував) виріс Маріявітизм і Мацохізм, зродив ся також незалежний костел в Америці, і через се хотів би назвати його *bołaczka w ciele powsze hnego k ścio/a*“, чи се булоби льогічно, а передовсім, чи булоби се чесно? Колиби ми хотіли судити про польський костел з апостазій як між вірними, так і між священниками, з апостазій, що осквернили історію костела в недавніх часах переслідування католиків в Мінським єпископстві (про що обширніше поговоримо низше) — чи се булоби чесно? А нас не має боліти те, що про цілу нашу Церкву судить ся на підставі смітя, яке забрала собі схизма, а не згадуєть ся ні словечком про пшеницю, що перетревала бурю й слоту і своїм здоровим зерном

приносить честь католицькій Церкві?! І серед яких обставин? Коли Митрополита вивезено, Перемиського Єпископа замкнено в кріпості, Станиславівського Єпископа не допущено до єпархії, коли понад 600 парохій нагло знайшлося без священиків, коли по селах полишались самі лиш жінки, старці і діти, коли схизма споможена воєнними средствами кинула ся на нашу Церкву і з всякою безоглядністю одних священиків з церков викидала, других до неволі депортувала — отже серед обставин, від котрих про тяжші і прикріші годі хиба й подумати, помімо того всього загал клиру і народу не угнув ся ані перед перекупством, ані перед погрозами, ані перед нагайками, вязницею або неволею. Частина відпала, на загал зовсім не велика. А не треба забувати й те, що тих апостатів, яких в часі останньої російської інвазії вимела схизма з нашої Церкви, вигодували якраз ті, що то на короткий час перед війною писали в „Dziennik u polsk im“: „Trochę szyzmy w Galicyi nie zaszkodzi“, та й на перекір всім засадам католицької віри, ба й інтересам нашого краю й держави ставили стараючим ся о парохії кандидатам услівя: „Czy ksiądz należysz do partyi staroruskiej?“.

І чогож тепер гіршите ся, панове, побачивши, що посів не нашої, а вашої таки культури видав достойні плоди?

Та впрочім се не новина для нас, не новина і для вас. Як би ваші батьки не були продавали Унії Росії зачавши від елекційного сойму за Володислава IV аж до розбору Польщі, не була би й Росія в силі її знищити, а може би й взагалі не була Росія дійшла до тої сили, котру нині приходить ся ломити, не булоби певно і тої русофільської язви в нашій народі, яку ваші предки засіяли, а внуки довели до зросту.

А нині ви хочете виступати перед світом в роли оборонців Унії в Холмщині і критиків її в Галичині! Точно як в байці, де вовк хотів наїмити ся за сторожа овець. Та втім і біда, що на світі не перевели ся люди з вовчим апетитом і вовчою етикою...

* * *

Розглядаючи нинішній стан Унії, критик неупереджений і не засліплений пристрастями, бачить вправді в ній, а радше у людей, що до неї належать, хиби й недостатки, а часами й тяжкі навіть упадки (але чи мало їх мають ісповідники латинського обряду чи то в польським костелі, чи в яким небудь іншій народі? !), але рівночасно також бачить загал народу й клиру, що широ служить Господу Богу, мужно визнає святу віру і відзначає справді католицькими чеснотами, не менше чим інші католицькі народи. Та щоб те бачити, на те не вистарчить читати „Голось народа“ або тому подібні інші жерела і з нього винотовувати те,

що пригідне до осудження інших, але треба крім легкості в пері мати передовсім чесне серце. Тоді доглянеться і по церквах „te częste codzienne komunje św., tak już liczne w polskich parafiach“ і „siedmioletnie dzieci szkolne przystępujące do pierwszej komunji św.“, доглянеться і „związki religijno-społeczno humanitarne“, доглянеться зовсім таку саму обильність „pokarmu dla dusz“, що й по костелах.

* * *

Через поворот до Унії — кажуть Поляки — відпадуть Холмшаки від культури західної, а будуть наражені на небезпеку культури східної... Не про іншу культуру може тут бути хіба бесіда, як тільки про культуру церковну і то виключно церковно-польську.

Якаж се культура? Ми її знаємо аж надто добре. Чого може навчити та культура? Нехай за нас говорить історія нашої Церкви з XVI та XVII століття, нехай за нас говорить історія Потія й Рутського і їх наслідників. Скільки то писем не написались Папи до польських католицьких єпископів, скільки не видали розпорядків дотично Унії, і чи хоч одноднісенське письмо, чи хоч один — однісенський розпорядок Святійшого Вітця знайшов відгомін в католицькій совісті єпископів?

Послухаймо, що говорить про сю саму справу х. Henryk Jackowski T. J. в своїй брошурі „W sprawie ruskiej uwag kilka“ ст. 5.: „Jest to prosta, początkowa zupełnie zasada katechizmowa, że Kościół katolicki jest społecznością ludzi wyznających jedyną prawdziwą wiarę Chrystusową, zażywających postanowione od Chrystusa Pana Sakramenta św. i połączonych pod jedną widzialną głową Kościoła, Namiestnikiem Chrystusowym, Papieżem Rzymskim. Cechą więc każdego prawdziwego katolika jest prócz używania SS. Sakramentów, przywiązanie do Wiary i posłuch dla Papieża. Więc ani narodowość, ani też obrządek nie stanowi o tem, czy kto jest dobrym katolikiem, i śmieszem by było mniemać, że Włoch lub Hiszpan jako taki jest lepszym katolikiem, niżeli Francuz lub Niemiec; jak również niedorzecznem byłoby twierdzić, że Łacinnik lub Ormianin wierniejszym synem kościoła, niż Rusin, lub Chaldeczyk. Szczerą, nieobludną wiarą, tą wiarą, bez której niepodobna podobać się Bogu — i uległość dla tego, któremu w osobie św. Piotra powiedziano: Paś owieczki moje, paś baranki moje, — ot, co jedynie rozstrzyga o tem, czy i o ile kto jest katolikiem. Św. wiara katolicka dla tego, że cała jest prawdą, daje zdrowe i w całym tego słowa znaczeniu uczciwe zasady, uległość Stolicy św. uczy karność-

ci; gdzie słaba i chwiejna, lub tylko mało oświecona jest wiara, tam mnożą się zasady przewrotne, lub miejsce zasad zajmują i również, gdzie lekceważą lub pomijają najwyższą, bo jedynie na prawie Bożem opartą powagę Stolicy św., tam upada też wszelka karność, i znaczenie mają już sama tylko powaga przemocy. Oto najistotniejsza przyczyna rozprężenia, jakie spostrzegamy w tegoczesnych społeczeństwach, oto też przyczyna prawdziwa i najgłówniejsza zachwiania się Unii¹⁾.

Тою „західною“ культурою заразились на жаль і деякі з наших людей, ті якраз, задля котрих „Курєр“ робить нам докори. Коли вільно Епископови не слухати Папи, то чому ж після рації „західної“ культури не можна допустити ся того самого гріха звичайному священикови й мірянинови?

* * *

Якийсь ревний „католик“ пише в „Курєрі“ (ч. 48), що латинський обряд се одинока оборона перед схизмою. На таке твердження може відважити ся хибно той, що про історію своєї „ојczyzny“ не має найменшого поняття. Послухаймо, що говорять про се люди з здоровим розумом і з знанем історії. Згаданий вже в горі х. Н. Jaskowski T. U. („W sprawie ruskiej“ ст. 3) каже: „Dla Polaków Ruś unicka była zawsze najdzielniejszym przedmurzem przeciw natarczywości schizmy r. syjskiej, tak dalece, że w ostatnich jeszcze czasach jedynie niezłamana żadnemi prześladowaniami wytrzymała zamierzone zapędy schizmy przeciw katolikom obrz. łac. Niech tylko, czego nie daj Boże, ugnie się hartowna wiara Podlasia, a na Polaków

¹⁾ Кажемо з розумом „холмських уніятів“, бо Холмщани, буди уніяти, які прийняли латинський обряд лише з konieczności (Унія в Росії недозволена!) не перестали після прав кат. Церкви бути уніятами. Латинський обряд був для них лише означенням, тимчасовим обрядом.

już całym swoim ciężarem cisnąć będzie schizma".

Другий Єзирт Х. У. Заłęski („Kartka z dziejów kościoła katolickiego w Rosyi") пише: „Заłatвиwszy się z Unią, wziął się car Mikołaj do obrządku łacińskiego... Odrazu więc zamyka 200 klasztorów, znosi uposażenie duchowieństwa i zakładów dobroczynnych, majątki poklasztorne i same klasztory katolickie oddaje mnichom i mniszkom prawosławnym... Nadto do 1600 zakonników i księży świeckich ujrzało się nagle wiecznymi skazańcami i tułaczami... Jednocześnie uległy zagładzie ogniska oświaty narodowej polskiej..." (ср. 3). — „O to jedynie p. Pobiedonoscewowi chodzi, by... przygotować dla siebie powolną opinię dla przeprowadzenia ponownie wśród Polaków łacińskiego obrządku tych strasznych scen krwawych, godnych mongolskiej tradycji dzisiejszej urzędowej Rosyi, jakich byliśmy świadkami w r. 1875 na Podlasiu, a w r. 1839 na Litwie i Rusiach" (ср. 11). — „Bo skoro nigdzie nie będzie języka polskiego, to będzie to naturalnym dowodem, że niema Polaków... a skoro niema Polaków, to naturalnie nie może być w Rosyi kościół katolicki, bo „Rosya cała jest i chce być prawosławną". I poczną się „dobrowolne" nawracania ludności polskiej katolickiej „na wiarę jej ojców prawosławną". I zarumieni się Litwa i Małopolska, a także i Królestwo potokami krwi naszych męczenników. Środek ten godny rządu rosyjskiego uda się niewątpliwie, rozbije nim kościół katolicki, zamieni 10.870 mil kwadratowych ziemi polskiej w kraj niewiernych, w oczach Rzymu apostolskiego będzie Polska rosyjskaterra in patribus infidelium. Nastąpi to niewątpliwie, jeśli miłosierdzie Boże zamysłów potęgi piekельnej nie znemoże..." (ср. 12—13).

Ось як виглядає та „одинока оборона перед схизмою", якою має бути латинський обряд.

Що слова кс. Заленського й кс. Яцковського се не фрази, доказує історія польських латинських епархій в Росії з другої половини 19. століття. І так прим. єпископство Мінське, яке в початках 19. століття числило 12 деканатів, 93 парохій, 162 костелів, 50 монастирів і около 200.000 вірних, може в р. 1885 виказати ся тільки 30 парохіями і 62 тисячами вірних. Інші парохії з своїми костелами і вірними перейшли на православє. В самім Мінську було в 1843 р. 14 католицьких костелів, 2 каплиці, 4 костели філіяльні підміські і 3 каплиці в найближчих селах, а в повіті 14 костелів парохіяльних, 7 філіяльних, 24 каплиці і 5 монастирів. В р. 1885 остало в Мінську лише 2 костели, а в повіті 5 (з сих остатних ані один не

мав пароха). Один лише мінсько-бобруйський єпископ Александер Добринін навернув на православє понад 50.000 латинників. (Гл. Х. У. Załęski: Kartka z dz. k. k. — ст. 37, 39 і сл.). Так оборонив латинський обряд Поляків Мінської єпархії (Литовців було католиками лише дуже малий процент) перед схизмою...

Поляки залюбки витикають нам ріжних апостатів, як Семашка, Попеля, Наумовича, а з новіших Решетилівича, Яворського і т. д. Та — питаємо — чи се лише наш монополъ? Чи нема таких апостатів у Поляків? Річ природна, що не в Галичині за ними шукати, а там, де й вони поневоленою нацією, в Росії.

Послухаймо вперед, що говорить Ks. H. Jackowski T. J. („W sprawie ruskiej“ ст. 6) про галицьке таки польське духовенство з недавних часів: „— Z chlubą przychodzi mi stwierdzić, że... coraz rzadsi bywają (в Галичині) w szeregach kapłanów łacińskich oni proboszcze, których ktoś złośliwie może ale niesieły trafnie nazwał nie pasterzami ludu Bożego, ale zawiadowcami c. k. urzędów parafialnych... Tacy, którzy... na „Boże coś Polskę“ padali w kościołach na twarz, lub nawet krzyżem legali, ale na podniesienie podczas Mszy św. choćby na chwilkę przyklęknąć nie raczyli, tacy najmniej mają prawa, żeby przyganiać Rusinom, jeśli raz poraz zdarzy się, że ci lub owi księża w kazaniach swych więcej mówią o... krzywdach swego narodu... albo... nadużywają różności obrządku, aby swoich coraz bardziej odstręczać od... Łacinników...“

Про польське духовенство в Росії пише кс. Заленський („Kartka z dziejów Kościoła kat.“) так: „... Od lat 16, gdy oprócz zakonników przeszło 100 kapłanów... rząd zesłał na Sybir, zostawiając na miejscu samych tylko wyrzutków, których nie tylko żaden kościół, ale nawet żadna społeczność bez ujemy i zarazy dla siebie przyjąć by nie mogła, odtąd demoralizacya w postaci mordów, rozbójów...“ (ст. 43). — „Rząd rosyjski nie mogąc zdemoralizować całego duchowieństwa, zmuszony poprzestać na kilkudziesięciu zaledwie jednostkach wyzutyh z wszelkiego poczucia uczciwości, księży, którzy za zwykłe zbrodnie uczestnictwa w zabójstwie własnych dzieci, zwykłego oszustwa, najpospolitszej kradzieży i grabieży mienia kościelnego, a nawet świętokradztwa, ludzi tak spodlonych, jak księża Sęczykowski, Małyszewicz, Kopciogiewicz, że już pomnę innych, których żadne wyznienie, żadne społeczeństwo, bez nader surowej pokuty, do grona swego, i bez najwyższej wzdargy przyjąć by nie mogło...“ (ст. 9).

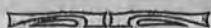
Навіть такі люди, як Семашко і Попель не є виключно лише нашою спеціальністю. Мають і Поляки свого Семашка чи Попеля в особі кс. Макаревича Шимона, каноніка катедри в Вильні і декана Мінського. В р. 1886 внїс кс. Макаревич на руки мінського губернатора до міністра внутрішніх справ Толстого старанно виготовлений проєкт „навернення“ на схизму польсько-католицького населення. (Цілий проєкт поданий до-слівно у кс. Заленського ст. 75—79).

„Tyle jest słów projektu ks. Makarewicza — пише кс. Зал. — noszące miano księdza rzymsko katolickiego, a zajmującego urząd dziekana mińskiego. — Prawda, że piękny kapłan, a takich niestety — coraz więcej... Rząd rosyjski posługując się zdrajcami, tychże używa za narzędzie swej polityki a otrzymując od nich ciągle rady, nie ustaje w swych czynach prześladowczych. Dzisiaj w gubernii mińskiej wszyscy niemal dziekani kościoła katolickiego są pokornymi sługami nauki rządowej. — Część duchowieństwa katolickiego na Litwie jest w stanie zupełnego spodlenia“... (ст. 79).

Досить, думаємо, вже і сих виписків з самих польських жерел, щоби виробити собі суд про справедливість замітів польської преси в сторону Унії і греко-католицького духовенства.

* * *

Що до заміту „грецької перфідії“ і самохвальби про „ширість і льояльність польського народу“ — відсилаємо польську пресу по відповідь до українських політичних дневників, ось хочби до найновішої передовиці в „Ділі“ ч. 8933. Ми радимо від себе „Курерови“, щоби бодай тепер, недавно після інвазії, не тикав зовсім тої справи „ширости й льояльности“, бо се виглядає на кпини не тільки з своїх некритичних читачів, але й ще з когось...

Свщ. Юліян Дзерович.

Задачі Ставропігії

під теперішню хвилю.

Старинні, сірі мури при ул. Руській у Львові дістали дня 2. лютого с. р.*) нових господарів. Серед дивних обставин звершився перехід сеї старинної інституції та міліонового майна в руки наслідників. Не через смерть попередних власників, не через зречення в користь нових дідичів, а прямо через утечу дотеперішніх володітелів перейшла Ставропігія під нову управу. „Дивні суть діла Твої Господи, і де найде слів, щоби Тебе достойно похвалити“...

Та сама Ставропігія, яка забувши на свою присягу**) складану кождим поодиноким членом при прийнятті в члени, служити католицькій Церкві, застановлялась вже над „своєю історическою ролею в зашиті православія“, — нині в руках ширих католиків! Та сама Ставропігія, яка в своїй бурсі виховувала янічарів, найлютіїших ворогів свого рідного народу: нарібок москвофільський — нині дає приміщеня під „Українську Захоронку“. Та сама Ставропігія, що давала гостинний захист чорносотенним, українським жерцям: „Прикарпатської Руси“ і „Голосови Народа“, — нині гостить у себе в своїх старинних мурах

*) Загальні збори членів Ставропігійського Інституту у Львові. Дня 2. с. м. відбули ся в сали Ставропігійського Інституту у Львові надзвичайні загальні збори членів, скликані правительственным комісарем, п. Адамом Смуклою, якому після утечі старшини Інституту з російською армією зі Львова передане було все інститутське добро в завідуваня. У зборах взяло участь 75 членів. По провіренню запрошень їх з членською лістою і по звіті правит. комісаря з його чинностей в Інституті від часу відискання Львова, наступили вибори управи Інституту і контрольної комісії. Вибрано цілу управу одноголосно, а іменно: сениором рад. дв. Гр. Кузьму, містосеніорами ст. радників Юліяна Січинського і Ів. Кивелюка, а членами ради (совіту): д-ра С. Барана, радн. двору Ол. Барвінського, пос. д-ра С. Голубовича, радн. С. Громницького, надрадн. Ол. Кмицикевича, дир. д-ра Ол. Кульчицького, пос. д-ра К. Левицького, радн. д-ра Евг. Озаркевича, радн. С. Мидловського, п. Мих. Стефанівського, радн. Льва Шеховича, проф. д-ра Вас. Шура-та. До контрольної комісії вибрано радн. К. Бандрівського, радн. Гр. Пежанського і дир. Ом. Саєвича.

**) Рота присяги звучить: Въ имя Отца и Сына и свягатаго Духа, Аминь—Азъ (імярек) присягаю Господу Богу всемогущему, яко пріять въ соборъ Заведенія Ставропігійальнаго Львовскаго исповѣдую вся артикулы вѣры святыхъ греко-католическія даже до послѣдняго жизни моея издыханія, вся его заведенія, привилегія, обыкновенія и цѣлость всѣми силами удерживати, противу правомъ и доходомъ его ничтоже дѣлати, обязанности же на мя уложенныя, всегда вѣрно и точно исполняти буду. Тако ми Господи Боже поможи въ Тройци святѣй единый. Аминь.

наше: „Українське Слово“. Та сама Ставропігія, якої книжки в своїх вінах, на своїх полицях мала лише „православний“ корм душі, — нині се все може дати на „зяденіє мишам“, бо покупців при нинішніх, змінених обставинах годі буде найти. Та сама Ставропігія, яка підчас наїзду при крашувала свої доми „трехцветним русским флагом“, а з нагоди wypowiedження італіянської війни з радости замаялась і італіянським „флагом“. — нині — спускає з криші своїх домів австрійський чорножовтий і український ненависний синьожовтий прапор. Справді переміна велика! І не можна інакше і краще свого подиву виразити, як повторити еще раз слова: „Чудні суть діла Твої Господи, і деж найде слів, щоби Тебе достойно похвалити!...“

Великий се набуток для українського народу, цінне се придбане для католицької Церкви, важний се причинок до зможення нашого релігійно духового життя.

Не будемо входити подрібно в історію Ставропігії та виказувати причини, для яких колишня Ставропігія мала так велике значінє для нашої Церкви і для нашого народу, бо сам заголовок отсеї статі: „Задачі Ставропігії під теперішню хвилю“, вказує, що нам розходить ся о се: приглянутись, які задачі має перед собою нинішня Ставропігія, як можна нинішню Ставропігію змодернізувати і достроїти її до потреб хвилі і часу. З другої однак сторони нинішня Ставропігія не сміє зривати з традиціями, не може зривати з своєю минувшостію, мусть і тепер сповняти ту саму роль, яку їй назначає „Устав Братства“, бо інакше Ставропігія буде всім иншим а не буде Ставропігією. Поступаючи інакше, вона не буде братством, чи інститутом, які мають за задачу поглибити, поширити наше релігійно-церковне житє. Нинішня Ставропігія мусть тому ясно поставити собі програму своєї діяльності, мусть консеквентно до сповнення тої програми і ціліти, коли бажає бути наслідницею колишньої Ставропігійської слави, коли хоче вибороти собі почесне місце між нашими товариствами, найти повагу, признанє і любов у добромислячій частині нашої суспільности а пошану у своїх ворогів.

*

*

*

Є се житева правда, що так само, як поодинокий чоловік, так само також товариство, суспільність і народ мусть сам собі своїм характером, діяльністю, працею, своїми засадами, своїми цілями роздобути собі пошану, збудити подив навіть і у ворогів. Отже і Ставропігія мусть своєю діяльністю, рухливістю здобути імя, пошану і честь. Традиції має з давних літ гарні за собою. А і новішими вже часами, коли сеніором став пок. проф. університету Ізидор Шараневич, значінє і повага Ставропігії

підносить ся незвичайно високо. Назву лише кілька фактів. Як сеніор Ставропігії бере участь Шараневич у провінційним Соборі у Львові 1891. року; як сеніор Ставропігії їде Шараневич до Відня з протестом проти віддачі реформи василіянських Монастирів в руки Єзуїтів.

В пам'ять 300-літних роковин свого засновання видає Ставропігія в р. 1886 розкішний „Альбом“, де старанною і умілою рукою ученого проф. Шараневича зібрано всі грамоти, акти, привілеї, як також портрети мужів заслужених як для Ставропігії, так і для українського народу. В честь тогочасного ювілею Ставропігія устроює величавий концерт в сали „Народного Дому“, на яким покійний Старійшина перед найвисшими достойниками Церкви, держави, краю і народу має промову, в якій живими словами виславляє діяльність братства, на якого чолі стояти проф. Шараневич вважає собі все за найбільшу честь.

Колиж в два роки опісля, в р. 1888 припадала 100-літня річниця potwierдження братства через Цісаря Йосифа II і піднесення його до гідности народно-церковного інститута, покійний Шараневич устроює археологічно-бібліографічну виставку в дев'яти саялах Ставропігійського Інститута, яку посилають як при торжественнім відкриттю, так і опісля многи видші і ся виставка стає опісля „Музеєм Ставропігійського Інститута“, який на жаль Москалі з собою забрали, а нинішній братчик-архивар Д-р В. Щурат хіба: собере окрухи „да не погибнець ничтоже“. Музей сей, коли ще не було „Національного Музея“ ім. гр. Андр. Шептицького був одним свідком нашої старинної культури і образования, і його посідають бл. п. Архієпископ Рудольф, учені професори А. Будилович, Стан. Тарновський, маляр-артист Ян Матейко і другі знамениті мужі науки.

Як сеніор Ставропігії виголошує Шараневич на загальнім католицьким вічу в р. 1896 свій відчит про „Церковну Унію на Руси“, а в р. 1893 виголошує знов як сеніор Ставропігії слово з нагоди 50-літних роковин єпископства Його Святости Папи Льва XIII, в яким виразно на вступі тогож слова зазначає, що: „По желанню Його Ексцеленції, Високопреосвященного нашого Митрополита, припала смиренному Сеніору старинного руського Ставропігійського Інститута красна і чесна задача, вступною промовою розпочати нинішнє величавє і незвичайнє торжество“. Ясно з сих слів виходить, що пок. Шараневич говорив тут немов би найбільше уповажнений до сього своєю гідністю як сеніора. Головно як Сеніор засідав також покійний Шараневич як радний міста Львова (тоді єще не так шовіністичного і вшехпольського як нині), бо в політику покійний не мішав ся, а знав лише працю для науки і свого улюбленого Інститута; отже хіба як його сеніор і патрон „волоської“ Церкви міг вийти в склад ради міста

Львова. Свої обов'язки як патрон сеї Церкви сповняє як найточнійше, бо ні одної неділі не опускає, щоби не бути на співаній Службі Божій за престолом, а несе плащениці у Вел. Пятницю вважає собі все за найбільшу честь. Нераз має пок. Шараневич страшні прикрости зі сторони загорілих москвофілів, бо на згаданім вже концерті в честь Папи Льва XIII. перериває йому бесіду славний Юліян Андрієвич Яворський (редактор „Прикарпатської Руси“ підчас наїзду) окликом: „Тучапи“... позаяк тоді село Тучапи коло Ярослава перейшло на латинський обряд. А коли з бурси Ставропігійського Інститута казав покійний Шараневич усунути образ національного і віроісповідного ренегата пок. Івана Наумовича, то москвофільська молодіж робить йому під вікнами котячу музику.

Видимо отже в діяльності пок. сеніора ясно поставлену програму: льюальність для держави, щире католицизм і любов до Інституту. Проф. Шараневич дбав не лише про добре ім'я Ставропігії, але також о її майно як би про своє власне добро, яке по його смерті немов круки розхапують різні люди, о чім голосно у Львові кружляли різні історії. Ми навмисне задержались трохи довше при сеніоратстві пок. Шараневича, щоби виказати, що може праця одної відданої справі людини для добра і слави Ставропігії вже в новіших часах, бо співробітників, однодумців не мав покійний професор в совіті багато.

Се показалося небавом по смерті Ізид. Шараневича, бо отсе по нїм стають сеніорами такі нулі, як: Николай Герасимович, Роман Яминський, Івасечко, і у останнє пенсіонований радник суду з Тернополя І. Цирик, підчас сеніорату якого виділ складаючий ся з „гаспод.“ Н. Сивуляка, Н. Третьяка, д-ра Б. Глушкевича, В. Кloseвича, С. Куровецького, д-ра В. Лаголи, д-ра І. Літинського, В. Леля, Ю. Луцика, В. Паславського, Ал. Сивуляка, Каз. Тиховського, Іл. Цьороха, д-ра Яворського, Ос. Волинського, Гр. Малєца і І. Липецького приймає одноголосно внесенє д-ра Вл. Дудикевича: „поручити нововибраному совітови зараз оцінити історичну роль Ставропігійського Інституту, як оборонця православ'я і по змозі скликати загальні збори членів, щоби видати відповідне рішенє в тім питаню“ (т. є. офіційний перехід на православє).

Загальні збори зістали справді скликані, та вже не москвофілами, бо всі названі „гаспада“ вивтікали до Росії, де безперечно підуть в обійми любого їм православ'я, а новими членами, які подбають, щоби Ставропігійський Інститут пішов по лінії, яку йому наше добро народне вказує, ступав по тій дорозі, яку йому диктує дух українського народу, який ніколи православ'я, яке стало цареславем, за свою релігію признати не сміє. Ставропігійський Інститут мусить стати щиро католицьким і україн-

ським. Се його задача, се його мета та ціль під нинішню хвилю. Ставропігійському Інституту не слід також бути тепер може якимсь лише гніздом для синекур для політичних зробків або народних трутнів; йому не слід бути лише адміністратором квадрату домів коло Волоської Церкви; його задача як роздавника стипендій між молодіж, або яко продавця книжок в своїй книгарні не повинна бути скінчена. Ставропігійський Інститут під новими господарами мусить пробудитись, мусить віджити, мусить здобути собі не лише пошану, але і вплив на наше церковно релігійно-народне жите.

* * *

Якіж були задачі Ставропігії в давнину? Які традиції треба би тепер навязати? Що з давньої діяльності воскресити? Як давню роботу при нинішніх змінених обставинах змодернізувати? Адже трудно навіть подумати, щоби той Ставропігійон, що колись в люте время відіграв так велику роль в обороні Церкви, в обороні прав українського народу, вже тепер віджив ся, вже тепер став зайвим, непотрібним.

В хвилю крайньої небезпеки, коли ціла Польща була заражена реформаторським недовірством, коли більшість українських вельмож і дворян, як не відступила явно, то стала рівнодушною до віри отців і (заманена політичними вигодами) щоденно вирікалась своєї народности, відривалась від корінного свого народу, який з бідною заховав ся в середнім міщанським стані, коли сільський народ поневолений і пригноблений двигав тяжке ярмо, наложене йому неограниченим в своїм праві паном, а посеред побіднівших прихожан біднів і западав в темноту їх пастир; — в такий небезпечний час звязують ся ревні о свою народність і віру отців львівські міщани в тісний союз, освячений Церквою, пригортають їх до безкорисної діяльності для добра цілого українського народу, посвящають майно своє в користь собратів — і основують на сильних основах друкярню, школу і прочі заведення, які принесли спасенні наслідки для цілих поколінь. — Ревність братства не зісгалась без плодів; з посеред нього виходили мужі просвічені умом і тверді волею, — славні на цілу Русь-Україну оборонці своїх одновірців. Братство приймало сироти бідних Українців в свою опіку, старало ся о їх виховані і науку в своїй славній школі; воно мирило своїх спорячих братів без вмішування горожанських судів, воно назначало щорічно двох членів для засідань в ратуші і висилало своїм коштом послів до Варшави для оборони прав свого народу; братство приймало і обявляло духовні завіщання; часто шляхта і міщани повіряли свої дорогоцінності для перехо-

ваня в братській касі. Навіть самі неприятели і неприхильники братства називали його „славним на весь мір, много прославившим ся для блага церковного і свого народу“. За ту постійну діяльність в користь народу стояло братство в загальній пошані і честі. Гарна традиція! Годить ся її плекати! Годить ся її слідами йти!

Коли отже Ставропігія має принести який хосен українській нації і католицькій Церкві, а собі славу і подяку в грядучих поколіннях, мусять до неї вийти мужі, яким і одно і друге лежить на серці. Братчики мусять любити і віру свою і народ свій. Митрополит Антоній Винницький (що був до 1650 р. єпископом перемиським) неінакше називав тодішніх членів львівської Ставропігії, як „cooperarii propagatores et defensores в вертограді Христовім“ (Літопись Львівського Ставропіг. братства). Тоді бо справді стояли на чолі братства люди тверді вірою і кріпкі духом, готові до борби з всякими противностями, готові до оборони віри отців і тісно з нею звязаної народности. Члени сучасної Ставропігії, коли хочуть стати гідними наслідниками своїх великих попередників, не сміють вступати в члени задля політики, задля честі, задля личних користей, а з любови до Церкви і народу. „Se conditio sine qua pop“. От таких собі, ні теплих ні зимних „извлечу вон“, казав Господь. І справді прогнав „москвофільських торгашей“, коли почали вірою купчити і за ціну ласк від Евлогія і „височайшей благодарности“ застановлялись над переходом в православє. Хто? вчорашні католики, які клялись боронити прав „греко-католицької віри українського народу“.

Не вмились нинішні москвофільські епігони в своїх великих попередників що до постійности своїх переконань. Ось що пише Юрий Кузмич Рогатинец: „А что пишешь,... яко бы съ Лютрами пристаючи до нихъ пристаемо; но въ томъ ся каждый омыляетъ, бо не держим омы дружбы съ еретиками и съ отщепенцы всякими... Мѣваю я частую розмову со всякими противными людьми, не держачи стороны ихъ, але овечьимъ незлобіємъ и мудростію зміиною и цѣлостію голубиною, яко Христосъ научилъ“ (Акти Зап. Рос.). Рогатинця, як бачимо, обурює сама гадка, що він мав би приставати до „еретиковъ“ и „отщепенцевъ“.

Викрут москвофілів, що „історическою ролею Ставропігії була защита „православя“ тут не при чім, бо православє, за яким обстоювала колишня Ставропігія, було православє Царгородське і з патріярхами Царгородським і Антіохійським мала Ставропігія зносини, діставала грамоти, привілеї, а не з Сьвятійшим Синодом, не з царем, не з Петербургом, тими нашими відвічними ворогами, які надуживають авторітету Церкви, щоби наш народ підчинити під свою власть, знищити всяку свободу національного розвитку.

Льогіка самих історичних фактів, гіркий досвід, який ми зробили підчас наїзду, а найпаче ж виразні слова Нашого Божественного Основателя і Законодателя нашої релігії наказують нам до смерти, до загину триматись святої, католицької Христової Церкви, а не церкви Великопетрівської, яка ідею Церкви Христової зовсім скривила. Католицька Церков лишає кожній народности повну свободу любити свій рідний народ, служити на Божий лад його ідеям, його цілям. Католицька Церков ані в русифікації, ані в польонізації не має найменшої ціли ані користи. І як католицький духовний, так і католик мірянин може бути завзятим, неустрашимим борцем за права свого народу, підчас сього, коли ми бачили, що хмара батюшок, яка на нас найшла, несла нам в дарі в православної етикеті чолобитність цареві, цілковите відречення наших найдорожших національних ідеалів. Москвофілам, що вивтікали, було се байдуже, бо вони, як ренегати рідного народу, лише на се чекали, якби народ наш скорше змосковшити, знищити і якраз православ'я стало їм в пригоді. Та нинішня Ставропігійська Старшина і Братія мусить стати на становищі відмінним, а то на становищі широ-католицьким єдино правдивої прастарої Церкви Христової, а разом Церкви нашої національної „уніятської“, мусить її любити, їй служити, її обороняти, їй пособляти, бо справа греко-католицької Церкви се разом справа народна.

* * *

Тою ясно поставленою програмою принципіальне питання є рішене. Розходить ся тепер рішити се питання: в який спосіб боронити Церкви, як боронити святої віри? Богато способів вказує нам іменно традиція. В обороні прав своєї Церкви вносила Ставропігія протести, представлення, меморіяли, слала депутації до королів, на сейм, боронила прав своїх перед львівським магістратом і вельми часто приносили сї скарги і протести пожадані наслідки, бажані успіхи.

І нинішня Ставропігія, коли вона буде поважною корпорацією, горячо відданою католицькій Церкві, здобуде на певно собі се право заступати права своєї Церкви і народу перед Римом, Віднем та тукраєвими властями. Преосвящений Єпископат не буде мати нічого проти подібної акції Ставропігії, бо маємо надію, що між Єпископатом а Ставропігією будуть панувати найкрасші відносини і Єпископат буде вдоволений, коли його яку небудь акцію, підняту в користь Церкви, підпресе своєю повагою, своїм словом наша славна Ставропігія, сенат поважаних мірян, люблячих і відданих справі Церкви і народу.

* * *

Та не лише „в верхах“ добували правди і права для своєї віри і Церкви Ставропігійські братчики. Вони будили і „низини“, будили всю львівську українську людність до оборони своїх прав. Лунав тоді немов вічевий дзвін, який скликав на збори Ставропігії членів інших львівських братств, які не були членами Ставропігійського братства, щоби їх до борби за права своєї Церкви і народу заіграти, одушевити. І так на одних таких зборах всіх братств висилається депутація до Варшави на сейм, зложена з Івана Красовського, Юрія Рогатинця і Николая Добрянського, а коли депутація вернула з Варшави, збираються міщани і передміщани, всі братства знов в ставропігійському домі, щоби вислухати звіту депутації. (Арх. Юг. Зап. Руси). На таких зборах, які відносились до справ цілого українського населення, всі присутні мали право голосу на тій основі, що вони були членами передміських братств.

Гарна традиція і тепер повинна бути використана. Кілько кривди робив наш „дорогий“ магістрат за пановання вшехпольського Поляка (!) Neumanna українській людности!

* * *

Нинішня Ставропігія мала як 7-му точку своїх прав, списаних в своїх статутах, також право висказувати свою опінію що до кандидатів на митрополичий престол у Львові і єпископські престולי в Перемишлі і Станиславові. Се незвичайно важне право, яке собі дотеперішні володітелі в своїм статуті Ставропігії мали зазначене і яке задля їх звисних ворожих католицькій Церкві тенденцій не було виконуване, може бути католицькій Ставропігії признане, бо „висказувати опінію“ се не значить ще „назначувати“, „іменувати“. Голос однак поважної інституції не сміє знов бути міродайними чинниками злегковажений, бодай о стільки ні, коли о яким кандидаті вискажуть ся Ставропігія уємно, щоби такий кандидат міг обняти святительську катедру. Лежало се

в традиціях нашої Церкви, що народ мав певний вплив на вибір свого єпископа, а і нині знаємо, що не сама лише воля Риму рішає, але важну роль грає тут і марка, яку даний єпископ дістане від нашої політичної репрезентації. До політичної репрезентації входять однак також люди байдужні, а може ворожі Церкві, отже природніше багато і відповіднійше, щоби гадку за кандидатом видавало брацтво *par excellence* релігійне, католицьке.

Та не йдїм аж так далеко, аж так високо, аж до впливу Ставропігії на обсаду єпископів чи митрополита. Вже сам факт вибору пароха безпосередно, а посередно через пароха двох сотрудників Успенської Церкви, се для нашої католицької Церкви і українського народу у Львові величезний здобуток. Се звїсна річ, що доси пастир з паствою не розуміли себе взаїмно. Москвофільство у Львові дуже слабоньке, трималось лише немногими інтелїгентами з твердо-руських обществ, а в середній, міщанській клясі не мало ніяких адгерентів, а вже робітників і службу годї було мертвечиною оживити, загірити, пригорнути до Церкви і віри. І так сталась така аномалїя, що пастирі львівських церков ісповїдували ідею „одної, неділимої Русї“, а *gros* пастви хотїло жити і працювати для своєї рідної мамі, для свого рідного народу і у рідній мові, рідній пісні славити Всевишнього. І одні і другі почували себе „неловко“, погано, а що за тим ішло, оминали себе і лекше їм було, коли себе взаїмно не бачили. А з того користав лише третий. Наш народ, не загіртий, не пригорнений, не одушевлений своїми пастирями, покидав свою віру, свій обряд і переходив в латинство, польонїзував ся. Закостенїлі обрядовцї дбали лише о чистоту обряду, не допускали ніяких „новшеств“, а тимчасом ті новшества якраз притягали народ у церков. Звїсна бо річ, що прим. маєє богослуженє всюди вже і по наших церквах правилось, а Успенська Церков тоді еще одинока в середмістю, через цілий май стояла замкненою, і аж під кнець свого житя вже позволив крилошанин Павликов правити Молебєн в честь Пречистої, босє мовляв „латинство“, „новшество“. А народ тимчасом не находячи сього богослуженя у себе, ішов до костелів, відчувував ся від церкви і пропадав для нас. Маймо отже в Бозї надїю, що той магїчний вплив, який мають Василяне на жовківським, оживить і наші церкви мійські і наше жите церковне зацвите, розіветь ся, зміцнить ся. Недовгий час, а ми вже бачимо великий зворот до лучшого як в Успенській, так і Преображенській Церкві.

*

*

*

Та і найревнїйша праця священників не допоможе, наколи Успенський храм, який доси своїм брудом, неохарностию

лише відтручував, а не притягав, не буде як найскорше відновлений, прикрашений.

Нинішній храм украшений у останнє ще 1855 року, отже від останньої обнови минуло 60 літ, а каплиця, яка перше була окремим храмом, не злученим навіть як тепер дверми з головною церквою, в останнє оновлена ще між 1846—1847 роком і тоді то перенесено в каплиці олтар на ліву сторону а навпроти вибито двері до головної церкви. Тому 60 літ оновлена церква робила на видіви „невисказанно приятне впечатління“, як описує його Теодор Білоус в „Зорі Галицької з 1860 року“. Особливо подобалась Білоусу головна частина церковного внаутра, де „сіяє великий олтар і красують ся царські врата як би озарені блеском неземского світла. Окна бо за великим олтарем заправлені різноцвітним стеклом, в котром преобладає красна яскраво-жолта. В середнім окні виділанний також із красноцвітного стекла греческий крест — іждивенієм братської старшини, Іоанна Товарицького, котрий і іншими самими цінними дарами і своєю неупомимою ревністю в ділі оновлення Успенської Церкви заслужив собі нову признательность і благодарность у Галицької Руси. Прекрасно видаєсь також аивон, котрий так іскусно произведеними різбами і іконами, як і щедрою своєю позолотою пліняє око побожного зрителя. На особене внимание заслужують ікони так в олтарях як і на бокових стінах Церкви. Большая частина тих ікон єсть произведенієм давніших времен і тепер они тільки отчищені і отновлені; замітально на них ізрадне іскусство і вкус чисто греческий. Оновленієм тих давніших, як і произведенієм нових ікон і живописним украшенієм стін внутрешних займався львовський маляр Мартин Яблонський. Межі образами, висящими на стінах, особливо красно виглядають тепер портрети Ктитора Константина Корнякта і двох его синів; до тих образов дороблені хороши золоті рами. Інший, свіжо здійснений портрет бл. п. Василя Туряньского, оставившого в своєм завіщанні два камені доми на власность Старообрядческого заведенія, поміщен в боковой каплиці. — Весьма приятний вид для ока надають чотири величественні столпи, поддерживающі внутрешний звод Церкви, і нині ясно — мармуровою барвою розкрашені. Гоже і подлога виложена тепер новим Терекельским полу — мармуром.

Не єсть нашим наміренієм говорити тут о всіх подробностях і поодиноких частях того многотрудного основанія; ми лиш звернули увагу на те, що при першом вступленні в церкву мимовольно нас плінило. Но ми увірені, що найдесь не один, хто почтит достойним предмет той — для образованія ізящного греческого вкуса в живописи і зодчества

стоять у нас многоважний — просторонніше обробити. Нас же преїмущественно пліняє ту впечатлініє цілости**).

Тих послідних слів нині по шістьдесяти літах годі повторити, а радше хиба можемо сказати: Нас же особливо вражає ту впечатлініє бідности і запущенія. Отже першим ділом нововибраного Виділу повинно бути ту величаву, справді гарну святиню як найскорше відновити і прикрасити. На мою думку, ті кольорові шкла, якими так захоплював ся покійний Білоус в пресвітерії треба би усунути а заступити їх білим шклом (не вітражами, бо ті затемнюють дуже церков), бо в нинішній пресвітерії так темно, немов в тьмі Єгипетській. Також можна би забрати оба бічні вівтарі, бо вправді се вигідно для більше священників, коли є більше престолів, але Церков Успенська своїм стильом зовсім до того не наєть ся, особливо заваджає той престіл біля дверей в каплицю. Також амвон так дуже розхвалений Білоусом можна би замінити за якийсь більше відповідаючий стилеві церкви. Нинішній амвон і так причіпка чи заблуда зі скасованого польського костела Домініканок, який Ставропігія при касаті собі закупила. Годи́ло-б ся також доповнити іконостас до цілости особливо в такій старинній Церкві, якою є церков Успенська. Справою обнови церкви повинна би занятись ціла археологічна артистична комісія, а передовсім, такий знаток нашої церковної архітектури і іконописи, як їх Ексцеленція Преосвященний Митрополит.

До Успенської парохії належить також церковця Непорочного Зачатя (давніша Василянск) при ул. Зибликевича. Церковця ся маленька потребує також опіки, заінтересованя, як одинока Церков сього передмістя. І там годить ся поставити достойний храм хвали Господу Богу вмісто сї каплички. Взагалї старане о будову Церков у Львові повинна взяти на себе Ставропігія і за її благородним почином повинні повставати наші храми Божі один за другим на всіх передмістях Львова. Гарна се задача і достойна світлих традицій Братства.

* * *

Ставропігія має у себе бурсу для гімназістів і бурсу дячків, церковників (обрядову). Бурсаки ті співали все підчас співаної Служби Божої, співали страстні Псалми у Велику Пятницю, а також підчас храму на Успене Пресв. Богородиці і тому навіть мусіли скорше з вакацій приїздити. Бурса та тримала хлопців зовсім даром, удержуючи їх з фондів Інститута. Число бурсаків не перевишало ніколи

*) Михайль О. Бѣлоусъ: „Церковь Оупенія Пресвятыя Богородицы въ Львовѣ“. Галицкая Зоря яко Альбумъ. ст. 285.

числа 24-ох. З часом, коли число наших учеників в гімназіях зростало, невеличка бурса Ставропігії не вистарчала, але Ставропігія не старала ся її розширити, бо справу приросту москвофільської молодіжи взяв на себе „Народний Дом“ і „Свято-Владимірское Общество“ і там головно виховував ся москвофільський нарибок.

А що нинішній Ставропігії зробити? Чи далше утри мувати бурсу гімназистів і церковників? Так, безперечно так. Традиції покидати не можна тим більше, що і тепер на дальше хору для Успенської Церкви буде треба, а також і церковники для обслуги Церкви суть конечні. Але власне ся ціль повинна вложити на Ставропігію обовязок: приймати до своєї бурси хлопців, обдарених гарним голосом і музикальних, а навіть дорогою заміни за музикальних бурсаків з других бурс свій хор комплектувати, доповнювати. Се повинен бути хор української Сикстинської каплиці в Римі. Такий гарний хор лежить також в традиціях Ставропігії. Співаки тенори Мишуга, Іванців, басы Закрівський, Борковський і мн. інших се колишні бурсаки Ставропігійські. До бурси церковників треба приймати також музикальних хлопців з гарним голосом, щоби богослуження як в нутрі церкви (вечірня, утрєня, парастаси), так і вні церкви (похорони, хрестні ходи) випадали як найторжественнійше. Давнійше все питомці дух. семинарії співали на похоронах значнійших мірян, а нині то з розумних причин знесене. Годить ся отже, щоби сей питомецький хор заступити хором ставропігійських церковників. Нехай се буде лише терцет, квартет хлопців, але нехай співають стрійно, мєльодийно, коли доведеть ся улиями міста Львова похорони ступати. Адже тут розходить ся о се, щоби обрядом і виступами стягати людий до церкви, віри і обряду. Звісно бо, що наш нарід має одно загальне бажанє „гарно себе поховати“... Колиж похорони мійських церков наших будуть відбувати ся гідно, з парадною, з хором, то обставина ся притягне многих до церкви.

* * *

Ставропігія має також книгарню, найстаршу з львівських книгарень. В той спосіб прибував українській суспільности друга велика книгарня у Львові. Може вони будуть собі конкурувати, може псувати інтерес? Слава Богу, можемо сміло сказати, що побоювання о се бути не може. Наш рух книгарський взмагаєть ся, запал до читаня росте і коли у Львові можуть естувати цілком добре 10 польських книгарень, не вчисляючи в се антикварень, то і наша розвиваюча ся нація зовсім сміло впеіє утримати дві книгарні.

Ставропігійська книгарня повинна однак на дві річи звернути увагу. Се є книгарня католицького-релігійного братства. І тому не сміють продавати ся тут книжки, які ображували би наші релігійні почування, наші католицькі переконання. Було-б се страшною неконсеквенцією, коли-б ся книгарня продавала прим. такого „Запорожця“ д. Трильовського, виданя д. Залізняка і інші виданя явно антихристиянської, явно антикатолицької тенденції. Се жадане таке samozrozumіle, що воно дальшої аргументації не потребує. Ставропігія повинна мати за те в комісі ріжні виданя католицьких фірм Гердера, Пустета, Манца для вигоди своїх покупців і тим самим ширити католицький світогляд в українськім народі. Се загально звісна річ, що яких найменше 500 наших священиків є сталими відборцями фірми Гердера у Відні. Отже покупців на німецькі, богосл. книжки не бракне.

Від нинішнього книгаря рухливого і розуміючого свій інтерес нинішні часи вимагають еще чогось більше. Кожда більша книгарня у Львові є разом і накладнею (прим. Połoniecko-go, Gubrynowicza, Altenberg-a і інші). Сього мусимо ми жадати і від Ставропігії. І та задача лежить в її традиціях. В передмові до Апостола з 1666. р. виданого Ставропігією читаємо: „Мѣй же чительнику православный на таблицы сердца своего написанную науку и мудрость Божскую, презъ Апостоловъ свѣту поданую! Мѣй на сердцу своемъ написанніи листы Апостольскіи, зъ пошанованемъ и зъ любовію и зъ охотою читай и ховай оный и ведлугъ науки ихъ живи на свѣтѣ“. Братство уважно прислухує ся релігійно етичним потребам своїх собратий і при появі якої небудь науки, виміреної проти віри і церкви підприємляє міри: не тільки усно, через проповіді переконує одновірців тримати ся науки Церкви, но і письмом, уживаючи до сеї ціли видаваних собою книг. А ось що пише братство в переднім слові до Цвітної Тріоди 1663 против ложної науки, виміреної проти Пресв. Богородиці і двох еств в Ісусі Христі: „Приносимо Тебѣ рождшей единаго отъ Троица съ Тріодию сею трое сіе: віру, надежду, любовь. Вѣруемо албовѣмъ, ижъ естєсь по рождествѣ Дѣва и по смерти жива. Вѣруемъ, ижъ молитвами единогоднанаго и единосущнаго прежде всѣхъ вѣкъ отъ Отца рожденнаго Богу естєсь Матка. Вѣруемъ, ижъ едина отъ Троица въ двойци естєствъ не солитно познаваемого, въ единомъ зась составѣ единаго Христа породила еси. Надѣмся, ижъ молитвами и помощію Твоею, Пречистая Дѣво, обѣшанныя добра отъ Христа Бога, Бога чудесемъ и ненадѣющимся надежды зъ веселіемъ и радостію не вымовною одержимо. Любовьъ вѣси нашу къ Тебѣ, Мати любве Сына Божія!...

утверди въ вѣрѣ православныхъ, и моли Сына Своего и Бога нашего, абы сыновъ церкви Матки нашей утвердилъ всѣхъ"... А вжеж кляси́чим свѣдо́цтвом, як Ставропі́гія і її члени вступались в обороні своєї віри, се твір члена Ставропі́гійського Братства Юрія Рогатинця п. з. „Пересторога“, який однак, як і знаменита „Палинодія“ Зах. Копистенського, за життя авторів не дочекались печатаня.

Належить отже сподівати ся, що нинішня Ставропі́гійська книгарня стане накладнею не лише богослужебних книг, але і книжок богословського релі́гійного характеру, які буде сучасна хвиля вимагати. Німці мають окрім католицьких накладничих фірм також окремі товариства видавничі як: „Pius-Verein“, „Leo-Gesellschaft“, „Görresverein“, St. Joseph Verein в Клягенфурті, „St. Bonifatiusverein“ і інші. А у нас? Одні ОО. Васи́ліяни в Жовкві і тов. св. Ап. Павла випустили пару книжок і на тім конець. А тимчасом ворожа антирелі́гійна лі́тература заливає наші книгарські ринки, втискаєть ся всюди, і гангренує наш цвіт, нашу молодіж і здехристі́янізовує наш христі́янський, католицький народ. Маленький доказ на се, як відчуваєть ся у нас брак такої накладні дасть нам брошура: „Чи годить ся переходити на обряд латинський“. Коли фі́лія обрядового дезерти́рства вже розливалась через край, написав о. Ю. Д. брошуру під згаданим заголовком. Брошуру прочитано на віді́лі тов. св. Ап. Павла, казали її дещо доповнити і переробити, щоби була пригідною до друку. Автор пішов за вказівками і брошуру признано яко добру і дуже потрібну, а „з огляду на брак фондів“ звернено її авторови і до нині вона спочиває в рукописи. А преці́нь незапереченою є вартість агітаційних брошур і летучих листків. А нинішня хвиля! Полонених Українців, ранених жовні́рів пропасть — а нема нічого відповідного для їх лектури. А релі́гійна лектура в таких хвилях найми́лійша та найбільше пожадана.

* * *

Славилась колись широко і далеко Ставропі́гія також своєю братською школою. Нині старане о наукове образованє людности переняло на себе австрійське правительство, а з окрема що до українського шкільництва „Українське Товариство Педагогі́чне“ а що до стислої науки: „Наукове Товариство ім. Шевченка“, тож під тим зглядом робота Ставропі́гії була-б зайва, непотрі́бна. Та Ставропі́гія має велике число стипенді́й до роздачі, якими до нині покористувались москвофі́ли. Маємо надію, що нинішня Ставропі́гія при роздачі стипенді́й не буде узглядняти лише українську націона́льність, але буде також мати на

ощі католицькі переконання наділеної стипендією молодіжи, аби собі гадин за пазухою не виховаги.

Давнійша Ставропігія мала також на меті і різні добродійні, гуманітарні ціли. Вона занималась і шпиталем, і домом для старців, і захистом „для вишлякихъ уломныхъ и недостаточныхъ людей и на приймаване странныхъ духовныхъ“. В ціли збираня фондів на побудоване домів для вище згаданих цілий, Ставропігія зверталась до цілої української суспільности і за ті жертви построено захисти для старців, сиріт і німічних. Старане о сироти і убогих піднімало високо авторитет братства в очах цілого галицько-українського народу. Слава о тім ішла широко і далеко і дари на благородні ціли плинули щедро.

І нині, хоч є окремі шпиталі та лічниці, хоч є сирітські і старечі захисти, то найдець ся доволі ще поля для ініціативи і діяльности Ставропігіянських братчиків на тім полі. А ось вже і „Українська Захоронка“ середмістя приміщена в домі Ставропігії, і вже через сю хосенну інституцію, яку до себе пригорнула Ставропігія, іде праця для церкви, для народа! Під тим зглядом могла би організація американських церковних братств послужити взірцем для подібного їх примінення на європейським ґрунті, серед наших галицьких відносин. Однак ся справа вимагає вже більших студій, а моею задачею було зробити лише начерк діяльности Ставропігії під нинішну хвилю, але як раз устрій сих американських братств, опертий на ідеї самопомочи в хвилях слабости, нещастя, смерті, щось в роді асекурації, має багато потягаючого до себе і певно оживив би дуже Ставропігію і стягнув би симпатії загалу.

* * *

Має Ставропігія також першорядну друкарню. Колись одинока друкарня на цілий Львів, випосажена привилеєм печатаня церковних книг, нині вже має багато конкурентів. Але з чисто-купецького боку взявши, добре свій інтерес розуміючи, нинішні братчики повинні і свою друкарню тримати на висоті, випосажуючи її в найновіші машини, гарні черенки і тим самим приспорювати собі доходу для своїх так взнеслих інших цілий.

* * *

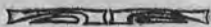
Сподіємось і великих користей для нашого громадянського життя. Громадяни — се люди різних темпе-

раментів, різного успособлення. О сварку, непорозуміння, образу не трудно. Нераз роками треває ворожнеча, спорячі сторони справу розмазують, розтягають і нераз опираєть ся вона аж о горожанські суди. В традиціях Ставропігії була також постанова мирити загнїваних, успокоювати спорячих. За кару казали братчикови сидіти на дзвіниці, або приносити фунт воску до церкви. Нині годіб такі кари накладати, але нинішній совіт Ставропігії се самі старші „архонти“, можуть — на мою думку — не лише мирити своїх братчиків, але взагалі бути мировими судіями у всіх наших важнійших непорозуміннях громадянської натури. Вдячна се та традиційна задача Ставропігійського Синедріона, для наших „patres et proceres nationis ruthenae vel graeco catholicae“, як їх називає Цісар Йосиф II. а загал на таким полагоджуваню спорів дуже много скористає і народня честь свою гідність пошанує.

* * *

Отсе лише в начерку задачі Ставропігії під нинішню хвилю. По нововибраним совіті, в яким засідають мужі старші, поважні, але повні еще запалу до праці для нової інституції, на якої чолі з Божого Провидіння поставила їх воля загалу, можна надїятись, що відновлять давні традиції ставропігійської слави і прислужать ся і Церкві і народови.

Нам священникам статут збороняє належати до братства. Однак зі своєю радою поспішати, бути посередником між братством а Церквою, вказувати на культурні обрядові потреби нашої Церкви, се буде нам не лише вільно, але для самої Ставропігії, і для добра Церкви і народу пожадане. І отсі неміродайні стрічки лише до сього зміряли, лише сю ціль мали на оці. Дай Боже в добру годину працю розпочати! І о отсе молимо Бога в нинішній памятний день віднови Ставропігії.

Епископ Чехович.

Матеріали до його біографії.

1. Впис з метрики гр.-кат. капітули в Перемишлі.

На ст. 164 згаданої метрики вписав власноручно бл. м. Епископ Константин Чехович що слідує:

„Константин Чехович, Архіпрезвитер Мітрат, роджений в Девятири, деканата Потелицького, дня 15/3 жовтня 1847

з родичів: єрея Йосифа Чеховича і Антоніни з Паславських. Школи нормальні укінчив в головній школі в Яворові в р. 1858, а гімназіяльні з іспитом зрілості в ц. к. II. висшій гімназії у Львові в р. 1866. В р. 1867 вступив на факультет і скінчив студія богословські у Львові як питомець тамошньої генеральної семінарії в р. 1871. Дня 5. н. ст. січня 1873 рукоположений Епископом Іваном Сатурнус Ступницьким в чин пресвитера, постановлений зівстав сотрудником в Молодичи, деканата Ярославського, в році же 1875 покликаний на префекта студій в семінарії в Львові. В р. 1876 обняв завідательство парохії Девятер, деканата Потелицького, а д. 1. мая 1877 як парох на ту парохію інституований. Найвисшим постановленем Його ц. к. Ап. Величества з д. 5. грудня 1887 іменованій соборним крилошанином капітули Перемиської, зівстав через Епископа Івана Сатурнус Ступницького д. 22. січня 1888 в катедральнім храмі на той степень введений і в тімже місяці січни 1888 іменованій просинодальним іспитователем; совітником і референтом Еп. Консисторії; ректором духовної єпархіяльної семінарії. В тімже році зівстав на загальних зборах відпоручників вдовчосиротинського Інститута вибраний містопредсідателем тогож Інститута. В р. 1890 іменованій совітником суду супружого; канцлером Еп. Консисторії і наділений титулом вислуженого ректора. Д. 11. липня зівстав іменованій тайним шамбеляном Й. Святости Папи Льва XIII. Булею св. Отця Льва XIII з д. 11. марта 1896 наділений достоїнством архіпресвитера і настоятеля соборної церкви (*Praepositus Ecclesiae majoris*), зівстав по наступившій дня 22. цвітня 1896 смерті Епископа Юліяна Пелеша вибраним дня 29. цвітня 1896 адміністратором єпархії як Вікарій капітулярний. По причині опорожнення престоло епископського зівстав в достоїнство Архіпресвитера введений через Впр. і Всесв. о. Андрея Білецького, Архіпресвитера Мітрата Львівського, як делегата Емінінції Кардинала Сильвестра Сембратовича, Митрополита Галицького, д. 14. червня 1896, а zarazом понтифікаліями наділений с. є. мітрою, жезлом і хрестом нагрудним, перший з Архіпресвитерів Перемиських.

Найвисшим постановленем з д. 17. листопада 1896 іменованій Епископом Перемиським, Самбірським і Сяніцьким, зівстав дня 5. грудня 1896 як такий через Е. Емінінцію Сильвестра Кард. Сембратовича, як Митрополита Галицького, потверджений, а дня 21/9 лютого 1897 в Катедральнім храмі Перемиським через тогож Ем. Кардинала Митрополита при содійствію Преосвящених: Юліяна Сас Куїловського, Епископа Станиславівського, Луки Остоя Солецького, лат. Епископа Перемиського, Якова Глязера, лат. суфр. Еп. Перемиського, і Йосифа Вебера, лат. суфр. Епископа Львівського, торжественно освячений і на престол епископський введений".

УВАГА: До повисшого слід примітити, що бл. п. Єпископ був вдівцем. Д. 12. вересня 1872 подружився в Любінях з Марією, донькою о. Івана Золотоуст. Сінкевича, бувшого гр.-кат. пароха в Любінях, деканату Яворівського, і Людвіки з Левицьких. Жінка померла 12 серпня 1873 на грудну слабість. В XIX віці був се єдиний гр. кат. Єпископ з вдовичого стану.

II. З послідних днів життя Єпископа Чеховича.

Єпископ Чехович перший з єпископів замешкав новопобудовану в р. 1896 палату на місци давньої, яка в р. 1877 погоріла. Він перевів канонічну візитацію в двацяти деканатах, посіщаючи всі церкви не лише матерні, але й дочерні. В кожній парохії правив св. Літургію, в визначнійших парохіях співав її; в кожній парохії проповідав краснорічиво і будуючо слово Боже, закріплював до постійности й вірности для католицької Церкви і грецького обряду та заохочував до поступу в християнських чеснотах; слухав св. сповідий; посіщав всі школи і в них катехізував. Давав численні жертви на убогі церкви та заповоги після потреби. Тисячі образків роздавав на памятку візитацій і св. Причастия та сотки молитвенників в кождім деканаті. При нагоді канонічних візитацій Єпископ посіщав також читальні, складав для них жертви, заохочував до просвіти, при свободнійшій часі посіщав також селянські хати. В р. 1898 відбув єпархіяльний синод, в р. 1912 наради з деканами єпархії що до потреб дня (схизматичських агітацій із вні). На прошене радо їздив на архієрейське освячене церковей, котрих понад 100 посвятив в часі свого єпископства. Правильно трикратно в році уділяв св. рукоположене укінченням богословам. Много потрудився коло оснóвання духовної семінарії в Перемишлі, вихлопотав у правительства фонди на закупно триморгової реальности і будови гр. кат. семінарії, під котру фундаменти поблагословив 25. червня 1912. Та недовелось йому благословити довершену в р. 1914 будову величавого гмаху, в якім після вибуху світової війни містився військовий шпиталь. Р. 1914 в маю їздив до Риму, щоби предложити Святійшому Отцю Папі римському Пію X справозданє о стані єпархії. Повернувши до Перемишля і полагодивши урядові чинности по храмовім празднику Рóждества св. Івана Хрестителя, виїхав до купелій в Марієнбаді в цілі покріплення сил. Там застало його виповіджене війни Сербії, в наслідок чого повернув до свого престольного города, щоби постояти на сторожи інтересів католицької Церкви яко її вірний син і управитель єпархії.

Інвазія російських військ до нашого краю наповнила його серце тяжким смутком і болем та обавою о долю і існуванє гр. кат. Церкви та українського народу. Зарядив в єпархії молитви о благословенє Боже для військ австрій-

ських і союзних, видав клирови інструкції що до убезпечення церковного майна, метрикальних книг і парохіяльних актів, уділив духовенству влади потрібні з нагоди війни. Щоби в управі епархії рішучо скристалізувати національне почуте і заявити приналежність до самостійного українського народу, розпорядив в урядованю єпископської консисторії уживане фонетичної правописи. І так від ч. IX з 2. серпня 1914 Вістник Перемиської епархії печатається фонетикою.

Масове інтерноване гр. кат. духовенства і го не лише русофільської марки, загальне оклеветане українського народу о державну нельояльність і зраду, агітації за зміною гр. кат. обряду в цілі охоронення від примусової евакуації, формальна нагінка за Українцями штучно очерненими, переслідуваними і зневажаними через підбурену чернь, навіть в очах сторожи безпеченства, загальне недовіре до всіх станів нашого народу, а навіть до князів гр. кат. Церкви, з котрими ніхто не порозумівав ся, викликало превелике пригнетене у Єпископа.

Інвазія російського війська до Львова, переслідоване Росіянами Ексцеленції Митрополита Шептицького, а опісля його інтерноване й вивезене з краю, збільшило біль і смуток всіх свідомих Українців взагалі, а пок. Єпископа Чеховича з окрема. В почутю свого обовязку духовного й національного Еп. Чехович мимо рад зичливих осіб рішив ся позістати на місци, хоч близькою була облога міста і ставила перед очі прикrostи та небезпеки положеня, хоч латинський єпископ дієцезальний заздалегідь опустив Перемишль. Та в тім своїм пожертвованю досвідчив тяжкої горести з сторони, з якої надіяв ся коли не признання, то бодай попертя. Єпископови дано устне порученє, щоби кіньми виїхав з міста та з котрої небудь желізничої стації опустив край. Лише рішуча заява, що тільки на писемне візване опустить місто, але се візване предложить Нунцієви й верховним сферам правительственным на оправданє свого виїзду з епархії, поділлала, що полишено його з п'ятьма крилошанами на місци через весь час облоги Перемишля.

В цілїм своїм житю плекаючи щирю вірність і преданність до Найдостойнішого Цісаря Франца Йосифа І і до Високого Дому Габсбургів; при в якій нагоді заявляючи свою державну льяояльність і вщеплюючи її у повіренім собі народі, удостоївши ся з ласки Його Величества Цісаря номінації на Єпископа, а на тім становиску численних відзнак і доказів благоволеня — на склонї свого життя досвідчає підозріння о нельояльність, коли не заміту можливої зради. Се прибило тяжким горем душу Єпископа і спричинило упадок фізичних сил.

В такім розположеню духа застала його облога Перемишля.

Тринайцятьох священників гр. кат. обряду му́сло опу-
стити Перемишль. В повіті позістав всього один гр. кат.
душпастир на своїм місци. 40.000 вояків гр. кат. обряду бу-
ло в облозі; в місті позістала певна часть парохіян і в су-
сідних селах в обрубі кріпости були вірні гр. кат. обряду
без душпастирів. В горю тиснули ся вояки й вірні до кате-
дральної церкви на богослуження і до сповіди. До духовної
обслуги позістали: Епископ, п'яťох крилошан, капелян Епи-
скопа, один еремонах Василіянин та чотирох військових ку-
ратів по шпиталях. Що дня Епископ сповідав аж до утоми,
правив св. Літургію і враз з другими єреями голосив науки
в неділі та свята.

В вільнім часі молив ся, читав св. Письмо і аскетичні
книжки, списував дневник з часу облоги, посіщав шпиталі
і — як сам виражав ся — готовив ся на хвилю смерти, бо чув
упадок фізичних сил по причині воєнного горя і обави о
долю гр. кат. Церкви, держави, нашого краю і дорогого
українського народу.

Коли в наслідок недостачі живностей загал війська упа-
дав на силах і духу, щоби влити розраду, душевне покрі-
плене і надію на Божу опіку та сподівану відсіч, упрошено
Епископа, щоби промовляв до зібраних вояків і ободряв їх
до постійности в службовій вірности Найяснійшому Монарсі
в надії на лучшу долю нашої могутчої держави, її славу, а
свою честь. В тій то ціли Епископ кількократь промовляв
до зібраних партій війська, як в Перемишли, так і на Ли-
повиці в присутности висших офіцерів і генералів. Зібра-
ному війську уділяв архієрейське благословенє і памятку в об-
разках.

Єдиною світлою для Епископа хвилею в воєннім часі
був приїзд Його ц. к. Величества Наслідника трону Карла
Йосифа до Перемишля з кінцем жовтня 1914, між першою
а другою облогою кріпости. На сердечний з боку Епископа
привіт і запевненє о своїй лояльности та вірности клиру
і всього українського народу до Найяснішого Цісаря і ав-
стрійського дому Габсбурського, Його ц. к. Величество На-
слідник трону зволив заявити, що Його ц. к. Величество
Монарх є переконаний про вірність і привязанє українського
народу і на виразне бажанє Найдостойнішого Наслідника
трону Епископ був запрошений на обід приготований для
Нього і Його дружини. При тій нагоді Епископ міг предста-
вити горістк, яку український нарід під той час переживав
в наслідок клевет від несприяючої йому сторони, котра не-
ласкавим оком смотріла па розвій і поступ українського на-
роду, а протегувала підпольні роботи доморослих відступни-
ків і чужосторонні агітації.

Настав сумний день 22. марта 1915 — день упадку укрі-
пленого Перемишля в наслідок недостачі живности для вій-

ска і населення. Ся нещасна подія наповнила смутком всю австрійську державу.

Інвазія ворожих військ до Перемишля до глибини тронула Епископа. Грізна ситуація, обава о судьбу гр. кат. Церкви і будучність українського народу, котрий під конституційною управою в Австрії має уможливлений розвій і культурний поступ, дуже непокоїла Епископа. Хоч не тратив надії на Боже Провидінє, хоч уповав на мужество австрійських союзних військ, котрі певно освободять наш край від часової кормиги лютого ворога України, однак недоставало вже фізичних сил до терпеливого переносення хвилювого горя і спокійного вижиданя ліпших днів.

З обава перед оком непрошеного в своїй палаті гостя, Епископ залишив списувати проваджений дневник. Молитва, читанє св. Письма і духовна праця в церкві — отсе виповняло його дні.

Брак комунікації з Австрією бодай літаками або радіограмми не допускав веселіших вістий і надій до Перемишля.

Росіяни заходили до катедральної церкви на Богослуження; схизматицькі священники перед крилошанами заявляли, що хотіли би відправити в катедральній церкві св. Літургію, а на вказівку, що господарем церкви є Владика, обіццювали, що до нього підуть просити о дозвіл на відправу, та сього не зробили. Врешті по якімсь часі Росіяни устроїли собі в магазині желізної дороги церков і в ній відправляли свої Богослуження. В церквах, приналежних до гр.-кат. катедральної парохії, ані разу схизматицькі священники не відправляли ніякого Богослуження. На Великдень 4. цвітня 1915 приїхав з Москви до Перемишля архієрей і відправив в схизматицькій церкві на двірці желізної дороги празничне Богослуженє. Військова старшина, начальник уїзду, навідувалась до епископа роблячи йому візити. — В Світлий Понеділок 5. цвітня 1915 дістав Епископ від начальника уїзду письмо, в котрім з порученя генерал губернатора з Перемишля виражав Епископови виговор і упімненє, що не явив ся з поклоном у православного архієрея, яко представителя правительственного віроісповіданя, про котрого приїзд до Перемишля без сумніву мусів знати.

По двох дальших тижнях слідували горячіші дні для Епископа. Іменно від 19. цвітня 1915 зачали ся посіщеня російських офіцірів. Сього дня вони заявили, що мусять оглянути цілу епископську палату, котра має служити за квартиру для сподіваного великого гостя; по імени його не подано. Від стриху до пивниць оглянено всі стіни і закутини, по оглядинах опечатано вхід на стрих і до пивниць, в епископській палаті поставлено вже військову сторожу, котру віднято аж 27. цвітня 1915 над вечір. Обговорено число комнат, що мали відступити ся, кухні, сервісу і т. п. В середу 21.

цвітня 1915 (як то Єпископ на засіданні з капітулою того дня оповів) з'явилося трох офіцерів перед полуднем в палаті на довшу розмову з Єпископом. Заявлено йому, що до Перемишля приїде хтось з царського дому; в сю історичну хвилю Єпископ повинен його прийняти достойно, щоби промостити собі і своїй Церкві будучність. В тій цілі мав би Єпископ повитати високого гостя відповідною промовою, спільно з схизматичьким священиком відправити на ринку молебен, а високий гість опісля посітив би оба катедральні храми, с. є. гр. католицький і латинський. Коли-ж Єпископ відповів, що ніяк не може відправляти спільно з схизматичьким священиком молебна, но готов повитати високого гостя в своїй катедрі, запитали офіцери про причину сього. Хвалено Єпископа, що є ученим, світлим проповідником, прив'язаним до австрійського цесаря і т. п. На заяву, що церковний закон наказує „*Communicationem cum aatholicis*“ офіцер Соколов прочитав дотичний уступ церковного права і сказав: „Закон то бумажка“. Коли Єпископ запитав, що підлягає в своїх чинностях Папі Римському, Соколов сказав: „Папа далеко, не буде знати, що Ви зробите“. Коли-ж Єпископ звернув увагу, що має совість і в ній бувби вже осуджений за спільну відправу молебна з схизматичьким єреєм, та підпав-би суспензії — Соколов сказав: „То Ви ворог Росії — з двох доріг вибираєте що гіршу. Вашу обіцяну промову на повитанні гостя при вході до катедральної церкви ми хотіли би знати, спишіть її і завітнішого дня прочитаєте її нам, бо високий гість має прийхати позавтра т. є. в п'ятницю 23. цвітня“. Що до заміту „ворог Росії“ Єпископ відповів: „Я не є ворогом жадної держави ані нації, бо я апостол любови і в нашій обряді ми молимося „о мирі всього міра і благостояннії святих Божіих церковей і соединеннії всіх Господу помолимося“.

На тім закінчила ся розмова з Єпископом. Більше вже до Єпископа не приходжено в тій справі. Єпископ був цілим фактом подражнений. Д. 22. цвітня довідав ся, що сам цар Николай має прийхати до Перемишля. Приїхавши замешкав цар в камениці єврея, властителя парового млина; в катедрах не був. У Єпископа ночував тільки генерал з дружиною. Дня 24. цвітня цар виїхав з Перемишля, а Єпископ того дня вечером дістав атак мозковий, в наслідок котрого незадовго стратив притомність, а в дни 28. цвітня рано в Бозі упокоїв ся. На плякатах російська цензура позчеркувала цісарські достоїнства і ордери, полишаючи виключно достоїнства і ордери папські. На похороні крім перемиського духовенства обох обрядів, могло брати участь всього 13 гр. кат. священиків з єпархії. Тіло покійного зложено на публичнім цвинтарі в родиннім гробі. Хорошу проповідь, пригоровлену до сумних, невідрадних обставин дня, виголосив о. прлат Михайло Мриц.

Увага. В часі свого єпископства бл. п. Константин Чехович давав обильні жертви на цілі церковно-народні. По-лишив проте скромну спадщину для своєї сестри п. Йосифи Якубовської, яко універсальної спадкоємчині, зробивши ле-тат побожний при церкві в Девятери і дрібні особам при-ватним. Книги богословського змісту записав для своїх на-слідників в уряді, а світського змісту Інститутуви для дів-чат в Перемишли.

III. Смерть Єпископа Чеховича.

В суботу дня 24. цвітня около 7. год. вечером на про-шене захорівшого Єпископа К. Чеховича удав ся я до па-лати і застав там вже лікаря д-ра Смолярського. Від сестер Єпископа і о. капеляна Петика довідав ся я, що Єпископ зійшовши щоденним звичаєм на долину на вечеру, скаржив ся на біль голови, а сідаючи до вечері, відчув легкий удар мозковий і поражене одної ноги. Хоч вже ногою сував по підлозі, сам вийшов еще на другий поверх до своєї спальні і положив ся до ліжка. Перед прикликаним лікарем, не скаржив ся на якісь болі а вносив тільки, що зле з ним є, коли він чує, що має мозок, чого ніколи не відчував перед-тим. Лікар не сказав нічого конкретного, радив тільки як найбільший спокій і записавши певні средства на непредви-джені случаи, казав хорому до ліжка подати легку вечеру з буліону і яйця на мягко. Коли по якій пів годині мого побуту, хотів я Єпископа попрощати, Єпископ затримав мене і казавши прикликати обі сестри і о. капеляна, в притомно-сти тих чотирох осіб хотів ще оповісти для передання до пу-бличної відомости і історії ті пригоди, які зазнав в послед-них тижнях між Москалів.

„Коли мені буде ліпше, сказав Єпископ, то таки завтра зараз спишу сам то всьо, а коли би я умер, спишіть ви всьо тоє, що вам тут оповім, аби всім ясно стало, як розу-міють Москалі освободжене прикарпатської Руси, котре прийшли тут голосити. Вже більше двох тижнів приходить споре число висших офіцерів російських щоденно до мене і заповідаючи таємничо приїзд якоїсь високопоставленої особи (мав се бути сам цар) під позором приготування по-міщення для неї в палаті обставили караулами всі входи і виходи, обходять всі комнати, стрих, пивниці, опукують всі стіни, надслухують, шукають чогось, підважують на стриху бельки, розбивають вмуровані скринки в стінах на акумулятори до світла електричного, як би бояли ся мін і бомб всюди підложених. На ніщо не здали ся всі мої за-певнення про найбільше безпеченство в моім домі. Мало то-го. Надійшов день приїзду царя до Перемишля. Упередили мене о тім два дні т. є. 21 цвітня наперед в тайні, розпо-чинаючи zarazом пертрактації зі мною що до привитаня царя в Перемишли, даючи до зрозуміння, що цар може всту-

пить до катедральної церкви в Перемишлі. Вкінці заявили, отверто, що вони домагають ся від мене відправи молебня в ринку при участі архієрея і батюшків схизматичських в присутності царя і відповідної від мене промови до нього. На таке жадане не було у мене двох гадок і я без застережень заявив їм, що яко католицький Епископ і австрійський підданий сього зробити не можу під жадним услівем. Не дали за вигране — російські офіцери зачали мені з цілою хитростию представляти вагу мого положення, яке вимагає від мене спеціального застановлення над тим, що мені треба збудувати той золотий міст межи православем і унією, який би став далекоюсяглим моментом в історії Церкви і нашого народу і запевнив не тільки довіре російського празительства для мене особисто, але і долю цілого „русінського“ народу і уніятської Церкви. Сипали ся забезпечення авторитативні про се, що Росія з Галичини вже ніколи не уступить, що Австрійці раз на все зломані і виперті і більше тут не вернуть та і не обійшло ся без фарисейських компліментів і облудних підлешувань то для краси нашого обряду, то для нашого патріотичного духовенства, як і для мене. Колиж всі ті візантійські заходи аж до знудження повторювані не відносили у мене найменшого успіху і я в кінці заявив їм, що не беручи вже в рахубу мої цілком відмінні личні переконання, присяга вірності для католицької Церкви і Найдостойнішого нашого Цісаря мене в совісти обов'язує, змінили російські офіцери фронт і тактику і зачали перестерігати серіозно перед непримиримостию, вказуючи виразно на примір нашого Митрополита і що мучеництва, якого я уперто шукаю, не перенесу легко зі згляду на мій старший вік. Не хотів я однак, казав Епископ, нічого занедбати, що би могло вплинути на пояснене їх брутального жадання і бачучи перед собою людей образованих, зачав їм доказувати, що вимагають від мене яко Епископа, що має бути сторожем чистоти совісти, поступованя впрост безсовістного як під релігійним зглядом, так і політичним, бо спротивляючого ся всім законам, яким я підлягаю. Не допомогло і се. Що ето закон? сказав один з російських офіцерів, молодий Соколов, „закон ето бумага“! А Папа Римський і Ваш Цісар об етом не узнають, ми Вас оправдаєм, впрочем на то ми імієм своїх людей! Нічево Вам не буде! Я вже на таке заявлене нічого не відповідав, не пробуючи навіть їх переконувати і вислухавши терпеливо всіх гірких погроз що до моєї особи, що до Церкви і нашого народу, чекав хвилі, в котрій би міг напастників попращати, маючи повну надію, що Г. Бог нашого дорогого релігійного народу і нашої св. Церкви, хоч тяжко досвідчує, таки з своєї всемогучої опіки не опустить, а сам приготує в серци на всяку і найгіршу евентуальність. Вийшли і — більше не повернули. За два дні всі бачили надзвичайні зарядження в місті, нікому не вільно

було вийти на улицю, вікна домів по головних улицях з приказу поліції мусіли бути коцями позаслонювані, сотки фан о російських красках затикали салдати по всіх улицях — всі улиці міста обсажені густими шпалірами салдатів з наїженими багнетами, з різних сторін міста чути було дикі голоси „Гура“, всі ми догадували ся, що в Перемишли є цар „освободитель“. Минув сей тяжкий день, грозою всіх переймаючий, минає другий, третій, осмий, караули з багнетами на остро стоять далше в палаті при брамі, по коригарах, на стриху, в пивниці, в городі! По що? Сходжу на сніданє, обід чи вечеру на долину, як стукне караул багнетом в землю, аж мороз по тілі переходить, сестри плачуть, нікого до Епископа не впускають без допитів по що, за чим і т. п. все здавалось, що за хвилю прийдуть, закують, вивезуть послідного Епископа, займуть катедру, розпустять агентів, зідруть бідний нарід з цілого Його духового доробку, ногами подопчуть ті жемчуги світляні, що криють ся так часто під грубою сорочкою нашого простолюдина! А наші товариства, інституції, бурси, склепи, доробок тяжкий послідних літ взірцевої патріотичної громади Перемиської — що з ними стане ся? З жалю і болю серце мало не пукне! Нема спокою ні в день, ні в ночі, точно що дві години змінюють салдатів. Серед нічної тишини загуде нераз дико „Смирно“! а потім міровий тяжкий крок караула по камінній долівці коритара зганяє сон з змучених очий! Як встану завтра, сам се спишу — як ні, то прошу спишіть ви всю так, як я оповів, а не забудьте, відвідайте мене завтра“.

По моім відході около 8 вечером молив ся Епископ ще довго з молитвословом в руках — около 10-ї стратив притомність, щоби її не відзискати ніколи. В середу рано 28. цвітня сповістили церковні дзвони катедрального храму про смерть Епископа. І по смерті докучило непокірливому Епископови російське начальство не дозволяючи почитити покійника афішами в тій редакції, як бажала капітула. День 1. мая 1915 скрив мурований гробовець при участі ледви 10 священників, не числячи клиру латинського обряду, на віки Його мощі, той день, коли розпочалась побідна офензива наших славних союзних армій над Дунайцем. Не судило ся покійникови про неї почути і довідати ся, за те умолив Він своєму престольному городови з небесної країни скорого освободження від монгольських наїздників, котре доконали союзні армії в сам день Його Патрона св. рівноап. Константина 3. червня 1915. З висоти небесної серед пречудного ясного дня сонішного радів Він з полишеною громадою своєю над вільним старинним княжим городом! В. Е. П. — *Один з Кривошан Капітули Перемиської.*

Юліян Дзерович.

Матеріали до історії мартирології нашої Церкви в часі всесвітньої війни.

В часі війни терплять не тільки жовніри на війні. Війна є терпінем цілих суспільностей, всіх верств народу, а колиб можна терпіне мірити, колиб на нього можна скалю найти, то безперечно наш український народ взяв би рекорд усіх людських страждань, всіх людських терпінь.

Справдішна мартирологія! Не має одного звена з цілого ланцюха чинників, які складають ся на понятє слова „народ“, на змисл слова „нація“, які би в отсій страшній війні не переходили справдішного дантейського пекла! Стогнала земля наша під кінськими копитами, стогнала вона під тягаром тяжких гармат-моздїрів, плакала вона пючи свіжу людську кровцю, ридала вона приймаючи у своє нутро найкрасшій цвіт стрільства нашого під Явірником, на Маківці, під Лісовичами і Болаховом, коло Галича, над берегами Золотої Липи і на степах Стрипи. А тих могил, а тих жертв, що упали в рядах ц. і к. війська і не перечислиш, і не доглянеш, бож вони порозсївані не лише на нашій українській землиці, але вони усипані і над берегами рвучої Сочі, і на скелях Чорногори та на побоевищах колишньої Сербії. Та тут ми не одні, ми тут не самі у своїм смутку. Над могилами своїх синів плаче нині кождий народ нашої держави з виїмком може одного племені, яке жертвувало свою службу державі як санітети, трени, як провіантовий, рахунковий, канцелярійний персонал.

Та ми більше всіх других терпіли, страждали. Бож оніміла на якийсь час дорога, рідна наша мова, замовкла наша пісня, каралась в кайданах неволі народна наша душа, мучились люди у тюрмах, і як колись лютий бісурман гнав у ясир джяврів, так нині „освободитель“ пігнав у далекий Сибір найкращих наших людей за їх любов до рідного народу, за їх вірність Цісареві, за їх привязанє до католицької Церкви. Котра з націй (Поляки, Жиди, Німці, Румуни), які „мали щастє“ зіткнутись з лютим наїздником, може іти в навазаводи що до числа вивезених своїх людей з нами? Котра з націй вспіє з нами витримати рекорд що до народних дорогоцінностей, які мали нам бути зрабовані, видерті, знищені?

Адже наїздникови розходилоь о нашу мову і нашу віру.

І чи є щось дорожшого для чоловіка понад ті два скарби?

І кєрвавилось серце нашої Церкви, і каралась наша віра в тенетах засліпленого у своїй ненависти варвара і вже злорадно затирав він руки бачучи, як вітер воєнної заверухи бодай половину несе на його бік.

Богато ми витєрпіли, тяжку борбу ми вели, борбу з стєраз фізично сильнішим ворогом, який уживав до завдання нам послідного удару ріжних, страшних, випробованих способів: грубого насильства, страшного терору, хитрого підступства, фарисейської лєсти. Ми пережили дєсять страшних, довгих місяців. Історія тої нашої борби, історія мартирології нашої Церкви мусить бути списана, мусить бути грядучим поколінням в дорогім наслідстві, як їх батьки колись за віру боролись, оставлена, вона мусить бути, на сєром Росії, перед цілою Європою оголошена.

Сього вимагає наша чєсть. Нє для своєї хвальби сє все списати мусимо, а для оборони. Аджє набіг Росії на нашу землю сщє так свіжо в нашій пам'яті, а частина нашої галицької України все щє стєгне під тяжким ярмом, а вже ворожа польська прєса (*Kurier Lwowski, Dziennik polski, Czaa, Gazeta Lublińska*) навзаводи витикає нам православє, кидає підзори щє до нашого привязання до католицької Церкви пишучи, щє ми „*za pierwszym podmuchem schizmy, ozłoconej rublem i obietankami dóbr materialnych*“ пігнали в православє. І то хто? Та прєса, щє так страшно скомпємітувалась в часі російського наїзду, яка вивєрнувши *salto mortale* в одну мить змінила свою орієнтацію і стала лизати лапу свого відвічного ворога. А тепєр випробованим методом старих злодіїв кличє сама: „Лєви злодія!“ Отжє хоч би і для того мусимо писати історію нашого заховання, нашого поведєня супроти насили, терору, підступу, з яким ішов на нас Евлогій з своїми батюшками, з всіми поліцейськими, жандармськими, адміністративними, воєнними „мерами“.

Богато матеріялу вже маю призбираного, і його на отсих сторінках нашого органу наміряю помішати. Війдуть тут ріжні маніфєсти, промови, оголошєня російських власний; найдуть тут місце наклєпи, доноси, якими воєновано проти нас як в прєсї, так і в урядових „бумагах“; зістане тут описана наша борба о церкви, передовсім у Львові, а опісля в Бєродах, Ширци, Лєшневі, Золочєві, Рєменові і многих інших місцевостях; опишємо героїську поставу нашого українського духовєнства супроти ворога, вислаavimo і наших привязаних до своєї віри синів нашої католицької Церкви, запишємо на вічну пам'ять історію арєштовань всіх вивєзєних наших св'ящєників і взагалі все, щє може мати інтерєс для будучого історика нашої мартирології.

Зазначуємо виразно, щє будємо лише рєєструвати історично певні факти, списані чєрез очивидців, або самих пострадавших і то з цілою обєктивністю, безпристрасністю,

бо лише такі факти мати муть свою історичну вартість. Не будемо скривати і наших похибок, бо і ті лучались, бо хочемо йти за засадою: *Amicus Plato, sed magis amica veritas*.

Прошу однак в тім ділі о поміч Дорогих ОО. Собратів в Христі. І тому в ім'я доброго нашого незамараного імени українсько-католицького духовенства прошу або впрост до редакції „Ниви“ або на мій адрес доносити про всі акти терору, підступства супроти нас, всі акти геройства в обороні нашої віри, а тим ОО. Собратя прислужать ся слушній, святій справі. Просимо о се дуже. Се не приватна моя справа, не справа редакції „Ниви“, але спільна наша справа, тут розходиться о добре ім'я нашого духовенства, о славу наших вірних. Пригляньмось лише, як жиди дбають про історію своїх одновірів-вояків, щоби колись перед світом могли виказатись, як „славно“ боролось новітнє ізраїльське плем'я на полях битви, яку поміч грошеву дають Жиди державі, кілька лікарів Жидів служить у війську, про заслуги звичайного жидівського населення і т. п. Вже від пів року збирає окремий комітет всякі вістки і від нового року що місяця видає грубий зшиток для звеличення жидівських заслуг на війні. Як всюди, так і тут жиди добре розуміють свій інтерес і знають, що жидівський военний архів принесе народови великий хосен. Не даймо ся отже ми священики — вже не кажу випередити, — але не даймось бодай завстидати Жидам!

Та не лише о самій мартирології ми повинні збирати факти. Є багато річий відрадних, веселих... Адже і з нашого духовенства чи мало дістало високі відзначення; для приміру наведу: о. дек. Павла Бачинського, о. дек. Анаст. Лотоцького, о. дек. Вас. Небиловця, о. Григ. Сапруку, о. Ом. Трешньовського, о. Карла Бардина і мн інших, отже ми не сміємо мовчати о тім, бо їх відзначене — се наше відзначенє. А то так дієть ся: — Перейшов з Глинян Замостя „атец“ Філімон Решетиллович на православє, то „роспни“ ціле духовенство, бо найшов ся Юда предатель, а дістав о. Павло Бачинський з Глинян-Заставя „золотий хрест заслуги на військовій стяжці за хоробре поведене супроти ворога“, то тоді ніхто ані чичирк. А прецінь такі факти треба рівною мірою мірити. Тому спішемо і наші подвиги, наші заслуги для держави і армії.

Єще одна увага. Мартирологія нашого духовенства не зачалась щойно з наїздом ворога на нашу землю! Ні! Вона зачалась з вибухом війни. Арештованє Українців священиків, наклепи та доноси ворожій преси на наше духовенство, сплетні і клевети навіть на достойну Особу Нашого Архієрея-Мученика, трагічна смерть священиків Українців Романа Березовського з Протіс, Андрія Декальського з Балучина, Льва Набака з Нагорець, аж надто вимовним свідомством страшних хвиль, які ми переживали. Та не пора тепер нам о тім говорити. Колись по війні, у спокійний час

спімнем і сей біль, який розривав наше серце, краяв нашу душу, а за який не винимо ані нашу хоробру армію, ані нашу державу, а тих наших кривдників, які нас як зрадників оклеветали, очернили.

Може і не буде повної систематики у поданню матеріялу, тому упереджаю наперед о тім, але з другої сторони заявляю, що се не є історія списана чи синхронічно чи прагматично, а лише сирий матеріял до історії нашої Церкви під час сеї всесвітньої війни. Все таки і тут бажаю завести деяку проглядність у матеріялі і хронологічну черту подій. Тому призбираний матеріял поділю на:

I. Маніфести, відозви, поклики наших властей і чужих.

II. Агітаційні відозви Євлогія і інших письмом та з проповідниць в ціли баламученя публичної опінії і захитаня слабих у вірі.

III. Борба наших духовних властей і священників о церкви.

IV. Постава нашого духовенства і вірних.

V. Арештоване і вивезене наших священників.

VI. Наша непоколебима вірність Австрії і католицькій Церкві.

VII. Гадки ворожої нам преси о нашім духовенстві і нашім народі.

VIII. Виказ знищених церков, парохіяльних будинків, ерекцій.

IX. Наші спостереження о наших „православних товаришах“, о поневоленю Церкви взагалі під російським устроєм державним.

I.

Маніфести, відозви, поклики, послання.

Дня 28. червня убив Серб Габрілович в наслідок великосербського заговору в Сараєві нашого престолонаслідника Франца Фердинанда і його Достойну Супругу під час їх їзди автомобілем влучними стрілами з револьверу. Убийника і других заговірників зловлено і доходження виказали, що і сербське правительство мішало ся до сеї справи і не перешкодило а пособляло великосербській агітації. Тому поставило наше австрійське правительство дня 23. липня 1914 р. ультиматум до Сербії, сформуловане в десяти острих точках, з яких пята була для сербського правительства найбільше прикрою і тяжкою. Іменно зажадав австр. міністер загран. справ граф Берхтольд від сербського правительства, щоби і австрійським властям вільно було співділати при здавлюваню ірредентистичного руху виміреного проти цілости Австро-угорської Монархії. Сербія дала виминаючу відповідь, в наслідок чого посланник Австро-угорської Монархії барон Гісль опустив Білгород і тимсамим вибухла війна австро-угорсько-сербська.

Митрополитальний Ординаріат подав се до відомих вірних Архідієцезії в своїм органі „Архієп. Відомості“ дня 30. липня 1914 ч. IX. слідуючим

Архіпастирським посланем:

Наймилостивіший наш Монарх відозвав ся до всіх народів своєї держави виясняючи причини, які змусили Його на старости літ виповісти війну Сербії. З надією на Божу поміч, з довірем до народів, над якими від 66 літ панує, сповняючи по християнськи Богом наложені на Нього обов'язки, очікує, що всі згуртуємо ся довкруги Його престолу з вірністю підданих а любов'ю і вдячністю дітий, для оборони вітчизни*). Важке слово Старця на престолі Габсбургів найшло і у нас відгомін, на який заслугує.

Настала хвиля, в якій жертвою майна і крови маємо доказати нашу вірність для Його освяченої особи, для династії і престолу.

Знаємо добре, що весь наш нарід совісно і сьвято сповнить свій обов'язок.

Ніхто з нас не забуде вдячності для сеї Габсбурської австрійської держави, в якій ми найшли свободу віри і народності і розвій нашої національної культури. Ми певні, що не знайдесть ся ніхто між нашими людьми, який забув би, що з державою і династією Габсбургів вяжуть нас давні і сьвяті зв'язи: спільна нам доля і недоля, спільна будучність.

А сповнене обов'язку вірних підданих тим легше, коли на престолі сидить Маєстат улюбленого нам всім Монарха і Отця, який наш нарід вітцівською любов'ю пригорнув і все за його добро старав ся і до того добра стільки причинив ся. Знаємо про те, що руські полки сповнять відповідно до давних традицій свої обов'язки і хоробро підуть в бій за вітчизну.

В тій поважній хвилі Ми, ваші Єпископи і душпастирі, відзиваємо ся до Вас, жовнірів, покликаних під оруже, і до Вас, що дома лишаєтесь: Нехай Боже слово, наша молитва і наші благословенства стоять при Вас в хвили сповнення важкого обов'язку, злученого може для многих з жертвою життя.

Ви, що у бою що дня наражені на смерть, пам'ятайте заховувати серце чисте від гріха, будьте все готові ставати перед Божим престолом і здавати справу з цілого життя. Хоробро сповніть обов'язки! Побіда певна, а справа сьвята!

А Ви, що лишаєтесь дома, усильними молитвами просіть з неба о ласку і Боже благословенство для тих, що проливають кров за вітчизну. Ми всі в руках доброго Отця-Бога, в нім ціла наша надія, — надія, що здорові вернуть наші діти, які нині ідуть в огонь, — надія, що побідимо.

*) Тут наводить ся цісарський маніфест.

Моліть ся за Найяснійшого нашого Пана Цісаря Франца Йосифа. Побожним житєм, здержністю від всякого гріха, від пиянства, людської кривди, нечистоти і всякого діла, яким Ви могли би неласку Божу на себе стягнути, совісною працею тим усильнішою, коли лишаєть ся мало рук до праці, а передовсім побожним відвиджуванєм церкви, вимолйте Божого благословенства для Найяснійшого Пана, для нашого війська, для тих Братів наших, що будуть проливати кров за вітчизну.

Чекають нас місяці тяжкі, повні болів і хрестів, та опісля ясна перемога і красша доля. Будемо бороти ся за волю нашого народу, за святу справу віри. З нами Бог.

На час війни розпоряджуємо слідуюче:

1) В кожду неділю і свята, аж до скінчення війни, мають всі священники наших Епархій, так світські як і монахи прилучати до служби дня Службу „Во время брани“ за перемогу.

2) По заамвонній молитві в Неділі і Свята при виставлених св. Тайнах будуть ся співати Суплікації.

3) По кожній такій Службі Божій кожний священник відмовить 3 рази „Отче Наш“, 3 рази „Богородице Діво“ і „Под Твою Милость“ за Цісаря і військо, за перемогу і мир.

4) Церкви що дня будуть вечером отворені; а отці духовні будуть заохочувати людей до відвиджування Ісуса Христа укритего в св. Тайнах і до молитов. Священники будуть вірним давати можливість якнайчастійшого ~~прийма~~ прийма^ння св. Тайн.

5) Всім священникам поручаємо вірних заохочувати до складок на ранених на війні на руки Ординаріату для Товариства „Червоного Хреста“ і до опіки і жертв над родинами тих, що пішли на війну.

6) Письмо се буде відчитане найближшій неділі у всіх церквах АЕпархії.

7) Духовенство не залишить інформувати родини покликаних, як мають старати ся о признану державною денну поміч в часі війни і підтримувати надію вірних, патріотичного духа, бодрість, відвагу, супокій. Не мають чого боятися, що ждуть певної світлої перемоги.

8) Всі. Отці поучають нарід, що в часі війни, як довго того роботи в полі вимагають, устає право церковне, яке наказує тяжкі роботи в неділі і свята, та рівночасно надає ся їм власть в міру потреби розрішати зголосивших ся від постів.

В кінці пригадує ся Всі. Духовенству обов'язок резиденції, хиба — що влади инакше зарядять.

Благодать Господа нашого Ісуса Христа и любви Бога и Отца и причастіе свяглаго Духа буди съ всіми Вами. Аминь.

У Львові, дня 29. липня 1914.

† Андрей
Митрополит.

Ось такими високопатріотичними а при тім щирим національним почутем і батьківською печаливостию подиктованими словами відозвав ся наш Владика-батько до своїх дієцезіян, до своїх дітей з нагоди австро-сербської війни. Та події скоро одна за другою слідували. **Небавом вибухла і австро-російська війна.** На вість о виданій Австрією війні Сербії, Росія, яка у себе немилосердно гнете своїх Славян: Українців і Поляків, стала в обороні полудневих Славян Сербів, називаючи видану війну „ганыблячою війною“ і почала мобілізувати свою армію против Австрії. Цісар Вільгельм II. бажаючи пожежу зльокалізувати, відніс ся до царя Миколи II. з пропозицією бути посередником між спорячими сторонами, однак під услівем, коли Росія заперестане мобілізацію. Цар згодив ся на посередництво цісаря Вільгельма, але рівночасно дав наказ дальшої мобілізації. Таке дволичне поступоване царя обидило цісаря Вільгельма і так вибухла війна російсько-німецька. А що зайшов тут „casus foederis“ між Німеччиною і Австрією то і Австрія небавом 1. серпня виповіла війну Росії.

Цар і російське правительство, уступаючи перед напором ненаситного націонал зму, заступились за державу царевубийників, яка попиранем злочинних замахів накликала сю війну, бо трапляла ся добра нагода здавити „українське мазепинство“ і раз на все убити в межах своєї держави „украинский вопрос“.

Початкові неповідження австрійського оружя розбурхали найгірші інстинкти у некритично думаючої товпи. Почали шукати виновників неповідження. Ніким непровірені сплетні складали вину на шпіонажу і зраду наших селян і навіть наших священників. „Fama crescat eundo“ і так говорено собі на ухо, говорено і голосно о тім, що десь то там то тут над границею священники розложеним огнем, дзвоненем в дзвони передавали московським війскам ріжні пожадані для них вісти.

Польська преса вмісто або успокоювати розгорячені (колиб се правда була, слушно обурені) уми своїх читачів, або хоч мовчанкою збувати їх, еще доливала оливи до огню і на сторінках польських газет появляли ся щораз частійше вісти о розстріляних або повішених „ruskich księżach“, але без подання назвиска делінквента, без зазначеня де, коли, яке село допустило ся сього найпоганійшого злочину, бо зради своєї держави. Від таких вістий аж кишіло, а кінчились вони стереотипно тим, що *szluzacz Polka*, або хто инший з польської нації видав всьо нашим властям. Підсичували ті людські сплетні численні превентивні арештованя наших москвофільських священників, інтелігентів і селян, які тоді, до хвилі арештованя нічим не провинили ся, і яких не за шпіонажу або зраду арештовано, лише превентивно, се є, щоби не лишати евентуальних симпатиків ворожій армії на воєннім

терені. Людська товпа, найпаче наші найсердечніші жидівські „патріоти“, не розуміючи в чім діло, брала їх арештовання вже як кару за зраду чи шпіонажу, і доскулювала арештованим так, що аж власти мусіли дати оголошеннями пересторогу, щоби арештованих не напастовано.

Щоби перестерегти свою паству перед тяжким гріхом і злочином зради, наш Високопреосвященний Митрополит видав дня 24. серпня 1914

Другий пастирський лист.

Преважна — Дорогі — хвиля. Ведесь війна поміж нашим Цісарем а Царем Москви. Війна ведесь о нас, бо московський цар не міг того стерпіти, що в Австрійській державі маємо свободу віри та народности; хоче нам видерти ту свободу, закути в кайдани. В нашім війську сто тисячі наших дітий — вірних Нашому Цісареві — йдуть в бій за нашу долю, йдуть в бій за нашу святу віру, боронять святости родинних огнищ, боронять перед ворогом вашого добра, ваших сіл і ваших хат. Наше військо побіджає, але лютий ворог не спить. Не може нашої сили перемогчи силою оружя, взяв ся на способи: хитрощами, ложю, зрадою хоче до зради побудити наших бідних людей. Вовк одіває ся в овечу шкіру. Ворог удає приятеля, та прелестними словами — як рибу на вудку — хоче брати у неволю темних і збаламучених. Нешасний, хто його послухає, впадає в темну безодню зради. Ворог розкидає по краю ложе письмо, в яким надуживаючи слів і молитв, еретик удаючи монаха, сміє Божим іменем розршати наших людей від вірности для Нашого Цісаря. З відкиж мавби таке право? Яка то безлична лож і святокрадство собі приписувати Божі права! Таке злобне святокрадство може лише лютий ворог піддавати нашому народови. Присяга вірности свято обов'язує для Божої волі та для Божого закону.

Іменем Божим, яко ваш Митрополит і Душпастир закликаю вас не приймайте Юдиної ради, не слухайте тих, що хотять Вас закувати в кайдани; не слухайте голосу ложних безбожних, що сміють намовляти вас до зради Цісаря — Вітчизни — Віри.

Зрадою же булаби кожда поміч дана ворогам і зрадникам, а зрада то злочин, який стягає страшну кару від Бога і від людей. Най Вас Всевишній Бог стереже від всякого кроку, яким ви ворожим військам помагали би, або своїм шкодили, або зраду покривали та помагали зрадникам.

Захуйте спокій. В Божих руках ваша доля; без Божої волі і волос з голови не спаде. В Бозі наша надія і наша сила. В огни сеї страшної війни вковує ся красша для нас доля. Ми з Божої волі злучені з австрійською Державою і Династією Габсбургів і спільна нам доля і недоля; а коли

військо Нашого Цісаря побідить — а з Божою ласкою побідить, — чекає нас красша і ліпша будучність.

До крови будьте вірними Цісареві. Будьте вірними дітьми нашого славного народу. Будьте вірними святій, нашій прадідній Церкві. А в тяжких хвилях болю і жертви най Боже благословенє і Божа ласка буде з Вами. Вч йма Отця й Єкіна й ск. Дсха. Імїнк.

Дано у Львові 21. серпня 1914 при нашім катедр. Храмі св. Юра

† Андрей
Митрополит.

А ось доказ, як повитала польська преса се батьківське посланє Нашого Митрополита, яке вміщало в собі конечні остероги для нашого селянства, щоби воно не далось збаламутити агітаторами, підкупити рублем; ось що написав прим. „Dziennik Polski“ з дня 28. серпня 1914 р.; ось в цілости той тяжкий донос на „ludność ruską“... і чиж дивниця, що та „людність руська“ переходила страшні хвилі...

List pasterski ks. Metropolity.

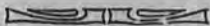
Jeśli kto miał wątpliwość, azali ludność ruska w naszym kraju dopuściła się najgorszego gatunku zdrady, tego niedowiar-ka musi wyprowadzić z błędu list pasterski ks. metropolity Szep-tyckiego, wydany dnia 21. b. m. (dopiero?!). „do wszystkich wiernych w pogranicznych wsiach wszystkich trzech galicyjskich dyecyzji“.

Główny tenor listu stanowi szereg przestróg, aby wierni nie dopuszczali się zdrady wobec M narchy i Państwa, by nie dawali posłuchu obietnicom wroga.

Zbyt ważnym aktem publicznym jest w tej chwili pasterski list i przed wydaniem go każdy wyraz musiał być ściśle odwa-żony. — Jeśli więc Arcypasterz przestrzega swoje owieczki przed złem, tem samem stwierdza na pewnych danych, że to zło istnieje i takie przybrało rozmiary, że nie tylko nie wolno go ukrywać, ale trzeba było publicznie z niem się rozprawić“.

А не завадилоби було видати і латинському єпископа-тови посланія, бо між повішеними зрадниками в Лешневі був Walenty Kaszuba, obrz. їає., а польська преса не остережена біскупами зараз по опущеню Львова через наші війська, до-пустилась також страшної зради супроти Монарха і Держави так, що наші власти вернувши до Львова, завісили ви-давництва: „Dziennika Polskiego“, „Wieku Nowego“, а „Słowo Polskie“ і „Śmigus“ завчасу спасли себе бігством.

(Далі буде).

М. Бремшайд.

Питанє до нас самих „Хто ти єси?“

(ПРОПОВІДЬ).

„Хто ти єси?“ (Ів. 1, 19).

Раз вислали єрусалимські Жиди послів до св. Івана на пустини з питанєм: „Хто ти єси?“ Сей дав їм на те гарну відповідь, яка свідчить про його велику покору. — Також і до нас буде колись в дуже важній хвили поставлене таке питанє. Після смерти, коли наше серце перестане бити, тоді станемо перед нашим нескінчено святим і справедливим Богом, котрий буде нас судити з цілого нашого життя. Він звернеться тоді до нас з важким питанєм: Хто ти єси? З якою приходиш душею? Від відповіді, яку будемо мусіти дати на се питанє, залежить рішенє про цілу нашу вічність. Поставмо собі нині і часто в житю ставляймо собі те питанє, щоби колись на суді могли добре на нього відповісти.

1. Хто ти єси? Так запитаймо себе нині і мусимо собі на те відповісти: Я сотворіне, що одержало від Бога високе призначенє. Я маю вправді тіло, котре єсть лише живучим твором з пороху і котре після моєї смерти станєсь кормом для хробаків, але в тім немичнім тілі мешкає душа, що носить на собі подобу Бога, душа прикрашена найвеличавішими дарами й прикметами, душа, що сотворена для чогось висшого, для самого Бога, которого тут на землі має пізнавати й любити і в которого величи має колись через цілу вічність брати участь. Не для землі, не для земського пороху, не для хвилевої розкоші я сотворений; я є дитиною Бога, що кожного дня справедливо молить ся: „Отче наш, що єси на небі“. Коли я в сїм житю, тут на землі, служив вірно мому небесному Отцю, так досвідчу колись на собі правду слів апостола Павла: „Чого око не виділо, ухо не чуло і на серце чоловіка не прийшло, що приготував Бог тим, котрі люблять Його“.

(І. Кор. 2, 9).

Радуймо ся і дякуймо Господу Богу з цілого серця за те, що Він нам дав так гарне й високе покликанє і що ми стоїмо так близько Його серця. Але питаймо також себе часто, чи ми відповідаємо нашому високому покликаню і чи ми так жиємо, як лицьє дітям Бога. Сина царя Менедема запрошено раз в дім звичайного підданого на гостину. Він попросив свого батька о позволенє піти до того дому. Батько поглянув на нього поважно і сказав: „Іди, але не

забувай, що ти царський син". Та відповідь відносить ся і до нас. І до кожного з нас говорить Господь: *Іди в товариство, приставай з тими друзями, бери участь в тих підприємствах, але не забувай, що ти дитиною найвишнього Царя, дитиною Бога. Чи ми завсїгди примінювались до того напiмнення?*

2. Хто ти єси? Так спитаймо нині себе самих і кожний мусить собі відповісти: *Я сотворіє, котре Бог наділив добродійствами всякого рода. Більше чим мати любить свою одиноку дитину, полюбив мене нескінчений Бог і обсилав мене рівночасно добродійствами та ласками. До кожного з нас відносять ся слова Божі в св. Письмі: „Вічною любовію любив Я тебе; для того милосерджуся над тобою і потягаю тебе до Себе“.* (Ер. 31, 3). Нема одної днини, одної години, одної однісенької хвилики в моїм житю, котра не зазначила би ся добродійствами Бога, добродійствами для мого тілесного житя і ласками для спасеня моєї безсмертної душі. Навіть хвилі, коли навіщали мене діймаючі хрести і пригнітали мене своїм тягаром, були часами ласки нескінчено доброго Бога. Хрест був для мене може особливо великим добродійством, особливим благословенем, без котрого моя душа була би виставлена на небезпеку вічного осудження.

Чи думка: Бог, нескінчений, любить мене і товаришить мені в моїй житевій мандрівці з Своєю добротою та милосердием, не мусить наповнити мого серця радостію і вірадою? Чи та думка не загіє нас і не підкріпить, коли люди готовлять нам труднощі і відмовляють нам своєї любові? Та чи не повинні ми також заховати для нашого найбільшого добродія завсїгди вдячність в наших серцю і бодай кожного вечера відмовити коротку благодарну молитву? Коли ви даєте убогому гріш або кусок хліба, то очікуєте від нього кілька слів подяки. Чиж не годить ся тисячу разів більше, щоби ми кожного дня нашому найбільшому добродієви зложили подяку? Чи ціле наше жите не повинно бути безустанною подякою Господу Богу, так як воно є безпереривним ланцюхом Його добродійств і ласк? Глибоко-завстиджені мусимо признати, що ми невдячні сотворіня; на будуче повинні ми однак поправити ся.

3. Хто ти єси? Так спитаймо себе нині всі ще раз, а кожний з нас мусить в покорі відповісти: *Я бідний грішник, я сотворіє, котре свого Господа і Бога часто, а нераз навіть тяжко обидило. „Коли говоримо, що не маємо гріха, обманюємо самих себе, і нема в нас правди“.* (І. Ів. 1, 8). Бог так сердечно мене полюбив і безчисленними добродійствами наділив, а я був зимний і байлужний супроти Нього, ба навіть надуживав Його дарів, щоби Його ними обиджати. Бог в Своїй любові, мудрости і святости дав мені закони, котрі мають мене хоронити перед манівцями і пропастями, а я на ті закони не зважав.

я їх легкодушно переступав. Так ми всі мусимо визнати, що ми часто блудили. Хто почислить усі наші гріхи, яких ми допустили ся від дитинства аж до сеї години, наші гріхи думками, словами й ділами, наші гріхи проти заповідей Божих і церковних? Збережім однак свідомість, що ми бідні грішники. Се має велике значінє для нашого християнського життя. Ми станемо тоді ревнійшими в службі Богу, вибачнійшими і любязнійшими в зносинах з нашими ближними і строгійшими зглядом нас самих. Се для багатьох правдиве нещастє, що вони забувають, що вони перед Богом убогі грішники.

Так питаймо себе часто від тепер: Хто ти еси? Се причинить ся безперечно до того, що ми докладнійше пізнаємо наше духове убожество, що ми по силам будемо старати ся нашому Господу і Богу служити в вірности й любові і зготовимо Йому в нашій серцю достойне Його мешканє. Амінь.

М. Бремшайд.

Погубність релігійної байдужности.

(ПРОПОВІДЬ).

*„Щасливий той, хто мною
не гіршить ся“. Мат. 11, 6.*

Житє Спасителя се одно безпереривне діло любови й милосердя. Христос міг справедливо сказати до учеників св. Івана Хрестителя: *„Ідїть і сповістїть Івана, що ви про Мене чули й бачили: слїпі бачать, калїки ходять, прокажені стають чистими, глухі чують, мертві воскресають а убогим благовіствуєть ся“*. Та для многих були ті всі знаки й чуда, які Христос робив, щоби доказати своє божество, надармо, се всьо не могло їх спонукати до віри в Нього. Вони тревали в своїй байдужности й затверділости серця.

Христос жие дальше в Своїй св. Церкві і благословлячи „переходить через світ“. Він в духовім змислі робить дальше чуда, які робив колись в Юдеї, через Його ласку слїпі бачать, глухі чують, калїки ходять. Церква просвічає світ і уділяє Йому ріжнородні добродїйства. Та для многих, для дуже многих всі ті добродїйства надармо; вони за бай-

дужні, за ліниві, щоби на них звернути увагу, вони остають-
дальше зимними супроти Бога й Церкви. Розважмо нині ко-
ротно погубність тої релігійної байдужности.

1. Релігійна байдужність шкодить вперед на шій вірі. Віра се духове, надприродне світло, що прояснює нам най-
важніші питання нашого життя, питання про Бога, про наше
відношене до Нього, про нашу ціль, про дороги, що до неї
ведуть, про манівці, що від неї відводять. Те світло, по-
дібно як світло природне, потребує корму, щоби не пога-
снути. А кормом віри є молитва, через котру удержуємо тісні
зносини з Богом, є, приймає св. Тайн, передовсім св.
Причастия, через котре входимо в так близьке відношене до
Божественного Спасителя, є християнське святковане неділі,
котре знов отвирас наше серце діланям ласки, є передовсім
практичне виконуване нашої релігії, котре недопускає нас до
того, щоби ми в цілости віддавались земським журбам і стре-
млінням. Коли відберемо вірі той корм, тоді й світло буде
раз в раз слабнути, аж вкінці зовсім погасне. Коли нині
деякі християни є на жаль так слабі в вірі, ба, многі не хо-
тять навіть нічого знати про віру, то яка причина сього
лиха? Не инша, як та, що вони занекали давати світлу корм;
вони занекали молитву і приймає св. Тайн; неділя не була
вже більше для них днем Господним, а днем праці й зми-
сливого уживаня. І так з часом світло в них погасло.

Віра се ласка Божя, велика ласка, за котру повинні ми
бути Богу дуже вдячні. Коли ми тої ласки не цїнимо, коли
ми супроти неї зимні й байдужні, то в сїм лежить велика
зневага Бога і ми виставляємо ся на небезпеченство, що
Його погроза проти байдужних сповнить ся: „Я виплюю
тебе з моїх уст“. Ласку байдужному відбереть ся, а дасть
ся иншому, що того достойніший. Се многі досвідчили на
собі; се досвідчили на собі навіть цілі народи, як нас учить
історія. Хто не подумає тут про Палестину, де колись учив
Божественний Спаситель і де Апостоли кидали зерно хри-
стіянської віри? За свою байдужність чи не стратила вона
в більшій части ті небесні богатства? Хто не подумає про
побережа Африки, котрі колись славились християнською
культурою й побожностю, а відтак знов упали в поганське
варварство і страшну необичайність? Для того не забудьмо
ніколи на пересторогу св. Духа: „Держи сильно те, що по-
сїдаєш, щоби кому иншому не дісталась твоя корона“.

2. Релігійна байдужність єсть дальше також ворогом
святости нашого життя. Які гарні чесноти в силі ви-
кликати жива віра в серцю християнина! Тридентський собор
називає віру коренем оправданя і святости. З здорового, силь-
ного кореня розвиваєсь сильне дерево з гарними цвітами
й овочами. Таке саме і з вірою. Вона є тим зерном, тим ко-
ренем, з якого майже якби само з себе виростає свіже й здо-
рове богоугодне житє. „Мій праведник живе з віри“ (Жид. 10,

38). Длячого святі були так геройськими в чеснотах, так сильними й непоборимими серед покус і невзгодин? Бо мали сильну віру, бо вони цілковито з віри жили. Длячого деякі вірні християни нашої доби ведуть так праведне жите, длячого серед трудних часто обставин так совісно сповняють обовязки свого стану? Причиною сього їх жива віра. Длячого тисячі — тисячі інших християн так знов убогі в чесноти, так ліниві в сповнюваню своїх обовязків, так віддані гріхам і налогам? Бо віра у них слаба, завмерла. Вони не молять ся, зовсім ні або рідко коли заходять до церкви і приступають до св. Тайн. Коріне або хоре, або зовсім мертве. Не дивниця, що дерево не виявляє жита, що не цвите і не видає овочів.

3. Та лихо з релігійної байдужности іде ще дальше. Воно поширює не лише на одиниці, але й на цілу суспільність. Річ доказана понад всякий сумнів, що наша християнська релігія є також сильною основою суспільного добробиту. Зовсім справедливо сказав раз цісар Вільгельм I. в скрутнім положенню: „Народови треба задержати релігію“. Чи се не наша релігія спонукує нас до борби з нашими злими нахилами і пристрастями серця, котрі пхають нас на бездорожжя? Чи се не наша релігія освячує родину і спасенно на неї впливає, признаючи супружеству достоїнство Тайни, і загріваючи членів родини до ревного сповнюваня обовязків їх стану? Чи справедливість, так конечна для здорового державного жита, не має свого найпевнішого жерела і підпори в християнській вірі? Чи власти, без котрої суспільности годі обійти ся, не признає наша віра божого походження? Всюди, де володарі і піддані думають і живуть по християнськи, царить мир, супокій, лад.

Але щоби релігія мала такий спасенний вплив на суспільність, мусить суспільність конечно про ту релігію дбати, мусить піддаватись її впливови, мусить її вірно виконувати. Яка користь з огню, коли ми від нього далеко, яка користь з світла, коли ми перед ним замикаємо свої очі? Яка користь з найкрасшого зерна, коли ми його замість в урожайну рілю, кидаємо на зимне каміне? Яка користь із взнеслих наук нашої віри, коли ми їх не слухаємо і не беремо до серця, яка користь із спасенних средств ласки, коли ми їх не приймаємо? Так, зовсім инакше виглядала би держава й суспільність, дім і родина, коли би виконувало ся загально а ревно свої обовязки супроти Бога і Церкви. Се наше нещасте, наше суспільне нещасте, що між нами так багато релігійної байдужности, що на жаль так багато людей не має любови, не має серця для Ісуса Христа, нашого Божественного Спасителя.

А преці ніхто не заслугує так дуже на нашу горячу любов, як Він. Римський вожд Манілій, що відніс багато побід, а передовсім уратував від Галійців Рим і його голову

кріпость Капітоль, мав бути на фальшиве обвинувачене за-суджений римським судом. Се сильно боліло многозаслуженого мужа. Він відслонив для того на зібраню перед судіями свою грудь, показав знаки від ран, котрі він одержав в усіх боях і сказав опісля сильним голосом: „Отсі знаки нехай говорять замість мене, що я вчинив для держави“. Се зробило на судіях велике вражінє і вони освободили його. Чи Божественний Спаситель не може з більшим еще правом виступити перед нас і показати нам свої отверті рани і сказати до нас: Глядіть на сі рани; вони говорять за мене; вони голосять вам голосно і торжественно, як я вас полюбив і що я для вас учинив. Чи не хочете мене за се взаємно полюбити; чи можете після доказів такої любови бути ще зимними й байдужними супроти мене? Ми відповімо Божественному Спасителеви на те питанє: Нї, найдорожший Ісусе, на Твою велику любов не будемо відповідати байдужністю, не будемо її легковажити собі; ми будемо Тобі вічно вдячними, будемо Тобі вірно служити. Для того говорім з глибини серця: Ісусе, для Тебе жию; Ісусе, для Тебе вмираю; Ісусе, Твоїм хочу бути за життя й після смерти. Амінь.

о. Йосиф Маринович.

Реферат про станову священичу орґанізацію,

виголошений на сходах у Відні дня 8 січня 1915 р.

„Аще мір вас ненавидит, відите, яко мене прежде вас возненавидї. Аще от міра бисте били, мір убо своє любил би, якоже от міра нїсте, но аз ізбрах ви от міра, сего ради ненавидит вас мір. Поминайте слово, еже аз рїх вам: нїсть раб болїй Господа свого, аще мене ізгнаша, і вас ізженут, аще слово мое соблюдоша і ваше соблюдут. Но сія вся творят вам за імя мое... прїйде час, да всяк, іже убїет ви, возмнит ся службу приносити Богу“. (св. Іван).

Зі зболїлим до глибини серцем опустили обездолені і пригноблені бременем рокових нещасть свого стану і цілого народу наші священики нещасну рідну землю, скитаючись по чужинї. Мов хижакон гонені безборонні сотворїня —

скидаючи з себе дорогу ознаку своєї гідності — розбіглись вони по всіх усюдах, а одна найбільша часть прибукалась до столиці своєї держави. Тут відітхнула трохи — та з тяжкої журби похилила голови.

Перед ними станув образ пережитих страшних хвиль. Зі сльозами спішать вони думкою за своєю ріднею, близькою по крові, і тою великою народною сімєю, яку мусли оставити серед горючих огнів рокової війни, виставлену на страшну, безпощадну наругу, якої вершком була безпримірна в історії цілого культурного світа нагінка на наше духовенство. Не пора, не час, не свобідно говорити про те основнїйше. Будучність всьо вияснить. Знаємо про те майже всі, хоч не всі пережили однакову судьбу! Одних уста вже замовкли. Спочили одні еще в своїй рідній землі, інші на чужині серед нужди й горя... Не звучала над ними рідна похоронна пісня, не заплакала ніяка душа, а лиш вітер заніс на далекий рідний край: „На чужині загибаю...“. Інші без свободи далеко від нас, серед зимного Сибіру і в інших місцях, між якими і Князь нашої Церкви Ексцеленція Митрополит Андрей!

Кілько трагедії, кілько горя!... Мов страшний гураган, який знищив все наше духове і матеріальне добро і кинув на розбурхане море!

Еще з кінцем місяця падолиста 1914 р. мотивував я на наших священичих сходинах потребу подумати в часі еміграції о положеню сильних підвалин під будучу нашу станову організацію.

Нині, одержавши слово на виголошене реферату в тім згляді, приходжу перед світлі сходи́ни з готовим статутом. Я далекий від того, щоб уважав сей статут міродатним в тій так переважній справі. Я хотів лиш кинути проєкт і на підставі сього висказати кілька гадок про конечність станової священичої організації, її головні ціли, її користь для стану священичого, добра св. Церкви і народу*).

В якій формі і коли ввійде статут станової священичої організації в жите — годі нині мені сказати. Дай Боже, щоби се наступило як найскорше і то тут у Відни.

Як небудь уложать ся політичні відносини на будуче, чекає нас священиків тяжка, дуже тяжка праця. Мусимо збирати розбиті наші духовні стада, ставити збурені Божі храми... До сього треба нам Божої благодати, Божого благословенства, але й самі мусимо тепер приложити рук, подумати над собою, а тоді Бог допоможе. „І не начинайте глаголати в собі: отца імами Авраама, глаголю бо вам, яко может Бог от каменя сего воздвигнути чада Аврааму“...

Приходить для кожного народу, для краю, покоління, час Божий! Прийшов він і для нашого стану — щасливі ми,

*) Статут на згаданих сходинах відчитано.

коли зрозуміємо время нашого посіщення. Горе нам, коли не схочемо його зрозуміти, бо тоді „оставит ся нам дом наш пуст“ — „Яко прійдуть дніє на тя і обидуть тя врази твої і разбіють тя і чада твоя і не оставлять камен на канени в тебі: понеже не разуміл єси време посіщення твоего“.

Теперішня світова війна — се для нас то время посіщення, се Божий палець, який пише на картах нашої історії, як народної, так і нашого духовенства слова остороги: *Ma-ne, Tekel, Fares!*

Війна — то великий день суду, який приневолює до іспиту совісти. Війна — се сильне очищаюче средство, похвальна піснь для всього, що сильне і здорове, засуд смерти для всього слабого і зіпсованого... Війна убиває, але творить також нове жите, будить в серци чоловіка також много доброго і взнеслого. Війна ділить і розділяє, але лучить також. — Вона учить молитви, вона великим учителем вартости одної великої чесноти — вартости послуху!

Ціле людство є нещасливе! Переживає страшне банкрутство. Та культура, яка була ніби всім для себе, штука, техніка, всьо упало, як дім з карт. Правда, чоловік поступав все вище і вище. Він вирвав тайни землі, видобув скарби з її нугра, пробив гори для себе, пересилав свої гадки зі скоростію блискавки, навіть воздух опанував своїми мікроскопами і телескопами відкрив чудні світи, але ті всі поступи стались для чоловіка нещастем о стілько, о скілько рівночасно відвернув ся від жерела правди — Бога! Ся війна — се осуд — прокляте над культурою без Того, який є А і Ω.

І нам знищила війна всьо — осталась *tabula rasa*. Мусимо зачати будову від основ. Горе нам, коли в ті основу вмуруємо старі блуди. По сій війні мусимо ми виповісти війну нашим блудам, всьо зле мусить уступити, а мають остати тверді, сильні характери, бо мусимо будувати.

В тій будуєчій праці духовенство — найважнійший чинник. Щоби воно могло сповнити свою тяжку задачу, мусить зачати від своєї хати, мусить скористати з ласки хвилі, великого досвідчення. А мусить використати теперішнє досвідчене сейчас, мусить зорганізувати ся, згл. перенятись глибоко потребою того і так вертати до краю. Брак почуття священничої єдності був одною з головних причин упадку нашого значіння, підорваної поваги, мимо великих наших заслуг для Церкви і народу. Ми священники мали много блудів. Се не є ганьбою, бо ми люди, але зле би було для нас не хотіти нічого знати про свої блуди, оставати в упадку.

Гляньмо коротко в минувшину. Як лиш прийшла хвиля предсказана після переданя св. Ап. Андреем, що Христовий хрест засіяв на Київських горах, а опісля розійшлось світло

Христової науки по цілій Україні, від тоді аж по наші часи стала Церков найбільшим сокровищем народним, обороною і схороненем для нещасного, переживаючого вікову трагедію народу. По хвилях могутості, страченої з вини межиусобиць — прийшли дні гіркої неволі. Всьо опустило народ — Церков остала йому вірною, охоронила його перед винародовленем. Се правда, якої ніхто заперечити не може.

З неї вийшли перші апостоли відродження, коли перший Маркіян заспівав: „Відкинь той камінь, що ти груди тисне, дозволь в той сумний тин, най свободоньки сонічко заблисне, ти не неволі син“. Тодішне духовенство, одинок майже народна інтелігенція, церковні ерархи, як Снігурський, Яхимович — записані золотими буквами в історії нашого народного відродження.

Та якесь фатум зависло над нами. Навіть двох десятків літ не тревала ся праця, розпочата під кличем ідей Маркіянових і 48. року, — повіяв дух мертвеччини, зараза москвофільська, яка затроювала ціле наше громадянське жите до теперішньої хвилі, яка пімстила ся тепер страшно на нас.

І великим нещастем для нашої Церкви, для народного відродження було те, що духовенство в переважаючій більшості далось захопити тим духом мертвеччини. Се причина сумних сторінок історії нашого духовенства, часу Попеля, Цибика, Наумовича, кровавої історії знищення Унії в Холмщині, опісля соблазняючої народ борби між духовенством в Галичині, його поділу на партії, а в многих-многих місцях упадку віри і релігійного радикалізму, та упадку поваги духовенства.

Сей москвофільський дух, насаджений історичним нашим ворогом, Росією — обхопив тих, які зневірились у власні сили наслідком довголітньої неволі, тяжкого вигляду на борбу серед тодішніх політичних подій, які по 1866 р. видали наш народ на поталу другого історичного нашого ворога.

Лиш малий гурток духовної і світської інтелігенції, що остав вірним ідеям 48 року, зачав працю серед народа, поширюючи любов до свого рідного слова і рідної культури. Відносини змінювали ся. Збільшало ся число українського патріотичного духовенства, росли ряди робітників, закипіла муравельна праця на всіх областях нашого народного житя. Та факт, що в початках сеї праці більшість духовенства була москвофільська — спричинив борбу проти духовенства, а опісля, хоч відносини змінили ся на лучше, борбу проти Церкви. Се найбільша помилка, страшна помилка. Її наслідки: Народ темний, занедбаний, але глибоко інстинктивно привязаний до церкви, дав віру підшептам приклонників москвофільства, що цілий український рух — безбожний. Тому сій обставині завдячує москвофільство своє істно-

ване в многих сторонах по нинішній день*). Бо на жаль-прійшла у нас борба проти Церкви для борби під впливом фальшивих поступових кличів, які ширила преса і література, прийшла нерозумна борба проти „полів“ і то як раз там, де „піп“ був Українцем і положив підвалини під народну свідомість.

Не щоби підносити рекримінації, але щоби зле пізнати і його усунути, згадую з жалем про те. І роблю се з великою прикростию. Бо хто знаючи наше тяжке положене, не згадає з жалем тої десперацької праці деяких одиниць, щоби побожному нашому чоловікови вирвати найперше віру зі серця і довіре до священника в загалі? Тільки у нас неграмотних, тільки праці потреба, щоб просвітити нашого селянина? Та як гірко, що місто здорової просвіти ширено між ним отрую безбожності письмами повними богохульств, всякими „Запорожцями“, „патріотичними календарями“ і „піснями“. Як гірко, що се дороге нам рідне слово надужито до злочинної агітації. Так, злочинної, бо вона скривляє душу нашого простолюдина, якого така просвіта не ублагородняла, противно: вириваючи йому віру, здеморалізувала його. І якраз повіти з початку найкрасше зорганізовані, в наслідок нерозумної антипопівської агітації, упали. А борба релігійна зі всіх найбільше є руйнуюча, бо потягає аж на дно найнизших людських пристрастей!...

Чи не болючо діткнула кожного широкого патріота, а спеціально духовенства, резолюція академічної молодіжи, щоби з будучого українського університету викинути богословський факультет?... Майже весь загал нашої молодіжи — неприхильний Церкві. І то якраз молодіж в більшій часті з родин священничих, або таких, яких священники „вирвали“ їх родичам, намовляючи їх віддати дитину свою до школи. Хто знає ближше жите нашої молодіжи, сей мусів з острахом запитати ся, коли широко нарід любить: Що далше буде? Невдоволенє з житя, критика всіх, негачія всього, а вершком її — сотворенє громади безконфесійної — ось ідеал! І то в тім часі, коли рідна земля еще не зорана, коли тільки праці жде кожного, коли треба думати над тим, як вирвати сей народ з темноти — будувати, а не! руйнувати тої великої сили, яка кріпила його через століття т. є. св. Церкви і віри!

І який образ нашого народного житя з послідних літ? З одної сторони москвофільство з явним стремлінням царє — і православя, з частию народа невинно збаламученого, з другої сторони всесторонна праця над піднесенем його в душі наших історичних ідеалів, та на жаль параліжована нерозумною агітацією проти священників і Церкви, вражда партійна... Історична трегедія нашого народу! І то в хвилі

*) Лемківщина.

переломовій, коли пізнавши „хто ми, чий діти, ким, за що закуті!“ Коли проти нас ішов похід латинізаційний — тоді немов на глум для улегчення його намірів найпопулярнішим кличем зачала ставати для деяких — байдужність для Церкви. Наша інтелігенція відчувилася від неї, позуючи на фальшиву поступовість — не брати участі в практиках релігійних сірої маси, через що сама позбавилася більшого впливу на її маси, — і вирвати їх з москвофільства. Бо нарід в більшості зістав глибоко віруючий. Церков — се його найкрасший учитель, його провідник, його твердиня. Хто в Церков ударяє, ударяє в народ! Так було і буде на будуче.

Як заховувалося наше духовенство? Як реагувало на сумні обяви народного життя? Браки цілої суспільности відбилися і на нас — ми були безсильні, розбиті на ворожії партії, без єдності! Много працювало духовенство, однак праця його серед загальної незгоди не принесла того, що могла і повинна була принести, чого доказом щаслива праця духовенства серед Словінців.

Крім тих внутрішніх причин є ще причини зовнішні-історичні, які вплинули на долю нашого духовенства. Се той торг за душу нашого народу зі сторони двох наших історичних, національних і релігійних ворогів. З одної сторони через ширене при помочи грошій зради національної і релігійної, яке в останніх літах було горячкове і захопило на жаль навіть многих священників, які забуваючи, що несе їм самим та агітація, мов той циган рубали галузь, котра спадаючи, убила їх самих.

З другої сторони політичне поневолене, паралізоване праці патріотичного духовенства зі сторони наших сусідів при помочи всіх можливих засвідств, цілого апарату урядничого, насаджуване силою домів Божих не для його слави, а для цілий вузких, перетягане на зміну обряду, шовінізм братнього католицького духовенства, явний проект на знищення нашого народу, в яким боротьба з нашим духовенством стояла на першій місці, при помочи різних засвідств, а передовсім права патронату, про що згадаю ще пізніше. Тим більша повинна була бути з нашої сторони праця, щоб ці заходи наших ворогів паралізувати, однак розбиті самі, без єдності не могли ми повести успішної праці. Подумаймо лиш, як відбувалися наші соборчики, — сеж велике оруже до взаємного обдумання плану праці.

Війна нам майже всьо знищила, багато нашого добра пропало, — коби пропали і наші блуди. Коби ми всі вернули, і зорганізовані зачали працю.

А яка в нас дійсно велика сила! До півтретя тисяча священників зайнятих в душпастирстві, до того треба додати ще священників поза парохіями, чин монаший, п'ятьсот кандидатів духовного стану. Кілько добра, яке п'ятно вити-

снути може праця священників! Коли би лише зрозумів один другого, коли би получили ся всі з любови до Церкви і народу в одну карну громаду! Сю задачу мала би сповнити наша станова організація. Вона конче потрібна, рівна іншим становим організаціям, а належати до неї — обов'язок, а zarazом честь для кожного священника.

Знаю, що сама гадка становой організації священничої викличе, коли не напасти, то підозріня зі сторони деяких людей, як світських, так може і духовних. На се з гори мусить бути духовенство приготоване.

Наша ціль ясна: Ми не хочемо творити ніякої нової партії. Бо священник повинен стояти властиво понад партіями, яко пастир повіреного йому стада. Його партією має бути в першій ряді Христос і ті, які Христа люблять. Однак, яко член народу, може належати або склонювати ся до котроїсь з народних партій, яких програма не противить ся тому його християнському світоглядові, після якого мусить священник отверто і з ревностію працювати в церкві, школі і серед суспільности. Се пересвідчене, що лиш праця на Божих основах принесе щасте народові, повинна нам просвічати в цілім нашій громадянській життю! „Всяк сад, вгоже не насади Отець мой небесний, іскоренится“. — Мусимо стояти на сторожі повіреного нам дорогоцінного скарбу — св. віри: „не дадите святая псом, не пометайте бисер ваших пред свиніями, де не поперут їх ногами своїми: і вращеся расторгнут ви“.

В тій праці не повинні ми шукати дешевої популярности і похвали світа! „Се аз посилаю вас яко овци посереді волков, будите мудри яко змія, а ціли яко голубіє“. Праця наша, наше покликанє — провадити все душі до Бога. Чим більше ми священники працюємо, а за сю працю хвалить нас світ, тим більша журба повинна огорнути наше серце. „Горе, єгда добрі рекут вам вси чоловіци. По сим бо творяху лжепророком огци їх“.

„Никтоже может двіма господинома работати: любо єдинаго возлюбит, а другаго возненавидит, или єдинаго держитися, о другім же нерадити начнет: Не можете Богу работати і мамоні“. Сповняючи сю нашу службу Богу — знайдемо ворогів. Однак „блажени будете, єгда возненавидят вас чоловіци... і пронесут імя ваше яко зло... Сина человеческого ради“... Знайдемо ворогів, однак се буде свідоцтвом, що йдемо доброю дорогою, а праця наша буде золотим зерном, яке видасть стократні овочі. І се буде найкрасша патріотична праця!

Тому не хочемо творити партії політичної, а скупити духовенство, щоби могло найуспішніше виконати свою тяжку задачу. І з того кожний повинен тішити ся. — Не хочемо панувати, а одушевити загал духовенства його взнеслим покликанєм, виробити в ній почуте його сили

ї значіння, солідарности і єдности. Щоби кождий священник чув ся одним зі своїм собратом, щоби одна ідея обняла всіх. А тоді будемо сильні без ніякої партії. Принесе то користь і народови. Бо будучи яко його духові провідники самі єдні, карні, научимо і народ єдности, карности, любови до всього, що чесне і добре!

Не хочемо відлучати ся від світських. Противно, хочемо через організацію навчитись, як найуспішніше працювати для всіх — їти до добрих і злих, щоби душі позискати для Бога.

Любимо горячо народ. І ми не можемо, не сміємо перестати журити ся його долею. Маємо після своїх сил працювати над його релігійним житєм, його політичним і економічним піднесенем. Чим більше будемо солідарно в тім напрямі працювати — праця наша увінчає ся тим кращими успіхами.

Тому потрібна нам станова організація, якої задача велика. Ціль її — попиране всіх наших станових справ. Хоч здавало би ся, що правну охорону нашого положення маємо в загальній організації католицької Церкви, та є причини, які промовляють за основанем нашої спеціальної організації.

Перше: причини політичної натури. Належимо до нації політичної поневоленої, не єсмо так щасливі, як другі народи, у яких духовні не потребують бороти ся так тяжко, як у нас, і то за охорону свого обряду і народної справи. Се наша спеціальна народна мартирольогія.

Дальше: ми духовники тої східної Церкви, яка в лучности з Римом і якої будучність предсказана папою Урбаном VIII. Ся велика ідея, на жаль, призабута. Однак, хто знає, чи хвиля її сповнення — не близка, чи якраз серед тих історичних хвиль, які переживає наш народ серед моря крові і великих жертв, може незадовго звернуть ся очі мільйонів на наш нарід, історичне значінє його Церкви, яко мосту, який получить Церкви, а тим самим звернуть ся очі світа на духовенство сеї Церкви. До сеї великої місії мусимо приготувити ся через свою організацію.

Солідарність священнича допоможе нам перенести успішно осягненє наших інших справ і потреб станових. Оживлять ся кожді наші сходини, повіє в них духом життя, буде уважно прислухувати ся кождий до сього, що порішить солідарно духовенство. Зможемо тоді піддержати єствоване нашого станового органу. Чим є такий орган, як стояла у нас справа під сим зглядом? Без органу ми немічні. Такий орган потрібний нам, як воздух для життя. В нїм маємо знайти вислів наших потреб, нашої оборони проти напастий. Бо критика мусить бути всюди, і ми люди від неї не можемо відтягнути ся, але щоби була критикою, а не лайкою, щоби блуди одиниць не спадали на весь загаль.

Будучи сильними і єдиними поможемо до ширення християнської преси і літератури між нашим народом. Що се наш обов'язок важний — се ясне. Однак сумним свідомством для всіх нас є то, що одинока наша політична християнська часопись „Основа“ мусіла упасти задля браку предплатників. Важною задачею нашої будучої організації — се попиране бурс, захоронок в цілі християнського виховання молодіж. Чия молодіж — того будучність! Вплив жертволюбивого, а овіяного єдиним духом патріотичного духовенства в тім напрямі — принесе честь духовенству, а пожиток народови, даючи йому здорових і сильних робітників. Бо лиш морально високо стоячі народи мають будучність. А яка молодіж — такий народ!

Не менше важною задачею нашої організації мало би бути обдумане самопомочи для незаосмотрених родин священних. Користаючи з привилею супружества — ми змушені суспільним нашим положенням звернути нашу увагу на гірке положення вдів і сиріт священних родин.

Одну ще важну задачу мала би сповнити наша організація: попровадити одноцільну акцію всіми можливими способами, коли не цілковитого усунення, то обмеження шкідливого впливу права патронату для нашої Церкви. Чим є то право в руках наших політичних противників — знаємо всі. Тому проти сеї неволі нашої Церкви, проти панщизняного забитку над нашим духовенством, проти надуживання його на нашу шкоду — мусимо на будуче боронити ся всіми способами. *Patronatum delendum esse* — бо його упадок, се упадок кайдан, які вяжуть свободу нашої священничої діяльності!

Тільки дотично важніших цілей нашої організації. Хотів би я еще перед закінченням сказати кілька слів про відношене її до прочих станів, з окрема що до учительства, з яким в душпастирській праці на селі майже всюди стрічаємо ся. Хочемо жити і працювати в згоді — яко рівнорядні і рівновартні робітники. Та рівночасно хочемо, щоби наше положення яко душпастирів оцінювали як належить. Ми на селі провідники народу. Не хочемо з сього титулу узурпувати собі права до виключної праці в народі, хочемо, щоби прочі стани спільно з нами стреміли до одної цілі: духового і культурного піднесення народу. На тій платформі все зійдемо ся. І дав би Бог, щоби передовсім наше духовенство, не відгороджуючись від учительства почуваннями якоїсь висшости — спільно взяло ся до праці. А щоб принесла спільна праця! Сильний німецький нарід — виховав німецький учитель.

Я назвав се наше будуче товариство „Товариство св. Андрея Первозванного“. — А то для памяти св. Апостола Андрея Первозванного, який після старого передання встроїв св. хрест на Київських горах з пророцтвом, що на

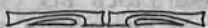
них возсіяєть благодать Божя. І ми по повороті до рідної землі маємо стати первозванними—апостолами єдності між собою і в народі. Тоді возсіяєть благодать Божя — Боже благословенство буде з нами.

Дальше взяв я сю назву з почеси до нашого князя Церкви Ексц. Митрополита Андрея. Се ім'я мало би по всі часи пригадувати духовенству, що в часі великих наших терпінь і жертв зродила ся гадка положення сильних основ під нашу священичу станову організацію в цілі сповнення великої нашої задачі, до чого загірло нас повне посвяти жите нашого Митрополита.

Овіяні живою вірою, якої ми є апостолами, „молім ся убо Господину жатви, яко да ізведе діятелі на жатву свою“, щоби дав нам повернути на рідну землю, бо судьба наша в руках Божих — Божого Провидіння. А по повороті, щоби ми станули єдні між собою, стали апостолами нового кращого життя і загірили до організації тих, яких нема між нами. Моттом нашого життя най будуть слова поета:

„І чи вже дійдем до своєї мети,
Чи зломані вмерем серед шляху,
Але не покинем до неї іти
За Церков, за нарід все зможем знести
І жити і вмерти без страху“.

Сим побідимо!

Сиротинські захисти.

фондація ім. Митрополита.

Страшна війна завдала всім народам нашої держави тяжкі удари і заставляє їх вже тепер, хоч буря не скінчилась, обдумувати всякі способи для гоєня вельми болючих ран. Правительство і суспільности подали собі тут руки, щоби се діло якнайлучше довершити. І різні задачі виступають тепер на чергу. З одної сторони відбудова знищених сіл і піддержане зруйнованого населення та родин в дальшій істнуваню; з другого боку старання о долю інвалідів, котрі в обороні вітчизни втратили безповоротно своє здоров'я, а дальше опіка над бідними вдовицями й осталими сиротами. Всі ті справи є дуже важні, а вже чи не найважніша опіка і ви-

ховані сиріт, бож від сього діла залежить в значній частині будучність суспільности.

В других краях зроблено для справи воєнних сиріт вже дуже много. Ми знов перенесли на собі всю грозу сеї війни, двигали ще до недавна ворожий наїзд, ба не позбулися його й доси зовсім; і тому не дивно, що не стямившись ще по сих ударах, не могли як слід взяти ся до діла. Однак маси сиріт ждуть помочи і тому пора брати ся до праці.

Сю гадку піднесено у нас найперше у Львові. Тут задумано створити навіть велику фундацію імени заточеного Митрополита, котра занялась би сиротами воєнними, а опісля служила би вже і дальшим нещасним сиротяткам. Через се намірено поставити для народа на всі часи добродійну інституцію, котрої потреба так дуже давалась відчувати, а при сїм і звеличити пам'ять страдального архієрея. Для довершення сього діла мав бути покликаний великий комітет, зложений з усіх послів і найповажніших людей цілого краю. Рівночасно заняв ся кружок львівських людей безпоровочним отворенем захисту, котрий збирав би вже тепер бідні діти і давав їм якусь поміч.

Опісля виступило правительство з проєктом засновування в краю виховавчих сирітських закладів, предложило поділ їх на три секції (українську, польську і жидівську) і обіцяло давати на се державні субвенції. Діло зрозуміле: народ приніс в своїх синах так тяжкі жертви для держави, тож почувала ся вона до обов'язку заняти ся долею поглинутих сиріт. На ту ціль готовилось правительство дати свою матеріальну поміч, а домагалось від суспільности, щоби вона з свого боку заняла ся виконанем того діла. З сим проєктом звернуло ся намісництво передовсім до всіх трьох наших капітул і візвало їх до введення такої акції. І з сього то почину повстав недавно в Перемишлі під покровом о. мітрата Василя Левицького комітет з дуже поважних людей, котрий взяв в тих сторонах акцію в свої руки. Подібно оснував ся і другий комітет в Станиславові для тамошнього округу. У Львові переняв сю задачу існуючий вже тут захист. Можна напевно сподівати ся, що такі сирітські заведення потворять ся і в других сторонах і містах, де лиш найдуть ся охочі люди до такої праці і де зможуть роздобути фахові сили до науки дітий в різних ремеслах. І се буде зовсім природне. Наш нарід прив'язаний до своєї сторони і не віддасть хочби й крайних сиріт до дуже далекого міста. Колиж потворять ся в різних сторонах такі виховавчі заклади, тоді і місцеві комітети зможуть розвинути в дотичних повітах живійшу акцію за віддаванем сиріт в науку, та й родини склонять ся радо, щоби віддати діти до недалеких захистів. Хочемо отже осягнути справдішній успіх з вихованем сиріт в нашій народі то мусимо розкинути виховавчі захисти по всім краю. А вже й не говорити, що в ріж-

них сторонах можуть заходити у народа спеціальні потреби певних промислових заводів або і певні вроджені спосібности до них, до котрих повинні примінюватись творені там виховавчі заведення. З сих причин не поділяємо гадку, що-би всю роботу централізувати в однім місци. Такий заклад не обняв би всього краю, а через се й не відповів би зовсім своїй цілі.

Не треба доказувати, який благодатний вплив могли би мати для суспільности сиротинські заведення, коли би були відповідно устроєні. Деякі поважні люди і пелагоги висказували вже в часописях гадку, що-би вихованє дітий вело ся там після певного означеного пляну: що-би обнімало релігійно-моральне вихованє, шкільну науку або її доповненє в приміненю до горожанського житя, а вкінци приспособленє до якого фахового заводу (шевства, ковальства, кравецтва, столярства, боднарства, гончарства і др.). Так виховані сироти ставали би справді добрими набутками для суспільности, і для так красної ціли варто посвятити хочби яких трудів та жертв!

З огляду на таку вагу справи, повинно би наше духовенство заінтересувати ся живо сим ділом. Се незвичайно красна праця, котрою могло би принести Церкві і народови великі прислуги і зеднати собі вдячність у суспільности. Священники можуть в сій справі найбільше зробити. Жиючи по селах і знаючи свої парохії, розуміють добре, які є там сироти; а як члени місцевих опікунчих комітетів, могли би налягти, що-би много дітий віддавати до сирітських виховавчих заведень, хочби прийшло ся нераз перемочи заскорузлі погляди або й егоїстичні інтереси деяких родинних опікунів. І яке душевне вдоволенє відчули би опісля, коли би за їх старанєм вийшов по якім десятку літ цілий ряд сільської молодіжи, гарно вихованих горожан і справних промисловців! Яка безконечна вдяка вийшла би звідси для священників за ту їх гуманітарну діяльність! Справді, нещасний нині час для народу, але zarazом яке красне поле до християнської праці. Ми гадаємо, що наші священники, котрі дадуть в сиротинській роботі головну часть, повинні би порозумітись між собою і зорганізуватись в деканатах і повітах, що-би сю працю вести одноцільно. Се відносило би ся найперше до того, як мали би в парохіях зайняти ся місцевими сиротами. Дальше повинні би враз з світськими людьми подумати о zaloженю в своїй стороні сиротинського заведеня і відповіднім фаховім його укладі. Розумієсь, тут повинні мати рішучий вплив і зайнятись таки самі релігійно моральним вихованєм дітий. Висказані тут гадки зачерпнули ми від поважних священників з провінції, а реасумуємо їх на сім місци, що-би зробити їх загальними.

Обговоривши сиротинське діло в головних зарисах, хочемо задержатись ще при одній спеціальній справі. Як ми

згадали вже, піднесено у Львові гадку, щоби оснувати в честь Митрополита сиротинську фундацію. Ся річ незвичайно подобала ся нашому духовенству і народови. Многі зачали присилати на ту ціль вже обильні жертви, хоч і не були ще публично завізвані, а інші готовились таки до більших жертв. Однак зорганізоване великого фондацийного комітету проволіклось трохи; а відтак стало ся, що на нараді невеликого кружка людей повернено річ туди, щоби працю ко-ло здвигнення фундації не вести окремо, а злучити її з отвореним львівським захистом — під протекторатом згаданого краєвого комітету.

Хоч діло зістало ніби формально полагоджене, а однак воно не найшло загального одобренья. І тому в інтересі справи і бажаючи справдішного осушення задуманої фундації, хочемо тут висказати наші гадки. І так скажемо, що злученє обох справ, фундації і біжучого львівського захисту, мало передше якусь рацію, коли львівський захист мав по думці його основателів стати краєвим. Тоді великий комітет, зложений зі всіх послів і поважнійших мужів з краю, мав своєю повагою поперти нашу всекраєву сиротинську акцію в львівській захисті і в наміреній фундації. Однак річ змінила ся нині цілковито. В краю станули вже нині два сиротинські заведеня, а небавом піде цілий ряд других. Львівський захист не буде отже краєвий, а ogranicить свою діяльність на сусідні повіти. В додатку одержить на свою ціль крім воєнних запомог, належних кожній військовій сиротині, ще субвенції від правительства і ріжних добродійних інституцій. Для такоїж льокальної інституції не яло ся творити загального комітету і призивати до нього мужів з цілого краю, коли ті мужі будуть мати в своїх сторонах власні захисти. А вже й не говорити, що не випадає брати під фірму „звеличення Митрополита“ льокального закладу, котрий буде в значній части удержуваний з фондів правительства і добродійних інституцій. Коли має бути щось довершене в честь Митрополита, то повинно се стати з виключних жертв українського народа!

У виду таких змінених обставин було би порадно вернути до первісного пляну львівської громади: окремо вести працю в львівській сиротинській захисті, на котрий крім публичних фондів зложить і українська суспільність свою добру часть і попре його належно, — а окремо трактувати діло фундації. Одно і друге в технічнім виведеню зовсім відмінні річи. Львівський захистовий кружок має займатись тим: що буде збирати сироти, старатись о приміщенє і харч, заряджувати їх вихованє і науку, та добувати потрібні на се фонди, — робота аж надто велика для людей, що обтяжені ще й другими заводовими і публичними обовязками.

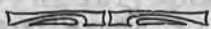
Комітет фундації в честь Митрополита мав би знов задачу зарядити грошеві складки в цілім краю, збирати при-

силані фонди і давати о них точні викази, аж до часу, коли би прийшло до осущення того діла. Одна і друга робота зовсім відмінна, та й успіване їх вимагає таки відділення сих справ.

Лученє обох справ показало ся вже нині некорисним для фондації. Се діло забагнуло ся, в часописях виказують ся всі жертви під рубрикою „сиротинського захисту“ (значить: вже отвореного) і ніхто не знає, котрі гроші прийшли на захист, а котрі на фондацію. Через те публіка знеохотилась. Річ визвала вже у Львові невдоволенє многих поважних мужів, духовних і світських, а ще більше воно не по духу провінціального духовенства, коли про се довідує ся. Духовенство розуміє потребу безпроводочних захистів і раде їх попірати; але воно бажає також усильно зложити значну часть своїх жертв на трівалу сиротинську фондацію і сим актом звеличити в народї пам'ять Митрополита. Колиж така воля духовенства, то повинна вона безглядно додержатись. Однак сповнення сеї волі не надієсь духовенство досягнути у спільнім комітеті. „Никто же может двіма господинома работати; либо єдино-го возлюбит, а о другом нерадити начнет...“ Воно побоюєсь, що нинішній комітет, маючи перед собою вже існуючий захист, буде головнo ним займатись і печалитись, і на нього звертати свої головні старання і придбані фонди, а тим самим справа фондації йти — ме в кут. Задлятого бажає духовенство, щоби ділом фондації заняв ся таки окремий комітет. Він не потребує бути у Львові великий — бож головна робота, збірка грошей, вестись ме в краю, але за те повинен складатись з людей поважних і знаних в краю, до котрих загал мавби повне довіре, що совісно і широко займуть ся фондами народа і створять з них небавом бажану фондацію. Що такий є погляд нашого духовенства, показують факти. Недавно відніс ся перегінський деканат до львівської консисторії з усильною просьбою, щоби заняла ся збиранєм жертв на фондацію Митрополита; а наслідком того видала консисторія в Архієпархіяльних Відомостях горячу відозву до клиру, щоби потворив деканальні комітети, збирав на ту ціль по всіх парохіях жертви і прислав їх до консисторії. Так отже в браку спеціального комітету зачинає справа розходитись на різні дороги! У нас знов видимо, що деякі священники надсилають свої жертви на руки приватних і поручають, щоби віддали гроші лиш фондаційному комітетови. Другі допитують ся, що стало ся з їх дарами, висланими до редакцій або банків, а призначеними на фондацію. А ще інші здержують ся з жертвами аж до вияснення справи. Очевидно, все те впливає дуже некорисно на діло.

Ми не хочемо в нічім ухибляти нинішньому комітетови, признаємо йому найкрасшу волю в основаню і веденю львів-

ського захисту і хочемо його в сих стараннях широко попірати. Однак в інтересі фондації бажаємо сповнення волі духовенства і жадаємо в його імені від львівського клиру і світських патріотів створення окремого осередного комітету у Львові, до котрого прилучив би ся відтак і краєвий для ведення роботи в цілм краю. Справа фондації утратила вже доси много через проволоку і неясність. Однак вона може вийти ще на добру дорогу, коли буде перед суспільністю ясно і виразно поставлена. Тоді зверне ся весь загал з довірем до справи і діло може ще осягнути свою красну ціль. В противнім разі річ готова запропаститись, а одвічальність спаде на тих, що спинили діло, котре находилось на найкрасшій дорозі, а котре могло приносити народови такі неоцінені добра.

о. Іван Стрільбицький.

De facultate binandi.

Відчит на соборчику духовенства ширецького деканату в Щирци дня 27. січня 1916.

Загальна засада: Священикови не вільно в один день більше, як тільки одну св. Літургію відправляти і то під загрозою „неключимости“ (irregularitatis).

Суть однак случаї, в котрих „нужди ради“ вільно священикови св. Літургію повторити, приміром, коли священик підчас Служби Божої умре, або занедажує, то другий священик, хочби був уже по Службі Божій (і не натщю) обов'язаний Літургію докінчити, особливо, коли вже значна її часть зістала відправлена, (приміром уже по великім вході), або колиби велика часть вірних мала бути несподівано позбавлена св. Літургії в неділю або свято. Славний богослов Gury (Causa constientiae. Ratisbonae, 1864 II, 264) відповідає на питанє: „An altera missa possit eadem die ab eodem sacerdote celebrari absque licentia Episcopi?“ так: „Sane id aliquando fieri potest ex gravissima et urgente causa, ut ex iure canonico eruitur, v. gr. si secus magna populi multitudo — 300 homines — deberet carere missa. In uno aut altero casu praesertim repentino, et in quo non facile pateat additus ad Episcopum. (Др. Пелеш. Пасторальна, стор. 537).

Та не про такі надзвичайні случаї маємо нині говорити. Зберемо нині постанови і приписи про правильне відправляванє двох Служб Божих в однім дні, на котре тільки Єпископ священникови може дозволити. До такого позволення потрібні важні причини; звичайно перелюднена, далеко розсіяна парохія, недостаток священників, завідованє одним священником двох самостійних парохій. (Пралат Бачинський — Пасторальна стор. 561) — дальше, коли священник крім Служби Божої парохіяльної є обов'язаний відправляти Сл. Б. в якімсь заведеню прим. в шпиталі, в домі карнім, для війська і т. ин. (Бачинський. Практичний Провідник стор. 430).

Єпископ дає письмєнну грамоту на певний час, — а коли той час кінчить ся — то на 6. неділь перед укінченєм обов'язаний дотичний священник просити Преосвящ. Ординаріят о продовженє власти, напровадивши виразно, що обставини не змінили ся, і те саме має декан (провіривши справу по можности на місци) від себе потвердити.

Приписи, що до способу відправляваня двох Служб Божих находять ся в Архі-Епарх. Відом. з р. 1891 стор. 95. — Подаю їх в скороченю:

I. Коли друга Служба Б. має відправляти ся в тій самій церкві. При першій Сл. Б. має священник Найсв. Крови Христову з чаші з всякою старанностию спожити. Чаші не полоче ся ані не витирає, пальці ополоче ся в сосудци стоячим на престолі з водою. Складає всі покривці на чашу, однак ілітон зістає розпростертий. По укінченю св. Літургії переносить чашу до закристії і ставить її на ілітоні в замкненім місци, — а коли такого місця в закристії нема, нехай лишить ся чаша на престолі до другої Служби Божої. Перед тою чашею не треба робити глибоких поклонів. Нікому з мірських не вільно чаші в руки брати. До другої Служби Б. мусить употребити ся та сама чаша.

II. Коли друга св. Літургія має правити ся в другій церкві. По стараннім спожитю Найсв. Крови Христової, священник умиває пальці в сосудци, стоячим з водою на престолі (вільно тое зробити і через поливанє пальців над тимже сосудцем). Чашу прикриває покривцями — ілітона не складає і кінчить св. Літургію. По отпусті розкриває чашу і споживає каплю Найсв. Крови Хр., яка звикло на споді збере ся; тоді ополікує чашу водою (без вина) і зливає до того сосудця, в котрім пальці полокав.

З „умовенієм“ може священник поступити собі в троякий спосіб:

1). Коли в тій самій церкві має бути на другий день Служба Божя, то священник розібравши ся з риз виносить посуд до закристії до замкненого місця, а на другий день бере на престіл — і по Службі Б. зливає до чаші при другім положаню і споживає.

2). Колиж не має бути в тій церкві на другий день Служби Божої, або нема в закрестії відповідно замкненого місця до переховання сосудця, або хочби то всьо було, але священик не хоче ополоканя споживати, то належить воду тую бавовною (кочем) вибрати, спалити і потім в „сакрарію“ дати (т. є. в приналежне, на святі з уживання виходячі річи місце, добре замкнене, або затикане, котре повинно находити ся в кожній церкві під підлогою за великим престолом або в закрестії), або бавовною (кочем) вибрану до висхнення в закрестії лишити, або впрост, (що є найпростійше) до сакрарії виляти; в кождім же разі належить сосуд ручником витерти.

3). Третий спосіб поданий єсть в додатку в Відомостях з р. 1901 стор. 72 точка II. Коли друга св. Літургія править ся в иншій церкві, то можна після рішення св. Конгрегації Обрядів омить з першої св. Літургії також з собою до другої церкви брати і разом з омitem другої св. Літургії спожити.

Що до стипендій.

Абсолютно не вільно за другу св. Літургію яку будь стипендію і в якій будь формі приймати; можна її однак надовольну, зовсім безстипендійну інтенцію жертвувати. Розумієсь, що парох обовязаний і першу Службу Божу безстипендійно за парохіян жертвувати, а коли хто завідує двома самостійними парохіями, то обовязаний обі св. Літургії за парохіян жертвувати.

Після столітнього ювілею уродин творця українського гимну.

Михайло Вербицький 1815 — 1915.

Тихо і незаметно минули столітні роковини уродин одного з перших піонірів відродження української музики та театрального мистецтва: Михайла Вербицького. Минув тихо і незаметно може тому, що сама суспільність занята тепер більше житєвими справами, які вяжуть ся з вагою теперішньої хвилі, а може й тому, що мало хто в нас свідомий, яке значінє має для нас Михайло Вербицький.

З доволі обширної біографії, написаної Ізидором Воробкевичем довідуємо ся, що Михайло Вербицький уродив ся 1815 р. (близшої дати не подано) в селі Улючі, добромисьського повіту, у священничій сім'ї. Як ученик перемиської гімназії належав до катедрального хору, котрий за часів єпископа Снігурського стояв доволі високо під управою Чеха Нанкого. Єпископ Снігурський дбав про образоване і виховане молодого Вербицького, тому що його отець вчасно відумер, та поручив Нанкому, щоби сей учив Вербицького музики. Скільки Вербицький скористав з науки Нанкого, не знати. Можливо, що більше скористав, співаючи в хорі катебри, який тоді мав в репертуарі головню релігійні композиції Бортнянського, котрим загально тоді одушевляли ся. Твори Бортнянського і його стиль вплинули сильно на пізнійшу творчість Вербицького.

По скінченню гімназії вступив Вербицький до духовної семинарії у Львові, котру з великими перервами скінчив тільки в 1850 році. На той час припадає найбільший розвій таланту Вербицького та його знайомість з музичними теоріями, які поглибив ще директор хору латинської катебри в Перемишля Льоренц, до котрого пішов Вербицький на науку по виступленню з семинарії 1859 р. Льоренц познайомив Вербицького з правилами контрапункту та музичних форм і тим заокруглив музичну освіту Вербицького.

Були то часи для Вербицького повні невдач чисто особистої натури, як смерть жінки, з котрою жив тільки рік, недостача матеріяльних засобів і т. п. Опісля Вербицький вертає знова до семинарії та кінчить її в 1850 р. Женить ся другий раз і їде на посаду священника до Завадова, опісля до Залужа-Стрілок а на кінець до Млинова, де й помер в 1870 році і де спочивають його тлінні останки.

Творча праця Вербицького обіймала хоральну та інструментальну музику. З хоральних творів, що перевисшають число 30, находимо головню мужеські квартети, з котрих звісні суть: „Де Дніпро наш“, „Після завтра“, широкий луг“, „Ода до місяця“, „Осінна пісня“, „Заповіт Т. Шевченка“ на два хори, басове сольо і оркестру, дуєти („Не чужого ми бажаєм“), Служби Божі (між ними дві латинські) та інші духовні композиції. З оркестральних: 12 симфонічних творів на українські теми на велику або малу оркестру та кілька оперет, або краще назвати се музикою до мьєлодрам: „Панщина“ (Ю. Желехівського), „Гая“, „Підгір'яни“ (І. Гушалеви́ча), „Вузкі черевики“, „Сільські пленіпотенти“ та „Школяр на мандрівці“. Із симфонічних творів, котрі він назвав таки симфоніями (радше треба би їх назвати рапсодіями) звісна є тільки 7. (видана Д. Січинським). Його мьєлодрами були давнійше сталим репертуаром українського театру а декотрі уривки з них пійшли з уст до уст і стали ся популяр-

ними. Крім сего він є автором музики національного гимну „Ще не вмерла Україна“.

Стиль Вербицького (як і Ів. Лаврівського і В. Матюка, дуже зближених до нього) легкий і простий. Проваджене голосів в хоральних композиціях мельодійне, гармонія доволі проста, хоч у декотрих творах Вербицького під впливом мабуть новіших струй в західній музиці, декуди більше скомплікована.

Се загальні прикмети, які можна пізнати з тих творів Вербицького, що знаходять ся між людьми переписувані без числа разів або літографовані. Більшу часть його творів стрінула та сама доля, що й твори інших українських компоністів — вони засуджені на вічну вязницю на полицях котрогось „Бояна“ або бібліотеки „Народного Дому“. Одну тільки з його рапсодій видав пок. Денис Січинський в фортепяновім витязі накладом „Станіславівського Бояна“, крім сего існує старе видане „Заповіту“ та „Підгірян“, як також декотрих квартетів в збірнику, виданім В. Матюком. Навіть національного имну в оригіналі написанім Вербицьким, доси нема виданого.

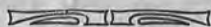
Дивував ся би може не оден чужинець, як би знав, як то у нас шанують память і твори заслужених людей. Твори лежать не видані, майже ніколи не виконувані.

Мимоволі пригадують ся мені сегорічні ювілейні обходи одного з менших німецьких компоністів автора „Wacht am Rhein“ Вільгельма. Замість одушевляти ся нераз слабами чужих авторів, які обильно виповняють програми українських концертів, — чи не краще було би виконати від часу до часу пісню М. Вербицького. Формою і змістом вони не уступають багатьом співаним у нас чужим квартетам, а є для нас більше вартісні, як твори одного з творців нашої національної музики.

Нехай хоч ся згадка буде пригадкою забутої памяти творця національного имну.

(„Діло“)

Осип Залеський.

Митрополит гр. Шептицький про українсько-польські взаємини.

(З анкети „Przegląd-у Powszechn-ого“).

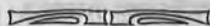
В цвітні 1914 року оголосила редакція краківського Przegląd-у Powszechn-ого анкету на тему: „Які поза спірними питаннями польсько української боротьби — суть спільні справи обом народам, та якими средствами можна-б обопільно

причинити ся до полагодження польсько-українського спору?^{*)} У відповідь наспіло чи мало статей, писань та листів, однак війна зупинила розпочату анкету і редакція „Przegląd-u Powszechn-ego“ не приступила до оголошення відповідей, які тепер друкувати безцільно, наслідком перемін, які вводить у сучасне політичне положення обох народів — війна. Все-ж таки, шануючи достойний голос нашого церковного князя, помістила редакція в січневому зошиті с. р. (том. СХХІХ. № 385, стр. 97—101) відповідь гр. Шептицького, в перекладі та в оригіналі (по українськи, кирилицею), яку позволено собі навести в цілости:

„Без сумніву“ — пише достойний автор — „є много спільних справ обом народам українському та польському.*) Як одно сонце над нами світить, та дощ чи град рівно спадають на ниви сусідів — так є много дібр, що на рівні до обох народів належать, чи може радше оба народи на рівні обходять, зрештою як не було би справ і дібр спільних — не було б причин спорів. — Без сумніву знова є важним, першим добром обох народів: мирне співжитє, мирний поділ спільних дібр, спільна праця над спільними справами. — Але се добро трудне до осягнення, бо не відповідає самолюбству; се добро, на осягнене якого треба сповнити слова Христа: „иже полюбить душу свою мене ради, обрящеть ю“. (Мат. Х. 39). Є ошибкою наших часів уважати патріотизм за безглядну чесноту — за щось, що само зі себе є добром і благородним. Як кожда деревина, що виростає з рілі людського серця — патріотизм потребує культури, праці, без якої буде все дичкою, та принесе лиш гіркі овочі. Коже чувство, бажання, успособлення — кожда любов людського серця лежить — щоб ужити геометричного приміру — на лінії, котрої один кінець сягає безодні пристрасти і беззаконія; — другий взносить ся в безмежні простори Божого Царства — аж перед Божий престол. Як любов власна, так любов родини чи вітчизни в кождім серцю є точкою на тій лінії блищою одного, чи другого кінця. Від найнищого утилітаризму та пристрасти самолюбства — що сягає в пропасть, в безодню любови власної над все..., аж до взнеслої чистої любови Бога над все, та всього лиш для Бога і в Бозі, що любить і себе, і родину, і вітчизну лиш з любови Бога; — яка-ж далека дорога! — Чим ширші обнімає круги, тим субтельнійший стаєть ся егоїзм, тим труднійше розрізнити його від правдивої любови. Найлекше тоді, коли його — сказати-б обєм ограничає ся на одну одиницю, на себе самого. Тут кождий підозріває зло: так що слово: „любов власна“ на всіх мовах має лиш зле значінє. На означенє святої любови себе самого, що пливе з

*) В оригіналі руський змінюємо на український, якого се терміну придержуєть ся тепер ціла наша преса. — Прим. ред.

Божої любови, треба описувати її майже цілим реченем. Чим ширші предмети обнімає людське серце, тим більше виходить зі себе: але все ще виходячи зі себе сказати-би, зі собою себе бере, інших любих для себе і лиш себе в інших любить. Тому і трудно та чим раз трудніше правдиву любов розрізнити, бо сам егоїзм прибирає ся, окрашає ся в одіж любови. — Егоїзм не тим гірший, чим більше укритий у одиниці; стає ся ще гіршим бо більше закритим в формі суспільній, як блуд і зараза суспільної народної чесноти-любови вітчизни. Як зараза ширить ся в нашому століттю, поганський патріотизм — національне самолюбство — що так само як егоїзм індивідуальний, хоч приносить самолюбви лиш шкоду — однак видає ся потрібним, конечно, добром. Культуру християнську — любови ближнього приймають менше-більше одиниці — але в міжнародних відносинах світ держить ся ще моральности людоджерців: „добрим коли я сусіда з'їм — злом коли він мене“. — Як довго людство не внесе ся понад се самолюбство та не витворить собі почуття міжнародної справедливости та моральности, так довго мир буде лиш тоді можливим, коли сам егоїзм наказує відступити від егоїстичних жадань. — Християнський патріотизм — міжнародна справедливість — се розв'язане українсько-польських взаємин“. — *Подав Ів. К—ч.*

Бібліографія.

Theofil Opolinatus: Ostatni klasztor Bazyliński w Rosyi.
Накладом й друком Анцица і С-ки. Краків, 1915, 8^о, 20 стор.

Автор своєї брошури (хоч ховаєть ся під псевдонімом) се загально звісний польський дослідник історії Чина св. Василя Великого та церковних шкіл на Україні, який видав досіль чи мало історичних розвідок та матеріалів з української історії на польській мові. Що оо. Василяни положили великі заслуги на українських землях — се мусить признати всякий безсторонний історик. Довгі літа були о. Василяни одиницями репрезентантами церковної унії на Україні, творили огнище тодішньої культури та літератури, а школи під зарядом о. Василян видали чи мале число учених та письменників, які в історії нашого національного відродження записали ся золотими буквами.

В згаданій брошурі шан. автор представляє останні хвили василянського чина під правлінням Росії, та розказує мартирологію, що її зазнали монахи під „всевладною рукою“ північного деспота. Бажаючи за всяку ціну знищити унію — московське правительство звернуло увагу передуд-

всім на Чин о. Василян, який лучив тодішнє українське громадянство із західно європейською культурою та наукою. Почалось систематичне переслідуванє Уніятів-Василян. Зразу стали конфіскувати церковне майно Василян, далі позапечатувано їх монастирі та церкви, а грішми деморалізовано слабкий характер, уніятських парохів, які запустивши бороди та змінивши ризу пішли на службу московфільського уряду, і за собою тягнули темні народні маси. Передусім відзначив ся в нищеню Унії православний неофіта Семашко, який (як на яничара пристало) всіма способами поборював католицтво на українських землях, не жахаючись навіть морду, коли хотів позбути ся якого ненависного уніята. Цілком слушно називає Семашка — автор „Останнього василянського монастиря“ — „Нероном св. Унії“ — за його жорстоку діяльність, зупиняючись над причинами його відступства, та критично розглядаючи скорумповану душу сього перекинчика. Одним словом діяльність Семашка була страшна для унії у своїх наслідствах: він покасував усі мужеські та жіночі монастирі на Україні, порозганяв монахів та монахинь, „упірних“ запроторив у тюрму, де заморював їх голодом та побоями, а щоб дійти до задуманої мети, нічого й нікого не щадив. Мимо того — позістала ще горстка вірних визнавців св. віри — яких московське начальство порозкидувало по різних монастирях „широкої“ Росії, де їх деморалізовано, висмівано та понижовано, наслідком чого слабші характери не могли видержати сих нелюдянних фізичних та душевних терпінь „переходили“ на православє. Понадто виєднав Семашко в Петербурзі царський указ (з 1839 р.), силою якого основано в глибині Росії, в Курську — уніятський монастир для недобитків василянського ордену, де їх запроторено по окремих тюремних казематах. Була се найстрашніша тюрма, яку можна собі уявити. Поліція пильнувала монахів, стрічати людей не дозволено їм, рівнож не могли вони правити богослуженя, не мали ні молитвенників, ні каплиці до молитви. Хоч правительство визначило їм по кільканайцять копійок денно, але отсю милостиню не все дістали вони у свої руки. До сих моральних терпінь прилучив ся ще голод, і коли-б не співчутє місцевого населеня, яке наділяло їх датками та жертвами в натураліях — погинули-б були від голоду, холоду та хоріб. Було їх вже кільканайцятьох, але і сих послідних могіканів св. унії хотілось позбути ся московське правительство. Тому власть закрила сей чудний монастир, а монахів розміщено по різних православних монастирях Росії — буїм то „на покуту“. Там вони і вимерли, складаючи свої мученицькі кости у чужій землі, позабуті земляками. А отсе в наші часи, немов на глум — російські власти заслали також нашого владику до Курська, хочаки нагадати українському народови отсю „тюрму св. унії“, якої архипастирем наш митропо-

лит Шептицький, один з реформаторів Чину св. Василя Великого.

Таку трагічну долю перебули останні визнавці унії, ОО. Василяни, яких назвиска помістив д. Ополінат при кінці своєї публікації, подаючи значіне сього чина в культурному розвою України та представивши об'єктивно облудну політику російського правительства супроти „ворожого українського руху“. Забув тільки зазначити (а може нарочно замовчав), що в наші часи подібними агресивними тенденціями ведеться проти українського народу також сучасне польське громадянство на ново здобутих українських землях Холмщини та Волині.

Іван Калинович.

ВСЯЧИНА.

Св. Отець для Українців. „Reichpost“ доносить, що Папа жертвував для австрійських Українців, які потерпіли в наслідок війни, 10.000 кор. Віденський прунунцій велів вислати сю квоту на руки станиславівського Владики Експ. Хомишина.

В справі освободження митрополита гр. Шептицького. Справа освободження митр. гр. А. Шептицького доси ще не порішена. „Кієвлянин“ з 23. грудня 1915 доносить, що деякі члени славянської організації поробили кроки в справі заміни гр. Шептицького за кореспондента „Нового Времени“ Янчевецького і інші особи, засуджені військовим судом на кару смерті.

Князем-єпископом Оломунца вибрала тамошна капітула через аклямацію дотеперішнього князя-єпископа в Празі кардинала Скрбенського.

„Українська Різниця“ в Самборі отворила з днем 1. січня 1916 р. свою філію в Станиславові. Поручає по дешевих цінах срібло столове.

Не дають помолитись. „Газета львівська“ принесла в останніх числах урядову відомість про конфіскацію двох молитвеників: польського і жидівського. — Причиною заборони було те, що в обох молитвениках була молитва за царя Миколу.

Евіденція наших народних втрат. Наші сусіди взяли енергично до відбудови свого матеріального та культурного життя. Завязались комітети та товариства, що живо займають ся справою відбудови знищених міст та сіл. Вважаєть ся при тім не тільки на вимоги новітньої господарки, але в першій мірі кладеть ся натиск на се, щоб нововідбудовані оселі мали на зовні національний характер. Звіт особної комісії, яка з рамени краєвого виділу їздила до східної Пруссії, щоб познакомитись зі способом відбудови знищених російським наїздом осель, послужив за основу до живої дискусії в компетентних кругах польської суспільности.

Польська духовна ерархія свідомо ваги святинь не лиш під духовним, але й археологічним та культурним зглядом перевела на цілім просторі освободженої Галичини точну евіденцію, в якім стані находять ся костели після воєнної заверухи.

В слід за тим подали польські часописі докладний образ знищених костелів; він відріжняє цілковито знищені від менше або тільки незначно ушкоджених. У нас натовість роботи в тім згляді якось не слідно, мимо сього, що за більше чим три чверти року навіть беручи на згляд нинішні некорисні комунікаційні полученя, пошту і т. д., можна було се зробити.

А справа ся — се річ перворядної ваги та значіння. Наші церкви се до послідного десятиліття одинокі взірці народної будови та архітектури. Неодна з наших святинь перестояла татарські наїзди, була свідком нераз історичних подій, завмираня та відродження нашого національного життя.

В крилосах та на хорах переховувано старинні богослужебні книжки, часто заосмотрені цінними записками. Іконостаси зберігали почорнілі образи святих кисти невідомих малярів; царські врата вказували нерідко на художницький хист різбара. Час наложив тверду руку на їх існуванє. Старинности поволі усувано, зберігано на хорах та піддашах, а їх місце займали нові, часто тандитські вироби та малюнки. Вправді в послідних часах взяв ся з цілою енергією ексц. Митрополит до збираня наших національних памяток складаючи їх на вічну памятку в Національнім музею для грядучих поколінь — однак се були тільки початки сього великого помислу й його енергичної реалізації.

На широку скалю закроєну роботу перервала воєнна заверуха; серед гуку армат та лоскоту шрапнелів не одна наша святиня перемінилась в купу румовища. Ледви чи побожний народ вратував що серед повени огнених язиків. Не мало здаєть ся заподіяли шкоди грабіжницькі війська північного наїздника. Декуди не вшанували вони святого місця та рабували так, як се було в їх звичаю. При відвороті

російської армії на схід не одна наша національна пам'ятка опинилась в глибокій Росії.

Те саме дасть ся сказати й про парохіяльні та деканальні книгозбори та архіви.

Національне відроджене нашого народу знайшло вислів у закладанню читалень, крамниць, в численних культурних та політичних інституціях. І ті корпорації зберігали у себе численні пам'ятки минулих поколінь. Се, що стрінуло святині, могло ще в більшій мірі діткнути світські стоваришеня.

І про все те не маємо ми доси найпримітивнішої статистики, хоть від часу освободження Галичини проминув вже ряд місяців.

А міжтим ся справа для нашого народного житя перворядної ваги. Зриваємо ся до лету не з рівними силами у всіх околицях. Не знаємо про наше національне втрачене майно, не знаємо, чи дасть ся воно відзискати або знова набути.

Обовязком наших духовних властей є взятись енергічно до роботи, та перевести статистику шкід на церковнім полі. Таке саме відносить ся й до світських стоваришень. Щоб однак акцію можна було перевести одноцільно та основно треба, щоб вона спочила в руках одного комітету чи товариства. В сей спосіб переведена робота виказалаб нам в короткім вже часі наші втрати, та далаб нам основний образ і дороговказ до дальшої нашої народної праці.

(„Українське Слово“).

„Православний“. Під таким заголовком помістило „Діло“ (ч. 8887 з 18/12 1915 допись, в котрій читаємо: „Теперішня війна показала наглядно, яку велику шкоду нанесло нашій церкві се одно слово „православний“. Як легко було Росіянам та нашим москвофілам баламутити темний нарід сим словом, вказуючи на однакову віру їх і нашу, кажучи: ми всі „православні“. І чи pomoже тут пояснене того слова, „властиве“ його значіне? На ніщо не придасть ся етимольогічне і історичне пояснене того слова, хоч-би і в десяти проповідях, або і в популярній брошурі, бо загаль розуміє під тим словом визнавців церкви російської — як народ, так і інтелігенція. Навіть наші духовні власти уживали і уживають слова „православний“, „православе“ на означене російської схизми або церкви російської. Кождий, хто знає місцеві відносини, може осудити, як небезпечне є для нашої церкви задержуванє на дальше того слова. Бож прецінь, коли я скажу, що я „православний“, то кождий зараз подумає про православє російське, а не про католицьку церков. Навчені дуже болючим досвідом в часі війни і російської інвазії, ми повинні вже раз зірвати з тим словом та не бути згіршенєм для свого народа, котрий вже

тепер кривить ся, коли почує в своїй церкві слово „православний“. Тим словом не навернемо „Сходу“, але противно, много відпало від нас задля сього баламутства. Тому не робімо собі скрупулів, а положімо вже кінець сьому замішанню, усуньмо слово „православний“ з нашого богослуження — заступаючи його словом „правовірний“. Сим ведене також духовенство деканату дрогобицького рішило по короткій дискусії на соборчику д. 11 жовтня с. р., щоби від тепер всюди, де лиш приходить в богослуженню слово „православний“, уживати слова „правовірний“, покликуючи ся при тім на Єпископа Станиславівського, котрий вже давно усунув те слово на великім вході, а впровадив „правовірний“. Як слово „Русин“ і „руський“ нанесло нам уже много шкоди, так само і слово „православний“ нанесло нам много лиха, тому усуньмо його, і то чим скорше, щоби не бути самим причиною свого лиха!“.

Марійський вечір. Інститути гімназіяльні і учениці народної школи СС. Василіянок у Львові устроїли для 17. с. м. сердечну овацію Вп. о. Пралатови Ізидорови Дольницькому з нагоди імянин достойного соленізанта і свого великого добродія. Того дня о год. 5 в гарно пристроєній салі заповненій родичами і свояками учениць та знакомими о. соленізанта відбув ся дуже симпатичний Марійський вечір себто концерт в честь преч. Діви, до котрої імени і сам о. Пралат через ціле своє жите відносив ся з найгорячішим пієтизмом. На гарну вязанку продукцій зложили ся удачний відчит уч. VIII. кл. п. Волянської про почитане Матери Божої на Україні, хорові і сольові співи і кілька гарних віршованих легенд з життя Пречистої Діви. Одна учениця V. кл. п. Макухівна відіграла з повним зрозумінням одну з Моцартових сонат — а на закінчене зложила представителька згуртованого в інституті Василіянок дівочого світа достойному пралатови в дуже теплій промові сердечні желання, почім відспівано гімне Многая літа.

Русифікатори Галичини. Петербурський „День“ ось як малює русифікаторів української Галичини з часу російського наїзду: „За нашим війском, що наступало наперед у Галичині, тягнули череди тих, кого єпископ Нікон назвав „табуном круків“, а котрих у державній Думі означено як відпади людскости. Одначе в тій череді були не самі лиш урядники. До Галичини линули всі зіпсуті елементи нашого офіційального націоналізму. Не вважаючи на остороги військових властей, не вважаючи на заяву генерал-губернатора, що насильне „ломанє“ не пожадане, націоналістична саранча знищила всі паростки, виплекані культурою українського народу, й під покривкою русифікації краю несла за собою, як рак смерть, розклад і згнилизну. Сі ганебні події не скоро

забудуться! Бо-ж прийшло аж до того, що один пан з редакції „Земщини“, знаний з своєї моральної нікчемності, погорджуваний всіми автор безстидних карикатур, засів на відповідальнім становищі в Галичині й зівстав покликаний заціплювати в краю російську культуру. Тож справді подія, котра здається нам зморою! Тепер круки розлетілися й поховалися по кутах. А давнійше вони кричали: і я! і я! й кожний намагався причинити ся до справи русифікації, кожний старався дістати до своїх рук часть добочі. Але ось змінилися події й усі вони вирікаються: не я, не я! Отже найдіть тут тих, хто завинив, що сотки тисяч Галичан, збаламучені надією легкого дорібку та демагогічними обіцянками, покинули рідні оселі й пішли за нашим війском. Кожний старається увільнити ся від одвічальности, вказуючи на інших як на винних, а єпископ Евлогій обвинувачує загалом усіх, — з виймкою його самого кожний щось завинив. Одночасно зі знищенням української культури в Галичині терпіла також і до того часу упосліджена українська культура в Росії. Русифікатори постановили переробити цілу систему й поставили собі за задачу зєдинити всіх Українців, як російських так і галицьких у спільній культурно-спустошеній вітчизні. Чи маємо пояснити, який удар завдали сі політики російській державности? Здається, що навіть Петро Струве се зрозумів. Болісна наука відкрила очі багатьом на не одну річ і повинні вкінці відкрити ся очі також на українське питає, хочби і з великим запізненням і ціною великих жертв. Українці в Росії підіймають питає про заведене в школі викладів на українській мові й се питає заслугоє на серйозну увагу“. Та сама газета в ряді інших статей виступила проти демагогічної політики російських властей в Галичині, котра наробила так багато шкоди місцевому населенню. Осуджуючи сю політику, газета підносить між иншим, що „військові влади не похвалювали адміністраційних вибриків русифікаторів і противили ся їх роботі. Але політика стояла під проводом незрілого під політичним оглядом міністра Маклакова, а націоналісти в характері його агентів розбивали ся по Галичині й сіяли замішанє, котре нас так дорого коштувало. 100.000 втікачів, яких зваблено до Росії демагогічними обіцянками єпископа Евлогія й його поплечників, споглядають на нас голодними очима та чекають“. Редакція „Дня“ гадає, що нечувані події, які відбували ся в Галичині при насаджуванню в краю націоналістичної політики, дали аж за багато матеріалу до інтерпеляції в державній Думі. — (ВСВУ).

Франція і католицизм. Під редакцією ректора католицького університету в Парижі, кс. Альфреда Baudrilart появилася дуже знаменна й цікава збірна праця. Із многих свідоцтв, що находять ся в книжці, виходить ясно, що ни-

нішна світова війна має зовсім несподіваний вплив на пробуджене у французькій народі горячої віри у Церкву і в Бога. Се перша війна, в якій борять ся священники як жовніри й офіцери. Коли соціалісти перевели право, що обов'язує їх до військової служби, думали, що тим завдають смертоносний удар Церкві. Тимчасом усі священники, котрим церковна власть дозволила боротись, присвічують примірами хоробрости, викликаючи подив і одушевлене жовнірів і в сей спосіб усувають з місця упереджене до сих нових товаришів оружя. Та священники не перестають на тім, але в часі боротьби й воєнних трудів ідуть з духовим покріпленням для тих, котрі в огні боротьби перед неустанно чигаючою смертю зірвали з минущиною і перейшли назад до Церкви. Характеристичне, що генераліссімус Жофр від часу битви під Марною, належить до тих, що стало приймають причасте.

Нагорода Нобля для папи. На запитанє Комітету Нобля шведської Академії виступив президент угорської Академії Наук, Альберт Берзевічі, з внесеном про призначенє нагороди Нобля папі Венедиктови XV. Перед співробітником „Budapester 8 Uhr-Blatt“, що про се доносить, Берзевічі мотивував своє внесенє так: Як угорський посол і член мирового суду в Газі одержав я — як кожного року — візване поставити внесенє в справі признання мирової нагороди. Я вибрав папу, тому, що його Святість в нинішній війні здобув собі найбільшу заслугу своєю достойною енциклікою і іншими публікаціями. Його діяльність і розвинена мирова агітація не остали без успіха, бо між державами прийшло до полагодження многих спірних питань в гуманітарнім дусі якраз завдяки його впливови і голосови. Так, наприклад, передовсім виміна полонених інвалідів, яка звернула тисячі осіб їх родинам.

Як собі радити без дяків? Богато парохій остало тепер без дяків. Як собі в тім разі радити? Я раджу собі так:

1. В неділі і свята часом сам народ співає цілу Службу Божу, а наколи се з різних зглядів часами неможливе, то Службу Божу читаю, двох школяриків радо мені до Сл. Б. служать, а нарід співає за той час церковно-народні пісні, яких багато люди знають на память, особливож пісні під теперішню воєнну хвилю, як: „Тебе взиває ціла Україна, Пречиста Діво, Надіє єдина“; „Святий великий Володимире, до Тебе шлемо моленне щире“; та інші, як: „В сильній надії, Отче всеміра“, „Назарета любий цвіте“; а в часі св. Причастія: „Вірую Господи і визнаю“ або: „О Ісусе наш небесний“. І з вдоволенням бачу, як весь народ розспіваний, змістом пісний захоплений і одушевлений, відносить з сего велику душевну потіху в тих тяжких та сумних часах.

2. В будний день при моїй помочи співає Службу Божу і панихиду на борзі вивчений сільський хлопчина. При похоронах обмежуються також лише на панахиді, а в кінцевих випадках сам співаю: „Кая житейська“ і „Прийдіте, послідное цілованіє“, до чого приучую також сільські дівчата.

3. На утрени: По звичайнім початку співають хлопці і дівчата ранню пісню:

„Коли тільки рано встану,
І довкола себе гляну;“

відтак євангеліє; по євангелію: величання Матери Божої, а накінце: „Слава во вишних Богу“, що співає весь народ.

4. Вечірня: Початок звичайний; відтак замість стихир на „Господи воззвах“ співає знов весь народ якусь церковну пісню; потім: „Світе тихий“, екстенії, „Нині отпускаєши, а на кінець: Под Твою милость.

5. Часто замість вечірні править ся красні Молебні чи то до Матери Божої, чи то до Найсол. Серця Ісусового, або Акафисти.

Дуже часто при кінці богослужень додаю всенародно пісню-молитву:

„Боже на Україну поглянь
Ласкавим оком з висоти,
В часі неволі і страждань
Хтож нам допоможе, як не Ти —“,

яка, так і чую, вириває ся могутчо десь з самих глибин українського серця!

Ділюсь тою своєю практикою з Всч. Собратами, може кому се стане в пригоді, а иже хто з Всч. ОО. подасть до загальної відомости ще иншу практику з тих бездяківських часів.

Священик без дяка.

Француські священики жовнірами. У Франції священики не є вилучені від військової служби, в наслідок чого з початком війни покликано їх у військові ряди в числі 13.441. З того числа впало доси 1.408, 6.322 зраних, а 811 дісталось в неволю або пропало без вісти.

Захист для сиріт в обсягу станиславівського округу. Справа опіки над сиротами по поляглих у війні Українцях займає під теперішню пору уми цілої суспільности. І не може бути инакше, сеж ходить о наші національні кадри в будучині, о заповнені тих прірв і виломів, які спричинила велика війна. Численні статі по наших часописах про сю важну справу вказували би на те, що наш нарід зрозумів свій обов'язок перед батьками, що упали в бою і що рад би бодай в часті сплатити довг, затягнений у тих героїв. А засноване вже одного такого товариства у Львові є знов доказом, що зриваємо тим разом з традицією відкляцання. Львів зробив своє. Тепер черга на провінцію. Такі так важні і коне-

чі товариства повинні покрити незабаром цілий наш край. Українська громада станиславівська зійшлась численно дня 2. с. м. на нараду і ухвалила одноголосно завязати товариство на статутах „Захист для сиріт по жертвах війни в обсягу станиславівського округу“. Випрацьований статут відходить до затвердження, а покищо комітет, що займав ся тою справою, звертаєть ся до милосерних сердець мешканців нашого округу, складати жертви на річ „Захисту“ на вкладкову книжочку Кредиту звязкового в Станиславові. — Комітет.

Віроісповідні відносини в Холмщині. На підставі польських жерел (відомих нам з своєї солідності) подаємо ось таку статистику віроісповідних відносин в Холмщині: В р. 1905 було католиків 335.842 (35 прц.), православних 442.224 (47 прц.). В р. 1909 католиків 465.090 (47 прц.), православних 358.068 (36 прц.). Між роком 1905 а 1909 перейшло в губерніях люблинській і сідлецькій з православя на католицизм 151.439. З сього числа деякі (не всі!) подавали ся як Поляки. Чинський Тілінгер числить між ними Поляків 60 прц. (91.000), Расінський лише 29 прц. В освітленю отже самих Поляків Холмщина се таки не польський край.

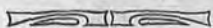
До теми про слово „православний“. Заризиковав собі о. М. Д. („Нива“ ч. 1) тверджене, що слово „православний“ в багатьох місцях, особливож в св. Літургії впровадили до перва схизматики. Що до св. Літургії то лиш поминане „православних христіян“ на В. Вході є пізнійшого походження, бо не знаходим його цілковито в грецькім тексті і в декотрих давнійших славянських, як се виказав був свого часу в „Ниві“ о. Т. Галушинський і о. Протоіг. Філяс. В інших місцях св. Літургії, де постійно згадують ся присутні вірні словами „православні христіяни“ (еще молим ся... за вся православния христіяни) даремно би хтось твердив, що се схизматицка інновація“. Тим менше можна такий заміт піднести до інших частий Богослуженя, де приходить слово „православний“. Скрізь, де лиш приходить се слово, видіти схизматицку інтригу, завело би нас трохи за далеко. В Акафістах величає ся св. Петро як „коіпкий віри православнаї віри“ (Ікос 1), св. Василій В. як захитник „православної віри“ (Конд. 6), св. Йосафат як „чудесно ткана заслону православя“ (Ікос. 12), св. Николай, як „поборник „православної віри“ проти безбожного Арія (Ікос. 2). — о. А.

Статистика оо. куратів в австро - угорській армії. В сучасній війні впав на поли битви один курат, на різні разливі хороби померло 11, ранених є 10, до неволі дістало ся 41 (до російської 34, до італійської 4, до сербської 3), відзначеннями наділено 530.

Образки з світової війни 1914—1915, написав голова філії Товариства „Просвіта“ в Бродях о. *Софрон Глібовицький*. Відень, 1916. Накладом автора. Ст. 49.

В отсій брошури подає шан. о. автор сімнайцять коротких оповідань-образків з нинішньої війни. Оповідання писані цікаво, живо й тепло. Буде се дуже мила лектура для наших жовнів і молодіжи.

Гостинець для українських жовнів. *Оповідання. Зібрав Священик*. Ціна 50 сот. Відень, 1915, ст. 32. Набувати можна в Книгарни Н. Товариства ім. Шевченка у Львові, або в Українській книгарни в Станиславові.

Переписка.

— **Вп. о. Ор. Тустанович** в Комарниках п. Бориня. Присланих на ярлику для українських жовнів 8 кор., передано секретаревви *Самариш. Помочи* п. Петрови Пелехатому. — **Вп. о. Й. Кравчук** в Золочеві. Гроші (44 кор.) передано касієрови „Захисту ім. мит. Шептицького“ Впр. о. сов. В. Лицинякови. — **Вп. о. Ст. Ковалів** в Підкамени. Всього буде згодом поміщене. — **Вп. о. І. Олесницький** в Переволоці. Церковний Устав (обширний) буде видавати „Нива“ від р. 1917. — **Вп. о. П. Каблак** в Липиці. Вашої праці не маємо. — **Хв. Institut für Kulturforschung in Wien**. Бракуючих чисел на разі вислати годі. Радю се зробимо пізнійше, коли буде можна зробити лад в домі, де перед війною знаходилася адміністрація „Ниви“. — **о. С. Гліб. Відень** — просимо прислати — радо помістимо. — **о. Вас. Брицький** в Нікловичах. Числа „Ниви“ з р. 1914 вишлемо пізнійше — наразі трудно їх видобути. (Адміністрація „Ниви“ була в дух. семінарії, де в часі інвазії був російський шпиталь, а тепер є шпиталь австрійський. Російські салдати так господарили в адміністрації „Ниви“, що дійти в ній до ладу не зможемо, хиба аж по уступленню шпиталю з семінарії). Можемо тільки служити всім давнішим предплатникам останнім числом „Ниви“ (15—16). — **Вп. о. Галандюк** в Болахові. Згаданий священик лишених Вами у нього проповідий не в силі віднайти.

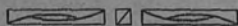
НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Зибликевича 30.

З М І С Т :

о. Александер Стефанович	137
о. С. М. з Б.: Національне вихованє клиру	159
о. Юліян Дзерович: Матеріяли до історії мартиро- логії нашої Церкви в часі всесвітної війни	166
М. Бремишайд: Послух супроти Церкв	169
о. А. Галандюк: Гомілії на Воскресенє Христове	172
Розпорядження	183
На біжучі теми	186
Николаївський деканат в часі російської інвазії	189
о. Стефан Ковалів: Слово перед сповідю	195
Бібліографія	197
Всячина	199

НИВА

**Виходить з початком кожного місяця в об'ємі
чотирох до п'ятих аркушів друку.**

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокі число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Зибликевича, ч. 30.

8767.

8767

Конфідація
з Нивки

Ч. 3.

Львів, 1. марта 1916.

Рік XII.

о. Александер Стефанович.

Чорні ворони над живою Україною.

Хмари воронів залягали до недавна численні побоевища в нашім краю, довбаючи трупи наших братів і синів, що за справу держави, а то й за сподівану кращу долю рідного народа і церкви поклали там своє жите. Але мертвим трупам вже однаково...

Нерівно гірші кинулись на нашу Україну другі ворони, торгаючи вже не бездушних трупів, але таки живе тіло українського народа. Безліч сього птаства злітаєсь на наших очах на визволену Холмщину і Волинь, та шукає собі там наживи. Як звісно, в тих сторонах нищила Москва від ряду літ безглядно всякі проблески нашого рідного життя, а в послідній хвили вигнала багато місцевого населення з собою; тож і не дивно, що ся ріля стала там хвилево опустіла. З сього скористали наші сусіди і рушили туди зі всіх „заборів“, щоби дальше придавляти там наше жите, а на те місце закидати свої посіви. Так пішли від нас з уряду шкільні інспектори і другі чини, учителі і учительки, монахи і монахині і всякі інші діячі. На місци найшлись польські військові старшини, що в нинішніх адміністраційних управах мають визначний голос, тай постарано ся, що кинено туди і патріотичні легіони. За сим появили ся в тих українських сторонах скоро численні польські школи і читальні, польські мійські заряди, часописи, організації і др., — одним словом,

заводила ся на нашій землі чиста Польща. Не бракло також польського єпископа Бандурського, славленого, орієкуну унії, щоби поблагословив новому засівови і проголосив там українському народови і нашій св. унії *requiem aeternam*. І замітне, що коли робота сусідів ішла так гладко і находила в компетентних сферах всяку поміч, то знов заходи наших людей, щоби допущено туди й деяких українських священників і учителів, остали без успіха. Вся згадана робота вела ся дуже пляново і без розголосу. Колиж згодом зачали продиратись про те деякі вісти і жалі до нашої преси, то львівський цензор уважав відповідним змітати пильно цілі сторінки наших часописий. Значить: другим свобідно допускатись всего на українським народі, а нам невільно навіть пожалуватись за се перед світом!

Та коли вже справлено нам в Холмщині і Волини такі похорони, то випало грабарям проголосити якусь нагробну прощу. І справді пішли в польській пресі численні похоронні річи на різні тони і мельодії, в котрих виказувалось, що нам вже нічого до тих земель. „Польща, говорилося там, була від давна передмурем християнства і католицтва на сході Європи; Холм і Волинь се корінно польські землі, бож православні і унії Холмщини, се давна польська людність, що опісля зрущилась“. Люблинська „Gazeta ludowa“, а за нею „Kurjer Lwowski“, дізнавшись, що галицькі оо. Василияни мали заходитись о звернене їм деяких забраних через Росію монастирів і о поворот давних уніятів до свого обряду, щоби за тим починам притягнути і всіх тамошних православних до католицької унії, лютят ся на них страшно і кричать: „Pytamy, jakim prawem żąda obecnie zakon greckokatolicki Bazylianów oddania dawnych unitów“ і додає, що се жадане мусить рішучо відперти польська суспільність, а передовсім зроблять се польське духовенство і бувші унії (розумій, підюджувані через те духовенство). Дальше репетують вони, що всі православні холмські церкви є *katolickie kościoły*, і *uwazamy obecnie za najwazniejszą sprawę religijną i ludową, aby kościoły te pustką nie stały, gdyż ta jawna krzywda naszego ludu powinna być jak najszybciej naprawioną*, — значить всі ті церкви, що перед 40 роками були уніятські, мають замінитись на польські костели. Разом з сим осуджують наш грецький обряд і нашу унію, кажучи, що вона є *bolączką na ciele katolickiego k ściola*, що нещасна подібність обрядів дала Москалям позір до навертаня уніятів на схизму, до веденя такоїж пропаганди в Галичині а вкінці й до виданя Австрії нинішньої війни („Kurjer“ ч. 38 з р. 1916). Инше знов письмо „Ołos Narodu“ ч. 55 жадає в своїм розгоні, щоби ми крім старого календаря покинули ще й нашу азбуку, як спільну з Москалями, а прийняли латинську або готицьку. І кілька ще інших річий там написало ся! Вихо-

дить з сього: гет з грецьким обрядом і з його унією, — або латинська церков або схизма!

Розуміє ся, всі польські змагання, підняті тепер в Холмщині і на Волині, представляють ся як діла ведені в ім'я лиш самої правди і католицької церкви. Читаючи ці виводи, так і тиснуть ся слова нашого Тараса: „Фарисеї, лицеміри... правдою торгуєте і Господа зневажаєте!“

Я не буду спорити з сими виводами, бо се на ніщо не здалось би. Скажу лиш, що нинішня польська робота зовсім не нова, а є тільки продовженем пляну давної Польщі: спольщення і повалення Руси. Справа же католицької церкви була для тої цілі лишень в гідкий спосіб надужига. Се тверджене докажу найлучше тим, коли виведу короткий історичний образ, опертий головно на самих же польських істориках, і викажу: як поступала Польща від давна з великим українським народом і його церквою, як поводитись з нашою церковною унією, і які удари завдала вона через се і українському і своєму власному народови, та як опозорила прапор католицизму перед очами всіх східних християнських народів. З сього образу стануть вже в правдивім світлі заслуги її для християнства і католицизму на сході. За сим стане також зрозуміле, що нинішні польські заходи для згноблення українського народу і церковної його унії піднімані чи то в нашій Галичині, чи Холмщині і Волині — суть лиш дальшим відгомоном давної нещасної польської політики. Розкриваю картини історії, най вони говорять.

I. Відношене давної України до католицької церкви і викликана борба між обома обрядами.

Наша Русь-Україна прийняла християнство і східний обряд з Константинополя, беручи zarazом від полудневих Славян славянське богослуженє. За сим підлягала київська митрополія в давних віках царгородському патріархатови однак вона зависіла від нього більше номінально, мала свою повну церковну автономію і розвивала у себе в численних обителях і у всім народі прекрасне питоме релігійне і культурне житє. Колиж опісля настав в Царгороді, більше на імперіалістичнім підкладі, церковний роздор, тоді Русь-Україна маючи свої зовсім окремі державні інтереси, та будучи відділена від Царгороду церковною автономією і славянським богослуженєм, не побивалась за византійською схизмою, а навпаки не переставала удержувати заєдно різні приязні відносини з західними католиками. Українські князі заключали часто родинні подружжя і політичні договори з католицькими дворами (угорським, польським, німецьким, французьким) як одновірними, тай українська церков не відрізувалась строго від католицької і уважалась з нею одною

в Христї. Колиж не прийшло до тіснійшого і формального з'єдинення, то причина була в тім, що українські землі були тоді задля тяжкої комунікації надто віддалені від Риму, а відтак що звернені безнастанним оборонним валом проти напиралючим наїздам азійських народів (Половців, Монголів, Татар) були тим самим відтягнені від політичної сфери західних католицьких народів. Що однак жило і удержувалось тут почуванє з ними одної церковної сем'ї, вказують різні значучі факти. І так вислав в р. 1245 дуже визначний галицький князь Данило свого галицького єпископа на ліонський собор, а в р. 1253 признав він папу Іннокентія IV. формально головою української церкви і прийняв від папського легата королівську корону. Тай опісля в р. 1439, брав київський митрополит Ісидор участь в флорентійськїм соборі і причинив ся там багато до заключення унії між східною і західною церквою. Відношенє українського народа і церкви було отже в загалі приязне для західного католицтва, так що при дальшїм нормальнїм ході діл могло се легко довести й до формального церковного з'єдинення.

На жаль, опісля зайшли події, котрі сю надійну струю не тільки спинили, але ще й викликали тут яркий антагонїзм між українсько грецьким і латинським обрядом. Стало ся се так: Коли в 14. віку зістала Україна наслідком вікових і безнастанних наїздів і борб з Монголами ослаблена, скористала з сього Польща, опанувала згодом українські і сполучені з ними литовські землі, а далі не вдоволяючись федеративною злукою рівних собі народів, постановила зляти їх в одно національне тіло, себто спольщити український нарід. Однак важною перешкодою в сїм ділі стояв — по при відмінній культурі і відміннїм суспільнїм устрою українського народа — грецький його обряд, з котрим він був тісно зжитий. І тому задумано повалити сей обряд, а накинути українському народови латинську церков. В тій цілі ужито проти українсько грецькому обрядови незвичайно жорстокі міри, відказуючи йому на рідній землі всіх прав і привилеїв, та признаючи їх тільки ісповідникам латинської церкви. Для характеристики наведу лиш деякі факти, і то за літописцями і істориками польськими.

Про короля Казимира, котрий перший заняв галицьку Русь, пише польський історик Нарушевич: „począł przesładować grecko wschodni obrządek, uciskać duchowieństwo, i prawosławne cerkwie zamieniać na kościoły łacińskie.“ (Historja narodu polskiego. T. VI., 114). Се потверджує Морачевський: „Skoro Kazimierz Ruś do korony przyłączył, zwykłym obyczajem polskim zaczęto tępić kościoł ruski i zaprowadzać łaciński. Który Bojar dał na sobie chrzest po katolicku poprawić, ten zaraz znaczenia i wpływu nabierał, człowiekiem do wszyskiego się stawał“ (Том VI, стр. 265). Колиж в р. 1393 опорожнилась тут

галицька митрополія, не обсаджувано її близько 150 років, надано право іменования її завідателів (між котрими були й люди світські) львівським латинським архієпископам, а опісля признано тим завідателям ще власть „by wizytowali ruskie synagogi i karali i porawiali porów“; через се й спричинено цілковиту затрату величезних митрополичих дібр (*Liber privilegiorum capituli Leopoliensis rit. lat.*, Nr. 4, pag 49). Ще яркійше виступає обрядове насильство за короля Ягайла. Сей князь, походячи з української княжої родини, від малку християнин грецького обряду на імя Яков — женячись з польською королевою Ядвігою і одержавши польську корону — зістав перехрещений в латинський обряд і дав ся ужити за сліпе орудє для польських цілій. Навернувши решту литовських поган (котрих було, як пише Шайноха, всего лиш 30.000), взяв ся відтак хрестити на латинський обряд також православних, начеб яких поган. За сим відбирав українсько грецькі церкви і переміняв в латинські костели, як в Перемишлі (*Długosz, Chronikon, lib. XI.*); оснував для ширєня латинства в ріжних містах України і Литви латинські єпископства і монастирі, хоч там латинників майже не було; признав на городельськїм соймі р. 1413 права і привилєї лишень шляхті обряда латинського, виключаючи православних від тайних рад короля і висших державних урядів (*Długosz, lib. XI.*); закладаючи на Україні міста і осаджуючи в них Поляків, надавав в них привилєї (магдебурське право) лиш латинникам; віддавав польським панам великі добра на українській землі (*Szujski II, стор. 42.*), а натомість віднимав і конфіскував під ріжними позорами українським вельможам їх посїлости (*Kromer XX. ст. 380. Długosz XI.*) Стало ся і таке, що за короля Казимира IV. р. 1449 польська шляхта запросила українську шляхту до Перемишля на нараду і там її вимордувала. (*Narbut, Kronika litewska.*) Слїдом Ягайла йшли і дальші польські королї. Так видав король Жигмонт I. під напором польських панів, конституцію: що достоїнства мають бути надавані виключно ісповідникам римсько католицької церкви. Король Баторій віддав р. 1580 на просьбу Єзуїта Петра Скарги майно з 14. українських монастирів і церковей в Полоцку в обємі 30 миль на колегію Єзуїтів (*Stebelski, Chronologia, Wilno 1782, T. II. ст. 156.*). А за приміром короля йшли загортаня безчисленних дібр української церкви на користь латинського обряду, держави або й приватної шляхти (Памятник еп. Суши). Якїж були суспільні відносини, покаже пару образків з тодішнього міста Львова. Львівські Русини були виключені з цехів і гандлю сукном і не могли на ярмарках продавати публично своїх товарів. Коли ставили „волоску“ церков, розганяли Поляки робітників і спиняли роботу, так що аж молдавський господар мусїв звертатись до короля з жалобою. По скінченю вежі за-

боронювали їм завісити дзвони. Декретом короля Баторія з р. 1578 заборонено їм публичні похорони містом з запаленими свічами і процесіями, та карано за се вязницею і гривнами. В р. 1582 приказав лат. архієпископ Суліковський (за намовою Єзуїтів) в навечере Різдва Христового своїм канонікам і людям, щоби йшли по церквах і монастирях, виганяли з них нарід, стягали священників від престолів і замикали і опечатали церкви (Zubrzycki, Kronika miasta Lwowa).

Наслідки з сих твердих мір проти обряду і прав українського народу вийшли дуже фатальні. Польський історик Морачевський каже при описі сих образів: „Nikczemnych tylko ludzi nie obchodzi ponizenie ich religii i narod. wości.“ Зовсім природно, що ті заарядження викликали на всій Україні сильний самооборонний опір проти польської держави, а разом і проти накинутого йому латинського обряду. А треба зважити, що зєдинена Україна і Литва займали дуже великі території, посідали могучих вельмож і творили сильний елемент. Так пішли завзяті борби наших князів і вельмож проти Польщі, лучене їх з чужими державами (Татарами, Москвою, хрестоносцями і др.), а дальше війни цілих українських мас (козацтва) проти гнобителів. Все те йшло на велику шкоду і українського і польського народу, а разом і католицької церкви, котра передше була вже так близькою до приєднання української галузи, — та виходило вже від тоді на користь Москви і схизми.

II. Мартирольоґія української зєдиненої церкви під панованєм Польщі.

Серед такого розгару релігійної і національної борби піднесено при кінці 16. віка гадку унії української церкви з Римським престолом З сторони польського короля Жигмонта III. і його ряду прирікано українській зєдиненій церкві повне захованє обряду і признанє їй рівних прав з церквою латинською. Сю думку прийняли українські єпископи радо і приступили в р. 1596 на синоді в Берестю — з виїмком львівського і перемиського — з цілою готовістю до унії з Римом Тодішній папа Климентій VIII., котрий як колишній папський легат в Варшаві розумів добре значіне української унії для католицької церкви на цілім сході, благав в своїх посланнях короля і сенаторів (духовних і світських), щоби додержали своїх обітниць, звернули українській церкві забрані добра, зрівняли уніятських єпископів в правах з латинськими і прийняли їх в сенат. І певно що заключений акт був би приніс найкращі овочі і для католицької церкви і для обох народів, наколи би був ретельно додержаний.

Згадується 143 - по сьвітському календарю

На ствердженє сказаного наведу тут лиш слова польського історика, єпископа Едварда Ліковського, отже мужа безперечно об'єктивного, котрий описуючи подрібно кривди унії виражає ся так: Przyczyny do opuszczenia przez szlachtę obrzędu ruskiego były wielorakie: brak stosownego wykształcenia w niższym duchowieństwie ruskim, pewne upośledzenie szlachty ruskiej pod względem praw i przywilejów obywatelskich, dopóki w obrzędzie ruskim trwała, a z drugiej strony pewność udziału we wszystkich przywilejach szlachty polskiej koronnej po przyjęciu obrzędu łacińskiego; pewien rodzaj pogardy, okazywany nawet przez duchowieństwo łacińskie obrzędowi i duchowieństwu kościoła ruskiego i otwarte przeciąganie do obrzędu łacińskiego częścią młodzieży ruskiej w kolegiach Jezuitów i innych łacińskich szkołach wychowanej, częścią ludzi dońszych po parafiach. Żalą się na to przechodzenie Rusinów Unitów i namawianie ich do obrzędu łacińskiego, jako też za poniżenie obrządku ruskiego i księży ruskich biskupi ruscy przed stolicą Apostolską i na sejmach polskich po wielokroć razy poczynawszy od 17. wieku, od metropolity Rutskiego, aż do drugiej połowy wieku 18. (Harasiewicz 254—360, 487—492). Trudno uwierzyć, a jednak autentyczne dokumenta wątpić o tem nie pozwalają, że duchowieństwo łacińskie, zamiast przyciągać do siebie Unitów, w dziecinne zślepieniu drażniło ich raczej i upokorzało; że biskupi łacińscy na synodzie prowincjonalnym warszawskim w 1643 z całą powagą wydawali dekreta oburzające się na to, iż biskupi ruscy używają tych samych co oni tytułów, że biskupi

Латинські католики задержали ту неприхильність і погорду, яку передше відчували до грецького обряду, і тепер по його зєднанню з Римом. Вони не піддержують унії, не допускають наших єпископів в сенат, а попарують ще схизматиків і дозволяють на ухваленє некорисних нам законів. Не бракує між самими єпископами таких, котрі гадають, що ліпше унію зовсім звести і задержати лиш один обряд, і через те перенести Русинів на лат. обряд. В школах латинських перейшли вже сотки руських вельмож в лат. обряд. Те саме дїє ся в урядях і війську. Коли так дальше піде, не остаче в ній ніхто зі шляхти і лишать ся саме хлоцтво, а тоді не утримаєть унія. Все те шкодить всій католицькій справі. Воно відбиває уніятим найлучші сили і викликає у них огірченє проти латинників, котре піддержує ся схизматиками і відстрашує від унії прочих незєднаних, що бажають остати при своїм обряді; а вкінці шкодить і латинникам, бож схизматики закидують їм слушно, що обманули Русинів і не додержують привречених зобовязань. Латинська шляхта відбирає многі церковні добра і признає їх для своїх родичів або на латинські костели. Уніятські єпископи і вєслужеві духовні зазнають пониження від латинників; так має лат. канонік на всяких зборах першенство перед уніятським єпископом. А вже пресумне положенє священників. Вони мають дуже убогє удержанє і мусять заробляти собі на хлїб в потї чола; бувають від своїх дїдичів керані побоями і вазначнями; платять податки від церковних чинностей, від котрих навіть єретики свободні; і не тільки уніятські віри, але не раз і уніятські священники мусять складати десятини для лат. парохів (Harasiewicz, *Annales ecclesiae ruthenae*, 254—293).

Митрополит Антоній Селява предложив в р. 1644 враз з други-

крíž noszą na złotych łańcuchach; że najniższy co do władzy i stanowiska biskup łaciński, a więc sufragan, nie chciał dać pierwszeństwa i precedencji przed sobą najpierwszym dostojni kom kościoła ruskiego, i że pogardliwie nazywali biskupów ruskich nie biskupami a władykami (Harasiewicz, 290, 291 i 350). Nawet materyalnie bywało niekiedy i tak już ubogie duchowieństwo ruskie, pracując ciężko w roli na wzór kmieci na utrzymanie swoje, pokrzywdzanem przez księży łacińskich, wybierających od ludu ruskiego, mającego swych własnych pasterzy, dziesięciny. Na papierze miało ono przyznany sobie niejeden przywilej; w praktyce niedoznawało żadnego. Metropolita miał być przypuszczonym do senatu; biskupi łacińscy nie dopuścili go, a tem mniej innych biskupów ruskich. Niższe duchowieństwo wbrew przywileju Władysława Warneńczyka po większej części przed sądy świeckie było pociągane; podczas kiedy duchowieństwo łacińskie bywało sądzone przez własne sądy. Zaiste trudno odmówić podziwu i uwielbienia tym bohaterom wiary, gdy się rozważy, że zostając unitami nie nie zyskiwali, lecz przeciwnie na najciernistszą wstępowali drogę. Swoi nimi pogardzali, pogardliwie ich traktowali, a szysmatycy krew ich toczyli... Przyjmowanie łac. obrzędu przez szlachtę ruską trwało do połowy 18. wieku. Dopiero na obostrzone zakazy papieża Benedykta XIV. zabronił generał Jezuitów zakonnikom swoim w Polsce przeciągać młodzież ruską do kościoła łacińskiego. Do tego przecież czasu prawie wszystka szlachta ruska, i co było wykształceniejszego między Rusinami, znajdowali się w kościele łacińskim,

ми єпископами і духовенством римській пропаганді меморіал про різні кривди, вазиванні щоденно клиром і уніятськими єпископами від латинських архієреїв. Іменно жалують ся на постанови польського провінціального синода в Красноставі в р. 1643, противні булям Урбана VIII. і других пап: в котрих заборонює ся уніятм прав і привилеїв належних латинським єпископам, закавує ся уніятським єпископам титулу *Illustrissimus* і ношеня хреста на золотім ланцюху, тай проповіданя, що уніятм не належить давати з свого поля десятини латинському духовенству. З окрема скаржать ся на холмського латинського єпископа Пясецького, що на синоді в Красноставі р. 1644 заборонив своїм вірним під карою виключеня з церкви і не приймаєня їх в стан духовний ходати до холмської уніятської школи (о чім буде понисше згадка); загрозив теж уніятм, що відказують латинському духовенству десятини, церковним виключенем; закавав свому клирови відправляти богослужєня в руських „синагогах“ або допускати уніятських священників до своїх костелів; а своїм вірним сповідати ся в уніятських свьященників, узяючи таке розрішенє незаконним; вкінці приказав заключати мішани супружєства лиш у латинських священників, грозючи уніятським духовним виключенем з церкви і державними карами. На основі тих фактів вказують жалібники, що латинські єпископи, в супереч покрову Апостольського Престола, уважають уніятських єпископів якби схизматиками, а уніятських священників як би незаконними до правного сповненя церковних дійствій, і просять отців Пропанди, щоби приймали неважними ті постанови собора, котрі в вишій степеня перепривняють задиненю неуніятів в католицькою унією, а навіть піддають осудженю самі булі пап і декрети конгрегацій. (Harasiewicz, Annales, 350—354).

Уніятські єпископи стали після того розвивати удивляючу діяльність в душі цілої католицької церкви. Між ними находились часто мужи глибокої науки і великого посвячення, котрі з одної сторони бороли ся проти завзятого напору остальных схизматиків, а з другого боку ревно поглиблювали в своїм стаді ідею церковної єдності з Римом. Згадаємо з того часу лиш за творців берестейської церковної унії з Римом: за неустрашимого Іпатія Потія, єпископа володимирського, а опісля митрополита київського і Кирила Терлецького, єпископа луцького, — за київського митрополита Велямина Рутського, котрого папа Урбан VIII. назвав був „філярем унії, стовпом церкви і Атаназієм Руси“, — про св. Йосафата Кунцевича, архієпископа полоцького, котрий за справу католицької церкви поніс навіть мученичу смерть, — про Методія Терлецького, єпископа холмського, котрий стояв в тісних зносінах з німецьким цісарем Фердинандом II. і папою, укладав з цісарем великий плян що до зєдинення всего сходу, тай задля сих далекосяглих ідей удостоїв ся від папи Урбана VIII. історичних слів: „*O mei, Rutheni, per vos Orientem spero convertendum*“. Поруч з тими пастирями розвивали дуже живу діяльність іменно численні монастирі оо. Василіян, котрі побіч душпастирської праці закладали многі гімназії і висші школи, тай ревно трудились і для справи католицької церкви і для культури свого народа. Безсумнівно, що така жива і посвятна діяльність українських уніятів булаби, при нормальнім її розвою, напевно принесла рішучі успіхи для католицизма не лиш на українській і білоруській землі, але й на сусідних просторах східної Європи, тай булаби неповздержною силою перенеслась і на цілий Орієнт.

На жаль, покладані надії завели. Бо показало ся скоро, що давна неприязнь проти нашого грецького обряду, яка за часів його схизми горіла, не устала і тоді, коли він зєдинив ся з католицькою церквою. Я подам тут хоч короткий образок того мучеництва нашої св. унії, яке вона в сім часі переносила, і покличу ся для більшого удостоверення знова на польських істориків.

Горячі поклики папи Климентія VIII., видані при закінченню унії, як і численні зазиви його наслідників (особенно Урбана VIII.), щоби признано уніятам рівні права з латинниками і не допускати ся на них кривд, остали зовсім без успіха. А що прикрійше, першими противниками рівноправности унії і спорудниками всяких кривд являли ся як раз польські католицькі єпископи. Вони то головно перепиняли уніятським архієреям місця в сенаті, де могли були постоювати за права своєї церкви, а навіть відказували їм єпископського титулу (*Episcopus, Illustrissimus*) і єпископських відзнак (ношення хреста на золотім ланцюху). Уніятський обряд був ними публично презираний і доптаний: латинський ка-

нонїк мав першенство перед унїятським архієресм, а найнищий латинський суфраган перед унїятським митрополитом; унїятські церкви прозивали згїрдно синагогами і часто забороняли латинським священикам відправляти богослуження в унїятських церквах, а унїятським духовним відправляти в костелах і сповідати латинників, — уважаючи унїятських єпископів на пів схизматиками, а священиків наче незаконними (Гл. Скарга митрополита Антонїя Селяви до римської пропаганди). Унїятські священики підлягали мимо церковних канонів і папських заборон тілесним карам і вязницям (від котрих латинники були виняті), віддавали своїх синів — наколи не походили з шляхоцького роду і не ставали священиками — в паньщину, а не раз мусїли і самі її відробляти. Унїятські церковні добра забирала часто шляхта для себе або повертала їх на латинські костели; а коли унїятські єпископи жалувались на се перед королем Жигмонтом III і другими королями, то одержували відповідь, що вони в королївських добрах сього заказують, але не можуть сьому зарадити в добрах шляхоцьких. Всї права і привилеї признавано лише ісповідникам латинського обряду. В купі з тим ішло, що отці Єзуїти і другі латинські ордени перетягали в своїй виховавчих колегіях молодїж українських вельмож в свій обряд і нарід, і через се ослаблювали унїю. Подібно діяло ся з українськими вельможами і міщанством, котрі хочаби ратувати свою екзистенцію або користати з прав пануючої латинської церкви, переходили самі або були перетягані на латинство. Знов те свободне колись українське селянство повернено на його рідній землі в тяжке кріпацтво і змушувано його, хоч маловласних пастирів, складати десятину ще й латинському духовенству. Неприязнь польських єпископів проти унїї йшла так далеко, що домагали ся многократно на своїх синодах і в меморіялах до Риму знесеня унїятської єрархії, віддання їх маєтків латинським єпископствам і піддання унїятів під юрисдикцію латинських єпископів. Наслідком таких відносин стало ся, що всі висші сфери на Руси і Литві були приневолені переходити в латинський обряд, так що в половині 18. віку лишило ся при унїятській церкві лиш закріпощене хлопство і сільське духовенство, котре нарочно удержувано в темноті.

Сучасні літописи наводять страшні і майже неімовірні річи, які на церковнім поли у нас діяли ся.

І просто розпучливі були скарги, що їх наші архієреї протягом 17. і 18 віка на латинських єпископів за ті кривди і пониження своєї церкви заносили до Риму. Вкажу тут хочби на жалоби Велямина Рутського, Антонїя Селяви, і холмського єпископа Якова Суші.*)

*) Митрополит *Велямин Рутський* підносить р. 1624 в широкім і жалїсїм представленю, внесєнім до римської конгрегації, між иншим:

так że religia ruska stała się religią chłopską. Jak wielkiem to było nieszczęściem dla unii, okazało się później po rozbiórce Polski, gdy biedny kościół ruski, zagrożony w bycie swoim przez potężną Moskwę, nie miał nikogo do swej obrony prócz ludu wiejskiego (роз. закріпощеного) і духовієństwa“ (котре удержувано наміреннo в темноті.*)

Розуміє ся, що такі відносини викликували серед уніятського духовенства і народа глибокі жалі і огірчення до польського католицизму, котрі не причинювали ся до затиснення звязий з католицькою церквою і давали схизматикам добре средство до підбурювання менше свідомих мас проти унії. Сей стан не міг також загрівати ту часть Литви і України, що осталась ще в схизмі, до приступлення в унію, бож бачили добре, що діяло ся з уніятами. Що більше, схизматики вказували не без рації, що унія зістала через Польщу видвингнена не задля католицької віри, а лиш для політичних цілій, щоби визвати роздор в українськiм народі і створити з унії поміст до поступенного облатинщення і спольщення, а за сим і до цілковитого повалення українського народа. І коли на сім тлі пішли вікові національно релігійні борби цілих мас українського народа проти католицької польської держави, котрі що до грози ледви мають що рівного в історії, — то найбільше терпіла в тих страшних часах уніятська церков. Бож православні виступали проти неї з найбільшим завзятем, проганяли єпископів, убивали священників, забирали або бурили їм храми і землі, а по всіх побідах або в навязаних переговорах ставили знесенє унії завсїгди головним услівєм мира. Так була наша унія через весь час тим агнцем жертвенним, котрого (як каже еп. Ліковський) „і свої (себто польські католики) доптали і схизматики кров їх точили“. Згодом вмішала ся в сю міжнародну борбу невеличка Москва, притворюючись покровителькою східного православья, входила щораз більше у внутрішні справи польської держави і клала на них свою тверду руку. А остаточний вислід був такий, що і польський і український нарід зістали через взаїмні борби крайно обезсилені і над обоїма ними запанувала Москва. По опанованю сих земель через Москву була й доля української унії порішена. Заєдно підтинана і ослаблювана через Польщу, не мала вона сили, щоби могла удержати ся перед могутчою Московою і мусіла улягчи.

Так трагічно скінчила ся католицька місія Польщі на сході Європи. Ціла справа нині стоїть ясно. Колиб була Польща, займаючи від 14. віку великі простори України і Литви, полишила сему народови і церкві їх права, булиби всі

*) Likowski Edward: Historia unii kościoła ruskiego, Poznań 1875 стр. 130—132.

діла на сході Європи пішли іншим ходом. Оба народи, український і польський, були би удержали ся на своїх територіях в повній силі, і українсько-грецька церква, що відносилась давно приязно до західного християнства, була би в мирний спосіб з'єдналась з Римом. Навіть, колиби ще в 16. віку заключена церковна унія була по наміреням папи Климента VIII. ретельно перевелась, з повним пошанованем східного обряду, стала би справа сходу уратована. Не було би братоубийчих борб між обома народами. Тай церковна унія, користуючись належними правами, була би на Україні гарно розвила ся, була би без опору притягла до себе всіх українських і білоруських православних, а вкінці несучи народам благодотворне жите була би могутчою филою поплила й на московську північ і полудневий Балкан і була би стала після слів папи Урбана VIII. цінною посередницею в поєднанню всеї грецької і латинської церкви та їх народів і в зведенню їх в одну церкву Христову. За сим були би і державні відносини як в східній Європі, так і в цілїм Орієнті пішли зовсім іншим складом.

Однак стало ся цілком противно. Польщі, що величалась заєдно твердинею католицизма на сході Європи, не ходило о добро католицької церкви, але о свій власний егоїстичний інтерес: о поширенє польської нації на багатій українській землі. Латинського католицизма над'ужила вона лиш як орудя до тої ціли. Що гірше, вона споневіряла прапор католицизму перед народами цілого сходу, котрі вказують на українську унію як на відстрашаючий примір: в якій спосіб поступовано зі з'єдиненими сходу, і яка доля чекала би їх при злуці з латинським католицизмом. А вже й не говорити, які політичні наслідки пішли на Европу по упадку України і Польщі, та по запанованню Москви на великих їх обшарах. Се був страшний блуд, котрий тяжко пімстив ся і на обох народах, і на справі католицької церкви. Викликана тим ділом гроза висить від зверх 100 років над Европою, вибухла тепер з цілою силою, тай загрожувати ме і в будучині всім народам. Сю злочасну похибку Польщі для католицької церкви на сході і власної держави признають визначні польські історики. І так пише історик Михайло Бобржинський, недавний намісник Галичини: „Колиб унію переведено вповні на услівях уложених в р. 1595, була би без сумніву принялась загально і принесла державі неоцінений дар і єдність релігії. Однак тих услівій не доповнила Польща... В половичнім способі її переведеня лежав блуд політичний“. (*Dzieje Polski, Kraków 1890*, ст. 171). Ще виразнійше висказуєсь польський історик єпископ Ліковський: „Був то нещасний блуд польського ряду в справі унії... Справа унії була би тим самим взяла інший оборот. Унія була би стала для церкви і держави тим, чим по мисли сво-

їх творців мала і могла би бути*. (Unia brzeska. Poznań, 1896, ст. 199).

III. Мартирологія і упадок української унії в Росії.

На Україні і Білій Русі. Вже за польського пановання, в часі кипівших національно релігійних борб між українським народом і Польщею, було положене унії дуже тяжке. Колиж мимо сих страждань унія в 18. віку таки перемогла схизму і розширилась на всю Україну і Білу Русь, виступив проти неї інший страшний ворог, Москва. Користаючи з внутрішнього ослаблення Польщі і пануючого в ній розстрою, стала Москва, почавши від царя Петра В., щораз більше входити у внутрішні справи польської держави і рядитись в ній самовласно. Щобиж мати притоку до сього, виступила як захисниця православ'я. Як така вимогла від польських королів полишене православної митрополії в Могилеві і цілого ряду архимандрій, котрі навіть сама обсаджувала, а разом з тим підюджувала безнастанно осталих схизматиків і жадала для них всяких прав. Рівночасно йшла завзято проти унії: викликувала проти неї кроваві рухи (як в Умані 1768 р.), домагалась звернення схизматикам многих уніятських церков і земель, а то й віднімала їх насильно при помочи своїх військ. Що терпіли в тих часах уніяти, кілька священників і монахів було убитих або згинulo в в'язницях, се не дасть ся описати. Як далеко воно йшло, показує факт, що цар Петро Вел. велів луцького єпископа Дионізія Жабокрицького — отже польського підданого — піймати і перевезти в Москву, де він і помер. Від такоїж судби уратувались митрополит Лев Заленський і полоцький єпископ Пешкевич лиш скорою утечею.

Та вже з цілою беззглядністю виступила Москва проти унії, коли при поділах Польщі перейшли українські і білоруські землі формально під її пановане. Основа була така. Вже Петро Вел. поставив був на чолі російської православної церкви святійший Синод або соборну управу, в котру входили покликані царем духовники і царські урядники. Се зробив на те, щоби церковна власть не мала своєї волі, а підчинялась (по думці „Духовного Регляменту Петра В.) беззглядно царському правительству. Через се одержав царат в своїй православній церкві повільне оруде для переведення всіх своїх цілей: для удержання деспотичного правління, для зілляня всіх елементів імперії в один російський нарід, а в кінці для спинення всяких автономних змагань, що могли би в різних народах і краях держави проявляти ся. Та яркий вилім творила в сім церковнім принципі католицька унія. Вона стояла в релігійних ділах незалежна і могла стати з часом приміром також для других автономних змагань

і в самій православній церкві і для різних народів (як українського і білоруського). Через се являлась вона російському царатови небезпечною і мусіла бути конечно повалена. На жаль, се намірене царату було через попередню долю унії значно улекшене. Як показано висше, українська унія вийшла з під польського пановання дуже ослаблена, всі висші верстви зістали переведені в латинство, а остало при ній лиш закріпощене хлопство і малообразоване духовенство. В такім складі не мала унія достаточної сили, щоби так могучому ворогові оперти ся і знищене її було лиш питанням часу.

Занявши при другім розборі Польщі (1793) найбільшу часть українських земель, знесла цариця Катерина II. всі уніятські єпископства (крім полоцького) і поставила на їх місци митрополита і єпископів нез'єдинених, проганяла уніятських священників, віднімала їм церкви і віддавала схизматикам. Остаточний же удар задав їй тут цар Николай I. Він забрав найперше всі василіянські монастирі, велів духовним кандидатам образуватись в схизматичьких академіях в Петербурзі і Москві, прилучив управу уніятської церкви як відділ до св. Синода і назначав на осталі уніятські єпископства і всі важніші духовні становища горячих прихильників схизми. По таких підготовленнях скликано в кінци синод в Полоцку 1839 і проклямовано там знесене унії. Пребогато священників і народа опиралось мужно сій насилі, але опір їх зломано насильно: громадними вязницями і засланнями в далеку Сибір.

В Холмщині. По сім остала в Росії ще одна уніятська дієцезія в Холмі, а се завдяки тому, що при третім розборі Польщі дісталась до Австрії, а в р. 1815 була приділена до автономічного польського королівства. Позаяк ся земля творить нині спірну справу між польсько латинським і уніятсько грецьким обрядом, хочу подати тут деякі вісти з її історії. Холмська дієцезія належала від першого прийнятя християнства до грецького обряду і займає в історії нашої унії дуже визначне місце. Вона з'єднала ся перша з римським престолом, бо прийняла унію вже за часів руського князя Данила р. 1253, котрий і одержав тут в місті Дорогичині через папського легата королівський кінець. На синоді в Берестю р. 1596. холмський єпископ Дионісій Збируйський підписав один з перших акт унії з Римом. Тай наслідники його йшли завсїгди в передовім ряді в скріплюванню церковної єдності на Україні і в просвічуваню глибокою наукою всій українській землі. Згадаю лиш про учених істориків руської церкви: про геніяльного єпископа Методія Терлецького (1630—1649), до котрого відносились слова папи Урбана VIII: „O mei Rutheni, per vos Orientem spero convertendum“ (о яким була вже висше згадка), про єпископа Якова Сушу (1652—1687) і єпископа Максиміліяна Рилла

(1759—1794). В загалі розвивали холмські єпископи живу діяльність коло піднесення католицького духа і просвіти в народі, в поборюванню схизми і в обороні своїх прав. При такій праці пустила тут унія дуже сильні корені в народі і стала ся відтак кріпкою твердиною католицизму на сході Європи, що змогла перенести найбільші удари.

Однак мимо усильної праці для католицької церкви прийшлося і холмській дієцезії ділити за польського пановання долю всей унійської церкви і випити багато гірких чаш. І так коли єпископ Методій Терлецький, що мав тісні зносини в німецьким цісарем Фердинандом II і папою Урбаном VIII, введнав від папи для піднесення просвіти в своїм народі було на отворене академії в Холмі, то се діло сперла краківсьва академія. А холмський лат. єпископ Пасецький заборонив на синоді в Холмі р. 1643, своїм вірним під карою екскомунії посилати туди своїх дітей, сином же зігрозив не приймати їх в духовний стан. По смерті єп. Методія р. 1649 постановив латинський клер внести загальм унію, забрати церковні її добра і піддати уніятів під юрисдикцію лат. єпископів. Длятого не допущено до обсадження холмського унійського єпископства, так що Яков Суша став зразу лиш часовим адміністратором дієцезії. Для формального ввєсеня єпископського престолоа ужито тоді ще й такого способу, що латиняки перевезли тіло помершого єпископа Терлецького (з котрим за життя вели борбу!) до Красностава і вложили там в гробі лат. єпископів, кажучи: що як послідний унійський єпископ прилучив ся по смерті до лат. єпископів, так мав влучитись і його дієцезія. В таких прикрх відносинах вислали всі унійські єпископи Якова Сушу до Риму і шукали помочи у Папи. В широкім меморіалі „De laboribus unitorum“ з р. 1664 малюють вони всі трудя унійських єрархів для католицької церкви і тяжкі страданя, які мусіли від латинників і схизматиків переносити, і кажуть: „Жалують ся унійські єпископи перед Богом, перед св. Отцем і Римським Престолом, що в нашій отчині находить ся не мало єрархів, котрі заходять ся у св. Престола, щоби нас унійських єпископів внести, наші маєтки прилучити до лат. єпископії і підчинити наших монахів і світських священників під латинську юрисдикцію... Після походу під Берестечко була холмська єпархія по радї деяких духовних осіб віддана королем єпископови Сумі лиш в часову управу, бо було вже рішено прилучити її до латинського холмського єпископства. Так сам хотіли поступити і в другий канонічний унійський єпископствами... Но коли хотіли би нас позалити, тоді належало би побоюватись, щоби многочисленні народи, котрі так кріпко привязані до гр. кат. богослуження і обрядів, не перейшли поволі в браку своїх пастирів на православне... Ще підношу: що кілько разів річ посполита постановила щось проти уніятів, ніколи Бог сього не благословив.“ (Harasiewicz, Annales, 293—349). З сього часу походять меморіал митрополита Антонія Седани і всіх унійських єпископів з тяжкими скаргами на латинську єрархію за завизавані кривди і пониження. Підібні прикристи переносив також єпископ Макс. Рилло, кажучи в своїм дневнику (Diarium quotidianum): „Я розказав би о нещаснім положеню Русинів в тім краю ще й в многих других річах, але всім авісно, що терплять Русини від латинників“ (Петрушевич, Науковий Сборник, 1866).

По розборі Польщі і по прилученю холмської землі спершу до Австрії, а відтак до російської Польщі, усталв виравді давні явні насильства протв унії, але за те ужито на неї по влучі в

конгресовою Польщею виного способу. Появляю Холм втратив давню звязь з Галичиною, з своєю митрополією (прийшовши під безпосередню владу Риму) і з прочим українським народом, а дістав ся під безпосередній вплив польський, вихіснувала Польща сей час, щоб національно неосвідомлений холмський клир з польським душі виховувати і наш обряд латинизувати. І се їм в значній часті удаю ся. І так викладаю з багатьох церков іконостасів, котрі були характерним знаменем церков грецького обряду, усунуто старинні грецькі богослуження (утрені, вечірні і др.), а введено практикою латинські і польські (органі, літанії, гідівні, рождання, польські проповіді, польські пісні і др.). В часі польської революції р. 1863 дійшло навіть до того, що значна часть холмського уніятського клиру взяла участь в польській повстанню. Се останнє було фатальне для справи унії і припало їй кінець. Російське правительство не було їй й так прихильне, бож своєю незалежністю творила в Росії шлім ухїдїлї церкви і вносила в неї несподіваний принцип. Колиж до завалення революції взялось до репресій і внесло автономію польського королівства, тоді й рішталась, щоб виняти холмську країну з під польського революційного впливу, ввести в нїй церковну унію і ввести на її місци, хоч би найбільшою насилію, свою об'єднательну схизму.*)

Так отже мимо незвичайно сильного католицького духа в клирі і в народі наважило ся російське правительство повалити і сю твердиню. Вже передше знесло воно всі василіянські монастирі, не обсаджувало довший час єпископства (1851—1868) і приказало висилати певне число духовних кандидатів в схизматичкї академії в Москві і Київ на науку. А по здавленню польської революції приступило до остаточного переведення свого пляну. З тою ціллю заслало більшу часть капітули на заточенє і зажадало від поставленого єпископа Куземського цілковитого зірвання з Римом. Колиж єпископ відказав сьому, змусило його правительство до опущення дієцезії. Відтак проголосило в р. 1875 при помочи своїх прислужників мимо загального протесту духовенства і всіх мас народа введенє схизми, відібрало насильно всі уніятські церкви і поставило в них схизматичких духовних. І удавляюче було геройство, з яким сей нарід остоював за свою віру! Опірних уніятських священників засуджувано громадно на в'язниці і заслання в Сибір або змушено до еміграції в чужі краї. А знов на маси народу ужито кнута, грошеві контрибуції, в'язниці, заслання, а в деяких місцях оружної сили і громадного проливу крови. Сї страшні насильства визвали публичні протести тодішнього папи Пія IX

*) Вказуючи на похибку уніятського холмського клиру, що дав ся завести польським духом, не кочу тим ухиляти релігійній його стороні. Сю похибку сповніє він несподівано, дарма, що прискорив тим катастрофу. В моїх молодших літах мав я нагоду пізнати багатьох „Холмчаків“ і в моїй пам'яті стоїть завжди на першій місци твердість їх віри і праведний характер. Мнорі з них, побувши в Галичині, зрозуміли тут відносини нашого народу і обряда, пізнали прикре їх положення і старали ся по змові їм служити.

і обурення в цілїм світі, але се не здержало російського правительства від його твердих мір. Та мимо сего жорстокого поступованя не удало ся правительству зломити там унії цілковито. Дуже багато народа, хоч і зачислено його урядово до схизми, остало вірним св. католицькій вірі, не ходило до схизматичьких церков і не узнавало накинених їм схизматичьких духовних. Були многі села, що довгі роки самі хрестили дітей і похоронювали умерших, — а позаяк вступ галицько уніятським священикам був в границі Росії засадничо і дуже остро заборонений, то приймали вони св. тайни потайхи у латинських священиків або в сусідній Галичині. Тіже, що не сміли явно опертись правительству, піддавались лиш позірно, зберігали в своїй душі католицькі чувства і чекали лиш часу, коли змоглиби схизму скинути із себе. Нещасний люд вносив багато разів прошенє до російських царів, щоби лишено йому свободу совісти і віддано забрані церкви, — відносив ся теж о поміч до сусідного греко-католицького митрополита у Львові, а за його посередництвом до Риму, але всі заходи були надаремні. Навіть коли в р. 1905 оголошено в Росії загальну релігійну толеранцію, то сеї полекші не признано уніятській церкві. Унія східної церкви не сміла засадничо по нормі правительства існувати в Росії! Тоді стало ся, що уніяти рішились ратувати свою приналежність до католицької церкви тим, що в значнім числі (коло 150.000 душ) прилучили ся до латинського обряду. Се учинили з тим наміром, що в відповідний час повернуть знов до свого давного, греко-католицького обряду і унії.

Нині стоять діла в холмській дієцезії так, що хоч більшість української людности зачислено в урядових списках до схизматичької церкви, однак схизма не має в ній основи, держить ся лиш силою правительства, а з усуненєм тогож зробить місце давній унії. Подібно задержала і та часть населеня, котра перед 10 роками прилучилась з konieczности до латинської церкви, горяче привязанє до давного греко-католицького обряду і бажанє, щоби могла в догідний час знов до него вернути. Найліпшим доказом того факт, що коли в теперішній війні появили ся галицько уніятські військові курати в Холмі і в других тамошних містах то вся людність, і позірно схизматичька і облатинщена, горнула ся тисячами на їх богослуженя і голошені ними українські проповіді, та приймала те з таким одушевленєм і зворушенєм, що не могла здержуватись від голосних плачів. Те саме проявило ся на Волини, де унія перед 80 роками знесена; і там удержала ся традиція унії в живій памяти. Се незвичайно радісний обяв. І австрійське правительство і св. Апостольський Престол повинні длятого вволити

чувству і бажанню холмської і волинської людности, та приступити там до безпроволочного привернення унії.

IV. Доля української унії в Галичині — під пануванням Австрії.

Давні змагання польських єпископів, щоби переводити українських уніятів в латинський обряд або піддати їх юрисдикції латинських єпископів, тревали в Галичині й по прилученню сего краю до Австрії. Тому предложив митрополит Лев Шептицький р. 1774 цісаревій Марії Тересі меморіал, в котрім жалує ся, що лат. клир перетягає мимо виразних постанов Апост. Престола уніятів в лат. обряд, що в дуже негідний спосіб поневіряє унію перед своїми вірними, називаючи Русинів псами, їх віру песячою, прозиває згідно найлучших уніятських священників схизматиками, церкви синагогами, а пресвітерів попами, відказує похоронів тим, що сповідались у уніятських священників, спинає наші богослуження, та маловажить права уніятських єпископів, нехтуючи справедливі їх екскомуніки і приймаючи вилучених в свій обряд. За сим молить митрополит цісареву, щоби не дозволила на знищенє гр. кат. обряду, усунула кривди і признала йому рівні права з латинським (Harasiewicz, Annales 559—561). Вслід за тим удав ся лат. архієпископ Свраковський р. 1775 до Відня, став представляти Русинів, начеб стреміли до схизми і російської держави, і домагав ся, щоби уніятам свобідно було переходяти в лат. обряд (Harasiewicz, 569). Однак цісарева зрозуміла, що криє ся під латинщенем уніятів і видала приказ: щоби в справах обрядових держано ся папських постанов, щоби шановано права гр. кат. обряда і не діяно йому ніяких кривд, щоби гр. кат. душпастирів називано парохами а не попами і щоби між єпископами і клиром обох обрядів панувала згода. Ще виразнійше зазначив се цісар Йосиф II. в інструкції з р. 1782: що всі три обряди в краю повинні мати однакову повагу і ніякому з них не признає ся первенства перед другим (Harasiewicz 569). Разом з тим подбали австрійські цісарі о образуванє гр. кат. клиру, щоби через нього нести просвіту в народ, основуючи духовні семинарії в Відні і у Львові, і признали йому платні з створеного релігійного фонду.

Однак справедливі зарядження австрійського правительства не багато помогли. Польські єрархи були і дальше тої думки: що уніятські єпископства повинні буги, коли не знесені, то бодай їм підчинені. Так виразив ся львівський лат. архієпископ Кіцкий в своїм письмі з р. 1782: „Звідки гр. кат. обряда така опіка; на що в одній і тій самій церкві тільки ординаріятів; ріжниця обрядів не вимагає окремих ординаріятів“. І в сїм напрямі поступав весь лат. клир. В р. 1818 виміг навіть лат. єрхієпископ Анквіч від правительства роз-

порядок — під покривкою, що декрет Пія VII., котрий вимагав для обрядової зміни позволення папи, не одержав цісарського затвердження — що для переходу в другий обряд не треба згоди папи і поручено гр. кат. ординаріям, щоби в сих ділах не робили трудностей. Так отворено лат. клирови знова повні ворота до веденя у нас латинської пропаганди. А за сим пішли між обома обрядами завзяті спори, котрі виходили тим більше згіршаючі, що по поминенню папського авторитету не було способу їх злагодити. Річ прибрала такі розміри, що в кінці виділось міністерство просвіти спонуканим, вівзати в р. 1852 архієреїв обох обрядів до обовільних переговорів. Підняті обряди довели до уложеня певних правил, котрі регулювали відносини між обома обрядами в Галичині, а котрі папа Пій IX. потвердив і оголосив в р. 1863 в декреті „*Concordia*“.

По виданю сего декрету настав часовий спокій, котрий міг бути певно лиш корисний для церкви і обох народів. Але се не довго тревало. В р. 1868. вийшов в Австрії конфесійний закон, котрий позволяв на свободну зміну релігії. Зразу не признавало духовенство обох обрядів правосильности сего закона в справах обрядових, уважаючи, що він дотикає лиш зміни релігії, а не обрядів, та що в зносінах обрядових обовязують лиш папські декрети. Однак небавом змінили ся погляди і відносини. Полякам удало ся здобути неограничену самовладу в краю; і сей то час взяли ся вони використовувати, щоби довершити плян давньої Польщі хочби в галиц. частині української землі, — з тим доповненем, що коли давні змаганя звертались головно супроти шляхти і міщанства, а поминали закріпощене селянство, то теперішня робота мала пійти вже й в маси українського простонародя. В тім духу виховано найперше нових клириків, а за сим настроєно і весь прочий клир. Відтак стали заводити по всіх повітах краю формальні „організації“, зложені зі всіх станів (духовенства, дідичів, урядників, учителів, сфанатизованих міщан і селян і др.), котрі мали занятись по всіх українських місцевостях пареведенем назначеної задачі. В сповненню того пляну будували всюди по селах, де найшла ся лиш дрібна горстка латинників, свої костели або каплиці, основували монаші захоронки або монастирі, заводили свої польські школи і різні просвітні і господарські товаришеня, еригували при помочи свого краєвого правительства многі сотки лат. парохій або експозитур, — очевидно для веденя дальшої пропаганди. В першім ряді ішов в сій праці лат. клир. І яких способів не уживав для достиженя своїх цілій! Я позволю собі подати тут хоч коротенький образок уживаних средств а то на осові реляцій і ріжних скарг, предкладаних через наше уніятське духовенство. Грецький обряд понижають як низший і хлопський, забороняють своїм вірним української народности під присягою говорити по українськи, сповідати

ся у уніятських священників або ходити до уніятських церков як небезпечних для спасення душ, а деякі (як кс. Відавський, бувший експозит в Підмихайлю коло Калуша) посувають ся до того, що не відкривають голови перед уніятською церквою. Папську конкордію узнали як знесену і неіснуючу, та накликають уніятів, щоби до них переходили, хрестять їх дітий і вписують в свої метрики; а коли на внесені жалоби прикаже їм часом лат. єрхієпископ видати метрику, то не слухають приказу (кс. Керницький, лат. парох в Годовичах коло Наварії) або видаючи метрику заявляють, що дитина мимо того остає й далше в лат. метриках і узнає ся й на будуче приналежною до лат. обряду (лат. парох в Самборі). Правдиве пекло счинили в мішаних подружках, подбурюючи лат. мужів, щоби не дозволяли своїм уніятським жінкам і дітям ходити до уніятських церков і святкувати уніятські свята, щоби всіх попередно в уніятській церкві хрещених дітий переводили в латинське, тай дальших дітий хрестили лиш в лат. обряді. Уніятським дітям виставляють нераз самовільно метрики родження, єдино на підставі дат поданих устно через родичів¹⁾, приводять їх миропомазаних вже через уніятських священників до вторичного миропомазання своїх єпископів, вічають уніятів часто без метрик і оповідий зі сторони уніятського пароха, не зважаючи навіть на заходячі канонічні перепони²⁾ і безправно похороняють померших уніятів. Коли уніятський парох виступить проти яким блудам своїх парохіян або зайдуть між ними які непорозуміння, або прийдуть на парохіян конкуренційні обовязки задля будови церкви або парохіяльних будинків, використовують се, щоби приєднати їх для себе, тай ще й вивисшують їх в ріжний спосіб³⁾. Уживають й такого средства, що за зміну обряду виробляють пожички, посади, для дітий стипендії і місця в бурсах, помагають в набуваню землі і под.⁴⁾ Щобиж надати таким

¹⁾ Класичний приклад фалшованя метрики подає „Церковный Вѣстникъ“ в р. 1913 вип. V, I VI: що хлопець Данило, син Василя і Агафії Нєдзів, гр. кат. обряду, роджений в Тулиголовах 22. грудня 1882 і там же в метриці гр. кат. парох. уряду вписаний, одержав другу метрику з тими самими датами в лат. парохіальнім уряді св. Анни у Львові в підписом: Vart. Leo Parr parochus.

²⁾ Коли в Рогачині, пов. бережанського, не хотів уніятський парох без диспензи вінчати подруже вздля своатва в 1. степені, звінчав їх лат. ксьондз Андлер без ніякої диспензи.

³⁾ Коли в місті Галич уніятський парох упоминав одного ємер. возного за дике соблазняюче подруже, прийняв його лат. священник в свій обряд і поставив ще старшим братом в лат. костелі.

⁴⁾ В р. 1910 вписав ся гр. кат. ученик в Годович до 1. гімн. класу в Самборі. За пару днів прийшов до гімн. дирекції польський парох кс. Ватулевич, взяв руську метрику і прийс за пару днів вмісто неї метрику латинську. Рівночасно примістив його в польській бурсі ім. Міцкевича. О сїм факті довів гр. кат. катехит своїй консисторії, але ученик ходив і далше на лат. релігію. Подібні факти корумпованя шкільної молодіжи за стипендії, поміщення в бурсах, ба і за вироблене до-

актам правну форму, посилають позисканих людей до ц. к. староств, щоби зголосили там свій обрядовий перехід, а не раз пишуть їм й самі дотичні петиції або прискорюють своїм впливом порішене справи⁹⁾. Розуміє ся, рішення староста приймають до своєї урядової відомости, вписують тих людей в свої метрики і уважають їх приналежними до лат. обряду. Разом з тим ідуть лат. священники дуже неприязно проти правам українського народа і церкви, прим. причинають ся (при помочи прихильних їм властей) до переміни українських народних шкіл на польські, до усуваня українських учителів і под. Коли в місті Монастирських з поручення міністерства введено в фабрики тютюну обходжене деяких уніятських свят, підбурював лат. катехит Потшебський робітників на вічу, щоби вдерли ся до фабрики і не допустили до обходження тих свят.

Краєва адміністрація іде сим змаганам дуже ревно на руку. Коли які уніяти зголосять в ц. к. старостві свій перехід на лат. обряд, то змушують староства уніятських парохів урядово під загрозою кар до виставлення потрібних метрик і полагоджують справи скоро і без ніяких трудностей для сторін. За те приймають староства зголошення латинників на гр. кат. обряд дуже нерадо, жадають предложеня метрик не від лат. парохів, але від самих сторін, котрі не годні їх від лат. парохів ніяк видобути, — індагують сторони, хто їх до переходу намовляв і протягають рішене в безконечне. Для ілюстрації подам приклад відмінного поступованя самбірського староства в одній і тій самій парохії. В р. 1910 прийшов до села Ланович (коло Самбора) лат. священник і підбурив 40 осіб до переходу в лат. обряд. Староство зажадало від гр. кат. пароха під загрозою кари видання метрик тих людей і полагодило справу до кількох днів. В тім самім році зголосило в сусіднім селі, належнім до тоїж самої парохії, 50 латинників свій перехід на гр. кат. обряд. Однак староста не домагав ся метрик від лат. пароха, а поручив самим сторонам старатись о те. Розуміє ся, лат. парох не видав метрик і справа застрягла. Всі неправні чинности лат. клиру, довершувані для гр. кат. вірних, виставлюваня фалшивих метрик і др. толерують ся. Колиж часом гр. кат. священник, відплачуючись за се, сповнить якусь меншу функцію (охрестить або поховає), тоді потягають його староства до одвічальности і карають.

брых нот в науках, dokonувані через польських священників і їх помагачів, мали місце також у Львові, в Тернополі, Бережанах, Жовкві, Станіславові, Товмачі і др.

⁹⁾ В Дрогобичі лат. ксьондз Шалейко, мимо протесту уніятського пароха, післав в день шлюбу рано обрядове оголошене гр. кат. дівчини до ц. к. староства, узискав зараз урядове призволеня і звичай IV ще перед полуднем тогож дня,

В повисшій акції беруть живу участь й всі другі чинники сусідньої суспільности. Так закупив парцеляційний їх банк в Берестянах двірський обшар і розпродував його Українцям лиш під услівем, що перейдуть на лат. обряд. Через се й покинуло 12 родин свою церков. Однак банк побоюючись, щоби ті прозеліти не вернули в свій обряд, здержував через довші роки заінтабульованє тих закуплених ґрунтів.

Такою сполученою і горячковою акцією всіх чинників переводять ся від десятків літ по всіх сторонах краю щорічно многі тисячі українських уніятів на лат. обряд, з тою ціллю, щоби їх відтак перетворити вже й в справдішних Поляків. Уніятське духовенство підносить на ті діла голосні жалі, але всі скарги не відносять ніякого успіха.

Сі відносини викликали в краю дуже прикрий образ. Католицьке духовенство обох обрядів, важний чинник в сій країні, стоїть поділене на два ворожі табори, котрі зірвали нині з собою всякі станові і товариські зносини, та йдуть у всіх ділах проти себе явно з найбільшою ненавистю і завзятістю. Отже слуги Христа — провідниками суспільної ненависти! А за ними йдуть вже цілі суспільности обох обрядів і народів, котрі перед пару десятками літ жили з собою ще в гармонії, а нині запалились проти себе до взаємної безпощадної борби. Видовище дуже печальне, котре кожного мислячого чоловіка може наповняти лиш тревогою що до будучности сего краю і звязаних з ним різних проблемів. Воно грізне передовсім для обох краєвих народів, котрі станувши вже передше над берегом економічної руїни і опиняють ся по війні в нерівно гіршім положеню, зужитковують всі сили не на продуктивну роботу для свого матеріяльного і культурного підвигнення, але на негативну працю взаємної борби. Не досить, за сими національними частинами в краю стоять великі маси обох націй, української і польської, за кордоном і тим самим втягають ся до загальної борби одного народа проти другого! Сей стан, що розгріваєсь у нас на границі католицизму, шкодить дальше цілій католицькій церкві, бож закордонні народи (Українці і Білоруси), котрі не радо зносять царське православє в Росії і бажалиб якогось другого церковного пристанища, не можуть одушевляти ся за унією з католицькою церквою, видячи в сусіднім краю таку ворожнечу проти свого обряда. Вкінці некорисне воно й для інтересів австрійської держави, котра здавалась бути пристанню для різних народів і їх свобод, а тут представляє образ незвичайного упривилейованя одної нації, а упослідження другої, і то автохтонної. На жаль, верховні керманичі, і католицької церкви і держави, сліпі і глухі на ті події; вони не доціняють і досі ваги українського народа

і його церкви в міжнародній констелції, і давний гріх, що накоїв вже тільки лиха, товче ся й далше на нашій землі.
(Конець буде).

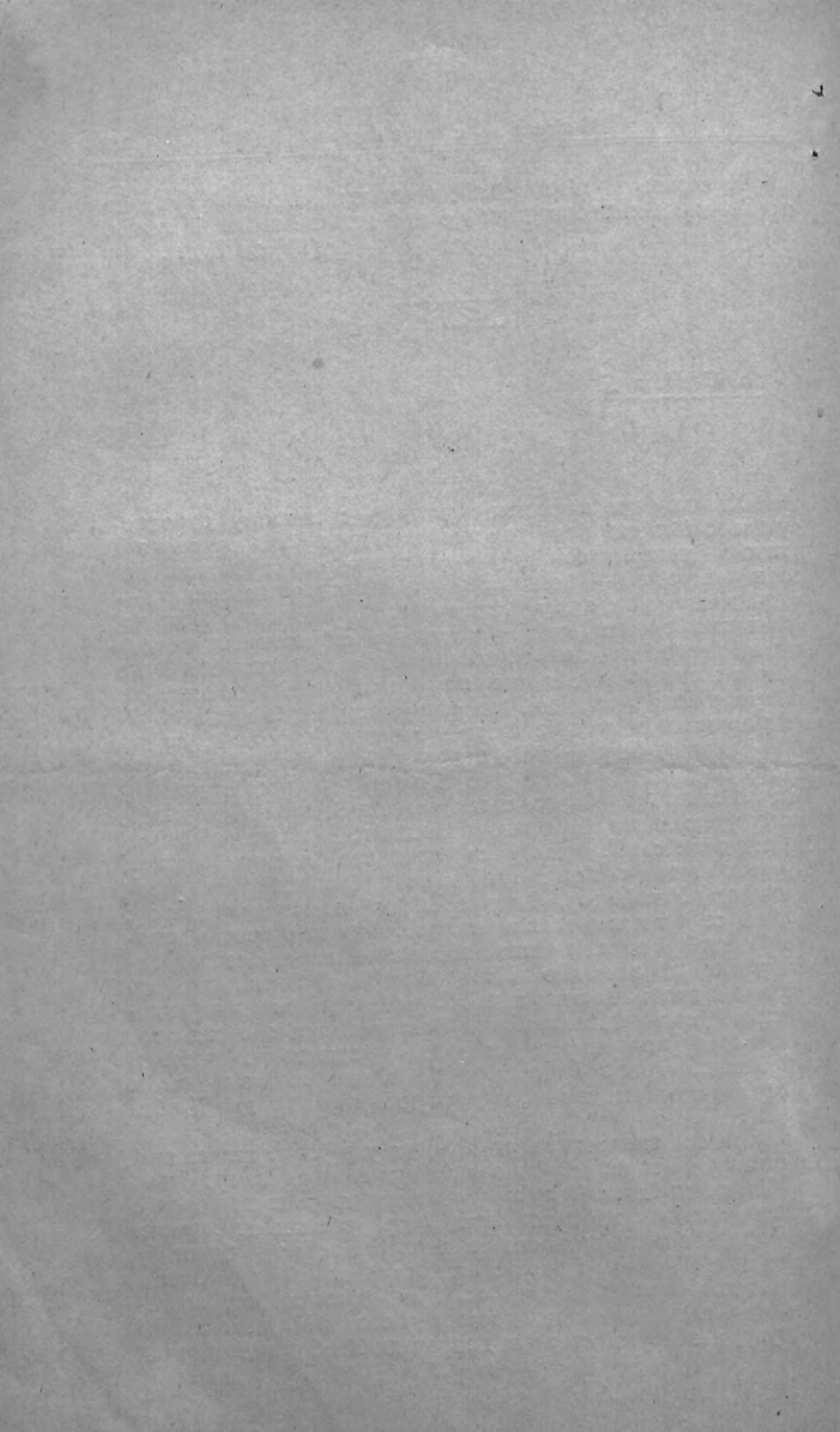

о. С. М. з Б.

Національне виховане клиру.

Хто хоч трохи уважно приглядався нашому народному життю і слідив його хоч якийсь час, стрітив ся нераз з дивною дисорієнтацією у многих в наших церковно народних справах, — не говорю уже о чисто церковних, — котрі для многих є „terra incognita“. Ми закидаємо дуже часто нашим сусідам „maximam ignorantiam“ в наших народних та церковних справах, чому впрочім не можна так дуже дивувати ся, бо се для них справи чужі, а навіть „odiosa“, але як треба боліти над тим, що наші люди, нераз визначні діячі на народнім поли, в справах церковно народних справдішні анальфабети і ігноранти, не сугірше чужих! Та що вже говорити о світських людях, котрі лиш часом, прихапцем, займають ся такими справами, коли і велика часть нашого духовенства, особливо молодшого, з малими хиба винятками дуже слабо орієнтує ся в тих так важних справах, дорогих не тільки кождому українському священникови, але і кождому Українцеві. А що дійсно ті справи нам дорогі, бачимо се в тім відруковім змаганю, боротись против агресивних затій і нападів наших ворогів на нашу Церков, навіть у тих, що звичайно цілком обоятно, або навіть ворожо настроєні проти Церкви, а ще більше проти нашого духовенства. Многі радоби знайти в тім згляді якийсь вихід з того прикрого положення, в яке попадає наша церковь через ті затії наших ворогів; і що правда, з ріжних мотивів, часом навіть і осоружних церкві, придумують способи для її оборони.

При сих змаганнях наглядно показуєть ся та велика дисорієнтація в наших церковно-народних справах, в наслідках ще більше шкідлива, як самі затії і напади наших ворогів. Дійсно, наслідки тої дисорієнтації суть страшні для церкви і народу! Вони то витворили з одного боку ту боротьбу проти нашої церкви і духовенства, так званий радикалізм, котрий дошукуєть в нас якогось ультрамонтанства, клерикалізму і т. п. і завзято поборює його в ім'я демокрації і поступу, а з другої сторони допровадили оборонців церкви

И В И

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 3.

Львів, 1. марта 1916.

Рік XII.

о. Александер Стефанович.

Відношення давньої України до католицької церкви й викликана борба між обома обрядами.

Наша Русь-Україна приввела християнство і східний обряд з Константинополя, беручи за разом від полудневих Славян славянське богослуження. За сям підлягала київська митрополія в далішніх віках царгородському патріархатові, однак вона залишилась від нього більше номінально, мала свою повну церковну автономію і розвивалась у себе в численних обителях і у всім народі прекрасне цвітіння релігійне і культурне життя. Колиж обійняв настав в Царгороді, більше на імперіялістичні підказки, церковний роздор, тоді Русь-Україна маючи свої зовсім окремі державні інтереси, та будучи відділена від Царгороду церковною автономією і славянським богослуженням, не побивалась за анзантійською схизмою, а тільки не переставала удержувати за сям ріжні приязні відносини з заходними католиками. Українські князі заклопотані часто родинні подружжя і політичні договори з католицькими дворами (угорським, польським, німецьким, французьким) як однопісними, тай українська церква не відрізувалась строго від католицької і уважалась з нею однією

фна Товариства „Просвіта“ в Бродях о. Софрон Глібовиц-
кий. Відень, 1916. — 4 клас. — 19.

В отсій броурі ми знаємо, що автор стіснийцяєть ко-
ротких повідань, а також і новели. Його Оповідання пи-
сані в стилі жиро-реалістичному. Будуть це для нас милоді для
наших читачів і слухачів.

Гостиниць, а також і в інших містах. Оповідання 31-
брат Святицький. Ціна 50 сот. Відень, 1915, ст. 32. Можливо
можна в Книжковій Е. Товаристві в Штернбергу, а також

Міжнародний літературний конгрес в Празі 1912 року.

Рік XII

Листопад 1916

№ 3

Передплата

Вп. о. Ор. Тустанович. Визволення Європи. —
Писаний на яднук для Європи. — Вп. о. Ор. Тустанович. —
редакція секретарів С. Мелюх, П. Мелюх, П. Мелюх.
тому. — Вп. о. Н. Кравчук в Золочеві. Гроші за книгу пе-
редано касієрці „Захис“ в м. Шепливі. — Вп. о.
сов. В. Личинський. — Вп. о. С. Ковалів в Золочеві. Всього
буде згодом 100000. — Вп. о. І. Оресничук в Штерн-
бергу. Червоно-ий Устав (журнал) буде вийти в „Наша“
від р. 1917. — Вп. о. П. Мелюх в Липиці. — Вп. о. П. Мелюх, не
маємо. — Хв. Institut für Völkerforschung in Wien. — Вп. о. П. Мелюх,
чисел на разі вислати год. — Радо се зробимо так, щоб
буде можна зробити відомо, де перед війною вийшли
ся адміністрація „Ниви“ — о. С. Гай. Відень — проси-
мо приєднати — радо помістимо. — о. Мс. Брицький в Ни-
китичах. Числа „Ниви“ з р. 1914 висілено вийдуть — на-
ді трудно їх видобути. (Адміністрація „Ниви“ була в д.у. се-
млярів, де в час інвазії був російський чиновник, який ре-
мілять австрійський. Російські солдати так посподарили в
адміністрації „Ниви“, що діти в них до цього не зможемо,
чиже як во устатковано вийдуть з семлярів. Можемо тільки
служити всім давнішим представникам україним числом
„Ниви“ (15—16). — Вп. о. Галантук в Золочеві. Згаданий
свідчення літературних Вами у цього промовки не в силі від-
найти.

Видас і за редакцією від редакції с. Мелюх Левицький.

З друкарні „Діла“ Львів, Радок з. 10.

в Христї. Колиж не прийшло до тїснїйшого і формального з'єдинення, то причина була в тїм, що українські землі були тоді задля тяжкої комунікації надто віддалені від Риму, а відтак що звернені безнастанним оборонним валом проти напирajoчим наїздам азійських народів (Половців, Монголів, Татар) були тим самим відтягнені від політичної сфери західних католицьких народів. Що однак жило і удержувалось тут почуванє з ними одної церковної сем'ї, вказують ріжні значучі факти. І так вислав в р. 1245 дуже визначний галицький князь Данило свого галицького єпископа на лїонський собор, а в р. 1253 признав він папу Іннокентія IV. формально головою української церкви і приняв від папського легата королївську корону. Тай опісля - в р. 1439, брав київський митрополит Ісидор участь в флорентійськїм соборі і причинив ся там багато до заключеня унії між східною і західною церквою. Відношенє українського народа і церкви було отже в загалі приязне для західного католицтва, так що при дальшїм нормальнїм ході дїл могло се легко довести й до формального церковного з'єдинення.

На жаль, опісля зайшли події, котрі сю надїйну струю не тільки спинили, але ще й викликали тут яркий антагонїзм між українсько грецьким і латинським обрядом. Стало ся се так: Коли в 14. віку зістала Україна наслідком вікових і безнастанних наїздів і борб з Монголами ослаблена, скористала з сього Польща, опанувала згодом українські і сполучені з ними литовські землі, а далі не вдоволяючись федеративною злукою рівних собі народів, постановила зляти їх в одно національне тіло, себто спольшити український нарід. Однак важною перешкодою в сїм дїлі стояв — по при відмінній культурі і відміннїм суспільнїм устрою українського народа — грецький його обряд, з котрим він був тїсно зжитий. І тому задумано повалити сей обряд, а накинути українському народови латинську церков. В тій цілі ужито проти українсько грецькому обрядови незвичайно жорстокі міри, відказуючи йому на рідній землі всіх прав і привилеїв, та признаючи їх тільки ісповідникам латинської церкви. Для характеристики наведу лиш деякі факти, і то за літописцями і істориками польськими.

Про короля Казимира, котрий перший заняв галицьку Русь, пише польський історик Нарушевич: „począł prześladować grecko wschodni obrządek, uciskać duchowieństwo, i prawosławne cerkwie zamieniać na kościoły łacińskie.“ (Historja narodu polskiego. T. VI., 114). Се потверджує Морачевський: „Skoro Kazimierz Ruś do korony przyłączył, zwykłym obyczajem polskim zaczęto łepić kościoł ruski i zaprowadzać łaciński. Który Bjar dał na sobie chrzest po katolicku poprawić, ten zaraz znaczenia i wpływu nabierał, człowiekiem do wszystkiego się stawiał“ (Том VI, стр. 265). Колиж в р. 1393 опорожнилась тут

галицька митрополія, не обсаджувано її близько 150 років, надано право іменования її завідателів (між котрими були й люди світські) львівським латинським архієпископам, а опісля признано тим завідателям ще власть „by wizytowali guskie synagogi i karali i porawiali porów“; через се й спричинено цілковиту затрату величезних митрополичих дібр (*Liber privilegiarum capituli Leopoliensis rit. lat.*, Nr. 4, pag 49). Ще яркійше виступає обрядове насильство за короля Ягайла. Сей князь, походячи з української княжої родини, від малку християнин грецького обряду на ім'я Яков — женячись з польською королевою Ядвігою і одержавши польську корону — зістав перехрещений в латинський обряд і дав ся ужити за сніпе орудє для польських цілій. Навернувши решту литовських поган (котрих було, як пише Шайноха, всего лиш 30.000), взяв ся відтак хрестити на латинський обряд також православних, начеб яких поган. За сим відбирав українсько грецькі церкви і переменяв в латинські костели, як в Перемишли (*Długosz, Chronikon, lib. XI.*); оснував для ширеня латинства в різних містах України і Литви латинські єпископства і монастирі, хоч там латинників майже не було; признав на городельським соймі р. 1413 права і привилеї лишень шляхті обряда латинського, виключаючи православних від тайних рад короля і висших державних урядів (*Długosz, lib. XI.*); закладаючи на Україні міста і осаджуючи в них Поляків, надавав в них привилеї (магдебурське право) лиш латинникам; віддавав польським панам великі добра на українській землі (*Szujski II, стор. 42.*), а натомість віднимав і конфіскував під ріжними позорами українським вельможам їх посілости (*Kromet XX. ст. 380. Długosz XI.*) Стало ся і таке, що за короля Казимира IV. р. 1449 польська шляхта запросила українську шляхту до Перемишля на нараду і там її вимордувала. (*Narbut, Kronika litewska.*) Слідом Ягайла йшли і дальші польські королі. Так видав король Жигмонт I. під напором польських панів, конституцію: що достоїнства мають бути надавані виключно ісповідникам римсько католицької церкви. Король Баторій віддав р. 1580 на просьбу Єзуїта Петра Скарги майно з 14 українських монастирів і церковей в Полоцку в обемі 30 миль на колегію Єзуїтів (*Stebelski, Chronologia, Wilno 1782, T. II. ст. 156.*). А за приміром короля йшли загортання безчисленних дібр української церкви на користь латинського обряду, держави або й приватної шляхти (Памятник еп. Суши). Якій були суспільні відносини, покаже пару образків з тодішнього міста Львова. Львівські Русини були виключені з цехів і гандлю сукном і не могли на ярмарках продавати публично своїх товарів. Коли ставили „волоску“ церков, розганяли Поляки робітників і спиняли роботу, так що аж молдавський господар мусів звертатись до короля з жалобою. По скінченню вежі за-

боронювали їм завісити дзвони. Декретом короля Баторія з р. 1578 заборонено їм публичні похорони містом з запаленими свічами і процесіями, та карано за се вязницею і гривнами. В р. 1582 приказав лат. архієпископ Суліковський (за намовою Єзуїтів) в навечере Різдва Христового своїм канонікам і людям, щоби йшли по церквах і монастирях, виганяли з них нарід, стягали священників від престолів і замикали і опечатали церкви (Zubrzycki, Kronika miasta Lwowa).

Наслідки з сих твердих мір проти обряду і прав українського народу вийшли дуже фатальні. Польський історик Морачевський каже при описі сих образів: „Nikczemnych tylko ludzi nie obchodzi ponizenie ich religii i narodowości.“ Зовсім природно, що ті заарештовані викликали на всій Україні сильний самооборонний опір проти польської держави, а разом і проти накинуваного йому латинського обряду. А треба зважити, що зєдинена Україна і Литва займали дуже великі території, посідали могутчих вельмож і творили сильний елемент. Так пішли завзяті борби наших князів і вельмож проти Польщі, лученє їх з чужими державами (Татарами, Москвою, хрестоносцями і др.), а дальше війни цілих українських мас (козацтва) проти гнобителів. Все те йшло на велику шкоду і українського і польського народу, а разом і католицької церкви, котра передше була вже так близькою до приєднання української галузи, — та виходило вже від тоді на користь Москви і схизми.

II. Мартирологія української зєдиненої церкви під панованєм Польщі.

Серед такого розгару релігійної і національної борби піднесено при кінці 16. віка гадку унії української церкви з Римським престолом З сторони польського короля Жигмонта III. і його ряду прирікано українській зєдиненій церкві повне захованє обряду і признанє їй рівних прав з церквою латинською. Сю думку прийняли українські єпископи радо і приступили в р. 1596 на синоді в Берестю — з виїмком львівського і перемиського — з цілою готовістю до унії з Римом Тодішній папа Климентій VIII., котрий як колишній папський легат в Варшаві розумів добре значінє української унії для католицької церкви на цілїм сходї, блага в своїх посланнях короля і сенаторів (духовних і світських), щоби додержали своїх обітниць, звернули українській церкві забрані добра, зрівняли уніятських єпископів в правах з латинськими і прийняли їх в сенат. І певно що заключений акт був би приніс найкращі овочі і для католицької церкви і для обох народів, наколи би був ретельно додержаний.

Уніятські єпископи стали після того розвивати удивляючу діяльність в душі цілої католицької церкви. Між ними находились часто мужі глибокої науки і великого посвячення, котрі з одної сторони бороли ся проти завзятого напору осталих схизматиків, а з другого боку ревно поглиблювали в своїм стаді ідею церковної єдності з Римом. Згадаємо з того часу лиш за творців берестейської церковної унії з Римом: за неustraшого Іпатія Потія, єпископа володимирського, а опісля митрополита київського і Кирила Терлецького, єпископа луцького, — за київського митрополита Велямина Рутського, котрого папа Урбан VIII. назвав був „філярем унії, стовпом церкви і Атаназієм Руси“, — про св. Йосафата Кунцевича, архієпископа полоцького, котрий за справу католицької церкви поніс навіть мученичу смерть, — про Методія Терлецького, єпископа холмського, котрий стояв в тісних зносинах з німецьким цісарем Фердинандом II. і папою, укладав з цісарем великий плян що до зєдинення всего сходу, тай задля сих далекосяглих ідей удостоїв ся від папи Урбана VIII. історичних слів: „O mei, Rutheni, per vos Orientem spero convertendum“. Поруч з тими пастирями розвивали дуже живу діяльність іменно численні монастирі оо. Василіян, котрі побіч душпастирської праці закладали многі гімназії і висші школи, тай ревно трудились і для справи католицької церкви і для культури свого народа. Безсумнівно, що така жива і посвятна діяльність українських уніятів булаби, при нормальнім її розвою, напевно принесла рішучі успіхи для католицизму не лиш на українській і білоруській землі, але й на сусідних просторах східної Європи, тай булаби неповздержною силою перенеслась і на цілий Орієнт.

На жаль, покладані надії завели. Бо показало ся скоро, що давна неприязнь проти нашого грецького обряду, яка за часів його схизми горіла, не устала і тоді, коли він зєдинив ся з католицькою церквою. Я подам тут хоч короткий образок того мучеництва нашої св. унії, яке вона в сім часі переносила, і покличу ся для більшого удостоверення знова на польських істориків.

Горячі поклики папи Климентія VIII., видані при заключеню унії, як і численні зазиви його наслідників (особенно Урбана VIII.), щоби признано уніятам рівні права з латинниками і не допускати ся на них кривд, остали зовсім без успіха. А що прикрійше, першими противниками рівноправности унії і спорудниками всяких кривд являли ся як раз польські католицькі єпископи. Вони то головно перепиняли уніятським архієреям місця в сенаті, де могли були постоювати за права своєї церкви, а навіть відказували їм єпископського титулу (*Episcopus, Illustrissimus*) і єпископських відзнак (ношеня хреста на золотім ланцюху). Уніятський обряд був ними публично презираний і доптаний: латинський ка-

нонік мав першенство перед уніятським архієреєм, а найнижчий латинський суфраган перед уніятським митрополитом; уніятські церкви прозивали згідно синагогами і часто забороняли латинським священикам відправляти богослуження в уніятських церквах, а уніятським духовним відправляти в костелах і стовідати латинників, — уважаючи уніятських єпископів на пів схизматиками, а священиків наче незаконними (Гл. Скарга митрополита Антонія Селяви до римської пропаганди). Уніятські священики підлягали мимо церковних канонів і папських заборон тілесним карам і в'язницям (від котрих латинники були виняті), віддавали своїх синів — наколи не походили з шляхоцького роду і не ставали священиками — в паньщину, а не раз мусіли і самі її відробляти. Уніятські церковні добра забирала часто шляхта для себе або повертала їх на латинські костели; а коли уніятські єпископи жалувались на се перед королем Жигмонтом III і другими королями, то одержували відповідь, що вони в королівських добрах сього заказують, але не можуть сьому зарадити в добрах шляхоцьких. Всі права і привилеї признавано лише ісповідникам латинського обряду. В купі з тим ішло, що отці Єзуїти і другі латинські ордени перетягали в своїх виховавчих колегіях молодіж українських вельмож в свій обряд і нарід, і через се ослаблювали унію. Подібно діяло ся з українськими вельможами і міщанством, котрі хочачи ратувати свою екзистенцію або користати з прав пануючої латинської церкви, переходили самі або були перетягані на латинство. Знов те свободне колись українське селянство повернено на його рідній землі в тяжке кріпацтво і змушувано його, хоч маловласних пастирів, складати десятину ще й латинському духовенству. Неприязнь польських єпископів проти унії йшла так далеко, що домагали ся многократно на своїх синодах і в меморіялах до Риму знесеня уніятської єрархії, віддання їх маєтків латинським єпископствам і піддання уніятів під юрисдикцію латинських єпископів. Наслідком таких відносин стало ся, що всі висші сфери на Руси і Литві були приневолені переходити в латинський обряд, так що в половині 18. віку лишило ся при уніятській церкві лиш закріпощене хлопство і сільське духовенство, котре нарочно удержувано в темноті.

Сучасні літописи наводять страшні і майже неімовірні річи, які на церковнім полі у нас діяли ся.

І просто розпучливі були скарги, що їх наші архієреї протягом 17. і 18. віка на латинських єпископів за ті кривди і пониження своєї церкви заносили до Риму. Вкажу тут хочби на жалоби Велямина Рутського, Антонія Селяви, і холмського єпископа Якова Суші.*)

*) Митрополит *Велямин Рутський* підносить р. 1624 в широкім і жаліснім представленю, внесенім до римської конгрегації, між иншим:

На стверджене сказаного наведу тут лиш слова польського історика, єпископа Едварда Ліковського, отже мужа безперечно об'єктивного, котрий описуючи подрібно кривди унії виражає ся так: Przyczyny do opuszczenia przez szlachtę obrzędu ruskiego były wielorakie: brak stosownego wykształcenia w niższem duchowieństwie ruskim, pewne upośledzenie szlachty ruskiej pod względem praw i przywilejów obywatelskich, dopóki w obrzędzie ruskim trwała, a z drugiej strony pewność udziału we wszystkich przywilejach szlachty polskiej koronnej po przyjęciu obrzędu łacińskiego; pewien rodzaj pogardy, okazywany nawet przez duchowieństwo łacińskie obrzędом і duchowieństwu kościoła ruskiego і otwarte przeciąganie do obrzędu łacińskiego częścią młodzieży ruskiej w kolegiach Jezuitów і innych łacińskich szkołach wychowanej, częścią ludzi dorosłych po parafiach. Żałą się na to przechodzenie Rusinów Unitów і namawianie ich do obrzędu łacińskiego, jako też za ponizenie obrządku ruskiego і księży ruskich biskupi ruscy przed stolicą Apostolską і na sejmach polskich po wielokroć razy począwszy od 17. wieku, od metropolity Rutskiego, aż do drugiej połowy wieku 18. (Harasiewicz 254—360, 487—492). Trudno uwierzyć, а jednak autentyczne dokumenta wątpić o tem nie pozwalają, że duchowieństwo łacińskie, zamiast przyciągać do siebie Unitów, w dziecinnym zaślepieniu drażniło ich raczej і upokorzało; że biskupi łacińscy na synodzie prowincjonalnym warszawskim w 1643 z całą powagą wydawali dekreta oburzające się na to, iż biskupi ruscy używają tych samych co oni tytułów, że biskupi

Латинські католики задержали ту неприхильність і погорду, яку передше відчували до грецького обряду. І тепер по його зєднанню з Римом. Вони не піддержують унії, не допускають наших єпископів в сенат, а попирають ще схизматиків і дозволяють на ухваленє некорисних нам законів. Не бракує між самими єпископами таких, котрі гадають, що ліпше унію зовсім знести і задержати лиш один обряд, і через те переводять Русинів на лат. обряд. В школах латиників перейшли вже сотки руських вельмож в лат обряд. Те саме діє ся в урядах і війску. Коли так дальше піде, не остане в ній ніхто зі шляхти і лишить ся саме хлопство, а тоді не утримаєсь унія. Все те шкодить всій католицькій справі. Воно віднімає уніятам найлучші сили і викликає у них огірченє проти латиників, котре піддержує ся схизматиками і відстрашує від унії прочих незєднаних, що бажають остати при своїм обряді; а вкінці шкодить і латинникам, бо схизматики закидують їм слушно, що обмавули Русинів і не додержують приречених зобовязань. Латинська шляхта відбирає многі церковні добра і призначає їх для своїх родин або на латинські костели. Уніятські єпископи і заслужені духовні зазнають пониження від латиників; так має лат. канонік на всяких зборах першенство перед уніятським єпископом. А вже пресумне положенє священників. Вони мають дуже убоге удержанє і мусять заробляти собі на хліб в поті чола; бувають від своїх дідичів карані побоями і вазнями; платять податки від церковних чинностей, від котрих навіть єретики свободні; і не тільки уніятські вірні, але не раз і уніятські священники мусять складати десятини для лат. парохів (Harasiewicz, Annales ecclesiae ruthenae, 254—293).

Митрополит Антоній Селява предложив в р. 1644 враз з други-

krzyż noszą na złotych łańcuchach; że najniższy co do władzy i stanowiska biskup łaciński, a więc sufragan, nie chciał dać pierwszeństwa i precedencji przed sobą najpierwszym dostojnikom kościoła ruskiego, i że pogardliwie nazywali biskupów ruskich nie biskupami a władykami (Harasiewicz, 290, 291 i 350). Nawet materyalnie bywało niekiedy i tak już ubogie duchowieństwo ruskie, pracujące ciężko w roli na wzór kmieci na utrzymanie swoje, pokrzywdzanem przez księży łacińskich, wybierających od ludu ruskiego, mającego swych własnych pasterzy, dziesięciny. Na papierze miało ono przyznany sobie niejeden przywilej; w praktyce niedoznawało żadnego. Metropolita miał być przypuszczonym do senatu; biskupi łacińscy nie dopuścili go, a tem mniej innych biskupów ruskich. Niższe duchowieństwo wbrew przywileju Władysława Warneńczyka po większej części przed sądy świeckie było pociągane; podczas kiedy duchowieństwo łacińskie bywało sądzone przez własne sądy. Zaiste trudno odmówić podziwu i uwielbienia tym bohaterom wiary, gdy się rozważy, że zostając unitami nic nie zyskiwali, lecz przeciwnie na najciernistszą wstępowali drogę. Swoi nimi pogardzali, pogardliwie ich traktowali, a szyszmatycy krew ich toczyli... Przyjmowanie łac. obrzędu przez szlachtę ruską trwało do połowy 18. wieku. Dopiero na obostrzone zakazy papieża Benedykta XIV. zabronił generał Jezuitów zakonnikom swoim w Polsce przeciągać młodzież ruską do kościoła łacińskiego. Do tego przecież czasu prawie wszystka szlachta ruska, i co było wykształcześniejszego między Rusinami, znajdowali się w kościele łacińskim,

ми єпископами і духовенством римської пропаганді меморіал про різні кривди, зазнавані щоденно клиром і уніятськими єпископами від латинських архієреїв. Іменно жалують ся на постанови польського провінціального синода в Красноставі з р. 1643, противні булям Урбана VIII. і других пап: в котрих заборонює ся уніятам прав і привилеїв належних латинським єпископам, наказує ся уніятським єпископам титулу *Illustrissimus* і ношеня хреста на золотім ланцюху, тай проповіданя, що уніятам не належить давати з свого поля десятини латинському духовенству. З окрема скаржать ся на холмського латинського єпископа Пясецького, що на синоді в Красноставі р. 1644 заборонив своїм вірним під карою виключеня в церкви і не приймання їх в стан духовний ходити до холмської уніятської школи (о чім буде понисше згадка); загрозив теж уніятам, що відкажуть латинському духовенству десятини, церковним виключенем; наказав своему клирови відправляти богослуженя в руських „синагогах“ або допускати уніятських священників до своїх костелів; а своїм вірним сповідати ся в уніятських священників, узнаючи таке розрішене неважним; вкінці приказав заключати мішаним виключенем з церкви і державними карами. На основі тих фактів вказують жалібники, що латинські єпископи, в супереч покрову Апостольського Престола, уважають уніятських єпископів якби схизматиками, а уніятських священників як би незаконними до правного сповнення церковних дійствій, і просять отців Пропанди, щоби признали неважними ті постанови собора, котрі в висшій степені перепиняють зєдниненю неуніятів з католицькою унією, а навіть піддають осудженю самі булі пап і декрети конгрегацій. (Harasiewicz, Annales, 350—354).

так же religia ruska stała się religią chłopską. Jak wielkiem to było nieszczęściem dla unii, pokazało się później po rozbiore Polski, gdy biedny kościół ruski, zagrożony w bycie swoim przez potężną Moskwę, nie miał nikogo do swej obrony prócz ludu wiejskiego (роз. закріпощеного) і duchowieństwa" (котре удержувано наміренню в темноті.)*)

Розуміє ся, що такі відносини викликували серед уніятського духовенства і народа глибокі жалі і огірчення до польського католицизму, котрі не причинювали ся до затиснення звязий з католицькою церквою і давали схизматикам добре средство до підбурювання менше свідомих мас проти унії. Сей стан не міг також загіршати ту часть Литви і України, що осталась ще в схизмі, до приступлення в унію, бож бачили добре, що діяло ся з уніятами. Що більше, схизматики вказували не без рації, що унія зістала через Польщу видвинута не задля католицької віри, а лиш для політичних цілей, щоби визвати роздор в українським народі і створити з унії поміст до поступенного облатиншення і сполищення, а за сим і до цілковитого повалення українського народа. І коли на сім тлі пішли вікові національно-релігійні борби цілих мас українського народа проти католицької польської держави, котрі що до грози ледви мають що рівного в історії, — то найбільше терпіла в тих страшних часах уніятська церков. Бож православні виступали проти неї з найбільшим завзятем, проганяли єпископів, убивали священників, забирали або бурили їм храми і землі, а по всіх побідах або в навязаних переговорах ставили знесенє унії завсїгди головним услівем мира. Так була наша унія через весь час тим агнцем жертвенним, котрого (як каже еп. Ліковський) „і свої доптали і схизматики кров їх точили“. Згодом вмішала ся в сю міжнародну борбу невеличка Москва, притворюючись покровителькою східного православя, входила щораз більше у внутрішні справи польської держави і клала на них свою тверду руку. А остаточний вислід був такий, що і польський і український нарід зістали через взаїмні борби крайно обезсилені і над обоїма ними запанувала Москва. По опанованю сих земель через Москву була й доля української унії порішена. Заєдно підтинана і ослаблювана через Польщу, не мала вона сили, щоби могла удержати ся перед могутю Московою і мусіла улягчи.

Так трагічно скінчила ся католицька місія Польщі на сході Європи. Ціла справа нині стоїть ясно. Колиб була Польща, займаючи від 14. віку великі простори України і Литви, полишила сему народови і церкві їх права, булиби всі

*) Likowski Edward: *Historia unii kościoła ruskiego*, Poznań 1875 стр. 130—132.

діла на сході Європи пішли іншим ходом. Оба народи, український і польський, були би удержали ся на своїх територіях в повній силі, і українсько-грецька церков, що відносилась давно приязно до західного християнства, була би в мирний спосіб з'єдналась з Римом. Навіть, колиби ще в 16. віку заключена церковна унія була по наміреням папи Климента VIII. ретельно перевелась, з повним пошанованєм східного обряду, стала би справа сходу уратована. Не було би братоубийчих борб між обома народами. Тай церковна унія, користуючись належними правами, була би на Україні гарно розвила ся, була би без опору притягла до себе всіх українських і білоруських православних, а вкінці несучи народам благотворне жите була би могутчою філею поплила й на московську північ і полудневий Балкан і була би стала після слів папи Урбана VIII. цінною посередницею в поєднанню всеї грецької і латинської церкви та їх народів і в зведенню їх в одну церков Христову. За сим були би і державні відносини як в східній Європі, так і в цілїм Орієнті пішли зовсім іншим складом.

Однак стало ся цілком противно. Польщі, що величалась заєдно твердинею католицизму на сході Європи, не ходило о добро католицької церкви, але о свій власний егоїстичний інтерес: о поширенє польської нації на багатій українській землі. Латинського католицизму над'ужила вона лиш як орудя до тої ціли. Що гірше, вона споневіряла прапор католицизму перед народами цілого сходу, котрі вказують на українську унію як на відстрашаючий примір: в якій спосіб поступовано зі з'єдиненими сходу, і яка доля чекала би їх при злуці з латинським католицизмом. А вже й не говорити, які політичні наслідки пішли на Европу по упадку України і Польщі, та по запанованню Москви на великих їх обшарах. Се був страшний блуд, котрий тяжко пімстив ся і на обох народах, і на справі католицької церкви. Викликана тим ділом гроза висить від зверх 100 років над Европою, вибухла тепер з цілою силою, тай загрожувати ме і в будучині всім народам. Сю злощасну похибку Польщі для католицької церкви на сході і власної держави признають визначні польські історики. І так пише історик Михайло Бобржинський, недавний намісник Галичини: „Колиб унію переведено вповні на услівях уложених в р. 1595, була би без сумніву принялась загально і принесла державі неоціненний дар і єдність релігії. Однак тих услівій не доповнила Польща. В половичнім способі її переведеня лежав блуд політичний“. (Dzieje Polski, Kraków 1890, ст. 171). Ще виразнійше висказуєсь польський історик єпископ Ліковський: „Був то нещасний блуд польського ряду в справі унії... Справа унії була би тим самим взяла інший оборот. Унія була би стала для церкви і держави тим, чим по мисли сво-

їх творців мала і могла би бути*. (Unia brzeska. Poznań, 1896, ст. 199).

III. Мартирологія і упадок української унії в Росії.

На Україні і Білій Русі. Вже за польського пановання, в часі кипівших національно релігійних борб між українським народом і Польщею, було положене унії дуже тяжке. Колиж мимо сих страждань унія в 18. віку таки перемогла схизму і розширилась на всю Україну і Білу Русь, виступив проти неї інший страшний ворог, Москва. Користаючи з внутрішнього ослаблення Польщі і пануючого в ній розстрою, стала Москва, почавши від царя Петра В., щораз більше входити у внутрішні справи польської держави і рядитись в ній самовласно. Щобиж мати притоку до цього, виступила як захисниця православя. Як така вимогла від польських королів полишене православної митрополії в Могилеві і цілого ряду архимандрій, котрі навіть сама обсаджувала, а разом з тим підюджувала безнастанно осталих схизматиків і жадала для них всяких прав. Рівночасно йшла завзято проти унії: викликувала проти неї кроваві рухи (як в Умани 1768 р.), домагалась звернення схизматикам многих уніятських церков і земель, а то й віднімала їх насильно при помочи своїх війск. Що терпіли в тих часах уніяти, кілька священників і монахів було убитих або згинуло в в'язницях, се не дасть ся описати. Як далеко воно йшло, показує факт, що цар Петро Вел. велів луцького єпископа Дионізія Жабокрицького — отже польського підданого — піймати і перевезти в Москву, де він і помер. Від такоїж судьби уратувались митрополит Лев Заленський і полоцький єпископ Пешкевич лиш скорою утечею.

Та вже з цілою беззглядністю виступила Москва проти унії, коли при поділах Польщі перейшли українські і білоруські землі формально під її панованє. Основа була така. Вже Петро Вел. поставив був на чолі російської православної церкви святійший Синод або соборну управу, в котру входили покликані царем духовники і царські урядники. Се зробив на те, щоби церковна власть не мала своєї волі, а підчинялась (по думці „Духовного Регляменту Петра В.) беззглядно царському правительству. Через се одержав царат в своїй православній церкві повільне орудє для переведеня всіх своїх цілей: для удержання деспотичного правління, для зілляня всіх елементів імперії в один російський нарід, а в кінци для спинення всяких автономних змагань, що могли би в різних народах і краях держави проявляти ся. Та яркий вилім творила в сім церковнім принципі католицька унія. Вона стояла в релігійних ділах незалежна і могла стати з часом приміром також для других автономних змагань.

і в самій православній церкві і для різних народів (як українського і білоруського). Через се являлась вона російському царатови небезпечною і мусіла бути конечно повалена. На жаль, се намірене царату було через попередню долю унії значно улекшене. Як показано висше, українська унія вийшла з під польського панованя дуже ослаблена, всі висші верстви зістали переведені в латинство, а остало при ній лиш закріпощене хлопство і малообразоване духовенство. В такім складі не мала унія достаточної сили, щоби так могучому ворогови оперти ся і знищене її було лиш питанням часу.

Занявши при другім розборі Польщі (1793) найбільшу часть українських земель, знесла цариця Катерина II. всі уніятські єпископства (крім полоцького) і поставила на їх місци митрополита і єпископів нез'єдинених, проганяла уніятських священників, віднімала їм церкви і віддавала схизматикам. Остаточний же удар задав їй тут цар Николай I. Він забрав найперше всі василіянські монастирі, велів духовним кандидатам образуватись в схизматицьких академіях в Петербурзі і Москві, прилучив управу уніятської церкви як відділ до св. Синода і назначав на осталі уніятські єпископства і всі важніші духовні становища горячих прихильників схизми. По таких підготовленнях скликано в кінци синод в Полоцку 1839 і проклямовано там знесенє унії. Пребогато священників і народа опиралось мужно сій насилі, але опір їх зломано насильно: громадними вязницями і засланнями в далеку Сибір.

В Холмщині. По сім остала в Росії ще одна уніятська дієцезія в Холмі, а се завдяки тому, що при третім розборі Польщі дісталась до Австрії, а в р. 1815 була приділена до автономічного польського королівства. Позаяк ся земля творить нині спірну справу між польсько латинським і уніятсько грецьким обрядом, хочу подати тут деякі вісти з її історії. Холмська дієцезія належала від першого прийнятя християнства до грецького обряду і займає в історії нашої унії дуже визначне місце. Вона з'єднала ся перша з римським престолом, бо прийняла унію вже за часів руського князя Данила р. 1253, котрий і одержав тут в місті Дорогичині через папського легата королівський кінець. На синоді в Берестю р. 1596. холмський єпископ Дионізий Збируйський підписав один з перших акт унії з Римом. Тай наслідники його йшли завсїгди в передовім ряді в скріплюваню церковної єдності на Україні і в просвічуваню глибокою наукою всій українській землі. Згадаю лиш про учених істориків руської церкви: про геніяльного єпископа Методія Терлецького (1630—1649), до котрого відносились слова папи Урбана VIII.: „O mei Rutheni, per vos Orientem spero convertendum“ (о яким була вже висше згадка), про єпископа Якова Сушу (1652—1687) і єпископа Максиміліяна Рилла

(1759—1794). В загалі розвивали холмські єпископи живу діяльність коло піднесення католицького духа і просвіти в народі, в поборюванню схизми і в обороні своїх прав. При такій праці пустила тут унія дуже сильні корені в народі і стала ся відтак кріпкою твердиною католицизму на сході Європи, що змогла перенести найбільші удари.

Однак мимо усильної праці для католицької церкви прийшлося і холмській дієцезії діляти за польського пановання долю всієї уніятської церкви і випити багато гірких чаш. І так коли єпископ Методій Терлецький, що мав тісні зносини з німецьким царем Фердинандом II. і папою Урбаном VIII., виведяв від папи для піднесення просвіти в своїм народі булю на отворене академії в Холмі, то се діло сперда краківська академія. А холмський лат. єпископ Пясецький заборонив на синоді в Холмі р. 1643, своїм вірним під карою екскомуніки посилати туди своїх дітей, синам же загрозив не приймати їх в духовний стан. По смерті єп. Методія р. 1649 постановив латинський клир знести загалом унію, забрати церковні її добра і піддати уніятів під юрисдикцію лат. єпископів. Для того не допущено до обсаджень холмського уніятського єпископства, так що Яков Суша став зразу лиш часовим адміністратором дієцезії. Для формального внесення єпископського престолу ужито тоді ще й такого способу, що латинники перевезли тіло помершого єпископа Терлецького (з котрим за життя вели борбу!) до Красностава і зложили там в гробі лат. єпископів, кажучи: що як останній уніятський єпископ прилучив ся по смерті до лат. єпископів, так має влучитись і його дієцезія. В таких прикрих відносинах вислали всі уніятські єпископи Якова Сушу до Риму і шукали помощи у Папи. В широкім меморіалі „De laboribus unitorum“ з р. 1664 малюють вони всі труднощі уніятських єрархів для католицької церкви і тяжкі страданя, які мусли від латинників і схизматиків переносити, і кажуть: „Жаляють ся уніятські єпископи перед Богом, перед св. Отцем і Римським Престолом, що в нашій отчині находить ся не мало єрархів, котрі заходять ся у св. Престола, щоби нас уніятських єпископів знести, наші маєтки прилучити до лат. єпископів і підчинити наших монахів і світських священників під латинську юрисдикцію... Після походу під Берестечко була холмська єпархія по раді деяких духовних осіб віддана королем єпископови Суші лиш в часову управу, б. було вже рішено прилучити її до латинського холмського єпископства. Так само хотіли поступити і з другими вакантними уніятськими єпископствами... Но коли хотіли би нас повалити, тоді належало би побоюватись, щоби многочисленні народи, котрі так кріпко привязані до гр. кат. богослуження і обрядів, не перейшли поволи в браку своїх пастирів на православ... Ще підношу: що кілько разів річ посполита постановила щось проти уніятів, ніколи Бог сього не благословив.“ (Hagasić-wicz, Annales, 293—349). З сього часу походить меморіал митрополита Антонія Селава і всіх уніятських єпископів з тяжкими скаргами на латинську єрархію за зазнавані кривди і пониження. Подібні прикrostи переносив також єпископ Макс. Рвлло, кажучи в своїм дневнику (Diarium quotidianum): „Я розказав би о нещаснім положенню Русинів в тім краю ще й в многих других річах, але всім звісно, що терплять Русини від латинників“ (Петрушевич, Науковий Сборникъ, 1866).

По розборі Польщі і по прилученню холмської землі спершу до Австрії, а відтак до російської Польщі, устали виправді давні явні насильства проти унії, але за те ужито на неї по влучі з

конгресовою Польщею иншого способу. Позаяк Холм втратив давню зв'язь з Галичиною, з своєю митрополією (прийшовши під безпосередню власть Риму) і з прочим українським народом, а дістався під безпосередній вплив польський, вихиснувала Польща сей час, щоби національно неосвідомлений холмський клир в польським дусі виховувати і наш обряд латиншити. І се їм в значній часті удалося. І так викидано з mnogих церков іконостаси, котрі були характерним знаменем церков грецького обряду, усунуто старинні грецькі богослуження (утрені, вечірні і др.), а введено практики латинські і польські (органи, літанії, годівни, рожанці, польські проповіді, польські пісні і др.). В часі польської революції р. 1863 дійшло навіть до того, що значна частина холмського уніятського клиру взяла участь в польським повстанню. Се останнє було фатальне для справи унії і прискіпшило її кінець. Російське правительство не було їй й так прихильне, бож своєю незалежністю творила в Росії вплив у східній церкві і вносила в неї непожадані принципи. Колиж по зваленню революції вважалося допрежсїй і знесло автономію польського королівства, тоді й рішилося, щоби виняти холмську країну з під польського революційного впливу, знести в ній церковну унію і ввести на її місці, хоч би найбільшою насилью, свою об'єдинительну схизму *)

Так отже мимо незвичайно сильного католицького духа в клирі і в народі наважилося російське правительство повалити і сю твердиню. Вже передше знесло воно всі василіянські монастирі, не обсаджувало довший час єпископства (1851—1868) і приказало висилати певне число духовних кандидатів в схизматицькі академії в Москві і Києві на науку. А по здавленню польської революції приступило до остаточного переведення свого пляну. З тою ціллю заслало більшу частку капітули на заточення і зажадало від поставленого єпископа Куземського цілковитого зірвання з Римом. Колиж єпископ відказав сьому, змусило його правительство до опущення дієцезії. Відтак проголосило в р. 1875 при помочи своїх прислужників мимо загального протесту духовенства і всіх мас народу введення схизми, відібрало насильно всі уніятські церкви і поставило в них схизматицьких духовних. І удавляюче було геройство, з яким сей нарід остоював за свою віру! Опірних уніятських священників засуджувано громадно на в'язниці і заслання в Сибір або змушено до еміграції в чужі краї. А знов на маси народу ужито кнута, грошеві контрибуції, в'язниці, заслання, а в деяких місцях оружною силою і громадного проливу крови. Сї страшні насильства визвали публичні протести тодішнього папи Пія IX

*) Вказуючи на похибку уніятського холмського клиру, що дався заняті польським духом, не хочу тим ухиляти релігійний його сторони. Сю похибку сповнив він несвідомо, дарма, що прискорив тим катастрофу. В моїх молодших літах мав я нагоду пізнати mnogих „Холмчаків“ і в моїй пам'яті стоїть заєдно на першій місці твердість їх віри і праведний характер. Многі з них, побувши в Галичині, зрозуміли тут відносини нашого народу і обряду, пізнали прикре їх положення і старалися по змозі їм служити.

і обурення в цілїм світі, але се не здержало російського правительства від його твердих мір. Та мимо сего жорстокого поступованя не удало ся правительству зломити там унії цілковито. Дуже багато народа, хоч і зачислено його урядово до схизми, остало вірним св. католицькій вірі, не ходило до схизматичьких церков і не uznавало накинених їм схизматичьких духовних. Були многі села, що довгі роки самі хрестили дітий і похоронювали умерших, — а позаяк вступ галицько уніятським священикам був в границі Росії засадничо і дуже остро заборонений, то приймали вони св. тайни потайхи у латинських священиків або в сусідній Галичині. Тіже, що не сміли явно опертись правительству, піддавались лиш позірно, зберігали в своїй душі католицькі чувства і чекали лиш часу, коли змоглиби схизму скинути із себе. Нещасний люд вносив багато разів прошенє до російських царів, щоби лишено йому свободу совісти і віддано забрані церкви, — відносив ся теж о поміч до сусідного греко-католицького митрополита у Львові, а за його посередництвом до Риму, але всі заходи були надаремні. Навіть коли в р. 1905 оголошено в Росії загальну релігійну толеранцію, то сеї полекші не признано уніятській церкві. Унія східної церкви не сміла засадничо по нормі правительства існувати в Росії! Тоді стало ся, що уніяти рішились ратувати свою приналежність до католицької церкви тим, що в значнім числі (коло 150.000 душ) прилучили ся до латинського обряду. Се учинили з тим наміром, що в відповідний час повернуть знов до свого давного, греко-католицького обряду і унії.

Нині стоять діла в холмській дієцезії так, що хоч більшість української людности зачислено в урядових списках до схизматичької церкви, однак схизма не має в ній основи, держить ся лиш силою правительства, а з усуненєм тогож зробить місце давній унії. Подібно задержала і та часть населеня, котра перед 10 роками прилучилась з коначности до латинської церкви, горяче привязанє до давного греко-католицького обряду і бажанє, щоби могла в догідний час знов до него вернути. Найліпшим доказом того факт, що коли в теперішній війні появили ся галицько уніятські військові курати в Холмі і в других тамошних містах то вся людність, і позірно схизматичька і облатинішена, горнула ся тисячами на їх богослуженя і голошені ними українські проповіді, та приймала те з таким одушевленєм і зворушенєм, що не могла здержуватись від голосних плачів. Те саме проявило ся на Волини, де унія перед 80 роками знесена; і там удержала ся традиція унії в живій памяти. Се незвичайно радісний обяв. І австрійське правительство і св. Апостольський Престол повинні для того вводити

чувству і бажанню холмської і волинської людности, та приступити там до безпроводочного привернення унії.

IV. Доля української унії в Галичині — під панованєм Австрії.

Давні змагання польських єпископів, щоби переводити українських уніятів в латинський обряд або піддати їх юрисдикції латинських єпископів, тревали в Галичині й по прилученю сего краю до Австрії. Тому предложив митрополит Лев Шептицький р. 1774 цісаревій Марії Тересі меморіал, в котрім жалує ся, що лат. клир перетягає мимо виразних постанов Апост. Престола уніятів в лат. обряд, що в дуже негідний спосіб поневіряє унію перед своїми вірними, називаючи Русинів псами, їх віру песячою, прозиває згідно найлучших уніятських священників схизматиками, церкви синагогами, а пресвітерів попами, відказує похоронів тим, що сповідались у уніятських священників, спинає наші богослуження, та маловажить права уніятських єпископів, нехтуючи справедливі їх екскомуніки і приймаючи вилучених в свій обряд. За сим молить митрополит цісареву, щоби не дозволила на знищене гр. кат. обряда, усунула кривди і признала йому рівні права з латинським (Harasiewicz, Annales 559—561). Вслід за тим удав ся лат. архієпископ Сераковський р. 1775 до Відня, став представляти Русинів, начеб стреміли до схизми і російської держави, і домагав ся, щоби уніятм свободно було переходити в лат. обряд (Harasiewicz, 569). Однак цісарева зрозуміла, що криє ся під латиншенем уніятів і видала приказ: щоби в справах обрядових держано ся папських постанов, щоби шановано права гр. кат. обряда і не діяно йому ніяких кривд, щоби гр. кат. душпастирів називано парохами а не попами і щоби між єпископами і клиром обох обрядів панувала згода. Ще виразнійше зазначив се цісар Йосиф II. в інструкції з р. 1782: що всі три обряди в краю повинні мати однакову повагу і ніякому з них не признає ся первенства перед другим (Harasiewicz 569). Разом з тим подбали австрійські цісарі о образованє гр. кат. клиру, щоби через нього нести просвіту в народ, основуючи духовні семинарії в Відні і у Львові, і признали йому платні з створеного релігійного фонду.

Однак справедливі зарядження австрійського правительства не багато помогли. Польські єрархи були і дальше тої думки: що уніятські єпископства повинні бути, коли не знесені, то бодай їм підчинені. Так виразив ся львівський лат. архієпископ Кіцький в своїм письмі з р. 1782: „Звідки гр. кат. обряда така опіка; на що в одній і тій самій церкві тільки ординаріятів; ріжниця обрядів не вимагає окремих ординаріятів“. І в сім напрямі поступав весь лат. клир. В р. 1818 виміг навіть лат. архієпископ Анквіч від правительства роз-

порядок — під покривкою, що декрет Пія VII., котрий вимагав для обрядової зміни позволення папи, не одержав цісарського затвердження — що для переходу в другий обряд не треба згоди папи і поручено гр. кат. ординаріям, щоби в сих ділах не робили трудностей. Так отворено лат. клирови знова повні ворота до веденя у нас латинської пропаганди. А за сим пішли між обома обрядами завзяті спори, котрі виходили тим більше згіршаючі, що по поминеню папського авторитету не було способу їх злагодити. Річ прибрала такі розміри, що в кінці виділось міністерство просвіти спонуканим, візвати в р. 1852 архієреїв обох обрядів до обопільних переговорів. Підняті обради довели до уложеня певних правил, котрі регулювали відносини між обома обрядами в Галичині, а котрі папа Пій IX. potwierдив і оголосив в р. 1863 в декреті „Concordia“.

По виданю сего декрету настав часовий спокій, котрий міг бути певно лиш корисний для церкви і обох народів. Але се не довго тревало. В р. 1868. вийшов в Австрії конфесійний закон, котрий позволяв на свободну зміну релігії. Зразу не признавало духовенство обох обрядів правосильности сего закона в справах обрядових, вважаючи, що він дотикає лиш зміни релігії, а не обрядів, та що в зносинах обрядових обовязують лиш папські декрети. Однак небагом змінили ся погляди і відносини.

А
за ними йдуть вже цілі суспільності обох обрядів і народів, котрі перед пару десятками літ жили з собою ще в гармонії, а нині запалились проти себе до взаємної безпощадної борби. Видовище дуже печальне, котре кожного мислячого чоловіка може наповняти лиш трогою що до будучности сего краю і звязаних з ним ріжних проблемів. Воно грізне передовсім для обох краєвих народів, котрі станувши вже передше над берегом економічної руїни і опиняють ся по війні в нерівно гіршім положеню, зужитковують всі сили не на продуктивну роботу для свого матеріяльного і культурного підвигнення, але на негативну працю взаємної борби. Не досить, за сими національними частинами в краю стоять великі маси обох націй, української і польської, за кордоном і тим самим втягають ся до загальної борби одного народа проти другого! Сей стан, що розгріваєсь у нас на границі католицизму, шкодить дальше цілій католицькій церкві, бож закордонні народи (Українці і Білоруси), котрі не радо зносять царське православє в Росії і бажалиб якогось другого церковного пристанища, не можуть одушевляти ся за унією з католицькою церквою, видаючи в сусіднім краю таку ворожнечу проти свого обряда. Вкінци некорисне воно й для інтересів австрійської держави, котра здавалась бути пристаню для ріжних народів і їх свобод,

(Конець буде).

о. С. М. з Б.

Національне вихованє клиру.

Хто хоч трохи уважно приглядає ся нашому народному життю і слідив його хоч якийсь час, стрітив ся нераз з дивною дисорієнтацією у многих в наших церковно народних справах, — не говорю уже о чисто церковних, — котрі для многих є „terra incognita“. Ми закидаємо дуже часто нашим сусідам „maximam ignorantiam“ в наших народних та церковних справах, чому впрочім не можна так дуже дивувати ся, бо се для них справи чужі, а навіть „odiosa“, але як треба боліти над тим, що наші люди, нераз визначні діячі на народнім поли, в справах церковно народних справдішні анальфабети і ігноранти, не сугірше чужих! Та що вже говорити о світських людях, котрі лиш часом, прихапцем, займають ся такими справами, коли і велика часть нашого духовенства, особливо молодшого, з малими хіба виїмками дуже слабо орієнтує ся в тих так важних справах, дорогих не тільки кожному українському священикови, але і кожному Українцеві. А що дійсно ті справи нам дорогі, бачимо се в тім відруховім змаганю, боротись против агресивних затій і нападів наших ворогів на нашу Церков, навіть у тих, що звичайно цілком обоятно, або навіть ворожо настроєні проти Церкви, а ще більше проти нашого духовенства. Многі радіби знайти в тім згляді якийсь вихід з того прикрого положення, в яке попадає наша церковь через ті затії наших ворогів, і що правда, з ріжних мотивів, часом навіть і осоружних церкві, придумують способи для її оборони.

При сих змаганнях наглядно показуєть ся та велика дисорієнтація в наших церковно-народних справах, в наслідках ще більше шкідлива, як самі затії і напади наших ворогів. Дійсно, наслідки тої дисорієнтації суть страшні для церкви і народу! Вони то витворили з одного боку ту боротьбу проти нашої церкви і духовенства, так званий радикалізм, котрий дошукуєть в нас якогось ультрамонтанства, клерикалізму і т. п. і завзято поборює його в ім'я демократії і поступу, а з другої сторони допровадили оборонців церкви

і народа або до обрядовщини і схизмофільства зі страху перед латинізацією і польщенням, або знов до насильного амальгамовання нашої церкви з латинством, ніби то для ратовання католицизму і унії,—на перекір ясным наказам Риму—зі страху перед схизмою і обрусінем.

Та щоби нас не стрінув який закид, і для уникнення всякого непорозуміння, з гори мусимо застеречи ся, що ми не є прихильниками ані жадної національної церкви, ані також якоїсь обрядовщини, а зазначити мусимо ясно, що ходить нам о ті впливи, які повинна мати церков на розвій і культуру нашого народу, культуру свободну, котрої головною підпорою була наша церков і мусить на дальше позістати, коли та культура має бути дійсно народною, опертою на наших традиціях і минувшині. Се признасть нам кождий, а цілком певно кождий мислячий і віруючий прихильник церкви і народу.

— Нашою задачею нині розглянути хоть в часті причини так великої дисориєнтації у нас в справах церковно-народних.

Здає ся мало хто дошукував ся сих причин. А однак ті причини лежать так близько нас, вони іменно і головномаяють своє жерело в виховуванню нашого духовенства, зглягну і цілої нашої суспільности, котре то виховане відчужує нас формально від нашої церкви.

Не хочу тут говорити о виховуванню цілої нашої молодіжи під зглядом церковним по школах, а звернемо свою увагу тільки на виховане нашого духовенства. Впрочім од-но тісно вяже ся з другим, бо ціле виховане нашої молодіжи під зглядом церковним спочиває в руках виключно духовенства.

Застановім ся одже, як виховувало ся та ще в часті і до нині виховуєсь наше духовенство?

Пригадаймо собі, що всьо наше духовенство виховуєсь у нас, правда, на католицьких засадах, так як воно і повинно бути, але в таких школах, де будучий наш українсько-католицький духовний не почує майже нічого о історії нашої церкви, нашім обряді, ба що більше, не має навіть нагоди нажитись св. Письма в тім церковнім язиці, в котрім має відправляти Богослуження і цитувати місця того св. Письма в своїх проповідях та катехизаціях. Ба що більше, наш укінчений богослов, навіть з дуже добрим свідомством, немає поняття о українській богословській термінології!

Чому? бо він учив ся сього всього на латинським язиці, на латинських підручниках, у латинського професора, котрий або цілком не знає або має дуже слабе поняття о нашій греко-католицькій церкві, її історії, її звичаях і традиціях, її обряді і душі сього обряду.

І ми всі священники звикли покликуватись на ту тісну

зв'язь між нашою церквою а народом і вказувати на ті благодатні впливи, які мала і має на розвій нашої народної культури. Але як мало нині між нами тих, котрі би знали докладно і научно могли доказати ті наші впрочім цілком правдиві твердження?! Чому так? Бо ми учили ся всілякої історії, але не нашої української церкви, ба що гірше, ми спромогли ся до тепер ледви на одну одніську книжку нашої історії церкви і то в німецькій язиці. (Др. Пелеш).

Не дуже то ще так давні часи, коли наші священники навіть не могли добре читати, не то вже розуміти наші церковні книги. У мене самого є молитвослов подарований мені одним давнійшим високим достойником нашої церкви, в котрім по над славянським текстом находить ся толковане по латині, або і по польськи поодиноких слів, а навіть цілих молитов, писане його рукою.

Так стояла ще до недавна справа науки в наших домашніх семінаріях духовних, а чи ж не можна сього сказати і нині о тих всіх, що ідуть на студія до Риму, до Інсбрука і т. д. Я чув від одного нашого священника, що укінчив в Римі свої науки, де пішов по 4. кл. гімназ. на науку (було се при нагоді, коли я йому дещо оповідав з історії нашої церкви і об'ясняв йому деякі наші церковні обряди), що там нераз висмівано з катедри наші церковні звичаї і понижувано обряд, як щось чи то гіршого чи то низшого від латинства і систематично вщіплювано такі переконання в серця нашої молодіжи.

Правда, звідтам вертає наша молодіж нераз добрими теологами і докторами богослов'я, нераз побожними аскетами, але лихими душпастирями і учителями нашого народа, слабими служителями нашої церкви! Чому? Бо вони відчужились від своєї церкви, від свого обряду, від своїх церковних звичаїв, відчужились від свого народа. Вони сього не знають, не розуміють, їм се всьо чуже, тому маловажать то всьо, уважають непотрібним, то всьо, чим дорожить кождий щирий Українець*).

І щож дивного, що ті люди, коли позанимають становиска в нашій церкві, нераз високі і дуже важні, чи яко учителі, чи яко душпастирі, не мають жадного впливу на свій нарід, вони стоять принайменше з початку оподалік свого народу, вони не в силі дати своєму народови своєї рідної народної культури, зв'язаної тісно з нашою церквою. Вони мусять позістати в захристії, бо вони що найбільше можуть защіплювати чуже, що слабо або і цілком не прийме ся в народі. Бо хоч певно, багато красного, доброго і дуже пожиточного, а навіть дуже потрібного для нас знайде ся в чужій

*) Отсей заміткан. о. автора, в його узагальнюючій виді, вважаємо не зовсім справедливим. — Редакція.

культури, то все таки воно аж тоді може статись хосенним для нас і певно прийме ся у нас, коли то всьо буде приновлене до характеру нашого народу, перейде духом нашого народу. І інакше не може бути! Бо ми маємо свою давну і високу народну культуру, хоч що правда занепавшу через злидні народа, котра то культура по більшій часті заховалась аж до тепер в нашій церкві. Наші красні штуки, наше малярство, наша поезія, наше будівництво, ба наша історія і наука, взяла свій початок в церкві і в церкві заховались!

Щож дивного, що наш нарід вигнаний голодом з своєї землі, за морями в пустарях канадійських і бразилійських, та і в великих центрах культури заходу тужить за своєю церквою, будує доми божі, хоч бідні і маленькі, але свої, допрошуєсь своїх священників і тішить ся та дорожить ними і ще дорого оплачує їх, коли їх у себе побачить. Се нічо дивного, бо наш нарід хоч може і не знає в своїй темноті пояснити сього словами, чує інстинктивно ту звязь свою з церквою і дорожить нею. Чує наш чоловік добре, що коли тільки відорвесь від своєї церкви, відорвесь і від свого народу і безповоротно загине з чужім морі.

Та по що більше тратити слів на доказ того, що наше духовенство, коли воно дійсно має продовжати свою високу місію в народі, мусить бути народним. Виховане в народнім дусі мусить зрозуміти того духа і переняти ся ним. Инакше не сповнить тої задачі або цілком, або не вповні, або що гірше, нарід відверне ся цілком від нього, на необчислиму шкоду і свою і церкви.

Виховане нашої духовної молодіжи мусить пильно на се звернути увагу.

Ми нині нарікаємо, що наша інтелігенція відчужила ся від церкви, стала для неї обоятною, а навіть ворожо успособленою! Чому? Бо наше духовенство не уміло научити її дорожити своєю церквою, не впоїло любови до неї, не уміло її тісно звязати з своєю церквою.

Сього найліпшим доказом ті всі інтелігенти, що оженивши ся з Польками, так легко покидають своє

Чому так? бо вони не розуміють звязи між церквою і народом. Чи багато у нас таких інтелігентів, котріб знали докладно, що таке — всеночне, утрєня, і т. п. богослужєня в церкві? коли вони їх давно або і цілком не бачили.

Вони коли часом ввійдуть до церкви, поводять ся не раз так, як би де були в хінській або індійській пагоді.

Чому так? бо се всьо, що в церкві дієсь, для них або чуже, або маловажне і незрозуміле. Хоч не можна зробити їм всім загального закиду, що вони безвірки і масони.

Між ними багато є більше або менше релігійних людей...

Коли вони знов патріоти і для того навіть деколи стають в обороні інтересів нашої церкви, бо уважають її ще до якогось часу потрібною не для себе, а для простого народу, то помимо того вони не знають добре, в чім власне лежить та звязь між церквою і народом.

Ми дивуємось і огірчуєм ся тим, чому много синів наших священників зробились найбільшими ворогами церкви, а ще більш духовенства. Бо ми забуваємо се, що батьки священники тих своїх синів або не уміли або не уважали за потрібне поучити їх о тій тісній звязи між церквою і народом, а сини научились тільки бачити в роботі своїх батьків просте жерело доходу для себе і родини. І тому трактують священників на рівні з арендарями, лихварями і т. п. ворогами простого народу! От тут сього злого причина, що наше духовенство обучене вправді високо в науках богословських, навіть охоче до праці в церкві і для народа, не зрозуміло звязи, яка заходить між церквою і народом, відчужене від свого народу, хоч багато говорить о тій звязи, не вміє гразд виказати тої звязи і наглядно доказати її історією своєї церкви — її звичаями — її традиціями, її обрядами і т. п. інституціями церковними.

Тому думаю найвисша пора звернути нашу пильну увагу на вихованє нушої богословської молодіжи і застановитись над сими обставинами — та старатись запобічи лиху. Тим більше се ми обовязані зробити вже не тільки з становища народного, але і чистого духовного і релігійного. Бо коли дійсно наша богословська молодіж буде в такім дусі вихована і обучена, на тім зискає дуже і релігійність та побожність. Так виховані духовні знайдуть легко доступ до сердець свого народу — і на тім мусить виграти етика християнсько католицька, а навіть і естетика. Що так є певно, потвердить кождий мислячий а ревний душпастир, що довше стикає ся з народом і працював в нїм і для нього.

На тім зискає і наша штука церковна. Тоді не з таким легким серцем будуть нищити ся по церквах памятки нашої народної культури — нашої минувшини. Не будуть рости по наших краю всякі дивогляди без смаку, стилю і краси, як се нині діє ся з будовами і украшеннями наших церковей. Не буде сього, що діє ся нині у нас, що не один священник навіть в добрім намірі і в ревности піднесеня релігійности в народі спроваджує з Тиролю, з Баварії і т. д. ріжні чужі вироби, котрі зовсім для наших церков не відповідні, а в народі взбуджують більше несмаку, як побожності і любви до церкви.

Тоді не будуть усувані з наших церков прекрасні наші напіві церковні, що мусять робити місце всіляким німець-

ким, італійським і т. п. мотивам, нераз цілком чужим і світським, котрі церков переминають в концертній салі, а котрі певно не піднесуть релігійного духа в наших серцях. На се звернув увагу вже Св. От. Папа Пій Х., що казав в римокатолических церквах вернути до Григоріанського напіву.

Кожний, хто застановить ся над сею справою, признає мені рацію — і не закине мені заскорузлого консерватизму, бо і я признаю і хочу поступу в церковній ситуації, але в душі нашої церкви, нашого обряду і нашого народу. Сеж цілком природне і добре! Коли при виховуванню нашого молодого духовенства зверне ся більше уваги на виховане в душі нашої церкви, нашого обряду і нашого народу, зискає на тім і само душпастирство. Бо так вихований священник зрозуміє багато звичаїв в нашій церкві, котрі йому нині цілком незрозумілі, ба і осоружні і не буде їх занедбувати і маловажати.

От хоч би приміром ходжене з свяченою водою по хатах, котре нині в многих парохіях зійшло на просте ходжене за хлібом, коли воно після требника має бути подішчем своїх парохіян через свого пароху в цілях душпастирських, щоби пізнати ближше своїх парохіян, ввійти в їх життя щоденне, життя родинне і т. д. одним словом пізнати, що їх болять а що радує. Не трафить ся тоді приміром, як одному молодому пароху, котрому закинули парохіяни, що він не уміє правити похорону, бо він не розуміючи сього, на що люди кладуть в церкві образ на домовині мерця, і цілують той образ підчас послідного цілованя, поганьбивши людей „ботокудами та поганами“, наказав той повний зміслу релігійного і етичного звичай церковний. Тоді приміром не буде парох нарікав і викручував ся від многих звичаїв народних, котрі дають йому нагоду пізнати докладно своїх парохіян, впливати на них під зглядом релігійним і культурним, здаєсь навіть ліпше, як через проповіді — брацтва церковні.

Коли наш священник буде знав добре історію своєї церкви і народу, не буде потребував шукати до своїх проповідей примірів з життя німецького, італійського і т. д., а знайде багато тих примірів таки своїх рідних, і святих і героїв і подвижників на полі релігійним, церковним і народним.

Та хоч я не є за цілковитим і безусловним націоналізмом всього, який напрям так тенер запанував у наших сусідів Поляків, то всеж таки священник вихований в тім душі знайде собі приналежне і відповідне місце і на всіх народних областях, здвигах і т. п. без надірвання своєї поваги і спроневерення свому покликанию, потрафить і на вічах сказати своє важне слово для релігійного збудовання і поучення своїх вірних в справах, котрі на перший погляд здавалоб ся усувають ся з під впливу священника. Такий священник не

попаде так легко в конфлікти з своїми парохіянами і т. п. тому, бо він потрапить одним словом звязати свій нарід з церквою і з духовенством, так що всякі ворожі заті і підбурювання проти нього і церкви будуть з обуренєм самим народом ударемнені і знищені.

З тих висше наведених причин належало би конечно в наших духовних семінаріях впровадити

1) як найдокладнійшу і можливо найповнійшу науку історії нашої церкви, на разі, коли ще не можна утворити на се осібних катедр, яко *studium domesticum*, з котрого іспити малиб таку саму вагу, як і з інших богословських предметів;

2) впровадити осібне студіум для нашого обряду не тільки яко ритуалу, як се тепер має місце, але студіум наукового трактованя цілого обряду під зглядом річевим і історичним, виказуваня, що наші книги церковні то найобширнійша і найповнійша енциклопедія цілої богословської науки, найобильнійше жерело для нашої церковної поезії, для нашого проповідництва і реторики;

3) впровадити на разі хоч один курс історії нашої церковної штуки, нашого будівництва церковного, малярства і різбарства і т. п. Певно, що на разі, здає ся, навіть нема у нас людей, котрі би потрапили науково се все трактувати і викладати, тому в перед належало б винайти відповідних людей і за уділенєм їм відповідних стипендій зобовязати їх до певного підготовленя в цілі обнятя таких катедр;

4) впровадити у нас засаду ознайомлюваня наших богословів з українською термінологією в богословських науках, коли вже не можливо буде впровадити викладів в нашій мові.

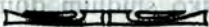
Бо хоч ми не можемо залишити латинського язика, котрий дає нам приступ до всіх научних средств і жерел богословської науки, то все таки мусимо стреміти до своєї термінології, незнанє котрої в великій мірі є причиною, що у нас в загалі пише ся так мало книжок на поли богословським і релігійним.

Не легка се задача! І ми свідомі того, кілька заходів буде се коштувати компетентні чинники знайти средства матеріальні і людей на впровадженє в жите тих наших постулятів. Та однак сі заходи будуть надгороджені обильними успіхами, які принесуть для нашої церкви і народу. Сі заходи запишуть ся золотими буквами в історії нашої церкви і народу, бо піднесуть висого уровень церковної науки в нашім народі, звязуть міцно нарід з церквою, викажуть наглядно задачі і становиско нашого духовенства в несеню культури рідної своєї в народ, поставлять його сторожами тої культури, котрих не дасть ся нічим заступити.

Тоді зникне та ворожнеча проти церкви і духовенства,

котра проявляє ся аж такими вицвітами затемненого духа у нашої інтелігенції, як пропозиція повороту до культу Перуна і Чорнобога.

Не легка се справа, ми свідомі того! І тому підносимо свій свій голос, щоби звернути увагу нашого духовенства на сі пекучі справи, щоби по найобширнійшій дискусії та по докладнім обдуманню, приступити до здійснення сього так важного і пекучого для нас діла.

О. Юліян Дзерович.

Матеріяли до історії мартирології нашої Церкви в часі всесвітньої війни.

(Продовженє.)

Митрополит остаєть ся у Львові.

Однак події скоро чергувались одна за другою. Вісти з поля битви, з виїмком величавої перемоги наших військ під Красніком ішли щораз сумнійші, грізнійші.

У Львові вже появились біженці і з півночі (Рава, Сокаля, Мостів, Каменки), зі сходу (Золочів, Броди, Тернопіль) і з полудня (Коломиї) і стало ясно, що небезпека у Львові велика. Львів молив ся по храмах, молив ся прилюдно на Марійській площі перед статуєю Матері Божої, читав жадно часописи, ловив всякі воєнні сплетні. Стало ясно, що Москалі перстеном оточують Львів з усіх сторін, і хоч як ми Львовяни потішались, що се лиш стратегічний маневр нашої армії втягнути Москалів в глук краю і опісля їх окружити з усіх сторін, многі Львовяни більше нервової натури не бажали бути свідками сих воєнних змагань, особливо, коли бачили, що уряди як: намісництво, почта, жандармерія спакувались і виїхали зі Львова. Счинилась страшна паніка і метушня і люди втікали один перед другого на залізницю, щоби добитись місця у вагоні в поїзді, що відїжджав в напрямі Кракова.

Виїхали і всі наші визначні діячі, так що можна було на пальцях порахувати, хто остав ся у Львові. Остав ся однак і наш Митрополит і з ним майже все духовенство львівське з виїмком тих священиків, головно катехитів, які задля

вакацій перебували поза Львовом. На їх Ексцеленцію роблено великий напір з усіх сторін, щоби Ексцеленція виїхали, однак всі ті заходи розбились о желізну постанову архієрея: лишитись при своїй пастві і оберігати її перед хищими вовками. Був навіть серйозно обдумуваний проєкт української репрезентації, вивести Митрополита силою, та залишено се лише з огляду на численні курсуючі сплетні,

Митрополит, коли б був виїхав, був би облегчив дуже роботу Евлогієви, який певно виїзд архієрея був би вихіснував як знаменитий агітаційний середник при ширеню православія: „Ось — мовляв — який се ваш пастир! що лишає вівці а сам утікає! Се насмник, а не пастир! а я вам стану за пастиря і душу за вас положу“... Евлогій був би певно заняв митрополичу катедру і палату, після засади поставленої російським правительством: „въ пустующихъ приходахъ, изъ которыхъ бѣжали уніятскіе священники, мы безъ баллатировки даемъ православнаго священника“.

Та Митрополит не виїхав, а противно довкола себе збирав всіх Українців, які еще тоді в Львові остались. В послідних днях серпня і з початком вересня що день о 5 тій вечером сходились в палаті їх Ексцеленції священники: ОО. А. Білецький, Л. Лужницький, Л. Туркевич, Л. Лужницький, І. Алексєвич, Е. Монцібович. Др О. Боцян, Др М. Горникєвич, Др В. Яремко, Др І. Соболю, Т. Бобикєвич, К. Щєпанюк, А. Дикий, М. Яцковський, Ю. Дзерович, а кромі них сьвітські Українці: Др С. Федак. Др В. Охримович, пок. В. Шухєвич, пок. Мих. Павлик, пок. Кость Паньківський, пок. Павло Войнаровський, арт. І. Труш, проф. Ів. Левинський, дир. М. Заячківський, інж. Заячківський, ст. радн. Лев Шєхович, Др Ю. Гірняк і інші. Митрополит приймав прєгарніти овочами зі свого саду і чаєм.

За сі сходи́ни мали їх Ексцеленція опісля неприємности від рос. властей, немов би то на них відбувались якісь конспірації, якісь політичні, ворожі Росії затії, а тимчасом на сходах сих горнулись лише діти до Свого Батька, налякані шукали захисту, стрівожені черпали відваги в стоїчнім спокою великого чоловіка. На сходах сих подавано собі

лише з уст до уст різні воєнні вісти, які на балконі митрополичої палати находили своє потвердження в численних димах горючих доохресних сіл. Особливо покійні Мих. Павлик і балакучий, веселий Паньківський вносили все відряду в зібрану громаду і потішали всіх. Одиноким політичним актом громадянським була хіба одна невинна відозва, яку постановила тут присутня громада видати при вході рос. військ до Львова. Польська рада мійська підписана Драми Рutowським, Шталем і Шляйхером видала польську відозву до мешканців міста, завзиваючи до спокою підчас візду рос. армії, отже, щоби заманіфестувати, що в столиці князя Льва мають і Українці свій голос, уложено слідууючу відозву:

3) До Українців м. Львова!

Побідоносна російська армія входить в мурі міста Львова.

В сій переломовій хвилі взиваємо всіх Українців міста Львова, щоби з уваги на доконаний факт відповідно поведилися.

Просимо і взиваємо всіх задержати повний супокій і достоїнство.

Супроти побідоносного російського війська треба поводити ся, не м-но і прилично.

Перестерігаємо всіх рішучо, щоби борони Боже, ніхто не поважив ся виступати ворожо проти російських жовнірів, або допускати ся яких небудь збитків, насильств або підюджуваня, бо за нерозважний вчанок одиниці мусів би відповідати наш загал, а в першій мірі чотирох наших закладників (загально звисних і поважаних членів нашої української громади).

Непослушних здержуйте, а в разі доконечности віддавайте в руки власти.

Від Вашого поведеня залежить доля нашої людности і нашої справи!

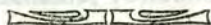
Львів, дня 3. вересня 1914.

За Українців міста Львова:

О. ректор Йосиф Боцян, Павло Войнаровський, Др Юліян Гірняк, о. др Мирон Горникевич, Василь Гресяк, о. Юліян Дзерович, дир. Микола Заячківський, письменник Михайло Павлик, о. мітрат Лев Туркевич, ст. радник Лев Шехович, проф. Волод. Шухевич, дир. Ст. Федак. *)

*) З підписаних: Шухевич, Павлик, Паньківський і Войнаровський померли; о. Др Боцян, о. Др Горникевич, Др Федак вивезені Лев Шехович арештований Москалями, але випущений на свободу, о. Лев Туркевич виїхав зі Львова.

(Дальше буде).

М. Бремшайд.

Послух супроти Церкви.

Проповідь на Цвітну неділю.

„Ученики пішли і зробили так, як повелів їм Ісус“. (Мат. 21, 6).

Ученики, що їм Божественний Спаситель поручив привести ося, на котрім мав відбутися Свій світлий візд до Єрусалиму, показали ся як взір досконалого послуху. Приказ, даний їм через Ісуса, міг їх зачудувати, він міг бути для них тільки неприємний, а переведенє його справляло їм трудно-сти. Та вони не противлять ся; сейчас пускають ся в доро-гу, щоби сповнити порученє Спасителя. Кажеть ся просто: „Ученики пішли і зробили так, як повелів їм Ісус“. Колиб так всі діти та всі підчинені заявляли та-кий послух супроти своїх родичів і настоятелів, які гарні від-носини булиб тоді між нами. А колиб ми всі в подібний спосіб слухали нашої Церкви, яка се радість була би і для самого Ісуса Христа. Отсей послух для Церкви нехай буде предметом нашої короткої проповіді.

1. Добрий католик стараєть ся по силам заховати со-вісно всі заповіді своєї Церкви. — Церква має право надавати нам заповіді. Спаситель дав апостолам таку саму власть, яку одержав від свого небесного Отця; бо Він ска-зав до них: „Як Мене Отець післав, так Я по-силаю вас“. (Ів. 20, 21). Він дав св. Петрови і прочим Апостолам власть управляти Церквою с. є провадити вірних в Його імени дорогою спасеня. отже надавати їм також за-кони і приписи, о скільки уважають се за конечне або хо-сенне для слави Божої і спасеня душ. Инакше годі розумі-ти Його слів: „Що звяжете на землі, буде та-кож звязане в небі, а все, що розвяжете на землі, буде також в небі розвязане“. (Мат. 18, 18). А що церква Ісуса Христа має тревати не лише кілька літ, але тисячі літ аж до кінця світа, то мусіла та власть перейти конечно від Петра і Апостолів на їх наслідників, на Папу і єпископів. Також вони мусять мати власть вязати і розвязувати, вірним надавати приписи і ними управляти. Длятого слушно наминає Ап. Павло єпископів Єфезу: „Уважайте на себе і на ціле стадо, над ко-трим поставив вас св. Дух єпископами, що-би пасли Церков Господа Бога“. (Діла Апост. 20, 28).

Тому отже, що Церква одержала від самого Божествен-ного Спасителя власть надавати закони, то ми в совісти обо-

вязані ті її заповіді по силам сповняти. Се булоби нерозумом, колиби хто говорив: Папа і єпископи се такі самі люди як ми. Бога буду радо слухати, але не людей таких самих, як я. — А чи, мої дорогі, світські законодателі, наші королі й цісарі, також не люди, як ми, отже для того будемо їх зарядження і закони легковажити і їх легкодушно переступати? Чи родичі, батько й мати, котрих дитина повинна слухати, се також не люди? Чи може дитина сказати: Бога радо послухаю, але моїх родичів ні, бо вони також люди такі, як і я? Чи ви не відповісте зовсім справедливо такій дитині: Коли ти родичів не слухаєш, то не слухаєш також Бога, бо Бог жадає, щоби ти батькові й матері заявляв послух. Таким самим правом можна сказати католикови, котрий переступає легкодушно заповіді Церкви, що він не слухає самого Божественного Спасителя, який виразно говорить: „Хто вас слухає, мене слухає, а хто вас зневажає, зневажає Мене“. (Лук. 10, 16).

Совісний католик знає се дуже добре і для того стараєть ся по можности заховувати вірно всі заповіді своєї Церкви. Жадної з них не легковажить собі, жадна з них не є для нього рівнодушна. Бо він каже собі: Коли я зневажаю прикази своєї церкви, то зневажаю самого Божественного Спасителя, а від сього хорони мене, Господи! Як ревно стараєть ся він для того прим. в неділі і свята вислухати набожно Службу Божу, як ревно заховує, коли від сього не звільняє його важна причина, всі наказані Церквою пости, як вистерігають ся в так званім заказанім часі брати участь в публичних розривках!

В своїм вірнім привязаню до Церкви іде він ще дальше, і також бажає Церкви є для нього святі. Хоч він знає, що вони не обовязують його під тяжким гріхом, то однак і їх сповняє він, о скільки се в його силах. Добра дитина, котра сердечно любить своїх дорогих родичів, уважає не тільки на те, щоби виповнити зовсім виразні прикази родичів, але узглядняє також радо бажання батька й матери. Вона часто стараєть ся відгадати ті бажання, щоби виповненем їх справити своїм родичам несподіванку й радість. Чи ми діти св. Церкви не будемо супроти неї так само заховуватись? Чи її бажання не будуть для нас також святі? Чи ми як ревні і вірні діти Церкви вдоволимо ся тим, що в неділю вислухаємо лиш Службу Божу (подекуди лиш читану); чи сповняючи радо бажання Церкви, о скільки се для нас можливе, не вислухаємо також проповіді, або не прочитаємо якої доброї книжки? Чи як ревні і вірні діти Церкви вдоволимо ся тим, що лиш раз в рік, в великоднім часі, приступимо до Господної трапези; чи радше, відповідно до горячого бажання Церкви, не будемо сього робити частійше в році і так чим раз більше будемо скріпляти нашу ду-

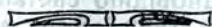
шу до борби з гріхами і до вірного сповнювання обов'язків нашого звання? Та ходім даліше в нашім розважаню.

2. Добрий католик сповняє даліше заповіді своєї Церкви з рад ої душі. Дитина, що з серця любить своїх родичів, робить всьо, що вони їй кажуть, радо й охотно. Вона щаслива, коли через свій вірний послух справляє родичам велику радість. Вона слухає охотно і скоро, бо має сильне пересвідченє, що родичі, даючи їй прикази, мають тільки добро своєї дитини на оці. Чи й ми католики не мусимо так само заховуватись супроти нашої св. Церкви? Коли ми як вірні діти з серця любимо її як нашу матір, що обдарувала нас Божим житєм ласки і хоче нас виховати для неба, чи не буде се для нас щастєм через вірний послух справити радість її материнському серцю? Чи се не буде наповняти нас оправданою гордостю? І чи не можемо також ми мати про нашу Церкву сильне пересвідченє, що вона у всіх своїх заповідях й розпорядженнях має виключно на оці лиш правдиве добро нашої безсмертної душі? Що наміряє вона своєю заповідю святкування неділі і свята, заповідю приймає св. Тайн? Вона далека від того, щоби через те виконувати свою жажду пановання; вона хоче нас тільки привести до того, щоби ми поборювали змисловість, котра може бути так легко небезпечна для чоловіка; вона хоче нас тільки заохотити до того, щоби ми скріпляли нашу неміч ласкою Божою. Для того не маємо найменшої причини нарікати на її заповіді, а то тим більше, що вона як лагідна мати, коли се для нас неможливо виповнити її прикази, радо звільняє нас цілковито або хоч по части від їх виконання. Як легко і радо, приміром, звільняє вона нас від заповіді посту, коли наше здоров'є або тяжка праця конечно сього вимагають!

3. Єще одно хочу тут піднести кількома словами. Добрий католик заховує совісно не лише сам що до своєї особи церковні заповіді, але стараєть ся також по силам заохотити до того тих, що підлягають його впливови. Батько, що з свого патріотичного почування відданий щиро свому королеви, дбає також про те, щоби й його діти, а передовсім його сини були рівнож вірними підданими свого монарха. Коли хочби одна дитина, або хочби один слуга його дому був інших поглядів, то се його вже боліло би. О скільки може, стараєть ся він свій щирий патріотизм влити і удержати в усіх, що йому підлягають. І се річ зовсім природна та похвальна. Але, мої дорогі, чи не повинно бути так само також у нас дотично духовного патріотизму, дотично царства Ісуса Христа, дотично св. Церкви? Таж тут розходить ся о ще більше благословенство, о ще висші добра. Так, католик що любить свою церкву і знає, чим вона для нього, буде стара-

ти ся конечно також у всіх, що йому підлягають, влити того церковного духа, буде конечно заохочувати своїх підчинених до совісного заховування церковних заповідей. Зовсім неможливо бути йому тут рівнодушним.

Отсе, мої дорогі, хотів я вам нині про послух супроти Церкви вложити на серце. Стараймо ся те, про що тут говорило ся, вірно заховувати. Як на вірнім, радім послусі дітий супроти родичів спочиває особливше благословене Боже, то так само сплине обильно ласка Божа й благословене на тих католиків, що совісно заховують заповіді своєї духової матери, св. Церкви. Закони її, ба навіть бажання, нехай будуть для нас завсїгди святими. Для того відповідно до її бажання віддаймо також тепер, в осім страстнім тижни, належну честь гірким страстям і смерті нашого Божественного Спасителя. Стараймо ся о те, щоби в сім тижни не проминув нам ані один день без розважання про страсти, рани і смерть Ісуса Христа. Сеж найгорячіше бажанє нашої Церкви. Амінь.

О. А. Галандюк.

Гомілія на Воскресенє Христове.

И Слово плоть бысть и всели ся въ ны, видѣхомъ славу Его, славу яко Единороднаго отъ Отца, исполнь благодати и истины. (Іван 1, 14.)

Пасхо красна, Пасхо Господня! Що за чуда твориш Ти в серцю христіянина! Як живо бе ся воно сьогодні! Невисказана радість розливає ся з нього, наповняє людську грудь небесним блаженством і неначе з жерела хрустальна водиця виливає ся з неї могутною пісню „Христос воскрес“. Ся тріумфальна пісня побіди над смертю свідчить про Божество особи Христа Богочоловіка. Се свідчене скріпляє свята Церква в нинішнім, торжественнім Євангелію величавим свідоцтвом, котре Іван Євангелист дав про предвічне Слово та яким розпочинає ся його Євангеліє.

Христова Церква голосить се величає свідоцтво про предвічне Слово в сей наречений, святий день і кладе свою віру про предвічне Слово і повне благодати Його воплоченє в найторжественнійший спосіб на серце вірним, щоби скріпити їх в тій блаженній вірі.

Є се справді одиноке, найвеличавійше і найторжественнійше свідоцтво в наших святих книгах, достойне сього світлого Празника.

Застановім ся тепер над змістом того свідоцтва про

Слово та послухаймо, що Євангелист Іван свідчить про Слово і про вочленє Слова.

Найже благословлять ся в серцях наших наші слова про предвічне Слово! Най зійде на нас Його благодать!

I.

В святих книгах Нового Завіта зове ся звичайно Слово, про котре говорить Іван, Сином Божим, Єдинородним Бога Отця, що в часі став ся чоловіком і приняв імя Ісус Христос.

Се Слово, Єдинородний Син Божий, є вічне, є від віків. „Споконвіку було Слово“ (Іван 1,1). Слово було вже при почині всіх річий і дало початок — первісну основу всім річам. Сам Ісус Христос вказує на свою вічність: „Перше ніж Авраам був, я єсьм“. (Іван 8, 58). „І тепер прослави Мене Ти, Отче, у Себе тою славою, що Я мав у Тебе перше, ніж настав світ (Іван 17, 5).

Предвічне Слово є в найтіснішій сполученю з Богом, але ріжне від того, що Богом і Отцем зове ся. „Слово було у Бога“ (Іван 1, 1) Одно з Богом, але ріжне від Отця як особи, бо, щоби не подати причини до злитя особи, Іван не каже в Бозі, но у Бога, як се вже святі Отці Василій і Золотоустий запримітили.

Се предвічне, завсїгди у Бога Отця єствующе Слово є однак сам Бог. „І Слово було Бог“ (Іван 1, 1). Слово, що споконвіку було Богом, є тимсамим Божим єством, що Отець, у котрого воно було. „В Нїм живе вся повнота Божества“ (Кол. 2, 9).

Слово, Син Божий, роджений від Отця, є несотвореним і вічним. Але через Нього, Сина Божого, сотворив Бог Отець в часі все сотворіне. „Усе через Нього стало ся і без Нього ніщо не стало ся, що стало ся“ (Іван 1, 3). „Через нього сотворено все, що є на небі і на землі, видиме і невидиме“ (Кол. 1, 16). Через Нього світить сонце і нечислимі заступи звїзд на небі. Через Нього покликані до єstownання земля і все, що слухає Його. Йому завдячує все, що є, своє єstownанє.

Слово, Син Божий, є житем, вічним житем. „В Ньому було жите“ (Іван 1, 4). „Як Отець жите в собі самім має, так дав також Синові жите в собі самім мати“ (Іван 5, 26). Син Божий є підставою житя всего, що жите має. Він держить все словом Своєї сили. Жите природи і духа виходить з Нього й існує тільки через Нього.

Як живучий і все оживляющий є Він світлом людий — світлом, що освічує, огріває, оживляє й ушасливлює. „І жите було світло людем“ (Іван 1, 4). В Ньому виступає Бог не лиш як Сотворитель, але також обявляє ся спосібним до сього сотворіням і їх житем і спасенем наділяє.

Ціле обявлене Бога в Старім Завіті було обявленем через Його предвічне Слово, але темнота і невіжество так засліпили людей, що вони не пізнали сього жерела світла. „І світло в темряві світить і темрява не обгорнула його. На світі був і світ через Нього став ся і світ Його не пізнав“ (Іан 1, 5, 6). Люди блукали в блудах, похибках і гріхах, любили сю темряву більше як правду і благодать, що наділяють пізнанем, дають святість і щасливість.

Такий є зміст Іванового Євангелія в нинішнім дні про Слово й Його відносини до Бога, до всесвіта і людскости, заким ще предвічне Слово чоловіком стало ся.

Щож читаємо в ній про воплочене Слова?

II.

Предвічне, Боже Слово, через котре всі річі є, яке є житєм і світлом людей, хоч темрява не зрозуміла Його, се Слово стало ся чоловіком, щоби зовсім близько показати ся людям і позискати їх. „І Слово тілом стало ся і вселило ся між нас — і бачили ми славу Його, славу як Єдинородного від Отця, — повне благодати й істини“ (Іван 1, 14). Сі слова говорять про воплочене предвічного Слова. А що тіло, що його Син Божий прийняв, є людською природою, тому Христос є zarazом Богом і чоловіком. Дві природи — людська і Божа зливають ся в ній в одну особу не через змішане, але через найтісніше сполученє чоловіцтва з Божеством.

Воплочене Слово жило між нами людьми. Син Божий перебував в людській природі трицять три роки на тій землі. З ваймком гріха зовсім подібний до нас людей, ходив по землі як своїм місци замешканя подібно як ми живемо якийсь час тут, поки Всевишній нас знов не покличе.

Він обявив в часі Своєї туземної, людської мандрівки висшу велич, велич повну благодати й істини властиву тільки Єдинородному Бога Отця. Все, що Він говорив і діяв, все, що дало ся завважати на Його особі і всіх Його ділах, голосило і свідчило, що Він не лиш післанцем, але також Сином Божим був, — і що з Нього благодать істини на людство сходить, власне тому, що Він є житєм і світлом.

Се виділи на Нім ученики; се свідчить і Іван. Та заки Христос свій уряд почав публично сповняти, виступив предтеча Іван, котрий вказав на Христа хрестячи й учачи в пустині. „Був чоловік післаний від Бога, імя йому Іван. Він прийшов на свідчене, щоб посвідчити про Світло, щоб усі увірили в Нього. Не був Він Світлом, а щоб посвідчити про Світло. Було Світло правдиве, що освічує кожного чоловіка, що приходить у світ“ (Іван 1, 6—9). Іван був предтеча, від Бога післаний. Він мав дати свідоцтво про Світло, щоби всі могли вірити в його свідоцтво і се в темряві появлене Боже, всіх людей до спасеня просвічуюче Світло. В сей спо-

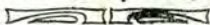
сіб був публично і торжественно оповіщений, воплощений Син Божий в народі ізраїльським, скоро тільки загально почав обявляти ся.

Та коли Син Божий сам, лично в людській природі явив ся на землі, стало ся як передше, коли через пророків обявляв ся. „До своїх прийшов і свої Його не приймали“ (Іван 1, 11). Син Божий прийняв людську природу і по тій причині належали до Нього всі люди, а особливо Жиди, сей вибраний Богом народ, однак вони не прийняли Його з тою вірою, яка належала ся Йому. Богато з них зовсім не звертали ся до Нього і тому не мали ніякої участі в житю і світлі, а позістали в смерті і темноті.

Але, що за чуда творили ся в тих людях, що прийняли Його! „А які прийняли Його, дав їм силу дітьми Божими стати, тим, що вірують в ім'я Його, тим, що не від крові, не від хотіння тіла, ні від хотіння чоловічого, а від Бога родились“ (Іван 1, 12—13). Се була кінцева ціль воплочення предвічного Слова. Син Божий став ся чоловіком, щоби перетворити людий в дітий Божих. Всі, що в Нього увірили, стали новонародженими дітьми Божими, одержали відпущенє гріхів, освяченє і право на вічне наслідство дітий Божих. Земні, тілесні родини не можуть дати сього, тільки духове новонародженє з Бога, котре тільки через віру в Хрещенню одержує ся й яке заховує ся лиш в живій, чинній вірі.

О, як багатий зміст Євангелія в сей наречений, святий день Світлого Воскресеня Христового про предвічне, воплочене Слово! Що за незглубима для людського розуму тайна звершає ся на очах людий! Предвічне, нічим необмежене Слово замикає ся в звичайнім, обмеженім тілі й як чоловік живе між нами, обявляє свою велич повну благодати й істини та дає силу бути дітьми Божими і наслідниками самого Бога тим, що вірять в Нього. І хотяй немов у відплату за се нікчемне сотворіне убиває свого Сотворителя, то однак страшне діло людської злоби обертає ся не на погибель, а стає жерелом відкуплення роду людського й угодним каменем всіх християн. Власною силою встає вбитий Христос з гробу та дає нам найкращий доказ, що є правдивим Сином Божим і що релігія, котру запровадив є Божа. А нам, своїм ученикам, велить вірити в усе, чого учив і радо сповняти обовязки, які на нас наложив. „Ісус Христос воскрес; тому най устануть всі суперечки; все скінчене, всі сумніви усунені; Він є дійсно тим, ким, що є, сказав: Єдинородним Сином Божим, рівним Свому Отцю. Христос воскрес; будова Його релігії оперта на непоколебимій підставі, коло котрої потік віків перепливати ме, але ніколи не захитає нею й о котру розбивати муть ся нікчемні зусилля пекла*.)

*) Plowden, Elevations sur les mysteres, t. II.

О. А. Галандюк.

Гомілія на Світлий понеділок.

„Воскресення день, просвітимся людіє: Пасха Господня Пасха: оть смерти бо къ жизни и оть земли къ небеси Христось Богъ приведе, побѣдную поющия.“ Посл. в Нед. Пасхи.

Хто не знає чародійної сили весняного сонця після довгих днів холодної зими? Хто не бачив, як під його благодатними проміннями до нового життя будить ся ціла замерзла природа на землі? Але, якже мудро зарядило Боже Провидінє, що прибудженє природи до нового життя сходить ся разом з Христовим Воскресенєм і з ним разом зливає ся в одно величає торжество побіди над смертю. Се торжество природи і Церкви разом змушує нас до глибокої задуми і провадить нас на гадку нашого теперішнього духового і будучого тілесного воскресеня. „Як Христос устав з мертвих славою Отця, так і ми в обновленю життя хидити почнем“. (Рим. 6, 4).

Подвійну смерть — душі і тіла спричинила злоба гріха, тому й обновленє людського життя мусить бути подвійне: обновленє або воскресенє душі з гробу гріха і воскресенє тіла в послідний день сього світа. Се є основною правдою нашої віри і konieczністю нашого надприродного призначеня.

А що нам певно дуже залежить на нашім надприроднім призначеню і заспокоює бажань неспокійного нашого серця, застачовимо ся нині над нашим теперішнім духовим і будучим тілесним воскресенєм.

Найже благословять ся наші слова благодатию Господа нашого Ісуса Христа, що є нашим воскресенєм і нашим житєм.

I.

Не спали вороги Христа, коли мертве Його тіло зложено до гробу. За згодою і позволенєм цісарського намісника Пилата привалили вони гріб великим каменем, опечатали його і поставили сторожу довкола нього. Вони гадали, що в такий спосіб поставлять перепони воскресеню Ісуса Христа, котре він сам давно заповів їм, і знівечать всі Його діла. Але всі зусиля їх злоби на ніщо не придали ся. Скоро лиш душа Ісуса вернула з аду місця часового побуту старозавітних праведників і наново получила ся з тілом, Він воскрес і славно вийшов з гробу крізь опечатаний камінь. Своїм воскресенєм перемогла сила Христа всі злобні заходи ворогів, бо в гробі полиши ся лиш тасьми і простирала смерти.

Не спить, накож диявол — ворог нашої душі. Він поставив при гробі душі своїх вірних сторожів. А є ними: гордість, встид, примана облудного світа і наші власні пристрасти і похоти тіла. Вони стоять і чувають над нами як вірні слуги свого пана. Та годі нам бути невірниками слуг диявола. Ми мусимо видвинути нашу душу з гробу гріха, коли хочемо повстати і по приказу Божому бажаємо ходити в світлі спасення. „Устань сонний, і воскресни з мертвих, то й освітить тебе Христос“ (Єф. 5, 14), кличе до кожного з нас з особна св. Павло. Але на жаль, багато знаходить ся поміж нами таких, що не мають сили піднести ся і волять сидіти та спати в темноті, як ходити в світлі Христової правди.

Многочисленні і незвичайно помотані є заставлені на нас сищця диявола, але всі вони не вдіють ніщо чоловікови, що бажає приступити до щирої сповіди, збудити та вивести свою мертву душу з гробу гріха. Пощо ж сидіти нам в сильцях і сітях диявола? Як довго буде наша душа дрімати в гробі і стогнати під тяжким каменем — страшним тягаром дочасних наших забаганок, жадоб і журб світових? Чи довго ще будуть вони вязали нашу душу і недопускали, щоб вона зірвала зі світом і до Бога знесла ся? Коли ж вже раз позбудемо ся того тягару й отворимо наше серце вступови Бога і Його Ангелів? Ходім до сповідальниці й отворім там свої серця перед священником і покажім йому всі тасьми і полотна нашого грішного житя, всі сильця наших пристрастей і похотий, всі сіти наших узедень і збочень, всі ланци довголітніх наших грішних привичок і уподобань. Тільки нічого не закриваймо перед священником заслоною невмістного страху і фалшивої стидливости, щиро жалуймо і каймо ся, коли хочемо повстати до нового житя. Опісля стараймо ся заховати обновлену свою душу в чистоті і богоугодности.

Тіло Христа було по воскресеню переображенням і прославленим тілом. Воно не підлягало вже більше болям, терпіням і мукам і не знало ніяких перешкод. Чиста, світла душа повинна бути в нашій тілі після нашого духовного воскресеня. Такою зділають її наші богоугодні діла і наша ревність в побожності. З дітьми Божими маємо ходити та світити поміж людьми чеснотами і збудованєм. Коли ми вже раз повстали з гробу гріха до надприродного житя, заховаймож се цінне надприродне жите душі на завсїди, не сходім ніколи з дороги праведности. Тільки тоді може бути наша душа посередничкою і запорукою будучого прославлення нашого тіла. „Чого шукаєте живого між мертвими — закликав Ангел до невіст, що прийшли до гробу — нема Його тут: Він воскрес.“ (Лук. 24, 5, 6). Так також має закликати наvernений християнин після воскресеня своєї душі до всіх сих співучасників гріха, котрі дивувати

муть ся, що він вже більше не подібний до них: Шукаєте живого між мертвими, нема його тут, він воскрес. „Не пізнаєте мене більше“ — закликав одного дня зводитель до жертви своїх похотий — „я є сей“. Але наверне-на, що через щирю сповідь і правдиве покаяне пірвала всі могузи своєї ганьби, відповіла: „Я не знаю вас, я вже не є сею“.

В подібний спосіб всі зведені повинні відпалити своїм зводителям. Захаваймож надприродне жите своєї душі, коли хочемо бути певні будучого воскресеня і прославлення нашого тіла.

II.

Явно і славно з мертвих воскрес Ісус Христос в переображенім, як сонце яснім, духовім тілі. Світле Його Воскресенє в запорукою нашого воскресеня та всіх тих, що сном блаженним заснули на віки і спочивають під звітрілими і збугвілими намогильними хрестами серед молитовного шепоту зеленого листя цвинтарних дерев. „Я є воскресенє і жите. Хто вірує в мене, коли і вмере, жити ме. А всякий, хто живе і вірує в мене, не вмере по вік“ (Іван 11, 25, 26.) каже Ісус Христос. Тож спокійно сплять вони і чекають дня свого воскресеня. Тоді збудять ся вони по сполученю свого тіла з душею і прославлять ся, як прославило ся Тіло Христа по воскресеню. Їх тіла ясніти муть як сонце окружені небесною славою. „Тоді праведні сияти муть як сонце в царстві Отця свого“. (Мат. 13, 49). Вони стануть нечулі на всі дочасні терпіня і не будуть підлягати ані хоробам, ані смерти, ані іншим прикростям і нуждам людського жита. Ніякі перешкоди не будуть їх повздержувати і на взір духів з легкостю будуть переносити ся з місця на місце. І заживати муть вони вічного щастя, бо багато прикростий і терпінь, болів і мук зазнали вони на землі, повинуючи ся приказам своєї душі; за се тепер з нею разом будуть тішити ся і веселити ся в святім супокою серед безчисленних хорів Ангелів і Святих. Не даром кличе св. Августин, що „тіло, яке брало участь в трудах, повинно бути візване, як вірний товариш до участі в славі“.

В воскресенє і прославленє тіла вірить вже Йов і гадка про се була для него найбільшою потіхою в терпінях*). Віра в воскресенє вливала в серця перших християн геройську відвагу і серед найбільших мук і переслідовань з піснями на устах сходили вони з сього світа. Бо і чимже була для них смерть, як не переходом до вічного жита? Тож там знов полине з їх грудий похвальна пісня Богови і вліє ся разом з безпереривними піснями Ангельських хорів, а їх

*) Йов 19, 25, 26. „Я знаю, що все: не буду втішен, не буду втішений“.

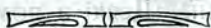
руки зложать ся знов до молитви. Віра в воскресенє є для нас потіхою в годині смерті, надією при гробі наших рідних і знайомих. Яка радість для нас, що знов побачимо ся з ними в останній день після воскресеня, побачимо ся і ніколи не розлучимо ся та вічно будемо оглядати Бога і заживати вічної щасливости.

О, ми віримо в воскресенє тіла і наше вічне житє; Воскресенє Ісуса Христа є початком, первовзором і основою нашого воскресеня і нашого вічного житя. Сей, що воскресив доньку Яіра, молодця з Наїн, Лазаря і Себе Самого, воскресить також нас в останній день.

Св. Моніка, родом з Африки, перебувала в Остії, в Італії і часто розмовляла зі своїм сином Августином про смерть християнина. А коли запитали її, чи не боїть ся умирати і бути похованою на чужій землі, далеко від своєї вітчизни, відповіла: „Ніколи ми не є далекі від Бога; Він зуміє знайти моє тіло, щоби воскресити з тілами всіх інших людей“.

Так Бог знайде і воскресить наше тіло до слави, коли тільки тепер виведемо нашу душу з гробу гріха та ходитимемо тут на землі в світлі Христової віри дорогами Божих приказів і законів.

Найже Світле Воскресене Христове буде для нас заохотою до видвигнення нашої душі з гробу гріха й оновлення її в Ісусі Христі. Кріпкою ногою станьмо на дорогу Божого закона і не сходім з неї по кінець житя. Тільки в такий спосіб заслужимо собі на воскресенє і прославленє нашого тіла в останній день. Амінь.

О. А. Галандюк.

Гомілія на Світлий второк.

„И се два отъ нихъ бѣста въ тойже день въ весь отстоящу стадій шестьдесятъ отъ Іерусалима, ейже имя Еммаусъ“ Лук. 24, 13.

Хто змалює смуток і жаль старенької матери після сумної вістки з поля війни про смерть її сина-одинака? Хто потішить її сиву голову, з ким стане вона розмовляти? Але якж радість буде для неї, скоро після війни поверне ся і кине ся в обійми сей її син і розвіє всі сумні вісти про себе? Подібний стан душі переживали Христові ученики після увязнення і засудження свого небесного Учителя. Вони затратили свою віру в Нього й Його слова та попали в глибокий сум, поки наочно не побачили Його і самі не пересвідчили ся про світле Його Воскресенє.

Хто раз запропастить свою віру, запропастить також всі скорби супокою свого серця, поки знов не відзискає їх з вірою і не пересвідчить ся, що тільки в Христі Ісусі можна знайти правдиве щастє і блаженний супокій.

Нині читаємо в св. Євангелію про се, як в сам день Христового Воскресеня пустило ся в дорогу до Ємаус двох учеників, зневірених і сумних після смерти свого Учителя і Господа, та як явив ся їм сам Ісус Христос, поучував і справляв їх блуди, а опісля дав ся їм пізнати при ломаню хліба, привернув їм супокій і напоїв їх серця невисказаною радістю.

Зневіра і смуток сих учеників після смерти Христа та привернений супокій, радість і одушевленє їх серць по начнім побаченю і розпізнаню Христа будуть також предметом нинішньої нашої науки.

Ісусе, Сине Божий! Своєю благодатю скріпляй нас і нашу віру в незмінні слова Твоєї правди на дорозі туземного нашого житя, поки не ввійдемо до небесних Твоїх хоромів і не заживемо щасливого супокою і вічного блаженства в заплату за вірнісг і заштиту Твого прапора на землі.

I.

Пізною порою в неділю, коли Ісус Христос воскрес з мертвих, пустило ся в дорогу до Єрусалима до поблиского місточка Ємаус двох учеників Христа. Вони були дуже сумні і пригноблені; тяжка журба давила їх серця. Не стало улюбленого їх Господа й Учителя, захитала ся і впала їх віра, розвіяли ся їх надії. Деякі з поміж побожних невіст ходили нині до гробу Ісуса і не знайшли Його та казали, що бачили Ангелів і що Ісус воскрес з гробу, але Його самого не виділи; не виділи також Петро і Іван, що рівнож були нині при гробі. Тому страшний був їх стан і вони воліли оплакувати всі свої розвіяні надії серед супокійної самоти, здалека від гамору многолюдного міста.

Якраз вони розмовляли між собою про страшні послідні події в Єрусалимі, коли нараз здігнав їх Ісус Христос і прилучив ся до них. Але їх очі були задержані, щоб не пізнали Його і тому вони булиб вдоволені, колиб Він виминув їх. Бо, якже вони могли бути настроєні до рівнодушної бесіди, а знов не кожному було можна виявити правдивий стан своєї душі. А туг Він втручає ся до їх розмови та питає: „Що за речі, про які ви, йдучи, змагаєтесь між собою, і чого ви сумні?“ На се відповів один з них, на імя Клеопа і сказав до Нього: „Невжеж Ти один прихожий в Єрусалимі не знаєш про те, що стало ся у ньому сими днями?“ „Про що?“ Запитав ся Він їх. Вониж відповіли Йому: „Про Ісуса Назарянина, що був пророк, сильний ділом і словом перед Богом і всіми людьми; як видали Його первосвяще-

ники і старші наші на суд на смерть і розпяли Його; а ми сподівалися, що се Той, що має спасти Ізраїля, але зовсім тим отсе вже третій день, як те сталося. А ще здивували нас і жінки деякі з наших, що рано були коло гробу, і, не знайшовши тіла Його, прийшли, оповідаючи, що бачили й явлене Ангелів, які говорять, що він живий, але Його не бачили". На се сказав Ісус до них: „О, нерозумні й млаві серцем, щоб повірити всьому тому, про що говорили пророки! Чи не так же повинно було Христу потерпіти й увійти в славу Свою?" І почав від Мойсея і від всіх пророків та виясняв їм у всіх писаннях про Нього.

Зганити і нерозумними назвати мусів Христос Своїх учеників, що знайти хотіли супокій свого серця в самотнім оплакуванню розвіятих своїх земних надій, а не повірили всьому тому, що говорили пророки. Колиб вони дали віру словам Бога, булиб інакше гадали про Ісуса і булиб зрозуміли, що Христос мусів терпіти, щоби увійти в Свою славу та і саму Його смерть не уважалиб тільки за виключне діло злоби жидівської старшини, але також звершенем від віків повязаного і через пророків оповіщеного Божого заміру. А відповідно до сього предвічного заміру, мусів також конечно наступити після смерти Ісуса також Його вхід до слави через воскресенє і тимсамим вістка побожних невіст про воскресенє Ісуса мала далеко глибшу і сильнішу основу, як вони гадали. Але щож поможе ясне світло дня тому, що не отвирєє свого ока? Що допоможуть найкрасші обітницї тому, котрого ухо глухе і замкнене? Чи ж і поміж нами не знайдуться такі нерозумні і млаві серцем, що як ті два ученики не хочуть вірити всьому тому, що Мойсей і пророки, що Христос і Апостоли говорили? Чи і до нас, як колись до Садукеїв, не звернув би ся Господь, колиб так несподівано станув поміж нами, з словами: „Помиляєтеся не розуміючи писаня, ані сили Божої (Мат. 22, 29).

Недостача правдивого й основного знаня Святого Письма є головним жерелом наших промахів і похибок. Нам відомо справді, що само знанє Святого Письма не запровадить нас до царства небесного і не тих що знають Божу волю, а тих, що сповняють її, узнає Ісус за Своїх. Але і се нам також відомо, що се знанє є конечною основою нашої віри, коли вона має сильно закорінити ся в нашім серцю і видати в житю пожадані плоди. Які скарби мудрости, які дорожцїности правди, які перли потїли знайдемо в Святім Письмі, скоро тільки лїпше й основнїйше заглибимо ся в нього. В нїм пізнаємо невислїдими стежки Божого Провидїня, в нїм знайдемо супокій і щастє і бальзам на наші болї, чого даремно шукалиб ми між людсьми свїта сього, в нїм відзискаємо і скріпимо свою віру, знайдемо цілючий лїк на всі наші болї і терпїня. Щойно тоді побачимо, що ся в світлі

маєвого сонця так чудова земля не є властивою нашою вітичиною, місцем щастя і супокію, а місцем терпінь і долиною плачу, і не будемо сумні і зневірені та подібні до сих двох учеників Христових в нинішнім Євангелію, що то все своє щастє бачили лиш в земних добрах, яких також ндіяли ся від Христа Спасителя і ніяк не могли зрозуміти Його терпінь і хрестної смерти.

II.

Ісус поясняв Святе Письмо двом Своім ученикам так влучно і вміло, що аж якийсь дивний надземний вогонь запалав в їх серцях і з свіжою силою вступила давна затрачена віра і воскресла запропашена надія. Серед таких бесід дорога стала для них короткою і вони не спостерегли ся, як підійшли до села. Ісус показував, якби хотів дальше йти, але за сей короткий час вони так дуже привязали ся до Нього, що хотілиб разом заночувати з Ним. Тому здержали Його і приязно запросили, кажучи: „Зістань ся з нами, бо вже вечір і нахилив ся день“. Ісус дав ся склонити і пішов з ними до Ємаус, щоб позістати з ними. Він засїв з ними до стола, але ні один з них не важив ся запитати, хто Він є. Ісус сам дав ся пізнати. Він взяв хліб і поблагословив Його і переломив Його і дав їм їсти. В тій хвили отворили ся ученикам задержані до тепер духові очі і вони пізнали в тім незнакомім чоловіці Ісуса воскресшого. Але, як до ніг Йому хотіли вони припасти і дякувати, Він зник з їх очий.

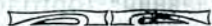
По сім відлетіла їм охота до їди й як тільки встали, сейчас вернули серед найбільшого поспіху до Єрусалима, щоби поділити ся своєю радостію з другими учениками.

Як добре почували ся ученики в товаристві Христа й як солодко стало їм, коли покріпили ся Його найсвятійшим тілом і Його найсвятійшою Кровю. Він привернув їм супокій, якого так дуже бажали їх серця й якого без Нього зовсім певно булиб не знайшли навіть серед супокійної самоти і тишини Ємауса.

Христос є князем мира. Пісня мира оповістила пастирям прихід Спасителя на світ, мир голосив Христос людям на землі за весь час Свого учительського уряду і навіть не хотів розлучити ся зі світом без полишеня завіщання Свого мира: „Мир ставляю вам, мир Мій даю вам“. (Іван 14, 27). Мій мир, так називає Господь супокій, бо без Христа нема супокію тому, що без Христа нема спасеня і примиреня з Богом. Без Христа нема постійного, тревалого і цілковитого мира, хиба тільки часове завішене оружя. Жерелом Христового мира є кровава Його жертва на Хресті, що безнастанно відновляє ся безкровним способом в Його святій церкві. Церква є скарбницею мира і розділяє Його за посередництвом св. Тайн поміж всіх вірних. Сей мир придуше

в наших серцях страшну війну пристрастей, завішує суперечку між природою і благодатю і дає нам скоштувати передсмак того блаженства в Бозі, котре ми звати навикли вічним супочинком і небесним супокоем. А сього супокоею навіть сама смерть не зможе порушити, бо вона не страшна для тих, що тужать за місцем свого призначення, своєї вічини. Коли наближить ся вечір нашого життя і смерть розтягне над нами свої зимні крила, тоді наступить хвиля, в якій отворять ся наші очі і пізнають князя мира, нашого Господа і Спасителя.

Щасливі ті люди, що в боротьбі з принадними роскошами і холодом зневіри сього світа заховали свій супокій і свою віру в Христа Спасителя. Вони знають, що Христос Спаситель хоче, щоби ми в сім земнім життю більше вірили в Нього й Його любили. Тому ревно слухають Божого слова, пильно розчитують ся в св. Церквою поручених письмах, і в святих книгах не для безцільного і холодного розумовання, а для свого збудовання. Христос оживляє та піддержує їх віру і дає їм лік на всі терпіня і болі аж до великого дня Свого обявлення там — в краю вічного супокоею і невисказаної повсякчасної радості. Амінь.

Розпорядження

Преосв. Еп. Ординаріату в Станиславові.

По мисли Послання: „О післанництві українського народу в католицькій Церкві“ розпоряджую і постановляю, як слідує:

1) В цілі сповнення приказу Божого висказаного устами св. Ап. Павля (І. Тімот. II. 1—2) всі молитви за кожного пануючого Монарху і владу свіцку, рівнож всі місця в тексті наших Богослужень, де споминаєсь Монарху мають остати і даліше незмінені, а лишень слово: „царь“, если де приходить, головно в старших книгах церковних, треба заступити словом: „император“.

Для усунення однак всякого сліду „цареславія російського“ з одної сторони, а з другої сторони для зазначення наших почувань католицьких і віри в догмат о Первенстві і Главенстві Папи Римського над Церквою Христовою належить:

а) В „Ектенії мирній“ на самім вступі св. Літургії, як також у всіх Богослуженнях, де ся Ектенія приходить, належить додати на початку 5-ого стиха: „*О святѣйшемъ вселенскомъ Архїерѣи (імкѣ) Папѣ Римскомъ*“.

б) Рівнож належить споминати Святїйшого Отця Папу

у всіх прочих молитвах, тропарах та кондаках церковного нашого Богослуження, де доси приходиться лиш ім'я Імператора з виїмком канона в св. Літургії по освяченню, де вже єсть особна молитва за Папу, а особна за Імператора. В тих місцях, де споминає ся поіменно кождочасний Імператор, належить також поіменно споминати кождочасного Папу.

Що до порядку споминань імен Папи і Імператора, то річ проста, що перше треба споминати ім'я Папи, а відтак сейчас Імператора. Де в тексті літургійнім приходиться для себе особна молитва за Папу, а особна за Імператора, там остає все незмінене.

Що до кондака середі і п'ятниці, то звертаєсь увагу, що через споминане Папи і Імператора, мусить зайти зміна в дотичнім тексті з огляду на число дуальне. Дотичний отже текст буде так звучати: „козкеселі сїлою твоєю скатїкшаго кселїньскаго Архієрєа Папє Римскаго ѿ благовѣрнаго Імператора нашєго даа ѿма на сѣпостатї посѣбіє ѿмѣщема“ і т. д.

2) Усунути з відправи церковної празнованє памяти а) сегого вселенського Собора (в неділю по 11. жовтня) і б) перших шести вселенських Соборів (в неділю по 16. липня) а брати Службу лишень дотичних рядових неділей.

3) Слова: „православний“ (ортодокс) і „православїє“ (ортодоксія), всюди, де вони приходять в богослужебнім тексті, належить заступити словами: „правовірних“ і „правовіріє“.

4) З днем 25. марта т. є з днем празника Благовіщеня Пречистої Діви Марії сего року має бути введений календар Григоріянський вмісто давного календаря Юліянського. Числене отже часу в церковнім році має відбувати ся після сего нового календаря, котрого вже уживаємо в обчисленю часу в житю звичайнім. Вводячи отже числене часу в році церковнім після календаря Григоріянського, належить посунути ся наперед о 13 днів скорше (бо таке вже єсть спізнєне давного калєндара) почавши від 7-го цвітня т. є від того дня, в котрім після давного числення випадало свято Благовіщеня. Посуваючись отже в той спосіб о 13 днів наперед, випаде Благовіщенє дня 25. марта після нового калєндара т. є після калєндара Григоріянського. Посунене то однак наперед може бути лишень в той спосіб, що святих повседневних в тих 13 днях в сїм році і то лиш в сїм році, опускаєсь. Порядок однак великопостних седмиць (тижнів), субот і неділей остає незмінений, бо свята Великодні після нашого обряду припадають сего року ѿ так разом з святами цілої католицької Церкви.

В той отже спосіб після Григоріянського калєндара випаде предпраздєньство Благовіщеня 24. марта, сам празник Благовіщеня 25. марта, відтак послїдують святі повседневні як: Собор св. Архистрат. Гавріїла 26. марта, св. Матрони

27. марта і т. д. При всіх дальших торжественних празниках і святах неподвижних (нерухомих) т. є котрі припадають все в той сам час кожного року, вже не треба опускати 13 днів, бо се вже вистарчило тільки раз при празнику Благовіщення. Що до празника св. Михаїла, то щоби він припадав разом з святом після календара Григоріянського, належить перенести його на 29. вересня.

Що до свят движимих (рухомих) т. є таких, котрі не припадають все в той сам час кожного року, як: свято Пасхи, або свята Великодні, відтак Вознесене, Сошествіє св. Духа т. є Зелені свята, і т. д. то вони сего року й так припадають разом з святами після обчислення календара Григоріянського, а рівнож і на будучі роки мають припадати разом.

5) Празник Найсвятїйшої Евхаристії належить обходити торжественно в той сам день, в котрий припадає т. є в девятий четвер по Великодних святах, а не переносити на неділю, як доси бувало.

6) Празник святого священомученика Йосафата належить обходити торжественно дня 12. падолиста кожного року, а свято святого великомученика Димитрія належить перенести на 1. падолиста. Понеже у нас єсть звичай обходити памятку суботу так звану „Димитрієву суботу“, в котрій відправляють ся Богослуження за усопших, тому сей день належить перенести на другий день т. є сейчас по св. Димитрію. Се якраз випаде в той сам день, в котрім ціла церков католицька молить ся за усопших.

7) Для лекшого перегляду свят і празників, які мають святкувати ся торжественно в нашім обряді після Григоріянського календара, подаю зіставлене сих свят неподвижних і подвижних.

а) Свята неподвижні:

1. січня в день нового року: Обрізаніє Ісуса Христа і св. Василія Великого.

6. січня: Богоявленіє Господне (свята Йорданські).

30. січня: Трох Святителїв.

2. лютого: Стрітеніє Господне.

25. марта: Благовіщене Пречистої Діви Марії.

24. червня: Рождество св. Йоана Крестителя.

29. червня: Святих Апостол Петра і Павла.

6. серпня: Преображеніє Господне.

15. серпня: Успеніє Пречистої Діви Марії.

8. вересня: Рождество Пречистої Діви Марії.

14 вересня: Воздвиженіє Честного Хреста.

29. вересня: Св. Архистратига Михаїла і всіх сил безплотних.

1. падолиста: Св. великомученика Димитрія.

12. паполиста: Св. священомученика Йосафата.

21. падолиста: Вход в храм Пр. Діви Марії.
 6. грудня: Св. О. Николая.
 8. грудня: Непорочне Зачатіє Преч. Діви Марії*).
 25. грудня: Рождество Господа нашого Ісуса Христа.
 26. грудня: Собор Пречистої Діви Марії і святого Йосифа.

27. грудня: Св. первомученика Стефана.

б) Свята подвижні суть слідуєчі: 1) Велика п'ятниця, 2) Воскресеніє Господнє (Свята Великодні) через 3 дні, 3) Вознесеніє Господнє, 4) Сошествіє св. Духа (Зелені свята), 4) Пресв. Тройци (на другий день по зелених святах), 6) Найсв. Евхаристії.

Сі свята подвижні випадають не все однаково кожного року. Раз скорше, раз пізнійше. Однак все мають випадати після календаря Григоріанського і мають випадати разом в тім часі, коли сі свята обходять ся в цілій католицькій Церкві.

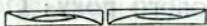
З повисшого зіставлення кождому ясно, що через введене числення часу в році церковнім після календаря Григоріанського зовсім не зміняєсь ані обряду, ані Богослужень. Все остає те саме, лишень в иншім часі т. є після Григоріанського календаря.

Подаючи всі повисші розпорядження до відомости духовенству і вірним постановляю і приказую до них примінитись і їх заховувати.

Дано при катедральнім храмі в Станиславові, дня 15. лютого 1916.

† Григорій,

Єпископ.

На біжучі теми.

(Ставропігійський Інститут а духовенство. — Слово „православний“. — Зміна календаря. — Пересторога для нашого клиру. — Зовсім оправдане жаданє. — Незаслужена ласкавість).

Перехід Ставропігійського Інституту на загальних зборах д. 2. лютого в українські руки дав нагоду львівському українському духовенству висловити свою думку дотично права членства священників в тімже Інституті. Як звісно, по

*) Що до правника Непорочного Зачатя Преч. Діви Марії, то ту треба посувати наперед не о 13, але о 14 днів.

статуту Ставропігійського Інституту священники не можуть бути його членами. З огляду однак на те, що статут, в котрім є отся точка виключаюча священників від членства, не potwierджений жадною властію ані духовною ані світською, дальше з огляду на те, що давнійше, а й в недавних ще часах, була практика инакша, бо священники, давнійше навіть в громаднім числі, бували членами Ставропігії, вкінці з огляду на характер Інституту і на успішність його діяльності, ухвалили львівські священники, члени Товариства св. Ап. Павла на своїм засіданню, віднести ся до компетентних чинників з жаданем, щоби і священників приймаю в члени Ставропігійського Інституту. Дотичне письмо вислала президія Товариства до Загальної Української Ради і до намісника п. Колярда. До загальних зборів (2. II.) не прийшла однак жадна відповідь на те письмо. Нема її й доси.

Порушена в пресі ще перед війною справа слова „православний“ в наших Богослуженнях, не сходить із часописних шпальт до нині. Думки поділені. Люди більш консервативної вдачі, для котрих всяка традиція — непорушна святість, а відтак ті, що не були в часі інвазії на місци, або мають села чисто українські — обстоюють задержане того слова. Оборонюють його також ті теоретики, чи радше мрійники, що за нічо в світі не хочуть позбутись принадної ролі місіонарів сходу і конечно хочуть бачити Урбана VIII. — про роком. Проти „православя“ виступає переважно молодша братія дальше ті, що на жите глядять більш практично, а в кінці найбільше ті, що в часі інвазії мали до діла з русофілами. Розумієть ся, як всюди, так і тут, одні і другі мають рацію. Наші власти покищо мовчать..

Товариство св. Ап. Павла, що гуртує в собі майже весь український клир цілої галицької провінції, ухвалив після довгих нарад вислати за посередництвом Митрополічної Консисторії до нунціятури у Відни і до правительственних органів меморіал в справі зміни календаря в одній часті Станіславівської дієцезії. Меморіал наводить цілий ряд папських буль, котрі під загрозою анатеми заборонюють вводити зміни в нашій обряді, признаючи те право тільки провінціальному синодови, вказує на невідповідний час такої зміни, підносить невдоволене з такої реформи цілої української суспільности і просить відповідні чинники пошанувати право голови нашої церкви, неprisутного Митрополита котрому оба єпископи, Перемиський і Станіславівський, підлягають як єпископи — суфрагани. Проти зміни календаря „під сю по-

ру і таким способом* — заявилися також всі наші політичні репрезентації, Ставропігія і українська преса.

* * *

Добродій Заклинський перестерігає українське духовенство в „Шляхах“ (ч. 5) перед насильним пропагованем в занятих землях Унії... Цікава пересторога! До сього часу не вислали ми в Холмщину ані одного священика, не післали туди ані одної брошури чи часописи, про якусь акцію хочби в будучности навіть не чути (про всякі меморіяли, шкода й згадувати), а д. Заклинський боїть ся з нашого боку насили над совістю нових горожан. Успокойте ся, добродію! Ми не такі страшні. По що нам пхати ся в Холмщину?

* * *

На Угорщині почав щирий український патріот Д-р Стрипський видавати українську часопись в мадярській мові „Ukrani-ю“. Доси вийшло вже кілька чисел. В першім числі, в програмовій статі, поясняє редакція мадярским читачам, що се таке Україна й український народ і які замешкує землі. Виходить, що на Угорщині жадних Українців нема, се лиш так звані „Руснаки“, але се властиво чистої крови Мадяри. Українці коли хочуть знайти в своїх національних змаганнях симпатію у Мадярів, мусять раз на все зрезигнувати з угорських „Руснаків“.

Жаданє зовсім оправдане! Що нам з того пів міліона українського населеня? Миж маємо з чого робити такі щедри дарунки! Нас же не горстка! І то ще за яку ціну! За поміч Мадярів в наших національних змаганнях! Не розуміємо, що Українцям доси не впало ніколи на думку шукати помочи в Угорщині, звідки та поміч може бути для нас найуспішнійша. А ми зітхали все до кого иншого, тільки не до нашого закарпатського сусіда. Зробити так щедрий дарунок приходить ся нам тим лекше, що тими обдареними нами є якраз симпатичні Мадяри,

А зрештою Українці були все щедрим народом і ту свою щедрість заявляють не уперше і не самим тільки Мадярам. Чи супокою ради не відступили ми деякі землі По-

Ми — добрий собі народець.

Николаївський деканат в часі російської інвазії.

(Допись).

Николаївський деканат в часі російської інвазії представляв образ сапустиня. Всі парохії обсажені русофілами в добрах гр. Скарбка з виїмком двох (Стільсько і Дроговиже)

сталися видівнею арештовань русофільських священиків зі сторони уряду і військових властей вже в половині серпня (1914 р.). Арештовано тоді о. декана Ніколая Сенишина з Розвадова, його обох синів, (з котрих молодший Юліян зістав „освободжений“ Москалями з тюрми в Самборі і повернувши до Розвадова перейшов на православє, однак мав за малий вплив, щоб потягнути селян) і зятя о. Крутяка з Вереня; арештовано о. Стефана Яворського з Рудник, брата о. Йосифа Яворського, звісного нашій суспільности „русского діяча“ з Городка, що в 1908 р. бив міщан боксером перед читальнею „Просвіти“; арештовано о. Юркевича, пароха Роздолу (котрого, кажучи мимоходом, зараз по інвазії „покликала“ наша церковна адміністрація) і його сотрудника о. Костека, арештовано о. Фільваркова з Демні і хоч за ним і о. Юркевичом вставлявся „сам“ гр. Карло Лянцкоронський, осталася безуспішною ся висока інтервенція в часі воєнної заверухи. О. Каленюк з Надітич і о. Телишевський з Волі уйшли долі своїх однодумців через се, що покликано їх як військових куратів до Перемишля, по котрого занятю Москалі взяли обох як воєнно-плінних на Забайкалє, де ім „харашо живіот са“. О. Волощак в Устя спасався бігством і дивним дивом уйшов арештованя, о. Ясеницький, парох Николаєва, відпокутував також свої гріхи незгоди з сотрудниками в Талєргофі. До кінця вересня лишилося в деканаті ледви кількох українських священиків, іменно о. Александер Юрик в Дроговижи, о. Николаї Гаврилюк в Стільську, о. Кузьма в Пісочній, о. Андрій Стадник і о. Мирон Костишин в Николаєві. Тих двох послідних увязнено вже перед самою інвазією,

1. вересня, коли евакуовано Львів і Николаїв приготовлявся до облоги, не мали запоруки безпеченства також три послідні в деканаті священики оо. Юрик, Гаврилюк і Кузьмич і уступили часово зі своїх позицій, щоби за чотири неділі знов повернути на своє місце і витерпіти всі блага „освободительної війни“, які посипались на їх голови зі сторони російської адміністрації.

Тут починаєся друга фаза розвою подій: історія переслідуваня українсько-католицької церкви в деканаті Николаївським. Підчеркую і маркую українсько-католицької церкви, бо з гордостію зазначити належить, що лише священики Українці перенесли найтяжші переслідуваня і витривали серед найгірших обставин. Було всіх священиків в деканаті за час російської інвазії 8. Крім згаданих о. Юрика і о. Гаврилюка, які хвилево під страхом облоги опустили свої парохії, лишилися ще зі старших священиків о. Гапій

в Берездівцях і о. Волощак в Устю. На місце вивезених заіменувала Митр. Консисторія о. д-ра Ішака завідателем Роздолу, о. Леонтія Заяца, завідателем Николаєва і о. Євгена Гаврилюка (сина о. Николая зі Стільска) завідателем Демні. Осьмий о. Юліян Сенишин іменувався сам на місце свого батька а Консисторія зі згляду на згляди се одобрила.

Розпочався очікуваний русофілами російський рай. Широко звісний зі свого кубанярства начальник жидачівського „уїзда“ Євстафієв зачав прикликувати наших священників і питати: хто удірал? Затим заборонив о. Гаврилюкови зі Стільска і о. Юрикови з Дроговижа насамперед правити богослуження, а тимчасом приймав всі доноси, щоби заопіювати їх як „неблагонадьожних“. Щастє хотіло, що о. Гаврилюкови не пошкодили доноси, які робив його „православний“ парохіянин, бо злобність і ідіотичність тих доносів була так очевидна, що „православний“ парохіянин з бородою дістав 25 нагайок і в той спосіб був раз на все визволений зі свого сикофатства — о. Гаврилюк одержав позволене „служить“, а тим самим повну моральну сатисфакцію. Інакше судилося о. Юрикови. Добрі люди Дроговижа вигодовані русофільською половою, яку сїв ту добрий сусід о. Заяць з Горожанни перем. епархії (апостазував) і о. Гумецький з Вербіжа доносили на свого єгомосця, що „били печатки на наших чоловіків“, яких за москвофільство австрійські власти поарештували. До губернаторства пішла ціла пачка доносів з опінією „неблагонадьожности“ від начальства з Жидачева. Жадні заходи о дозвіл на відправу богослуження не помогли, о. Юрик був раз на все засуджений за „мазепинство“. По сім першим ударі пішли дальші. До Львова приїхав Євлогій і зачав галицьким ренегатам, якими опікувався в Росії і висвятив на православних попів, уділяти юрисдикції на цілу Галичину. Як чорні круки кинули ся батюшки шукати для себе овець, кождий там, де знав. До Дроговижа загостив такий вихованець Євлогія, галицький недокінчений гімназіяст Григорій Курилас, родом з Пісків коло Щирця. Ту по сусідській знакомості зачав він притягати на православє людей. І о обітницями поділу панського ґрунту то іншими нісенітницями приєднав для себе кількох людей, які підписали поданє о перехід на православє. На св. Николая доконав поліцейський урядник з Николаєва акту переходу. Перед церквою розділив тих, що суть за унією від тих, що суть за православєм і по сконстатованю православної більшости перелав батюшці ключі церкви. Сей акт „возсоединенія“ не обійшовся без трагічних і зворушаючих сцен. Серед прихильників унії було 19 родин, а між ними одна жінка, котрої чоловік станув по стороні православних. Було йому ніяково, що баба його не слухає і перед людьми „публічить“ і він з початку намовою і живим вимахуванем

кулака старався її побудити до переходу на сторону православних. Коли се оказалось ся безуспішним, почав тягнути жінку за хустку, однак і тепер зазнавав опору. Тоді трутив свою жінку на землю і зачав скажено бити і копати обидва, так, що інтервенція жандарма була потрібна, щоби охоронити жите і свободу совісти нещасливої.

Так dokonав ся перехід на схизму в Дроговижи. Рівночасно зачало видавати жидачівське начальство николаївській жандармерії припоручення, що до усунення о. Юрика з парохіяльного мешканя. Серед зими мусів переносити ся старий парох Дроговижа до поблиского Николаєва на приватне мешканє. В Николаєві зайшли тимчасом поважні зміни. На сам Н. Рік 1915 „возсоединив ся“ тутешний завідатель о. Леонтій Заяць. Причина такого поступку о. Заяця проста, але характеристична для цілого галицького царє- і православя. „Мені дають 100 рублів місячно — казав надутий апостат отверто — а від николаївських хахлів що я маю“? В надії одержання 100 рублів вносив будучий апостат вже на празник св. Николая „многолетствіє“ в честь царя Николи II., в надії одержання 100 рублів перебирав ся будучий апостат за козака і їздив публично по місті ad captandam benevolentiam військових кругів, за 100 рублів врешті запродав ся Євлогієви, щастє лиш, що не потяг нікого з вірних за собою. Серед таких тяжких обставин вважав о. Юрик своїм католицьким обовязком старати ся о душпастирство в Николаєві, щоби мати можливість впливати на захитаних вірних, але безуспішно. Тимчасом робили поліційні власти всякі можливі заходи, щоби перетягнути нарід на православє, підсували подання до підпису, сипали обіцянками, але надармо. По довгих короводах мусіло начальство закинути думку „возсоединенія“ і затвердило предложеного нашим Ординарієм о. Александра Гвоздецького, усуненого з Борщева (перемишлянський повіт) на завідателя в Николаєві. Коли довілав ся о. Юрик о сій постанові, перестав робити забіги о. Николаїв. Ось документ жидачівського начальства в тій справі:

Командиру 15 го маршевого запасного баталіона в Николаєві.

На отношение отъ 22. Апрелья с. г. за № 2787 имѣю честь увѣдомить Ваше Високблагородіе, что разрѣшитъ совершать богослуженіе въ Миколаевской уніятской церкви священнику села Дроговижа Александру Юрику въ никоемъ образомъ не могу, тѣмъ больше, что львовскій губернаторъ предписаніемъ отъ 18. Апрелья с. г. за № 3331-мъ далъ мнѣ знать, что въ городъ Миколаевъ Начальникъ края нашовъ возможнымъ перемѣститъ гр. кат. священника изъ с. Борщева, перемишлянського уѣзда Александра Гвоздецкого, кото-

рый и долженъ прибыть въ г. Николаевъ въ недалекомъ будущемъ.

Начальникъ жидачевского уѣзда *К. Евстафьевъ*.

Секр. *Моровиновъ*.

Се письмо подала команда Николаївської залоги до відомости о. Юрика пишучи під сподом:

Согласно резолюції командира баталіона.

За баталіонный адютантъ *Балицкий*.

Апрѣля 26. дня 1915 г. № 3014.

Тимчасом „возсоединене“ Дроговиже ликувало по вигнанню свого пароха, дівки і парубки витанцьовували що вечера з салдатами при музиці тай повторювали сплетні про „варварства германцовъ“, не памятаючи, що між тими Германцями суть їх брати. Батюшка Григорій Курилась господарив, як на своїм, винаймав ерекціональні ґрунта і утверджував в схизмі. Кусень дроговижського ерекціонального ґрунту положений під Николаєвом хотіли винаймити міщани на пасовиско, але ждали від батюшки гарантії що до винайму, щоби забезпечити себе на всякий випадок. Таку гарантію дав на письмі дроговижський батюшка: Симъ удостоверяю, что земля церковная села Дроговижа подъ названіемъ „Буковина“ сдана мною въ аренду мѣщанамъ Николаева на цѣлий 1915 г. Дроговиже 19. Апрѣля 1915. Прав. свящ. *Григорій Курилась*.

„Вотъ и такъ“. Освободили російські освободителі панські шпихлірі зі збіжа, жидів з гроший, український нарід з його прав.

Однак не повною була би історія „возсоединеня“ в николаївськiм деканаті, наколиби ми поминули єще інші гідні уваги факти:

Подібно як парохови Дроговижа, не дали попасати довго „освободителі“ о. Євгенови Гаврилюкови на завідабельстві в Демни. Всадив ся і тут православний батюшка родом з Волиня (Левицькій Атан.), бож село Демня було відоме всім як „русская деревня“. Але як ту зачинати діло? Засади льояльності супроти арештованого тутешнього пароха о. Фільваркова диктували би радше обережність і резерву ніж агресивність. Однак де там! Хиба тільки заховали батюшка і російська адміністрація такту, що не усунули жінки о. Фільваркова з помешканя. Зате о. Євген Гаврилюк ледви що уратував своє жите. Батюшка підмовив більшість громади при помочи рублів і муки з „благотворительного общества“, щоби усунули уніятського священика з церкви. Було се в часі великого посту. Отець Гаврилюк Євген сповідав по полудни в церкві. Нараз почув кілька ударів дзвона, однак не приписував до сего великої ваги. На сей знак

посходили ся під церков прихильники батюшки, затарасували камінем (в Демні суть численні каміноломи) всі входи і фіртку, взяли самі в руку величезні камінюки і чекали, коли смеркне ся і коли вийде з церкви о. Е. Гаврилук, щоби його обсипати в темноті камінем. Однак трафив ся на той час шкільний товариш о. Гаврилюка з сусідного села, укінчений богослов Корнило Строцький, який видячи, на що заносить ся, остеріг о. Гаврилюка, щоби заки еще смеркне ся, опустив церков. Заскочені сею несподіванкою стали батюшкові посіпаки ні в сих ні в тих.

— Чого хочете людоньки добрі?

— Ми не хочем Вас, ми православні!

— Чомуж така нагла наступила в вас зміна?

— Ви єгомось будуете на сповіди Вукраєну! — кричали сміливійші.

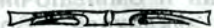
Се будованє України полягало в тім, що о. Євген Гаврилук при сповіди остерігав вірних, щоби борони Боже не ішли до сповіди до батюшки, бо се є гріх задержаний, та щоби не брали участи в схизматичькім богослуженю, бо через се стягає кожний на себе екскомуніку (якраз перед тим правив батюшка для солдатів в церкві богослуженє). Так уступити мусів о. Е. Гаврилук зі своєї адміністрації в Демні перед терором батюшки і ним підставлених посіпак.

Інші місцевости николаївського деканату, положені дальше від Николаєва і не навідувані правильно кватируванням російським військом в переході зі Львова до Стрия не мали щастя бути предметом „освободительних“ шикан в тій мірі, що Николаїв і найближші села Дроговиже і Демня. Противно, декотрі парохії деканату мали щасте бути свідками „будуючого“ пожитя унійтських священників з православними. Се послідне відносить ся до Розвадова, парохії о. декана Сенишина. Домом нещасливого австрійського в'язня заопікував ся щиро „сам“ Володимир Бобринський. Він висватав дочку о. декана за галицького ренегата Русиняка з Лемків, котрого пок. єпископ Чехович не хотів по укінченю теології виординувати. Русиняка виординував Євлогій а В. Бобринський висватав і дав посаг та запрезентував на парохію Любачів. Друга дочка о. декана Сенишина пішла на „шот“ Бобринського до інститута в Харкові. Треба було видіти почутє гордості, яке малювадо ся на лиці тумановатого зрештою, пізнійшого апостата, Юліяна Сенишина по причині сего наглого обороту щастя в домі його батька. В почутю своєї могутости відгрожував ся він навіть о. віцеректорови Панківському, який в Пісочній одержав по довгих клопотах завідательство за се, що о. Панківський важив ся відправити в неділю Сл. Божу в Надітичах, приналежних до юрисдикції Сенишина. Хоть будучий апостат за цілий час своєї пасторалізації в Розвадові ані раз не загля-

нув до Надітич, бо надітицькі „україньчики“ не хотіли дати 10 кор. за поїздку до них зі Сл. Божою, то розходило ся Юліянови Сенишинови о великодну сповідь, за котру після російських церковних звичаїв брав по рублеви і більше від особи.

Посліднім фактом в історії переслідування уніятської церкви в николаївськiм деканаті була заборона видана жидачiвським начальством на о. д-ра Ішак, завідателя в Роздолі. Заборона ся тим дивна, що видало її начальство аж в маю по піврічній сповнюваню душпастирських обовязків на місци. Дальше була ся заборона після російських законів нелегальною, бо ані не „удѣралъ“ о. Ішак, ані не потрібував апробати російського уряду, бо обняв душпастирство якраз перед самим приходом Москалів. Виявило ся пізнійше, що причиною заборони була інтрига їмосці п. Вергановської з Київця, де о. др. Ішак доїжджав з Роздолу завідуючи парохією ех сургендо. Дім п. Вергановської, котрої мужа арештовано перед війною, дізнавав також опіки „самого“ В. Бобринського. А що оказало ся з фамілійних зглядів потрібним зробити місце в Києвци для свого зятя, ужила п. Вергановська своїх впливів проти о. д-ра Ішак.

Зі священників николаївського деканату не вивезли Москалі нікого. Одинокий Юліян Сенишин утік перед нашими військами перейшовши місяць перед тим на православє. Другий апостат Леонтій Заяць, бувший завідатель Николаєва, шез з деканату з початком 1915 року!

О. Стефан Ковалів.

Слово перед сповідю.

Любі діти! Сьогодні приступите до Тайни Покаяня. Я переконаний, що всі ви хочете добре висповідати ся, бо сповідь се річ свята. Аби однак добре висповідати ся, треба жалувати за свої гріхи. Жаль є найважнішим услівем доброї сповіди. Для того хочу вам допомогти до доброго сердечного жалю за гріхи. Уперіод покажу вам, як великим злом є гріх. Послухайте ж, що вам розкажу!

Один хлопчик мав одного разу на диво чудний сон. Йому здавало ся, що бачить високу, золоту драбину. Станув біля неї, глянув у гору, і щож там увидів? Прекрасний золотий престол, а на ньому Матінку Божу. Вона держала

на своїх колінах чудесне Боже Дитятко, маленького Ісусика. Кругом горіли численні світла. Тисячі, тисячі яснооких Херувимків та світлокрилих Серафимків уносило ся довкола престола. Вони співали так любо та мило, що хлопчик захоплений тим ангельським співом на радощах закликав: „Як рад би я вже там біля сього престола бути“! А малесенький Ісусик всміхає ся розкішно до хлопчика, простягає до нього свою Божу рученьку й мовить: „Ходи до мене! дам тобі моє царство небесне!“ В млі ока спустилися Ангели стрім-вділь, наче хотіли взяти хлопчика до свого гурту, на верх сей золотої драбини...

Знечевя повстає великий гамір і крик. Наляканий хлопчина будить ся з просоня. Зі всіх усядів чує невгаваючі оклики: „Горить! — Горить!“ Біжить до дверей, але густі хмари їдко́го диму не дають доступити. Звертає ся до вікна, але і звідтам бухає на нього ясночервона полумінь. Бачить, що нема ратунку. Хтож захистить його перед неминучою смертю? З плачем та голосінням кличе помочи. Але ніхто не приходить. Його огортає смертельна тревога. Думає собі: „Той дим мене удусить, сей огонь спалить мене“. Згодом втихомірює ся, клякає і молить ся: „О Мати Божа, ратуй мене! Св. Ангеле Хоронителю, не опускай мене“! Обезсилений зсуває ся на землю й нічо вже не чує, нічо не видить. Але Пр. Діва почула молитву і післала поміч. Долетів до її престола голос хлопчика. Вона натхнула гадкою доброго чоловіка, аби пішов його ратувати. Мерщій поспішив він до горіючого дому. Мимо диму та полуміни виніс неприютну дитину та віддав її омліваючій зо страху матери, котра з плачем радості закликала: „Богу най буде честь і слава за вратованє могого синка“!

Правда, любі діти, що проймає вас страх на саму гадку, що сей бідний хлопчик о малий волос сливе не згорів в огні. Страшна смерть! Видіти кругом себе полумінь, чути як огонь окружає, наближає ся — палить лице, руки, ціле живе тіло!

Подумайте тепер, любі діти, чи і вам не грозить коли така небезпека. Знаєте ви, хто так мусить горіти — може вічно горіти?... Грішник, так, нещасливий грішник! Якби пр. котре з вас в тій хвилі умерло, а мало на совісті тільки малий, повсякденний гріх, що з ним сталось би? Пішлоб у полумінь до чистилища і мусілоб там так довго горіти, доки би огонь не випалив у його душі й найменшу змазу. А мусите знати, що той чистилищний огонь буде більшою мукою, ніж в сім житю можна побачити, почути або подумати. Один святий каже, що найменша кара в чистилищі тяжша від найбільшої тут на світі.

А як що умре хтось з смертним гріхом, то в тій самій хвилі йде до пекла. Там окружає його пекольний огонь і бідна душа горить — горить вічно в тому страшному мі-

сци безупинної кари й ніколи згоріти не може. Неправда діти, що страх і тривога вас огортає на саму згадку про пекло? Невжеж хотілиб ви в ту бездонну пропасть дістати ся? О ні, з певністю ні! Боже милостивий, не дай мені умерти в моїх гріхах, прости — вибач мені!

Любі діти, посмотріть іще раз тут на сей Хрест, пригляньте ся з увагою вмираючому Ісусови. Хто завдав Йому ті муки? Скажете: Жиди. Так, Жиди, але не тільки Жиди. Слухайте, діти, Ісус отвирає свої Божі уста й говорить: І ви є винні, бо гріх мене убив, гріх мене умучив, а ви грішили. Я вас наділив своїми добродійствами, я вас полюбив, я піклувався вами, а ви відплатили мені за те чорною невдякою. Бачите отже, що не тільки Жиди, але й ваші гріхи мене до хреста прибили.

А хто з вас, мої любі, на таку бесіду Спасителя може сказати: я Ісуса не образив, не засмутив, я ніколи не грішив. Я не підчинив ся до смерті і терпінь Христових.

На жаль ніхто з нас так сказати не годен. Для того горячо просить розпязтого Ісуса о прощєне. Повтаряйте за мною не тільки устами, але й серцем отсю молитву:

О добрий Ісусе! Жалую з цілого серця, що я Тебе, мого Бога, образив так многими гріхами. Від нині постановляю собі обновити ся: зачати нове життя. Покладаю собі більше не грішити. Постановляю собі радше вмерти, ніж Тебе, Боже, яким гріхом образити. О добрий Ісусе! Ти бачиш, який біль переймає мою душу задля безчисленних моїх гріхів. Глянь на мене знова оком милосердя й любови; прости мені, Господи, прости мені! Здійми з мене нещасного гріховний тягар!

Очисти мене, Боже, а я буду Тобі від нині служити вірно і щиро і жити лиш для Твоєї слави. Амінь.

Бібліографія.

Acta Academiae Velehradensis quorum edendorum curam gerit A. Spaldak, annus VIII. Nr. 4. Pragae 1912¹⁾

Першу часть тої книжки виповняє стаття знаного о. А. Palmieri-oro — *De scriptoribus russis theologiae moralis qui theologiae moralis lutheranae auctoritatem secuti sunt*. В ній находитиметься короткий історично критичний огляд російської моральної від 18 віка, бо доперва з кінцем того століття почали в Росії трактувати моральну як відрубну від догмати-

¹⁾ Ч. 1—3 за 1912 р. появило ся в своїм часі.

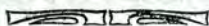
ки галузь теології. В своїм розвою була вона зависимою передовсім від протестантських авторів. Вже сам Теофан Прокопович, якого загально звуть батьком празславної моральної — стояв під впливом протестантів. Його слідами пішли російські моралісти як Пл. Левшин, Ев. Попов і Н. Таворов. Вчислені автори а також і Прокопович послуговувалися передовсім творами I. Gerhard-a, I. Quenstedt-a і D. Holl-za. Другій школі російських моралістів дав почин Теофілякт Горскій (†1788) а її духовим провідником був рівнож лютеран Budde, якого невільничо держався і Горскій. На католицьких авторах (як Stapf, Riegler, Schreiber) взорували свої письма Пл. Тівейський і Павло Солєрскій (†1910). Оба вони внесли в російську моральну схолястичну методу. Їх держалися опісля І. Хальколіванов, Каменський, Покровський і др. Однак і ті більш або менш носять на собі пятно лютеранської школи. Щож було причиною протестантського впливу на російську моральну? Більш поєдинчий лютеранський систем і бажане устережи ся перед юридизмом католицької моральної, каже Стефан Архангельскій (єписк. моголівск.) — дали почин тому спорідненню. Дивно тільки, щож ляк перед баястом і юридизмом католицьких моралістів пхнув російську моральну в обійми поверховности і мертвеччини, ізза чого не може вона мати днесь навіть сякого такого впливу на практичне житє. Се впрочім бачуть і признають самі російські теологи.

Той сам автор рецензує відтак книжки видавництва „Путь“, яке поставило собі за задачу вияснити і розбудити російську релігійну свідомість. В тій ціли видає воно твори і характеристики мужів, які працювали в Росії над поширенєм релігійної думки — як Соловєв, Лопатин, Бердаєв, Булгаков і др. Передовсім пильнійшу увагу звертає Пальмієрі на дві книжки: Ник. Бердаєва — А. С. Хомяковъ — Москва 1912 і князя Трубецкого — Міросозерцаніє Вол С. Соловьева Москва 1913. В першій находим огляд російського панславїзму з узглядненєм його релігійної закраски а в другій світогляд Соловєва.

Слідуючу часть актів сього числа становляють рецензії видавництв і довгий каталог російських богословських книжок за 1911 р

Подаючи зміст поодиноких книжок актів, годить ся звернути увагу і на се, що неменшу вартість як для теолога представляють вони і для історика української літератури. Не одна статя або обговорювана книжка в Астах — трактуючи ех professo теологію (передовсім, що відноситься до давнійшої доби) може кинути нераз нове світло на науковий рух на Україні та на його стичність з західною Європою.

О. С.

ВСЯЧИНА.

Чи ошибка? В Архієпар. Відомостях за рік 1916 ч. 1. находим в списі священників, що опустили свої посади двох, про яких відомо, що апостазували: о. Іван Рудь, зав. Княжолуки і о. Іван Сваричевський, сотр. Преобр. церкви у Львові. Тому запитуєм, чи се ошибка, чи може факти апостазії сих двох священників не дійшли до урядової відомості нашої церковної адміністрації.

З деканату Бучацького. В серпні 1914 інтернували власти слідующих священників москвофілів: 1) Романа Копистянського, пароха в Григорові, 2) о. Николая Красицького, пароха в Ковалівці, 3) о. Василя Козловського, пароха в Бариши і 4) Українця о. Михайла Андриїшина, пароха в Озерянах. — Москалі вивезли українських священників о. Володислава Носковського, пароха в Сороках, і 2) Теодора Чубатого, завідателя в Ковалівці, а відходячи забрали з собою москвофіла о. Маркила Соневицького, пароха в Велесневі.

Наука релігії безконфесійних дітей безвіроісповідних родичів. Найвисший адміністраційний трибунал рішив дня 10. лютого с. р. зажалене Еміля Шелера (Schöler) з Габльонц в Чехії против міністерства віроісповідань і просвіти в справі віроісповідання його двоїх дітей, обовязаних до посіщення школи. Шелер, його жена і двоє дітей суть безвіроісповідними; коли ж діти зачали ходити до школи, завізвало староство Шелера, щоби подав якусь признану державою релігію, якої малиби його діти учити ся. Шелер відмовив, твердячи, що ані він, ані діти не належать до ніякої віроісповідної громади, отже тим самим і діти не потребують науки релігії, а основні закони державні запоручають кождому горожанинови його свободу віри і совісти. Намісництво в Празі відкинуло його рекурс, основуючи його тим твердженням, що на основі шкільного закона державного діти мусять побирати науку релігії. Шелер вніс рекурс до міністерства віроісповідань і просвіти, але і сей рекурс відкинено. В мотивах покликалось міністерство головню на постанови державного шкільного закона, після якого діти мусять учитись в сіх предметів народної школи. А „релігія“ є предметом науки народної школи, ба навіть стоїть на першім місци. Позаяк родичі обовязані учити дітей всіх правно означених предметів, а релігія є одним з предметів, то мусять родичі їх давати і релігію учити. Позаяк діти Шелера не належать доси до ніякої релігії, то мусять тепер родичі якусь релігію подати, щоби наука могла бути їм уділена. В разі дальшого опору суть уряди уповаженні з уря-

ду на зачитати їм релігію. Протів того міністерства вніс Шелер еще рекурс до найвисшого трибуналу, але той також відкинув його яко неузасаднений і прилучився до виводів міністерства віроісповідань і просвіти, яко зовсім правно основаних.

З Ярославщини. Дуже поважно виглядав соборчик деканальний в Ярославі під проводом декана Кипріяна Хотинського з 4. II. 1916 р. То перший раз по вибуху війни мали священники можливість навязати давні зносини і почислити свої сили. Не було на соборчику 6 священників інтернованих, не було о. Ореста Гнатишака з Сурехова ідейного священника, котрого куля забила, як з церкви виходив. Жаль викликала відомість, що парох з Вязівниці о. Паславський не витримав сеї війни і попав в мелянхолію. Не стало ще і о. Маковей, пароха з Ляшок, — о котрім ходять однак вісти, що мав прийняти православє. Всіх очі звертали ся на священників з Сінявщини, котрі серед найбільших боїв остали на своїх парохіях, кождий з них тільки пережив і перетерпів, що мігби великий памятник списати. Народи були поважні, оживлені і дуже актуальні. Всі вони обертали ся коло питання, які моральні шкоди поніс наш нарід підчас російської інвазії і що нам на будучність належить робити. Потішаюче одно, що жадна парохія не перейшла на православє, хоть не бракувало случаїв, що в декотрих селах нарід необучений приймав всі духовні услуги від православних попів. Розуміє ся, то було в парохіях обслугованих через священників москвофілія. Ухвали запали слідуочі: Всі священники Українці мають предплачувати „Ниву“ і „Місіонар“. Підчас великого посту уряджувати сповідь людий з відповідними реколекціями. В проповідях використати житє і смерть св. Йосафата і мучеництво уніятів в Росії, щоби народови наглядно вказати, що Унія а православє то не все одно, що то „не через поріг перейти“, як декотрі говорили. Дуже оживлена дєсєта була над тим, чи уживати в Службі Божій: „всіх вас православних“ — і чи не належалоби зрівнати календар. По соборчику удала ся депутація до Старости з меморіялом в справі поборювання пянства і в справі сиріт по погибших жовнірах. Тих кілька годин нарад не мине безслідно, але оживить діяльність священства на ниві божій і народній.

Участник.

Наші сусіди. Дня 26. січня 1916 р. лучилась в Зарудцях дек. Яричівського така подія: На той день (26. I.) запросила місцевого пароха о. Михайла Клюка родина бл. п. Івана Рогальського, завідателя дібр оо. Домініканів львівських, щоби він взяв участь в його похороні. Парох приобіцяв на похорон прибути, оферованого гонорару не при-

няв, лише просив, щоби повідомлено кс. Ружицького (чина оо. Домініканів), завідателя парохії в Костіві, що його (о. Клюка) на похорон запрошено. о. Клюк

не припускав, що прийде до авантури, коли довідав ся, що на похорон прибуде більше о. Домініканів зі Львова. На означений час прислано по о. Клюка двірські коні, а коли він зауважав, що йдуть оо. Домінікани, убравшись в фелон, чекав недалеко тіла. Оо. Домініканів прибуло 5: кс. прокуратор Якубец, кс. Кузьнік, кс. Ружицкий і ще двох. Знакомий о. Клюка кс. Якубец подав йому мовчки руку і оо. Домінікани сейчас розпочали правити похорон. Тому що о. Клюка зігноровано і обиджено, то він уважав своє завдане тут покинуте і усунув ся далше позад; по скінченню похорону, коли оо. Домінікани були вже на дворі, родина бл. п. Рогальського пробувала о. Клюка упросити до відправлення папахиди, та він заявив їм, що по таким інциденті се неможливо. Кс. Ружицкий побачивши, що родина розмовляє з о. Клюком і догадуючись, о що розходить ся, прибіг і став кричати на людей, щоб чим борше забирали тіло. „Ks. nie prosił o pozwolenie proboszcza, to nie pozwalam“. На се о. Клюк спокійно відповів, що він не просив його, бо не було о що; є він тут не для приємности, ані для зиску, лише на двократну просьбу родини і виразне бажане покійного; що родина мала кс. Ружицького повідомити, а щоби він (о. Клюк) вносив до кс. Ружицького аж формальне письмо з прошенем, се навіть на гадку йому не прийшло. Потім зняв о. Клюк фелон, сів на фіру, а за ним церковне брацтво, його парохіяни і багато других опустило місце похорону. Описаний поступок оо. Домініканів справді дав згіршене селянам, а виразом сього були різні вискази і те, що ніким невізвані самі місце похорону опустили, так що з тілом крім оо. Домініканів і родини мало хто лишив ся. Обурені були також якісь інтелігентні особи, що на похорон зі Львова прибули, а навіть той скандал грозили в часописах піднести. В кінці родина бл. п. Рогальського як на другий день перепрашаючи о. Клюка за неприємність заявила, що почуває себе за дуже нещасливу, що похорон їх голови став ся полем авантури викликаной оо. Домініканами. До сього слід додати, що на кс. Ружицького вплинула до Консисторії вже не одна скарга від наших священиків, та за кожним разом без жадного хочби найменшого успіху.

В обороні прав рідної мови. В хвили, коли заносить ся на реформу в області політичної адміністрації в нашій державі, недбальством було би з нашої сторони не звернути уваги на одну важну справу. Існує до тепер практика чи навіть якийсь параграф, котрим насилуєсь гр.-кат. Уряди

щоби галицьке намісництво асигнувало тим родинам що місяця відповідні запомоги. В практиці ті запомоги рівняють ся менше більше побираній до тепер конгруї. Треба отже що місяця вносити до галицького намісництва подання о запомогу, а вона буде за кождий місяць признавана. Намісництво у Бялій має спис вивезених священників-Українців і згадані подання не будуть виставлені на проволоку в полагоджуваню. Однак порадно є, перше поданє внести через приналежне Староство, заосмотрити свідоцтвом убожества і просити о потвердженє, що дотичного священника Москалі насильно вивезли, а петенти є його родиною.

З Товариства св. Ап. Павла. Виділ Товар. св. Ап. Павла має намір видати власні книжки, приладжені до друку і хоче дати спромогу до видавництва многим ВП. авторам, які зголошують ся з готовими вже працями і просять Товариство о підмогу. Сей однак намір спинює недостача гроша. Виділ звертає ся тому до Всч. О. членів товариства з горячим зазивом і прошенєм, щоби вирівнали як найскорше свої рахунки з Тов., головню просимо о надсиланє залєглих і біжучих членських вкладок, а також о вирівнанє залєглостий за побрані передше книжки і видавництва Товар. Просимо о сповненє свого членського обовязку. Переписка тепер утруднена і проволікає тільки справу. Єще раз просимо о конче потрібні а належні нам гроші!

Виділ тов. св. Ап. Павла подає дальше з прикростию до відома, що духовні виправи не відбудуть ся сего року в часі великого посту задля браку відповідного поміщення. Пригадуємо ласкавій памяти наш поклик, оголошений в „Ниви“ ч. 1. Просимо купувати і замовляти наші видавництва або в канцелярії Тов. ул. Коперника ч. 36, або в книгарні Тов. ім. Шевченка, Ринок ч. 10. Новий показчик книжок оголосить ся в найближшій часі.

Від Виділу Тов. св. Ап. Павла.

Як радити собі без дяків? Подає спосіб священник без дяка в ч. 2 „Ниви“. Спосіб який мало кого може вдоволіти. При уживаню того способу, гине краса і повага нашого обряду, Богослуженя не можуть дати повного вдоволення, не казати вже, що той спосіб служеня не дасть ся примінити в певних случаях. Як буде пр. служити той священник С. Б. Преждеосвящених, як будуть виглядати Богослуженя страстного тижня і Пасхи? Вже від 1½ року моя парохія без дяка. Відчув я се дуже тяжко. Вийшов я з семинаря, в котрім ні „канту“ ні обрядів не обучувано. О тім всім мав я дуже слабе понятє, набуте більше з довголітного прислухованя ся. Все мав я дяка іспитованого. Учаси в співі я не брав, наставляв тільки на се, аби дяк виучував молодіж пісень, служеня співаної Літургії, та аби спів ішов складно. Опинивши

ся в тім прикрім положенню, радив я собі в спосіб поданий в „Ниві“. Правив Молебні, Акафисти, казав співати пісні. Скоро пересвідчив ся, що сей спосіб до нічого не доведе. Ні я не мав вдоволення, ні у парохіян не видів одушевлення. Зітхали старики разом зі мною за тими добрими часами, коли ішла красна відправа. Справедливо. Чим заступити пр. нашу литію? Треба було радити. Витягнув я з моєї бібліотеки типик (літографований) нашого дорогого „дзядзя“, гласопіснець, зібрав всі книги церковні і почав поважне студіюм. Наука ішла в перел. Який я був вдячний „дзядзьови“! Іритовало мене вправді „язичіє“ типика, але і тому дав раду, З музики знав я відограти мельодію „одним пальцем“ на фортепіяні або фісгармонії. Підучившись, почав науку з молодіжню. Виучене тропорів, кондаків і прокіменів, пішло легко. Се річи більше знані. Відтак стисло після гласопісця і маленької брошурки, пішла наука самогласних, подібних, сідальнів і прч. Не подавав відразу цілого матеріалу. Перед кожною неділю чи святом, в двох звичайно лекціях, виучував уставу і дотичних напівів. В той спосіб мельодії ліпше укладались в памяти і відразу була практична користь. За 8 місяців виучено цілий гласопіснець. Тепер беремось за трудніші партії ірмологіона. В подив вправила мене музикальна память молодіжи, особливо дівчат. Мельодії переймали легко, аплікували так совісно, що одної „сольки“ не опускали. Богу дякувати, минулась моя жура. Іде відправа як перше. Як перше? Деж там. Молодіж поділена на два крилоси, співає чисто а так нераз гарно (пр. „Нині сили“) що слези тиснуть ся до очий. Батьки і матери з подивом глядять на свої діти і собі підтягають дрозжачими голосами. Я сам безпосередно заінтересований у відправі, аби де не змилено. Вже ті старі грубі фоліянти з крилоса перестали для мене бути тайною. Заговорили вони до мене своєю мельодійною мовою, повною чару і Божого одушевлення. Так! Війна научила нас не одної річи. Передовсім добре молитись. Не вагав ся я подати сего до прилюдної відомости, хотяй треба було признатись до де чого соромного. Не вагав ся, бо хочу увірити немюзикальних собратів, що при добрій волі можна добитись до дуже гарних результатів. Відтак тому, що спосіб поданий в ч. 2 „Ниви“ священиком без дяка не припав мені до вподоби. Молебні як небудь гарні, позістануть все тільки яко додаткові Богослуження. Не казати про пісні. Час виложений на виучене пісний, многих і доволі трудних ужити на виучене співу обрядового. Не мож числити на се, що по війні буде легко о добрих дяків. Радьмо сему заздалегідь.

о. Т. Г.

Видає і за редакцію відповідає свящ. Ярослав Левицький.

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

НАРОДНА ТОРГОВЛЯ

:: У ЛЬВОВІ ::

— повідомляє, що —

ЦЕРКОВНІ СВІЧКИ НА ПРЕСТОЛ І ДО ПАВУКІВ

мають на складі всі склепи Народ-
ної Торговлі, а вже від 50 кг. кож-
дої сорти висилає впрост з фабри-
ки відділ ::

„ПОСЕРЕДНИЧЕНЄ”

ЛЬВІВ, РИНОК Ч. 36.

Нині ціна в „ПОСЕРЕДНИЧЕНЮ” без з’обов’яз-
ня на підвижку:

Свічки I-а К. 720. Свічки воскові К. 8 за 1 кг.

:: У ФАБРИЦІ. ::

Належитість при замовленнях.